

ISSN 1302 - 552X

REKABET DERGİSİ

COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume: 11

Sayı/Number: 1

Ocak/January 2010

- ◆ **Liberalization of the Turkish Natural Gas Market**
M. Oğuzcan BÜLBÜL
- ◆ **Çevresel Düzenlemelerin Rekabet Üzerine Etkileri**
Burak BÜYÜKKUŞOĞLU
- ◆ **Enerji Sektöründe Ayrıştırma Uygulamaları**
Muzaffer EROĞLU
- ◆ **Rekabet Kurulu Nihai Karar Özetleri**
- ◆ **Kesinleşmiş Danıştay Kararları Listesi**

11. YIL
11th YEAR
2000'den beri yayında
Published since 2000

ISSN 1302 - 552X

REKABET DERGİSİ
COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume: 11

Sayı/Number: 1

Ocak/January 2010

Üç ayda bir yayımlanan hakemli dergi
Refereed journal published quarterly

YAYINCI REKABET KURUMU ADINA SAHİBİ
OWNER ON BEHALF OF PUBLISHER COMPETITION AUTHORITY
Prof. Dr. Nurettin KALDIRIMCI

SORUMLU MÜDÜR
MANAGING DIRECTOR
Akın ŞİMŞEK

YAYIN KOMİSYONU
EDITORIAL BOARD
Fevzi ÖZKAN
H. Erkan YARDIMCI
Ali DEMİRÖZ
S. Barış ÖZER
Serdar YARAR
Dr. Murat Şahin ÖCAL
Akın ŞİMŞEK
Tarkan ERDOĞAN

DANIŞMA KURULU
ADVISORY BOARD
Prof. Dr. Sabih ARKAN
Prof. Dr. Ömer Faruk ÇOLAK
Prof. Dr. Lale DAVUT
Prof. Dr. Ercüment ERDEM
Prof. Dr. Celal GÖLE
Prof. Dr. Erden KUNTALP
Prof. Dr. Ergun ÖZSUNAY
Prof. Dr. Güven SAK
Prof. Dr. Turgut TAN
Prof. Dr. Erol TAYMAZ
Prof. Dr. Ünal TEKİNALP
Prof. Dr. Bilgin TIRYAKIOĞLU
Prof. Dr. Nahit TÖRE
Prof. Dr. Ercan UYGUR
Prof. Dr. Ejder YILMAZ
Prof. Dr. İsmail KIRCA
Prof. Dr. Osman GÜRZUMAR
Doç. Dr. İzak ATİYAS
Doç. Dr. Hasan ERSEL
Doç. Dr. Ünal ZENGİNOBUZ

EDİTÖRLER

EDITORS
H. Gökşin KEKEVİ
Orçun SENYÜCEL

YAYIN SEKRETERİ
PUBLISHING SECRETARY
Mutlu ÖZBEK

Rekabet Dergisi, Rekabet Kurumu tarafından üç ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide, rekabet hukuku, politikası ve sanayi iktisadı alanlarındaki Türkçe veya İngilizce özgün makalelere, vaka yorumları ve benzeri görüşler ile haberlere yer verilmektedir. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazarlar sorumludur; Rekabet Kurumu açısından bağlayıcılık teşkil etmez.

Competition Journal is a refereed journal published quarterly by the Turkish Competition Authority. Competition Journal publishes original articles, case comments and news in Turkish and English in the field of competition law, policy and industrial organization. Any opinions expressed in the Competition Journal represent solely the views of contributing writers and not necessarily the Turkish Competition Authority.

Yönetim Yeri / Managing Office:
Bilkent Plaza B3 Blok 06800 Bilkent/Ankara

Telefon-Faks / Telephone-Fax: (90) 312 2914444 - (90) 312 2667911

E-posta / E-mail: rekabetdergisi@rekabet.gov.tr

Web Adresi / Web Address: <http://www.rekabet.gov.tr/rekabetdergisi>

REKABET DERGİSİ
COMPETITION JOURNAL

Cilt/Volume: 11

Sayı/Number: 1

Ocak/January 2010

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

- 1** **EDİTÖRDEN / FROM THE EDITOR**
- 5** **MAKALELER / ARTICLES**
- 7** **Liberalization of the Turkish Natural Gas Market / Türk Doğal Gaz Piyasasının Serbestleştirilmesi**
M. Oğuzcan BÜLBÜL
- 37** **Çevresel Düzenlemelerin Rekabet Üzerine Etkileri / The Effects of Environmental Regulation on Competition**
Burak BÜYÜKKUŞOĞLU
- 109** **Enerji Sektöründe Ayrıştırma Uygulamaları / Unbundling in The Energy Sector**
Muzaffer EROĞLU
- 149** **REKABET KURULU NİHAİ KARAR ÖZETLERİ / THE SUMMARIES OF THE COMPETITION BOARD DECISIONS**
(01.10.2009-31.12.2009)
- 181** **KESİNLEŞMİŞ DANIŞTAY KARARLARI LİSTESİ / THE LIST OF THE COUNCIL OF STATE JUDGMENTS**
(01.10.2009-31.12.2009)

187 **YAYIN İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI /**
PUBLICATION POLICY AND NOTES FOR CONTRIBUTORS

EDİTÖRDEN*FROM THE EDITOR*

Değerli okuyucular,

Rekabet Dergisi'nin bu sayısında, son yılların iki popüler konusu olan enerji ve çevreyi, rekabet politikası çerçevesinde ele alan üç uzun makaleye yer verilmiştir.

Bu makalelerden ilki, "*Liberalization of the Turkish Natural Gas Market (Türk Doğal Gaz Piyasasının Serbestleştirilmesi)*" başlıklı çalışmadır. Rekabet Uzmanı Oğuzcan BÜLBÜL, anılan çalışmada, "dinamik, karmaşık ve gözlemlenmesi heyecan verici olan bir endüstri" şeklinde nitelendirdiği doğal gaz endüstrisini Türkiye boyutu bakımından incelemiştir. Çalışmada ilk olarak, Türk doğal gaz piyasası ile bu piyasadaki arz ve talep yapısına ilişkin genel açıklamalar yapılmıştır. İkinci olarak, bu piyasanın serbestleşmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise, serbestleşme sürecinde ortaya çıkan sorunlar ve bunların çözümüne yönelik görüşler, BOTAS'ın rolüyle birlikte incelenmiştir.

Rekabet Başuzmanı Burak BÜYÜKKUŞOĞLU tarafından hazırlanan "*Çevresel Düzenlemelerin Rekabet Üzerine Etkileri*" başlıklı ikinci makalede, son yıllarda tüm dünyada önemi gittikçe artan çevresel düzenlemeler hakkında bilgi verilerek, bu düzenlemelerin rekabet politikasıyla ilişkisi ortaya konmuştur. Bu kapsamda ilk önce, çevresel düzenlemelere niçin ihtiyaç duyulduğu anlatılmıştır. Ardından çevresel düzenlemelerin ekonomi ve pazarda faaliyet gösteren teşebbüsler üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Daha sonra konu pazara giriş engelleri özelinde ele alınmıştır. Çevresel düzenlemeler, son olarak, rekabet politikası ve rekabet otoriteleri açısından değerlendirilerek, sonuçlara ulaşılmıştır.

Son makale ise, Dr. Muzaffer EROĞLU'nun "*Enerji Sektöründe Ayırıştırma Uygulamaları*" başlıklı çalışmasıdır. Yazar, "enerji sektöründe, üretim, iletim, dağıtım ve pazarlama bileşenlerinin birbirinden ayrılması" şeklinde tanımladığı ayırıştırmayı, hem kavram olarak hem de AB ve Türk hukukundaki uygulamalar açısından karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Böylece, Türk hukukunun, AB hukuku ile uyumlaştırılma çabalarına ve etkin ayırıştırma uygulamalarının Türkiye enerji sektöründe temel kural olmasına bir katkı sağlanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, Rekabet Kurumu, EPDK gibi kurumların en üst seviyede işbirliği içerisinde çalışması gerektiğine yapılan vurgu özellikle önem arz etmektedir.

Rekabet Dergisi'nin bu sayısının, ele aldığı konular üzerine inceleme yapanlar bakımından önemli bir başvuru kaynağı olması dileğiyle...

EDİTÖRDEN*FROM THE EDITOR*

Dear readers,

This issue of the Competition Journal includes three long articles which deal with two popular subjects of recent years, energy and environment, within the framework of competition policy.

The first of these articles is titled “*Liberalization of the Turkish Natural Gas Market*”. In this study, Competition Expert Oğuzcan BÜLBÜL, examines, as it relates to Turkey, the natural gas industry, which he characterizes as “an industry that is dynamic, complex and exciting place to observe”. The study begins with general explanations concerning the Turkish natural gas market and the supply-demand structure within this market. Secondly, information pertaining to the liberalization of this market is provided. In the third and fourth chapters, the problems faced in the liberalization process and views concerning their solutions are examined, together with the role of BOTAŞ (Petroleum Pipeline Corporation).

The second article, titled “*The Effects of Environmental Regulation on Competition*” and written by Senior Competition Expert Burak BÜYÜKKUŞOĞLU, provides information concerning the environmental regulations which recently gained more importance globally, and exposes the relationship between these regulations and competition policy. Within this framework, first chapter deals with why environmental regulations are necessary. Afterwards, the study deals with the effects of environmental regulation on the economy as well as on the undertakings operating within the market. Later, the subject is investigated specifically in terms of entry barriers. Lastly, environmental regulations are evaluated in terms of competition policy and competition authorities, and conclusions are drawn.

The last article is a study by Dr. Muzaffer EROĞLU, titled “*Unbundling in the Energy Sector*”. The author writes up an analysis of unbundling, which he defines as “the separation of the generation, transmission, distribution and marketing components within the energy sector,” both as a concept and comparatively in terms of EU and Turkish law practices. Thus, it is intended as a contribution to the efforts to harmonize Turkish law with EU law, as well as to the adoption of efficient unbundling practices as basic rules within the Turkish energy sector. In line with this intention, of particular importance is the emphasis on the necessity of highest-level cooperation between institutions

such as the Competition Authority and the Electricity Market Regulatory Authority.

With our wishes that this issue of the Competition Journal becomes an important source of reference for those studying on the subjects dealt within...

MAKALELER
ARTICLES

**LIBERALIZATION OF
THE TURKISH NATURAL GAS MARKET**
TÜRK DOĞAL GAZ PİYASASININ SERBESTLEŞTİRİLMESİ

M. Oğuzcan BÜLBÜL*

Öz

Doğal gaz endüstrisi dinamik, karmaşık ve günümüz zaman diliminde gösterdiği önemli değişim nedeniyle gözlemlenmesi heyecan verici olan bir endüstridir. Doğal gaz endüstrisi, aramadan üretime, pazarlamadan ticarete, iletimden tüketime her alanda hız kaybetmeden büyümekte ve dünya çapında milyonlarca kişiye istihdam imkânı yaratmaktadır. Endüstriyelmiş ülkeler yanında Türkiye gibi ekonomisi ve dolayısıyla enerji tüketimi her geçen yıl artan ülkeler, doğal gaz aramayı ve en geniş biçimde iletim ağlarının kurulmasını teşvik ederek birincil enerji tüketim kompozisyonlarını farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda doğal gaz, son yıllarda birincil enerji tüketimi içerisindeki payı en hızlı artan enerji kaynağı olmuştur. Yurtiçi doğal gaz üretiminin, Türkiye'nin ulusal tüketimin %3'ünden daha azını karşıladığı bir ortamda ulusal tüketim, 1987 yılındaki yarım milyar metreküplük tüketimden 2008 yılında otuz yedi milyar metreküp seviyesine çıkmıştır. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin hafiflemesinden sonra, tüketim miktarının daha da artması beklenmektedir. Türkiye doğal gaz ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya Federasyonundan, kalan kısmını ise Azerbaycan, Cezayir, Nijerya ve İran'dan karşılamaktadır. Konumu itibariyle oldukça elverişli bir durumda bulunan Türkiye'nin, doğal gaz piyasasını serbestleştirmesinin altında yatan neden, sadece Avrupa Birliği'ne katılım süreci değil aynı zamanda bu elverişli pozisyondan mümkün olduğunca yararlanmaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğal Gaz, Doğal Gaz Politikaları, Serbestleştirme, BOTAŞ.

Abstract

The natural gas industry is a dynamic, complex, and exiting place to observe at the current time. Employing millions of people across the globe, the market continues to grow due to ever-increasing opportunities from explorations and

* Rekabet Uzmanı. Çalışmadaki görüşler Rekabet Kurumunu bağlayıcı değildir. Bu makalenin hazırlanma sürecindeki değerli katkılarından dolayı Columbia Üniversitesinden değerli hocam Prof. A.J. GOULDING ile hakemlere teşekkür ederim.

production, to marketing and trading, to transportation and consumption. Many emerging countries, including Turkey and even more industrialized nations have been diversifying their primary energy consumption by encouraging the exploration for natural gas and the development of transmission systems to distribute natural gas throughout their countries for its many uses. In this context, natural gas consumption has become the fastest growing primary energy source in Turkey. Domestic gas production in only Turkey meets less than 3% of the domestic demand. Natural gas consumption levels in Turkey have witnessed a dramatic increase, from 0.5 billion cubic meters (bcm) in 1987 to 37 bcm in 2008. Turkish natural gas demand is projected to increase once the languished momentum of growth comes back after recovering from the economic crisis happened in 2008. Turkey has supplied its main natural gas need from Russian Federation, Azerbaijan, Iran, Nigeria and Algeria. Turkey is in a strategically advantageous position in terms of its natural gas market. It can import gas from a number of countries and diversify its sources. Thus, Turkey's motivation to liberalize its energy markets stems not only from fulfilling the European Union (EU) accession prerequisites in the energy sector but also its desire to utilize this advantageous location.

Keywords: *Natural Gas; Natural Gas Policy, Turkey, Liberalization, BOTAS*

INTRODUCTION

Natural gas is rapidly gaining importance in global energy markets. Thus, natural gas policy is a subject of vital world-wide interest. Many nations seek ways to extend the benefits of cheap and clean-burning natural gas to industrial users of energy, power generators and houses with heating and cooking needs. In nations with significant natural gas reserves, governments seek ways both to attract private investment for the development of the natural gas industry and capture the economic benefits of those resources.

In the next few years, gas is expected to surpass coal to become the world's second most importance energy source; by 2050 gas could even surpass oil to occupy the number one slot¹. A high proportion of the most prolific gas resources are concentrated in areas that are remote from the areas where demand and demand growth is expected to be strongest. Admittedly, the technological hurdles to moving large volumes of gas over long distances are falling rapidly. Already today, one quarter of the world gas consumption is the result of

¹ VICTOR, JAFFE and HAYES (2006), *Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040*, Cambridge University Press, Unites States of America (USA), p.3.

international trade¹. Pipelines account for 78 % of that trade; while ocean going tankers carrying liquefied natural gas (LNG) convey the rest.²

After examining the features of natural gas industry, this study considers the regulatory and competitive efforts in the natural gas industry that have been going on in the world in order to find the answers of above mentioned questions and transfer the industry from monopolistic structure towards a competitive structure. Liberalizing the natural gas industry, which is one of the network industries with competitive and non-competitive parts, is a major challenge for every country as well as Turkey because of its unique features which are different from the ordinary product and services.

The Turkish natural gas market is one of the most rapidly growing-and is therefore becoming one of the most important- markets in Europe. However, during the process, it was experienced setbacks in terms of anticipated demand growth and the anticipated development of liberalization and competition. Plans for rapid liberalization and reducing the market share of incumbent Petroleum Trading Company (BOTAS) encounter harsh practicalities and legal obligations in relation to long term contracts signed with external suppliers. This article describes the back ground and rationale of Turkey for pursuing liberalized natural gas markets, explains why this policy goal has not achieved yet, and discusses recent developments and some of the future challenges faced by political decision makers.

1. THE TURKISH NATURAL GAS INDUSTRY

1.1. Strategic Location of Turkey and Primary Energy Consumption

Turkey has a unique geographic position at the crossroads between Europe and Asia³. The country covers an area of 779,452 km². Turkey is situated at the meeting point of three continents (Asia, Europe and Africa) and stands as a bridge between resources rich Asia, the Middle East and Europe as is shown in Figure 1. With its inestimable location, Turkey will certainly play a significant role in the world's energy sector during the first decades of the 21st century.⁴

As it can also be seen from the Figure 1, Turkey can import gas from number of countries and to be able to diversify its own natural gas resources. This situation may also provide an appropriate climate for having a competitive gas market since, wholesale competition with multiple suppliers is the number

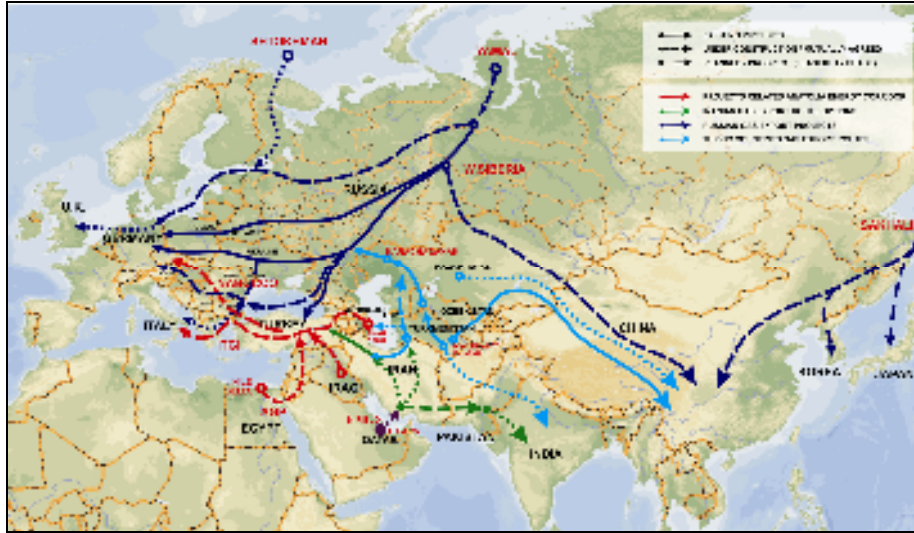
² BP (2004), *Statistical Review of World Energy*, <http://www.bp.com> Date Accessed: 09.11.2009

³ Federal Research Division (FRD) (2006). *Country Profile: Turkey*, Federal Research Division of the Library of Congress, Washington D.C., USA.

⁴ EDIGER, V.S., AKAR, S. (2007) *ARIMA forecasting of primary energy demand by fuel in Turkey*, Energy Policy 35, p. 1701-1708.

one precondition to achieve a competitive gas market. The recent reform in the Turkish gas market, which began in 2001, was an attempt to strengthen the natural gas market to this end.

Figure 1: A natural gas map for the region⁵



Even though it is closely located to resources rich regions, Turkey has no large oil and natural gas reserves.⁶ The main indigenous energy resources in Turkey are lignite, hydro, biomass and geothermal as opposed to oil or natural gas resources like its neighbors which is still a contentious issue whether Turkey really has oil and gas reserves but is not able to extract them or it has not.

The primary energy⁷ consumption trend between 1970 and 2007 is shown in Figure 2. It is clear that the reserves of fossil fuels, except coal, are very limited; oil and natural gas constitute a large amount of the energy consumption. Large share of oil and natural gas is the basis of the fact that Turkey imports more than half (60%) of the net energy consumption which also conveys one of the largest external payment item in the national budget. Moreover, energy import of Turkey is expected to become larger as the

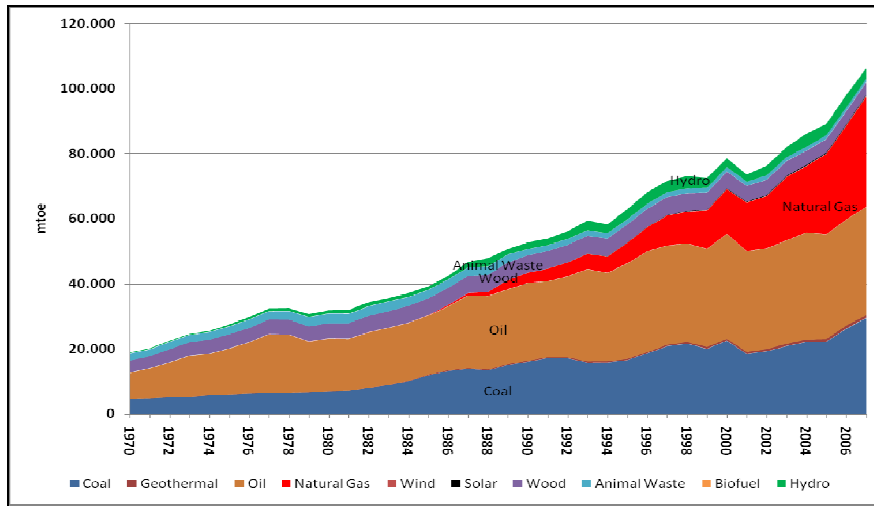
⁵ International Energy Agency (IEA) (2005b) *Natural Gas Information 2005*, IEA/OECD Paris.

⁶ SALVARLI, H. (2006), "Some aspects on hydraulic energy and environment in Turkey", *Energy Policy* 34, p. 3398-3401.

⁷ Primary energy is the energy embodied in natural resources prior to undergoing any human-made conversions or transformations. Examples of primary energy resources include coal, crude oil, sunlight, wind, running rivers, vegetation, and uranium.

economy grows as a result of industrialization, rapid population growth, and urbanization.⁸

Figure 2: Primary Energy Consumption (1970-2007)⁹



1.2. Demand Structure

According to the Ministry of Energy and Natural Resources (MENR), the natural gas consumption rate in primary energy resources was 3% in 1990, 6.2% in 1995, 18.33% in 2000 and 29.4% in 2006, when the European average was reached in terms of natural gas consumption in primary energy resources¹⁰. MENR predicts that this rate will reach 29% in 2010 and 25% in 2020¹¹.

Due to concerns about the environment and security of supply after the 1979 energy crisis, natural gas became important in the early 1980s in the primary energy consumption mix. In 1986, Turkey began the construction of a pipeline to carry Russian natural gas from the Bulgarian border to Ankara; the line was completed in 1987. Turkey's natural gas consumption started with 0.5 bcm in 1987 and reached 37.8 bcm in 2008¹². Turkey's natural gas

⁸ SOZEN A. and NALBANT, M. (2007) *Situation of Turkey's energy indicators among the EU member states*, Energy Policy 35, p. 4993-5002.

⁹ Ministry of Energy and Natural Resources (MENR) (2007), *Energy statistics of Turkey*, Ankara, Turkey. http://www.enerji.gov.tr/EKLENTI_VIEW/index.php/raporlar/raporVeriGir/7148/2, Date Accessed: 04.09.2009

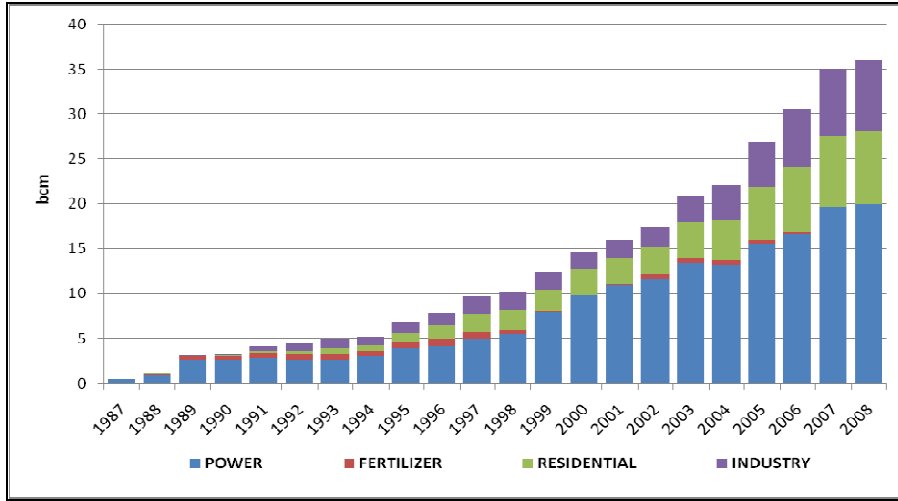
¹⁰ BALAT, M. (2008) "Energy consumption and economic growth in Turkey during the past two decades", *Energy Policy* 36, p. 118-127.

¹¹ MENR (2007), *Energy statistics of Turkey*, Ankara, Turkey. <http://www.enerji.gov.tr>, Date Accessed: 03.23.2009

¹² <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, Date Accessed: 04.06.2009

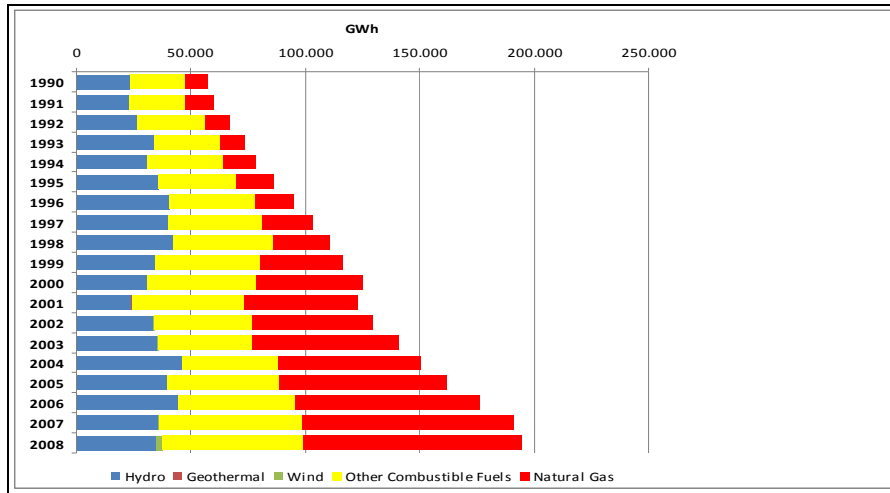
consumption has increased 2.6 times since 1998. The breakdown of this striking increase by sectors is shown in Figure 3.

Figure 3: Natural Gas Demand by Sector (1987-2008)¹³



The increasing weigh of natural gas in the Turkish electricity generation since 1990 can also be observed from the Figure 4.

Figure 4: Fuel Mix in Electricity Generation (1990-2007)¹⁴



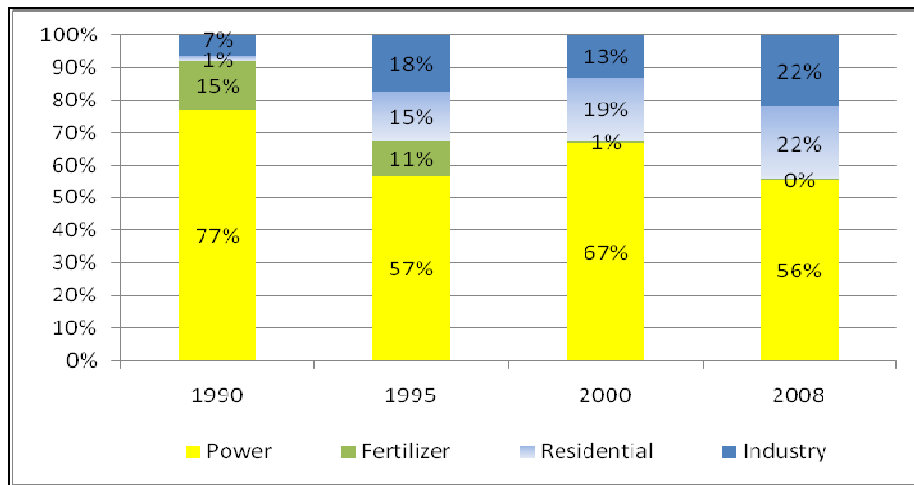
¹³ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, Date Accessed: 01.04.2009

¹⁴ <http://oberon.sourceoecd.org/vl=4348476/cl=31/nw=1/rpsv/ij/oecdstats/16834283/v325n1/s30/p1>, Date Accessed: 06.05.2009

Natural gas has become the preferred fuel for electricity generation not only in Turkey as shown in Figure 4, but also worldwide because of its environmental appeal, lower capital cost, shorter gestation period, higher efficiency and the modular technology that challenges ‘the bigger the beautiful’ notion of the past¹⁵. This trend has started with the ‘dash for gas’ in the English and Wales system after liberalization of the electricity market and has been followed in many other jurisdictions¹⁶. Yet, a high share of natural gas in power generation could raise issues of security of supply and as natural gas and electricity converge country could become economically vulnerable¹⁶.

As illustrated in Figure 5, although the power generation market has been through several economic crisis in 1995, 1999, 2001 and 2008; generation has been constantly increasing with the exception of 2001. In line with this trend, natural gas consumption in generation has also been increasing continuously since 1994. Natural gas consumption is still concentrated in the power generation industry, which accounted for 56 percent of gas demand in 2008. The share of residential and industrial use has been increasing gradually, while the share of the fertilizer industry fluctuated around 1%.

Figure 5: Structure of Gas Consumption in Turkey¹⁷



1.3. Supply Structure

According to International Monetary Fund’s (IMF) forecasts, Turkey is the 17th largest economy in the world¹⁸. In conjunction with its economic performance,

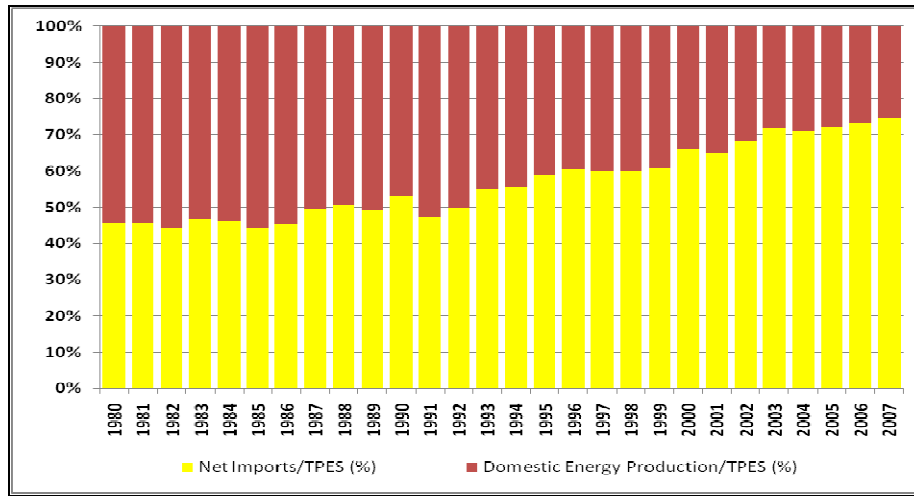
¹⁵ IEA (1995), *The IEA Natural Gas Security Study*, IEA/OECD, Paris.

¹⁶ IEA (2004), *Security of Gas Supply in Open Markets*, IEA/OECD, Paris.

¹⁷ <http://www.botas.gov.tr/index.asp>, Date Accessed: 02.04.2009

Turkey's energy consumption has been growing and will continue to grow along in line with its economy. However, even though Turkey's energy consumption is gradually growing, the production of domestic primary energy sources is low. Total primary energy production met only approximately 25.2% of the total primary energy demand in 2007.

Figure 6: Turkey's Primary Energy Production and Imports (1980-2007)¹⁹



Likewise, if the domestic natural gas production of Turkey is examined, it can be seen that Turkey's remaining recoverable natural gas reserves were only estimated at 6.83 bcm²⁰ in 2008 compared with the demand of 36 bcm in 2008. Given the annual production in Turkey is roughly 1 bcm²¹, gas reserves of Turkey will be exhausted almost in 7 years. In this manner, Turkey is overwhelmingly dependent on gas imports. In 2007, Turkey's total indigenous natural gas production was only able to meet 2.43% of domestic demand while natural gas imports reached 97.57%, as illustrated in Figure 7.

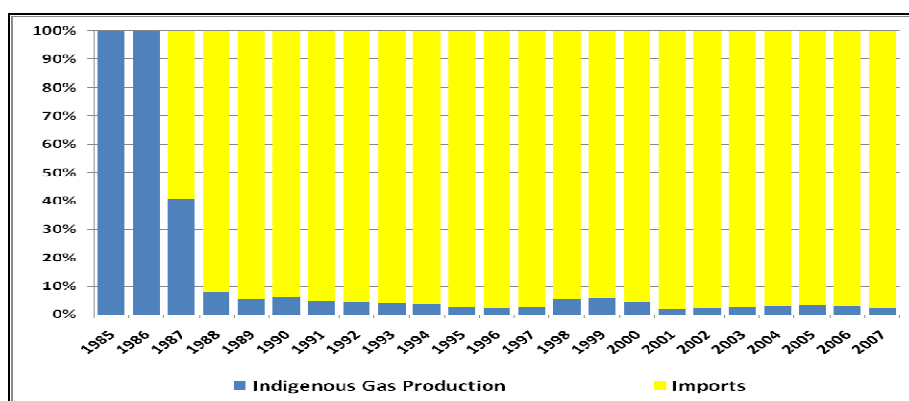
¹⁸ <http://www.turkishweekly.net/news/30348/imf-turkey-is-world-s-17th-largest-economy.html>, Date Accessed: 04.11.2009

¹⁹ <http://oecd-stats.ingenta.com/OECD/TableView/tableView.aspx>, Date Accessed: 04.11.2009

²⁰ Turkish Petroleum Corporation (TPAO) (2008), *Petroleum and Natural Gas Industry Report*, Ankara, Turkey,

http://www.tpao.gov.tr/v1.4/condocs/petrol_sektor.pdf, Date Accessed: 04.15.2009, p.8.

²¹ The major market player in terms of gas production is the Turkish Petroleum Corporation (TPAO) which owns the majority of the gas fields along with several private companies.

Figure 7: Indigenous Gas Production and Imports (1985-2007)²²

Turkey imports its natural gas from Russia, Azerbaijan, Iran, Algeria, and Nigeria under eight long term take-or-pay (ToP) contracts. Long-term ToP contracts link sellers and buyers for a long period, generally 20-25 years and even up to 30 years during which both of them have strictly defined obligations. In particular, the ToP clause requires that gas has to be paid for whether taken or not, and specifies an obligation for the seller to make available defined volumes of gas (though make-up provisions allow carrying forward to a later year gas paid for in one year but not taken)²³. Seven of Turkey's ToP contracts have been operational except for the Turkmenistan contract, which appears unlikely to be put into force in the near future²⁴. The Russia, Azerbaijan, and Iran contracts are for dry gas delivery while the remaining contracts with Algeria and Nigeria are

²² <http://oecd-stats.ingenta.com/OECD/TableView/tableView.aspx>, Date Accessed: 04.10.2009

²³ CRETÏ, A. and Villeneuve, B. (2003), *Long-term contracts and take-or-pay clauses in natural gas markets*, University of Toulouse, France,

<http://www2.toulouse.inra.fr/lerna/cahiers2003/0310116.pdf>, Date Accessed: 21.12.2009, p. 1.

²⁴ This contract would be a part of another major pipeline project called "Trans-Caspian Pipeline Project. The Trans-Caspian Gas Pipeline project if built would transport natural gas from Kazakhstan and Turkmenistan to central Europe, circumventing both Russia and Iran. The projected capacity of the pipeline is 30 bcm of natural gas a year. at an estimated cost of US\$5 billion. In Baku, it would link to the South Caucasus Pipeline (Baku-Tbilisi-Erzurum pipeline), and through this with the planned Nabucco Pipeline (Turkey-Bulgaria-Romania-Hungary-Austria pipeline). The project is heavily criticized by Russia and Iran, current transit countries for Turkmen gas. Russia has taken environmental and legal positions against the project by requiring the consent of all five Caspian littoral states in order to proceed which also brings about the demarcation problem of the Caspian Sea. Iran has pointed out that treaties signed by Iran and the Soviet Union in 1921 and 1940 are still in force and that any action taken without the consent of all the littoral states would be illegal

(http://www.sras.org/geopolitics_of_oil_pipelines_in_central_asia, Date Accessed: 20.11.2009).

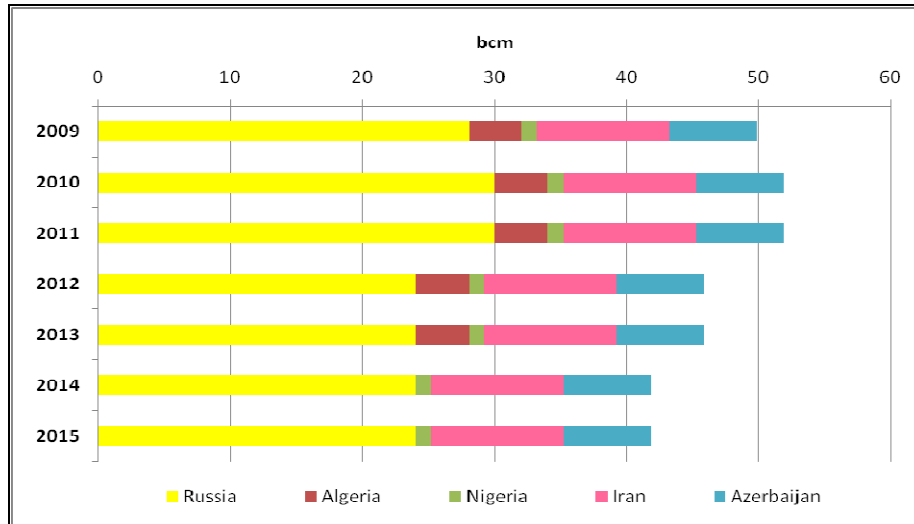
for LNG delivery to the LNG terminal in Istanbul, which belongs to BOTAS. Table 2 summarizes the import contracts signed between 1986 and 2001.

Table 1: Turkey’s Existing Natural Gas Contracts²⁵

Agreements	Volume (bcm/year)	Date Of Signature	Duration (Years)	Status
Russian Fed. (Westward)	6	14 February 1986	25	In operation
Algeria (LNG)	4	14 April 1988	20	In operation
Nigeria (LNG)	1.2	9 November 1995	22	In operation
Iran	10	8 August 1996	25	In operation
Russian Fed. (Black Sea)	16	15 December 1997	25	In operation
Russian Fed. (Westward)	8	18 February 1998	23	In operation
Turkmenistan	16	21 May 1999	30	On Hold
Azerbaijan	6.6	12 March 2001	15	In operation

Based on the contracted supply scheme above, the share of gas exporting countries in Turkish import until 2015 is summarized in Figure 8.

²⁵ <http://www.botas.gov.eng>, Date Accessed: 03.28.2009

Figure 8: The Share of Supplier Countries (2009-2015)²⁶

Except Nigeria and Algeria which are the LNG suppliers of Turkey, Russia, Iran and, Azerbaijan will keep retaining more than 90% of market share in the Turkish natural gas imports.

2. RISE OF LIBERALIZATION IN TURKEY

“Interesting times. Challenging times. Confusing times. The natural gas industry and its regulators are now inextricably meshed in a tangle of interconnected reforms. There is no going back. Okay, but which way is forward?”²⁷

2.1. Liberalization in General

Public utilities in air transportation, energy, telecommunications, banking, ports, railroads, food service, and various other activities were state enterprises all over the world including Turkey until the 1990s. Fiscal crises, inadequate investment, poor quality of service, negative effects of rent seeking and external pressures provided an impetus for reform in the last decade. In this manner, the same forces also played a crucial role in reforming the natural gas market.

²⁶ World Bank (2007), *Turkey: Gas Sector Strategy*, ESMAP Technical Paper 114/007, Washington D.C., USA, http://www.esmap.org/filez/pubs/6192007115243_Turkey_Gas_Sector_Strategy_Note_Technical_English_114-07.pdf, Date Accessed: 21.12.2009, p. 56.

²⁷ HAWDON, D. and STEVENS, N. (2003), *Regulatory Reform of the UK Gas Market-The Case of Storage auction*, UK, <http://www.econ.surrey.ac.uk/Research/WorkingPapers/seed98.pdf>, Date Accessed: 21.12.2009, p.13.

In many countries, particularly in parts of continental Europe, the same gas company owns both the transmission and distribution networks (non-competitive functions) and storage facilities along with the trade functions (competitive functions). These kinds of companies are called vertically-integrated companies. They occupy a position of market dominance, particularly when the company is, in effect, a “national champion”. In this regard, for liquid gas markets to evolve and function effectively, it is crucial that new market entry is made possible and that there are a sufficient number of participants able to compete with each other. This can only be achieved through providing retail and wholesale market entrants with solid guarantees that they will have unimpeded access to the grid and to customers on a non-discriminatory basis. The independence of transmission system operators ranks high among the guarantees required from a new market participant’s perspective²⁸.

To ensure independence of a network operator it is important to prevent situations where it may face a conflict of interests and incentives. Separation of activities proves to be the most efficient way of solving the problem of entanglement of production and supply (as activities susceptible to competition) on the one hand, with transmission and distribution functions (which tend to be natural monopolies) on the other, within vertically integrated energy entities. Unbundling is the term normally used to refer to such structural solution. This structural solution can take of three forms²⁹:

- i. full structural separation by law;
- ii. functional separation; or
- iii. separation by accounting purposes.

(i) Full structural separation by law: A full legal separation of the various operations is one possibility. In the gas industry, for example, a separation of production and retailing from transmission and distribution is likely to encourage competition to develop in production and wholesale parts of the industry. Asset from integrated company would be divided up among several newly formed legal entities that have no common ownership, management, control, or operations.

²⁸ European Federation of Energy Traders (EFET) (2009), *Unbundling as a crucial factor in the completion of European Electricity and Gas Market Liberalization*, Holland, www.efet.org/GetFile.aspx?File=1549, Date Accessed: 23.11.2009, p.2.

²⁹ CAMERON, D.C. (2002), *Competition in Energy Markets: Law and Regulation in the European Union*, Oxford University Press, New York, USA, p.26-27.

(ii) Functional separation: Alternatively, there may be an unbundling according to functions. Functional unbundling allows for the same ownership of the elements that may be subject to competition and monopoly infrastructure elements, but their operation is placed in the hands of separate management structures. These disaggregated entities will be managed independently but will not be legally separate companies.

(iii) Separation for accounting purposes: Finally, there is the option of arranging unbundling by ring-fencing the accounts of the different types of business in the entity. The idea is that this promotes transparency and in so doing it will expose cross-subsidies and so prevent an entity from discriminating in favor of itself and against competitors.

2.2. Liberalization in the Turkish Gas Market

In conjunction to this global liberalization trend started late 80s, Turkey always aimed a very big improvement in energy supply as its economy expands, especially via electricity and natural gas, and has approved a policy of supporting and encouraging foreign investment in power plants and natural gas industry to meet the expected demand³⁰. In this manner, from the time being, both electricity and gas sectors in Turkey have been the key elements in the “state led development” of the economy³¹. Currently, both sectors remain dominated by state owned entities. The first serious emergence of regulation in natural gas market coincided with the approval of the three year stand-by arrangement between the Turkey and the IMF, amounting to 19 billion United States Dollar (USD) on May 15, 2001 as a part of recovery program from 2001 economic crisis in Turkey. Therefore, Turkey passed new electricity and natural gas market laws in 2001 as a prerequisite for the IMF’s support³².

The Natural Gas Market Law (NGML), as part of this legislation, covers import, transmission, distribution, storage, marketing, trade and export of natural gas and the rights and obligations of all real and legal persons relating to these activities. The NGML aims for liberalization of the natural gas market and thus formation of financially sound, stable and transparent markets along with establishment of an independent supervision and control mechanism over them, so as to ensure supply of high quality natural gas at competitive prices to

³⁰ KILIC, F.C. and KAYA, D. (2007), *Energy production, consumption, policies, and recent developments in Turkey*, Renewable and Sustainable Energy Reviews 11, USA, p.1312-1320.

³¹ OECD (2002), *Regulatory Reform in Electricity, Gas And Road Freight Transport*, Reviews of Regulatory Reform, Paris, <http://www.oecd.org/dataoecd/40/11/1840779.pdf>, Date Accessed: 18.10.2009, p. 7.

³² Commission of the European Communities (2001), *2001 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession*, SEC 1756, Brussels, p. 70.

consumers in a regular and environmentally sound manner under competitive conditions. Additionally, it aims to ensure the existence of Energy Market Regulatory Authority (EMRA) in the natural gas industry.

The objectives of the NGML are;

- Expand natural gas use,
- Apply strong leadership to develop a coherent, comprehensive strategy promoting efficient development and use of the nation's natural gas resources,
- Restructure the vertically integrated incumbent BOTAS, which has been enjoying the monopoly rights to natural gas imports, trade, transmission and storage, by 2009.

The impetus behind these requisite reforms for Turkey is to harmonize its energy policy with that of the EU, to increase efficiency and to attract foreign investment. Turkey's motivation for restructuring its natural gas ownership and markets stems from its desire to fulfill the EU accession prerequisites in the energy sector.

3. CHALLENGES AND THE OPTIONS IN THE TURKISH MARKET LIBERALIZATION

In 2001, Turkey passed the NGML, with the intent to end government control of the natural gas sector, in order to eliminate inefficiencies, harmonize its energy policy with that of the EU and attract foreign investment in the energy infrastructure. However, many unexpected problems have emerged and prevented the progress in liberalization of Turkish natural gas market. These problems are supply overhang problem, stranded costs, wholesale competition and gas release program, expansion of transmission network, lack of storage capacity, lack of unbundling, and insufficient coordination between the political actors in the Turkish gas market.

3.1. Supply Overhang Problem and Stranded Costs

Supply overhang issue mainly based on politically driven and misleading supply and demand projections of MENR and BOTAS in the past. Even though gas-to-gas competition in the upstream level is one of the underpinning premises of liberalization, policy makers in Turkey are trying to cover those mistakes of past by making the ones and banning the new imports until the problem of supply overhang problem and its inevitable by product stranded costs are going to be solved. According to IMF, “...*The prospects for a supply overhang pose a*

major challenge to the gas sector in Turkey. In recent years, this threat has been widely debated, following two economic crises which raised uncertainty about Turkey's future economic situation. While in general, supply shortages are also important due to their potential impact on economic growth. Therefore, Turkey's immediate concern is to maintain its supply/demand balance in terms of the possibility for supply overhang in the years ahead... ”³³

Stranded costs incurred within the previous market structure that cannot be economically recovered within a competitive natural gas market structure, include long-term ToPs with high prices, removal of production subsidies, and high staffing (payments of redundancies resulting from transfer of operations to the private sector, including pension liabilities for workers eligible to retire). Stranded costs create uncertainty for new investors and risk stifling competition³⁴. The long-term Treasury-guaranteed ToP contracts and associated stranded costs have important implications in the Turkish natural gas market. Therefore, a key reform challenge is to mitigate and accurately measure stranded costs and to provide for their recovery in a way that is “fair” and does not impede efficient entry or the emergence of competition³⁵. Prospects for competition among upstream players are poor for the immediate future unless there is new entry from new sources. However, new entry may exacerbate the problem of stranded costs³⁶, since excess supply of gas is already expected to be substantial. However, on the other hand, by delaying the import/upstream competition with the import ban provision in the NGML, Turkish policy makers bind themselves and Turkish consumers with the high prices in those contracts.

Turkey does not have sufficient domestic production to meet its annual gas demand. Therefore, it is a net importer country. In this context, the NGML prevents BOTAS and other importers from making new purchase agreements with the current supplier countries with which BOTAS already have import contracts. The objective of that provision was the protection of BOTAS from facing stranded costs and paying potential penalties due to take-or-pay obligations. However, as oppose to the stranded cost concerns, relevant provision of the NGML was loosened with the adoption of an amendment in

³³ World Bank (2007), p. 5.

³⁴ HANDFIELD, R.B. (2004), “The Impact of Energy Deregulation on Sourcing Strategy”, The Journal of Supply Chain Management, Vol. 40, p. 38-48, USA

³⁵ OECD (2002), p. 39.

³⁶ HOEKMANN, B. and TOGAN, S. (2005), *Turkey: Economic Reform and Accession to the European Union*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, USA,

http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Pubs/Turkey_BHoekman&SToگان_book.pdf, Date Accessed: 22.12.2009, p. 197.

July 2009 which grants BOTAS and other private sector players an ability to import LNG.³⁷

According to IEA³⁸, global gas markets have evolved from a seller's market, driven by tight supply and demand, to a buyer's market as demand weakens while new supply comes on stream as a result of the global economic crisis. Equally important is an unexpected boom in North American gas production, due to new drilling techniques, which is expected to contribute to a glut in supplies. Pursuant to this current situation in the global gas market, LNG importers in the Turkish market have been able to find cheap LNG to import and compete with BOTAS's retail prices by decreasing their average prices which consists of the price of pipeline gas and liquid gas. Domestic demand contraction along with the competitive pressure of the LNG imports increase the threat of stranded costs which BOTAS has already faced with since the second half of the 2008. In addition to that, BOTAS is likely to fall under a "take or pay" clause with the supplier companies, mainly Gazprom, further boosts the cost of global economic crisis to the Turkish gas consumers. As a result of this, prospective improvements in the liberalization process such as foster the upstream competition by lifting the import ban have been severely damaged.

3.2. Wholesale Competition and Gas Release Program

In the wholesale market of Turkish natural gas market, BOTAS still retains 90% of market share as a result of being an import monopoly at the upstream level and having captive customers at the downstream level. Therefore, an important milestone for Turkish market liberalization will be the reduction BOTAS's market share of imports to 20 percent of the national consumption by 2009 with

³⁷ "Electricity Market Law No. 5784 and to make some changes in the law" was accepted on 9 July 2009 and went into effect after published in the 26 July 2009 Official Gazette No. 26948. This law partially lifted the import ban by allowing the LNG import into Turkey while still holding the ban for new gas contracts as it is shown below.

ARTICLE 20 - Law No. 4646 of the first paragraph of Article 2 of the provisional sentence of the first modified in the following manner and to come after the third paragraph the following paragraphs have been added. BOTAŞ of this Act after the date of publication of the rate of twenty per cent of imports to national consumption until the fall, liquefied natural gas (LNG) imports excluding natural gas purchase agreement is not new. However, these provisions, liquefied natural gas (LNG) imports will not be applied for. In addition, the spot LNG imports of this Act in Article 4 of the fourth paragraph (a) of paragraph (2), (3) and (4) number lower bent and (4) The first paragraph following the numbered sub-paragraph is not specified in the conditions. LNG import license for the second paragraph of Article 4 of this Act in the sixty-day period will be applied in thirty days.

³⁸ http://www.rferl.org/content/International_Energy_Agency_Predicts_Natural_Gas_Prices_To_Fall/1874095.html

Date Accessed: 23.12.2009

a gas release program in order to promote wholesale competition in the Turkish market.

Release programs can be designed to overcome the problem of inadequate access to supplies or capacity, particularly in the early stages of market opening³⁹. Those programs have an important 'catalytic' role in the context of developing sustainable competition in the natural gas market. Why does Turkey need such a program? Freely traded gas markets, with diverse supply routes and many upstream players, are unlikely to require any form of release program. On the other hand, in the case of few supply routes (such as in Turkey), deliveries might be under the control of an incumbent (BOTAS) through long term contracts with no secondary trading, it would be unlikely that a competitive market could develop until some form of a release program is provided to new entrants⁴⁰.

If we examine the Turkish gas release program, it seems to be fairly ambitious that no other country has so far succeeded in decreasing the incumbent gas company's market share from 100% to 20% in 8 years. Besides, as of 2009, BOTAS has only been able to transfer 4 bcm of gas to private companies. It is almost impossible to achieve such high volume gas releases by the end of 2009.

If the price structure in the wholesale level is to be examined, it can be seen that wholesale gas prices are to be freely negotiated within a framework of principles approved by the EMRA. Since there are only four new players (Shell Gas, Bosphorus Gas, Enerco Gas and Avrasya Gas) in the wholesale market with 10% market share against BOTAS that holds the remaining 90%, EMRA and Turkish Competition Authority are going to play an important role to prevent BOTAS abusing its dominant position until a healthy and sustainable competition emerges (as a result of operational gas release program) in the Turkish gas market.

3.3. Transmission

Even though BOTAS has not yet legally unbundled, it has been subjected to separation of accounts after the approval of NGML, which means that the transmission business has its own separate accounts. However, the ownership separation of transmission business and establishment of an independent transmission system operator (TSO) has not been achieved yet. Independent

³⁹ European Federation of Energy Traders (EFET) (2003), *Implementation of Gas Release Programmes for European Gas Market Development*, Holland, <http://www.efet.org/Download.asp?File=943>, Date Accessed: 23.11.2009, p.1.

⁴⁰ EFET (2003), p. 2.

TSOs along with the Natural Gas Market Transmission Network Operation Regulation (TNOR), which ensures the fair, transparent and undiscriminatory third party access (TPA) to the transmission network, and tariff regulations are the most important elements of promoting competition in the transmission level. Therefore, it is an important challenge to be handled for the sake of gas liberalization in Turkey in conjunction with the NGML provisions.

In the current market structure, transmission tariffs (and tariffs for the supervision of conveyance, which appears to contemplate separate system operation tariffs) and connection tariffs are to be determined or approved by the EMRA. Multi-part, distance based tariffs are envisaged. Connection tariffs to the distribution system are to be set by the EMRA. Tariffs are to be proposed by licensees (including BOTAS) and approved each year by the EMRA. The NGML is not specific as to whether rate of return of incentive based regulation (such as a CPI-X framework) is to be applied for tariff approval. Therefore, this would seem to be a matter for the EMRA to determine the general tariff principles along with the TPA regulations to the transmission network.

TNOR was accepted on 26 October 2002 and went into effect on 17.08.2004. First amendment in this regulation has been done on 22.11.2007 and second amendment has been done on 17.10.2008. TNOR, in accordance with the EU regulations, mainly covers the network operation related principles and procedures to be included in the network operation rules to be determined by transmission companies engaged in the activity of transmission through natural gas pipeline network; such principles and procedures concerning issues such as system access, notification of transportation amount and scheduling of the transportation service, determination of transportation amount, service interruptions, dispatch, system balancing, communication system, capacity allocation, natural gas delivery and metering.

The second amendment on the TNOR particularly aimed to bring several safeguards in terms of preventing BOTAS from direct or indirect discrimination by offering different terms for capacity allocations and obstructing private companies from reaching the gas network.

3.4. Storage

There is only one operational storage facility which only has 1.6 bcm of capacity exist in Turkey. The lack of storage capacity deters the opportunity of better coordination between supply and demand so that a constant (and contracted) supply of Turkey can be better fitted to a varying daily and seasonal demand.

Even though there are three potential storage projects under construction, there is only one operational storage facility in Turkey. It is located close to Istanbul and only has 1.6 bcm of capacity. In this regard, Turkey's storage capacity is clearly insufficient for a country that is trying to be an energy hub between the Caspian, Middle East, and Europe.

In addition to this underground storage facility, there are two LNG terminals which can be used as storage facilities as well. One of the LNG is operated by BOTAS in accordance with seasonal gas demand and contracted supply deliveries from Algeria and Nigeria. The other terminal belongs to a private Turkish company, Ege Gas Corporation. BOTAS has been receiving service from this terminal based on a negotiated service contract between the two companies. As of yet, there is neither any legal provision nor any secondary legislation in effect to regulate the capacity allocation issues or TPA to those LNG terminals.

Until the privatization of storage services of BOTAS occurs by the end of 2011 in accordance with the Temporary Article 2/4 in the NGML, BOTAS will be the major supplier of storage services. In addition to this, the storage tariffs shall be determined freely between the companies involved in storage business (BOTAS and Ege Gas) and the legal entities receiving the storage services. Thus, BOTAS as a major player could hamper the competition by making access to storage difficult for a variety of allegedly technical reasons in favor of its own trade business. In order to prevent such discriminatory behaviors, the NGML placed BOTAS under an obligation to render storage services in an unbiased and equal way in so long as the system is available. Beyond this general requirement, storage tariffs are not regulated. Even though EMRA shall have the authority to verify the basis of any refusal of access to storage facilities, this could still permit a range of subtle discriminatory actions by BOTAS until its storage business would be privatized, at which time its incentive to discriminate against new entrants should cease.

3.5. Unbundling

In addition to the separation of accounts among the different activities of BOTAS, ownership unbundling of BOTAS's activities such as trade, transmission, and storage is necessary and of crucial importance to increase transparency, eliminates cross subsidies, and promote competition in the Turkish natural gas industry.

According to the provisions of the NGML, except for the distribution activities, the vertically integrated legal entity⁴¹ nature of BOTAS shall continue until the year 2009 which is still the case. After this date, BOTAS would be restructured into a horizontally integrated legal entity⁴². Among the legal entities to be formed as a result of restructuring, only the company which has the gas purchase and sale contracts and which will perform import activities shall represent BOTAS and shall be called BOTAS. Among the companies to be formed as a result of restructuring, the companies, other than the one involved in transmission activities, shall be privatized by the end of 2011. The separation of accounts of BOTAS regarding the transmission, storage, sales and import activities was completed by the end of 2003.

From the provisions about unbundling, only separation of accounts was foreseen obligatory for BOTAS and other private companies involve in license tenders for city natural gas distribution. However, it is also possible to put a wider interpretation on these provisions and claim that they also indicate an obligation of legal unbundling of BOTAS based on different activities of which BOTAS nestles in a single company. In any case, it is very unfortunate to ascertain that no progress has been made in terms of legal unbundling since 2001, which is one of most vital pillar of the natural gas market liberalization.

4. WHAT DID SIMILAR ENTITIES DO?

4.1. Supply Overhang Problem

Based on the analyses above, it is very clear to see that a supply overhang problem will be an important issue for gas market liberalization. One of the main reasons why the supply overhang problem has not been solved is the re-export ban (destination) clause in its ToP contracts with natural gas supplier countries except Azerbaijan. The reason for this re-export ban clause is the unwillingness of suppliers' to create a new competitor with their own gas which they sold to Turkey. From the supplier's point of view, this approach seems reasonable.

However, from the buyer's stand point, the situation is more complex. Turkey consumed 36 bcm of natural gas in 2008. Besides, Turkey only has 1.6 bcm of storage capacity, which is less than 5% of its annual consumption. Therefore, in case of any demand contraction which is likely to happen due to

⁴¹ Vertically integrated legal entity: A legal entity that involves in two or more of the following activities: natural gas generation, transmission, distribution, import, export, storage or sale

⁴² Horizontally integrated legal entity: A legal entity that conducts at least one the following activities natural gas generation, transmission, distribution, importation, exportation, storage or sale and at the same time conducts another activity excluding the natural gas sector.

the financial crisis that the Turkish economy has been experiencing since September 2008, Turkey has neither any place to store the surplus gas nor any permission to re-export it to the EU.

If the relevant examples in Europe are to be examined, it can be ascertained that Gazprom used to have the same contract strategy with its European customers. Whilst the EU shows considerable amount of dependency to Russian gas⁴³ as like as Turkey, they are also enjoying the advantage of being Russia's number one customer. Therefore, Gazprom agreed to delete the territorial sales restrictions (re-export ban clause) from their contracts with several buyers in Europe. In return, Gazprom will no longer be bound by a "most favored customer" provision with its suppliers in Europe and can sell gas to those markets where it already has a supply contract⁴⁴.

⁴³ In 2008, Russia supplied 42% of EU gas imports, **down** from 49.6% in 2000. On the other hand, Russia supplied more than two thirds of Turkish gas imports in 2008. (Andrew, M. (2009), *Gas Market & Storage: Prospects for short-term and long-term security of supply*, POYRY Consulting, Prague, p.2-11.)

⁴⁴ "...The European Commission has reached a landmark agreement with Nigerian gas company Nigeria LNG Ltd (NLNG), which agreed to delete a clause preventing one of its European customers to re-sell the gas outside its national borders. NLNG also undertook not to introduce this clause in future contracts with European companies and also confirmed that its existing contracts do not contain profit-splitting mechanisms (PSM), nor will it introduce them in new contracts. Both the so-called territorial sales restrictions and profit splitting mechanism violate European Union competition rules..."

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/02/1869&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>, Date Accessed: 11.11.2009

"...The European Commission's competition services have reached a settlement with the Italian oil and gas company ENI and the Russian gas producer Gazprom regarding a number of restrictive clauses in their existing contracts. Under the settlement, ENI will no longer be prevented from reselling, outside Italy, the gas it buys from Gazprom. The latter will be free to sell to other customers in Italy without having to seek ENI's consent. ENI also committed to offer significant gas volumes to customers outside Italy, which will be beneficial for gas competition in Europe. Finally, ENI agreed to increase capacity on the pipeline that transports Russian gas to Italy via Austria. It will also support the introduction of a regime, which will facilitate access to this pipeline for third parties. The settlement marks an important milestone towards the enforcement of competition rules in the sector and the creation of a European gas market..."

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/03/1345&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, Date Accessed: 11.11.2009

"...In the light of improvements made to the gas supply contracts between Austrian oil and gas company OMV and Russian gas producer Gazprom to remove clauses that infringed EC Treaty rules on restrictive business practices (Article 81), the European Commission has decided to close its investigation. In particular, OMV will no longer be prevented from reselling, outside Austria, the gas it buys from Gazprom, and Gazprom will be free to sell to other customers in Austria without having to first offer the gas to OMV..."

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/195&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>, Date Accessed: 11.11.2009

Can Turkey do that? It depends upon the negotiations between Turkey and Gazprom. If the problems Russia is having with Ukraine are to be taken into account, Russia might realize that they need a more reliable partner to transmit their gas into Europe. If the potential North and South Stream Gas Pipeline projects are excluded, which were exclusively designed to solve this issue, Russia and Turkey may agree upon increasing cooperation between the two countries in terms of natural gas transmission to European markets. In return, Russia may remove those re-export ban clauses to allow Turkey to solve its supply overhang problem until Turkey builds enough storage capacity to store the surplus gas they are not able to consume. If this scenario is not the case, Turkey has no other option than to negotiate to reduce the amount of gas that would be purchased under the terms of existing ToP contracts in order to avoid paying penalties and reduce the excess supply in the Turkish market.

4.2. Gas Release Program

Release programs (of which there can be various types) can be designed to overcome the problem of inadequate access to supplies or capacity, particularly in the early stages of market opening⁴⁵.

The NGML provisions mandate BOTAS to reduce its market share to 20 percent of the national consumption by 2009 inside the frame of a gas release program. The aim of this provision was to promote wholesale competition in Turkish market which is very unlikely to be fulfilled before the deadline.

If the international examples in Europe are to be examined, it can be observed that the proportion of supply controlled by the largest supplier ranges from about 50% in Germany and the United Kingdom to 75% in Italy, Spain and 90% in France⁴⁶. Therefore, there is no country that has attempted to reduce the incumbent's market share by this much and so fast.

"...In the light of improvements made to gas supply contracts between German gas company Ruhrgas and Russian gas producer Gazprom to remove clauses that infringed EC Treaty rules on restrictive business practices (Article 81), the European Commission has closed its investigation. Ruhrgas will no longer be contractually prevented from reselling outside Germany the gas it buys from Gazprom. Gazprom will no longer be bound by a "most favored customer" provision with Ruhrgas..."

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/710&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>, Date Accessed: 11.11.2009

⁴⁵ EFET (2003), p.1.

⁴⁶ DUZYOL, S. (2007), "Gas Market Developments In Turkey", Black Sea Oil And Gas Summit, Turkey, <http://www.authorstream.com/presentation/Arkwright26-30091-Black-Sea-Summit-05-09-07-GAS-MARKET-DEVELOPMENTS-TURKEY-Strategic-Objective-Turkeys-Natural-Law-No-4646-Wha-blackseasummit-as-Entertainment-ppt-powerpoint/>, Date Accessed: 05.05.2009, p.7.

In this regard, Turkey should revise its assertive gas release program, which has already fallen behind the targets, in terms of the timeline and/or the market share of BOTAS. It is conceivable to keep BOTAS's market share of supply around 50% in accordance with the European examples. There is no need to rush to hand over the supply contracts of BOTAS (or market share) to private companies as long as Turkey has no upstream competition. It is essential to have upstream competition (in this case it is an import competition which means competition among the importers such as Russia, Iran, Iraq, Azerbaijan, Turkmenistan or Egypt) to foster the wholesale competition among the current (Shell Gas, Enerco Gas, Avrasya Gas and Bosphorous Gas) or prospective wholesale gas companies. However, upstream gas competition can not be achieved in the short term since it depends upon many international, political, economical and strategic variables to be realized consecutively. Therefore, without having a proper competitive background at the upstream level, handing over the supply contracts (or market share) of BOTAS to private sector will only help transferring the profit of BOTAS to private sector without transferring its risks stemming from these contracts whilst creating an artificial and very limited competition which is far behind what is expected from a competitive gas market.

One of the essential ways of solving the upstream competition problem is to realize adequate numbers of international transit pipeline projects which can contribute to foster the competition at the upstream level. While realizing this international transit pipeline projects to secure the upstream gas competition, Turkey but particularly BOTAS should also pursue developing Turkey's domestic gas reserves along with TPAO at least up to 10% of annual consumption as oppose to its current level which is below 3%. To bring this target one step forward, TPAO and BOTAS should think about the option of merging their exploration operations in order to create an internationally reputable energy company in terms of oil and natural gas exploration and trade.

4.3. Storage

Storage has been playing an important role in the natural gas market restructuring efforts since the 80's. Storage enables better coordination between supply and demand so that a constant supply can be better fitted to a varying demand especially in peak times⁴⁷. In Europe, where most countries have shown progress in natural gas market liberalization, there exists 1.9 trillion cubic feet of storage capacity⁴⁸ which is approximately equal to 10% of total

⁴⁷ HAWDON and STEVENS, p.8.

⁴⁸ <http://247wallst.com/2009/03/16/us-and-europe-two-sides-of-the-natural-gas-storage-coin-chk/>, 04.13.2009

consumption⁴⁹ in 2008, while Turkey only has 1.6 bcm operational (Silivri) and 1 bcm under construction (Salt Lake) capacity of storage except the additional capacity stems from LNG terminals⁵⁰.

On the other hand, in Turkey, excluding the 1.6 bcm Silivri gas storage facility, there are also 2 LNG terminals which can be used as a storage facility. Izmir Aliaga LNG Terminal, which belongs to Ege Gas Corporation, has 7.2 bcm gasification and 0.28 bcm LNG storage tank capacity⁵¹. Likewise, BOTAS's LNG terminal at Marmara region has 6 bcm gasification and 0.25 bcm LNG storage tank capacity⁵². Therefore, without adding the LNG terminals, Turkey only has 2.1 bcm of storage capacity which is approximately equal to 6% of total consumption in 2008.

In Europe, storage services are mostly unbundled from transmission or merchant activities of incumbent gas companies⁵³. Storage services are being provided by private companies under the negotiated terms between the storage company and the customers or under the regulated terms of the market regulatory authority. The vital point for the liberalization of Turkish gas market is privatization of BOTAS's storage facilities might not be enough to solve the TPA problem for those facilities, especially if the capacity of storage would be scarce like in Turkey. Therefore, TPA regulation along with a price cap might be used together instead of negotiated access to storage facilities until the total capacity of storage reaches a certain level that allows fair competition among storage facilities to emerge.

4.4. Unbundling

It is the underpinning and an indispensable element of the market liberalization process as long as there is a network industry to deal with. Therefore, there is no way of compromising when the unbundling element is concerned if competition is to be promoted. This is valid for natural gas markets regardless of where they are located. Hence, unbundling is going to be inevitable for BOTAS. It is only a matter of time. If this is the issue government of Turkey wants to play with, it is

⁴⁹ <http://www.eia.doe.gov/emeu/international/gasconsumption.html>, Date Accessed: 04.13.2009

⁵⁰ <http://www.todayszaman.com/tz-web/news-187625-underground-gas-storage-a-necessity-for-turkeys-future.html>, Date Accessed: 11.26.2009

⁵¹ www.egegaz.com.tr, Date Accessed: 11.26.2009

⁵² <http://www.polng.com.tr/temin.aspx>, Date Accessed: 11.26.2009

⁵³ HIRSCHHAUSEN, v. C. (2008), "Infrastructure, regulation, investment and security of supply: A case study of the restructured US natural gas market", *Utilities Policy*, Vol. 16, Issue 1, USA, p.9.

hard to say whether Turkish customers will ever enjoy the benefits of competition.

CONCLUSION

It is very classical to signpost a liberalization prescription for Turkish government as it is easily and widely seen in many articles' conclusion part. Thus, this prescription of successful liberalization tells us that yet competition to be effective, the number of natural gas supply sources must be increased, a market for physical and financial trading of natural gas has to be developed, the link between gas and oil pricing has to be severed, new entrants to the gas market must be permitted, and governments have to become more supportive of liberalization and less willing to shield their championed companies from competition.

Apart from this prescription, there are several other important issues needed to be dwelled upon. In the EU, there has not been a regulatory regime similar to that of the United States except the UK to some extent. European nations carried out their respective energy policies through "championed" energy companies like BOTAS, even though BOTAS is fairly small and operates only in limited areas compared to these European national champions.

Championed energy companies had the support of their respective governments to dominate nation's electricity and natural gas business. Governments' exercised control over these companies by either having seats on the board of directors and/or appointing the top executives like in BOTAS. This comfortable relationship resulted in European governments being assured of a secure supply delivered in a dependable and reliable manner, in championed companies that operated profitably in a secure and business environment, and in consumers who paid a high price for energy. However, this truth is somewhat different in Turkish gas market in terms of profitability of BOTAS, the Turkish national champion.

BOTAS, even though holds almost 90% of market share, is not a profitable company as much as its peer companies' across the Europe. There are several reasons to be discussed. But the main two reasons are the operational inefficiencies and noteworthy amount of uncollectable receivables from client companies, mainly publicly owned generators and municipalities. On top of these drawbacks, incertitude of former and current governments about taking the necessary steps also impedes the liberalization process of Turkish natural gas industry.

Therefore, Turkish policy makers should first decide which path to choose in order to carry the liberalization process forward or terminate it. By remaining the uncertainty about the liberalization process of Turkish gas market, policy makers only creates further problems rather than solving them. So far, liberalization of gas market is not heartily endorsed by policy makers who might have preferred security of supply rather than cost. That policy should be assessed as reasonable and discussable as oppose to the “pure liberalization choir” in the gas market. The problem is to be able to say this policy preference loud to all market players and the EU. Once this choice is to be made whether Turkey prefers to keep and/or further strengthen the BOTAS by keeping it as a vertically integrated company or merging it with Turkish Petroleum Corporation in order to create a internationally competitive energy company, or pursue a full liberalization path in accordance with the EU directives, the rest of the process and the implementation will be far more easier than it is expected to be.

In this context, one of the main weaknesses of Turkey in the international energy arena is not having a supra-governmental energy policy which is independent from individuals, the ruling parties of Turkish government or the EU/USA. It is judicious to fine tune the ongoing energy policy of Turkey in accordance with the EU perspective, the economic and social policy and/or the targets of the ruling government. However, what has been done so far is to alter everything radically whenever a new government has entered upon the office or whenever Turkey was prescribed to do so. This lack of national energy policy from past to the present has caused many severe structural problems which needs to be discussed in a separate article.

Apart from public supervision of the energy markets which are crucial and can not be discarded for the sake of national economies and security of supply, publicly owned entities should always be in the energy market. However, this presence should not be used to dominate the market, rather to enhance the competition like rabbit pace makers in the long range running races. Another advantageous of having publicly owned companies is that they also have supply security consciousness rather than private companies behave by profit-driven motives. Thus, if the balance between risk and return can not be counterweighted among the publicly owned companies and private participants, than handing over BOTAS’s contracts to private sector will only cause transferring double-jointed profits to private sector without transferring its associated risks. In this case, private companies would always rely upon the gas supply of BOTAS in case of an emergency (such as halt in the supply due to political crisis or pipeline maintenance, sharp price movements, weather conditions, etc.) and not reflect any risk premium to their retail prices, this means they will always be able to go under BOTAS’s price, since BOTAS

needs to take these risks into account while calculating its retail price as a prudent seller, given the assumption that BOTAS is an effective public company as like as its private counterparts and subjected to any governmental interference not to reflect them to its prices.

Therefore, keeping the BOTAS as a vertically integrated gas company or even creating an internationally reputable national champion by merging it with the Turkish Petroleum Corporation or fully liberalize the market by unbundling the BOTAS and force its market shares to drop below 20% are all policy preferences which one can defend up against the others. The important point is not to make these energy policy choices due to our political ideology or under the pressure of the USA or the EU but to make it independently for the sake of our future generations to inherit them environmentally livable, economically sustainable, strategically less external dependent and politically influential country.

BIBLIOGRAPHY

ANDREW, M. (2009), *Gas Market & Storage: Prospects for short-term and long-term security of supply*, POYRY Consulting, Prague.

BALAT, M. (2008), “Energy consumption and economic growth in Turkey during the past two decades”, *Energy Policy* 36, p.118–127.

BP (2004), *Statistical Review of World Energy*, <http://www.bp.com>, Date Accessed: 09.11.2009.

CAMERON, D.C. (2002), *Competition in Energy Markets: Law and Regulation in the European Union*, Oxford University Press, New York, USA.

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2001), *2001 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession*, SEC 1756, Brussels.

CRETI, A. and B. VILLENEUVE (2003), *Long-term contracts and take-or-pay clauses in natural gas markets*, University of Toulouse, France, <http://www2.toulouse.inra.fr/lerna/cahiers2003/0310116.pdf>, Date Accessed: 21.12.2009.

DUZYOL, S. (2007), “Gas Market Developments In Turkey”, Black Sea Oil And Gas Summit, Turkey, <http://www.authorstream.com/presentation/Arkwright26-30091-Black-Sea-Summit-05-09-07-GAS-MARKET-DEVELOPMENTS-TURKEY-Strategic-Objective-Turkeys-Natural-Law-No-4646-Wha-blackseasummit-as-Entertainment-ppt-powerpoint/>, Date Accessed: 05.05.2009.

EDIGER, V.S. and S. AKAR (2007), “ARIMA forecasting of primary energy demand by fuel in Turkey”, *Energy Policy* 35, p.1701–1708.

EFET (2003), *Implementation of Gas Release Programmes for European Gas Market Development*, Holland, <http://www.efet.org/Download.asp?File=943>, Date Accessed: 23.11.2009.

EFET (2009), *Unbundling as a crucial factor in the completion of European Electricity and Gas Market Liberalization*, Holland, www.efet.org/GetFile.aspx?File=1549, Date Accessed: 23.11.2009.

FRD (2006), *Country Profile: Turkey*, Federal Research Division of the Library of Congress, Washington D.C., USA.

HANDFIELD, R.B. (2004), “The Impact of Energy Deregulation on Sourcing Strategy”, *The Journal of Supply Chain Management*, Vol. 40, p.38-48.

- HIRSCHHAUSEN, V. C. (2008), "Infrastructure, regulation, investment and security of supply: A case study of the restructured US natural gas market", *Utilities Policy*, Vol. 16, Issue 1.
- HOEKMANN, B. and S. TOGAN (2005), *Turkey: Economic Reform and Accession to the European Union*, The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, USA,
http://siteresources.worldbank.org/INTRANETTRADE/Resources/Pubs/Turkey_BHoekman&STogan_book.pdf, Date Accessed: 22.12.2009.
- IEA (1995), *The IEA Natural Gas Security Study*, IEA/OECD, Paris.
- IEA (2004), *Security of Gas Supply in Open Markets*, IEA/OECD, Paris.
- IEA (2005), *Natural Gas Information 2005*, IEA/OECD Paris.
- KILIC, F.C. and D. KAYA (2007), *Energy production, consumption, policies, and recent developments in Turkey*, Renewable and Sustainable Energy Reviews 11, USA, p.1312–1320.
- MENR (2007), *Energy statistics of Turkey*, Ankara, Turkey.
http://www.enerji.gov.tr/EKLENTI_VIEW/index.php/raporlar/raporVeriGir/7148/2, Date Accessed: 04.09.2009.
- OECD (2002), *Regulatory Reform in Electricity, Gas And Road Freight Transport*, Reviews of Regulatory Reform, Paris,
<http://www.oecd.org/dataoecd/40/11/1840779.pdf>, Date Accessed: 18.10.2009.
- SALVARLI, H. (2006), "Some aspects on hydraulic energy and environment in Turkey", *Energy Policy* 34, p.3398–3401.
- SOZEN, A. and M. NALBANT (2007), "Situation of Turkey's energy indicators among the EU member states", *Energy Policy* 35, p.4993-5002.
- TPAO (2008), *Petroleum and Natural Gas Industry Report*, Ankara, Turkey,
http://www.tpaogov.tr/v1.4/condocs/petrol_sektor.pdf,
Date Accessed: 04.15.2009.
- WORLD BANK (2007), *Turkey: Gas Sector Strategy*, ESMAP Technical Paper 114/007, Washington D.C., USA,
http://www.esmap.org/filez/pubs/6192007115243_Turkey_Gas_Sector_Strategy_Note_Technical_English_114-07.pdf, Date Accessed: 21.12.2009.
- VICTOR, D., A. JAFFE and M. HAYES (2006), *Natural Gas and Geopolitics: From 1970 to 2040*, Cambridge University Press, USA.

ÇEVRESEL DÜZENLEMELERİN REKABET ÜZERİNE ETKİLERİ

THE EFFECTS OF ENVIRONMENTAL REGULATION ON COMPETITION

Burak BÜYÜKKUŞOĞLU*

Öz

Bilindiği gibi çevresel düzenlemelerin özellikle son yıllarda tüm dünyada önemi gittikçe artmıştır ve önümüzdeki süreçte anılan düzenlemelerin gündemde daha çok yer alması beklenmektedir. Bununla birlikte bu düzenlemelerin bazı uygulamalarının pazardaki rekabetçi yapıyı bozabileceği de görülmektedir. Bu çalışmada çevresel düzenlemeler hakkında bilgi verilerek bu düzenlemelerin rekabeti etkilediği alanlar ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda giriş bölümünü takiben çevresel düzenlemelere genel bir bakış altında bu düzenlemelere niçin ihtiyaç duyulduğu anlatılmaktadır. Sonraki bölümde ise fayda maliyet analizine değinilerek çevresel düzenlemelerin ekonomi üzerindeki etkilerine teorik ve pratik örneklerle yer verilmektedir. Dört numaralı bölümde çevresel düzenlemelerin pazarda faaliyet gösteren teşebbüsler üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bir sonraki bölümde ise çevresel düzenlemeler ve pazara giriş engelleri batık maliyetlerin artması, pazara yeni giriş yapan şirketlere yönelik farklı uygulamalar, lisans-sertifika yükümlülüğü ve bürokrasi ve arazi kullanımı planlaması kapsamında ele alınmaktadır. Altıncı bölümde çevresel düzenleme ve rekabet politikası kapsamında sırasıyla pazar tanımı, birleşme-devralmalar, rakip maliyetlerin artırılması, gönüllü anlaşmalar, devlet yardımları ve sübvansiyonlar, tahsis ticareti incelenmiştir. Takip eden bölümde çevresel düzenlemeler, rekabet otoriteleri açısından değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmanın sonunda ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel düzenleme, rekabet, rekabet politikası, fayda maliyet analizi, giriş engelleri

Abstract

In recent years, the environmental regulations have been gaining importance in all around the world. Doubtless to say; environmental regulations are

* Rekabet Uzmanı. Çalışmadaki görüşler Rekabet Kurumunu bağlayıcı değildir. Çalışmaya olumlu katkılarıyla destek sağlayan Rekabet Uzmanı Tarkan Erdoğan'a teşekkürü borç bilirim.

inevitable for us and for the next generations not only for a clean environment but also for a blooming world. However, while pursuing its objectives, an environmental regulation may distort competition, whereas competition is the most crucial element for market economies. This paper focuses on some sort of environmental regulations and the interaction of those regulations with competition policy. In this regard, following the introduction, the reader can find a general overview of the environmental regulations in the second part. The third part covers information about cost and benefit analysis. The fourth section evaluates the effects of environmental regulations on existing firms. Part five examines environmental regulations and entry barriers in the context of sunk costs, vintage differentiated regulations, licensing, certification and red-tape, land use planning. The sixth part deals with an analysis of the effects of environmental regulations on competition policy with respect to market definition, mergers&acquisitions, increasing rival costs, voluntary agreements, state aids and tradable permits markets. While the seventh part is designed to provide suggestions for competition authorities to consider in this process, the final part draws the conclusions.

Keywords: *Environmental regulation, competition, competition policy, cost and benefit analysis, entry barriers*

1. GİRİŞ

Çevresel düzenlemeler son yıllarda özellikle gelişmiş ülkeler olmak üzere birçok ülkede sıklıkla gündeme gelmeye başlamıştır. Kendimiz ve gelecek nesiller adına yaşanabilir ve sağlıklı bir dünya için bu düzenlemelerin gerekliliğine şüphe yoktur. Ancak bu düzenlemelerin rekabet ve rekabet hukuku ile örtüştüğü alanlar bulunmakta olup bu çalışmada söz konusu alanlar incelenmeye çalışılacaktır. Öncelikle çevresel düzenlemelere genel bir bakış altında niçin bu düzenlemelere ihtiyaç duyulduğuna iktisat teorisi ile dünya ve Türkiye’den örneklerle yer verilecektir. Sonraki bölümde fayda maliyet analizi konusunda bilgi verilerek nasıl bir çevresel düzenleme yapılması gerektiğine teorik olarak değinilecek ve konu örneklerle zenginleştirilmeye çalışılacaktır. Dört numaralı bölümde çevresel düzenlemelerin pazarda faaliyet gösteren teşebbüsler üzerinde ne gibi etkileri olabileceği değerlendirilecektir. Bir sonraki bölümde ise çevresel düzenlemelerin doğuracağı pazara giriş engelleri batık maliyetlerin artması, pazara yeni giriş yapan şirketlere yönelik farklı uygulamalar, lisans-sertifika yükümlülüğü ve bürokrasi ve arazi kullanımı planlaması ekseninde incelenecektir. Altıncı bölümde çevre düzenlemesi ve rekabet politikası kapsamında pazar tanımı, birleşme-devralma, rakip maliyetlerin artırılması, gönüllü anlaşmalar, devlet yardımları ve sübvansiyonlar ve tahsis ticareti konu

edinilmiştir. Takip eden bölümde çevresel düzenlemeler rekabet otoriteleri açısından değerlendirilmiş, son bölümde ise ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

2. ÇEVRESEL DÜZENLEMELERE GENEL BİR BAKIŞ

Başta sanayi üretimi olmak üzere çeşitli nedenlerle çevrenin kirlenmesi ve çevresel tahribat doğal güzelliklerin yok olmasına, şimdiki nesiller ve gelecek nesiller için yaşanabilir bir çevre bırakılmamasına ve bunlardan kaynaklanan sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Suyun, havanın ve toprağın kirlenmesinde, asit yağmurlarında, iklim değişikliğinde ve küresel ısınmada söz konusu kirliliğin önemli bir payı bulunmakta olup bunlar insan sağlığını ve doğal hayatı olumsuz yönde etkilemektedir.

Kirlilik miktarını azaltmak ve daha yaşanabilir bir çevre oluşturmak adına gündeme gelen çevresel düzenlemelerin önemi son yıllarda yaşanan ve iklim değişikliğinin sebep olduğu doğal afetlerle daha çok anlaşılmıştır. Nitekim Birleşik Krallık Devlet Ekonomi Birimi (*UK Government Economic Service*) tarafından bu konuda Ekim 2006'da yapılan çalışmada 2050 yılından sonra çevresel zararların II. Dünya Savaşı'nın maliyetine eşit olacağı, bir başka ifadeyle bunun dünya ekonomisinin gayrisafı yurtiçi hasılasının %5 ila %20'sine tekabül edeceği vurgulanmıştır¹. Anılan maliyetin daha da büyümemesi adına ülkeler kirlilik yaratan kaynaklara yönelik etkin müdahalenin yollarını aramaktadırlar.

Devlet tarafından yapılan piyasa düzenlemelerinin rekabetin düzenlenmesi, sektörlerin düzenlenmesi ve sosyal düzenleme olarak üçe ayrılabilmesi mümkündür². Sosyal bir düzenleme olarak değerlendirilebilecek çevresel düzenlemeler, çevreye verilen zararın birçok farklı kaynaktan olması nedeniyle oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu düzenlemeler su ve hava kirliliğine, atık ve kirliliğe, iklime, eko-sisteme ve insan sağlığına yöneliktir³. Bunlara bio çeşitliliğin⁴, doğal kaynakların, vahşi hayatın ve soyu tükenen türlerin korunması amaçları da ilave edilebilir. Anılan amaçlar altında yapılan çevre düzenlemeleri özellikle sanayi üretimine yönelik olduğu zaman piyasadaki rekabet koşullarını etkilemekte ve pazarın rekabetçi yapısını bozabilmektedir. Bu sebeple çevresel düzenlemelerin rekabet ve rekabet hukuku ile örtüştüğü alanlar bulunmaktadır. Sonuç olarak konuya rekabet açısından da bakılması

¹ UK Government Economic Service, The Stern Report on Economics of Climate Change (2006), Executive Summary s. xi. Raporu www.sternreview.or.uk adresinden ulaşılabilir.

² SHERMAN R. (2008), Market Regulation , First Edition, The Addison-Wesley Series, Boston MA, US; s. 1

³ <http://www.epa.gov/epahome/learn.htm>

⁴ Bio çeşitlilik; dünyadaki yaşamı oluşturan gen, tür ve ekosistem çeşitlerini içermektedir. Ayrıntı için bkz. <http://www.eea.europa.eu/tr/themes/biodiversity>

rekabet düzeninden beklenen faydalar olduğu dikkate alındığında toplumsal açıdan önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi tam rekabet piyasa modeli pazara giriş ve çıkışın serbest, ürünlerin homojen, bütün piyasa aktörlerinin uhdesindeki bilginin eksiksiz ve simetrik olduğu, teşebbüslerin fiyat belirleyemediği ve piyasa fiyatı üzerinden satış yaptığı, pazarda işlem maliyetlerinin ve dışsallıkların bulunmadığı, ölçek ve kapsam ekonomilerinin söz konusu olmadığı varsayımlarına dayanır. Bu varsayımlar gerçekleştiği sürece ekonomideki kaynaklar etkin bir şekilde tüm aktörler arasında tahsis edilir, toplumsal refah en çoklanır. Tam rekabet piyasasında ürün fiyatları marjinal maliyete eşit olmaktadır ki bu noktada üreticiler sıfır ekonomik kâr elde ettiği için üretici fazlası sıfırdır. Sonuç olarak bu piyasa düzeninde toplumsal refah kaybı bir başka deyişle dara kaybı (“*dead-weight social cost*”) yaşanmayacaktır⁵. Ayrıca üretilen ürün miktarı bu piyasalarda miktar olarak en üst seviyeye çıkmaktadır. Dolayısıyla tam rekabet piyasası teorisiyle uyumlu bir dünyada yaşıyor olsaydık rekabet politikası ve diğer düzenleyici politikalara ihtiyaç duyulmayacaktı⁶. Bunun gerekçesini de şu şekilde açıklamak mümkündür. Piyasada çok sayıda alıcı ve satıcı bulunduğu için, kartel anlaşmaları yapmak ve uygulamak çok zor olacak, üstelik pazar gücü söz konusu olmadığı için hakim durumun kötüye kullanılmasına yönelik bir kontrole ihtiyaç kalmayacaktı. İlave olarak teşebbüsler arası birleşme/devralmalar bu çerçevede sorun yaratmayacaktır.

Fakat ne yazık ki gerçek hayatta çeşitli nedenlerle az sayıda alıcı ve/veya satıcının faaliyet gösterdiği birçok piyasa vardır. Kaldı ki genellikle ölçek ekonomileri ve giriş engelleri nedeniyle bazı piyasalarda doğal tekeller dahi görülebilmektedir⁷. Üstelik bazı firmalar fiyat ve/veya pazar paylaşımı gibi gizli veya açık anlaşmalarla kartel faaliyetleri içinde bulunabilmektedirler. Bu gibi durumlarda piyasalar sağlıklı bir şekilde işlememekte ve piyasa aksaklıkları

⁵ Dara kaybı, pazar dengede olmadığı zaman ve genellikle fiyat marjinal maliyetten yüksek olduğu için kaybedilen fazla değerdir (Sherman (2008), s.844).

Bu tanıma ilave olarak tam rekabetçi piyasa çözümleri haricindeki tüm pazar koşullarında üretim azalacağı için dara kaybının yaşanacağı belirtilmelidir.

⁶ VISCUSI W.K, J.E. JR HARRINGTON ve J VERNON (2005), Economics of Regulation and Antitrust, Fourth Edition, MIT Press, Cambridge, MA, s.2

⁷ En basit tanımıyla doğal tekel bir pazarda en düşük maliyetin o pazarda tek bir teşebbüs tarafından faaliyet gösterildiği takdirde ortaya çıktığı piyasa yapısıdır (Sherman, R. (2008), 852). Doğal tekeller devletlerin veya rakiplerin faaliyetlerinden değil çoğu zaman piyasa talebi ile bağlantılı olarak üretim teknolojisinin özelliklerinden oluşur. Genel olarak doğal tekeller sadece bir firmanın ölçek ekonomilerini tamamen kullanabildiği ve piyasaya arz edebildiği, sert düşüş gösteren uzun dönem ortalama ve marjinal maliyet eğrileriyle karakterize edilir. Temelinde, doğal tekeller piyasa talebiyle göreceli olarak önemli olan ölçek ve kapsam ekonomileri nedeniyle meydana gelirler (Rekabet Terimleri Sözlüğü, (2009), Rekabet Kurumu, Ankara s.77).

görülebilmektedir. Sonuçta ise fiyat ile marjinal maliyet arasındaki marj büyüterek toplumsal dara kaybı yaşanmaktadır.

Piyasa aksaklıkları dışsallıklar vasıtasıyla da oluşabilmektedir. Ekonomideki bir ajanın faaliyet veya tüketiminin başka bir ajanın üretim veya faydasını etkilemesi durumunda dışsallıklar ortaya çıkmaktadır. Dışsallıklar yayılma maliyetinin (*spillover cost*) veya faydasının (*spillover benefit*) bulunduğu durumlarda da söz konusu olabilmektedir⁸. Bu kapsamda dışsallığın pozitif ve negatif olmak üzere iki boyutu olduğu söylenebilir. Pozitif dışsallık, başka bir kişinin faaliyetlerinden diğer kişinin olumlu fayda gördüğü duruma işaret eder. Pozitif dışsallığın iktisadi tanımı ise bir ürünü üretmek veya tüketmekten doğan marjinal sosyal faydanın, kişinin marjinal faydasından daha fazla olmasıdır⁹. Örnek olarak komşusunun bakımlı bahçesine bakarak mutlu olan kişinin aslında bahçe sahibi tarafından yaratılan pozitif dışsallıktan yararlandığı söylenebilir.

Diğer yandan başka bir kişi tarafından yapılan eylemin söz konusu kişiyi olumsuz şekilde etkilemesi durumunda dışsallığın negatif boyutta olduğu ifade edilebilir. Negatif dışsallığın iktisadi olarak tanımı marjinal sosyal maliyetin marjinal kişisel maliyetten fazla olduğu durumdur¹⁰. Bu konuda en çok bilinen örneklerden biri komşusunun yüksek sesle müzik dinlemesinden rahatsız olan kişidir. Yüksek sesle müzik dinleyen kişi bu durumdan fayda sağlarken aynı eylemden ötürü komşusu rahatsız olmaktadır. Negatif dışsallıklar örnekteki gibi gündelik hayatta görülebildiği gibi ekonomik hayatta ve çevre ile ilgili konularda da kolaylıkla görülebilir. Misal olarak göl kenarında kurulu olan bir fabrikanın atıklarının göl suyuna karışarak gölde balık avcılığı işiyle uğraşan kişilere zarar vermesi gösterilebilir.

Dışsallık aynı zamanda paraya çevrilebilen (*pecuniary*) ve paraya çevrilemeyen (*non-pecuniary*) olarak da ikiye ayrılmaktadır. Bu konuda ayırım yapabilmek için şu sorunun sorulması gerekmektedir. Dışsallık diğer kişileri piyasa fiyatını değiştirmek suretiyle etkiliyor mu? Paraya çevrilebilen dışsallıklar bir kesim için negatif etki yaratırken diğer kesim için pozitif etki

⁸ Rekabet Terimleri Sözlüğü'nde yayılma maliyeti ve yayılma faydası birleştirilerek "yayılma etkisi" olarak tanımlanmıştır. Buna göre ilgili terim, herhangi bir sürecin yan etkisi ve tahmin edilemeyen etkileri olarak ifade edilebilir (Rekabet Terimleri Sözlüğü, (2009), s.199).

⁹ http://tutor2u.net/economics/content/topics/externalities/positive_externalities.htm.

Benzer bir tanım için bkz. TEWARI D.D. ve SINGH K. (2003), Principles of Microeconomics, New Age International Limited Publishers, New Delhi s.251 ve SANKAR U. (2006), Environmental Externalities, Madras School of Economics s.3

¹⁰ http://tutor2u.net/economics/content/topics/externalities/what_are_externalities.htm

Benzer bir tanım için bkz. LIPSEY R. ve CRYSTAL A, (2006), Economics, Oxford University Press Eleventh Edition, Oxford New York s.284

yaratmaktadır. Sonuçta, toplumsal etki sıfır olduğu ve eylem yalnızca dağıtımsal etki yarattığı için refah iktisatçıları bu hususla fazla ilgilenmezler. Ancak konu paraya çevrilemeyen dışsallıklara geldiği zaman durum biraz farklılaşır. Burada negatif yayılma etkisinin pozitif yayılma etkisini dengelediği söylenemez. Bu nedenle benzer durumlar iktisatçıların ilgisini çekmektedir. Nitekim çevre düzenlemeleri bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

Piyasa aksaklığının ortaya çıkması genel olarak devletin piyasayı düzenlemesine yönelik rasyonel bir gerekçe oluşturmaktadır. Bu gibi durumlarda piyasanın verimli çözümler üretmeyeceği belirtilir. Örnek olarak doğal tekel söz konusu ise fiyat, kalite ve piyasaya girişe yönelik düzenlemeler kaynakların daha etkin bir şekilde tahsis edilmesi sonucu doğurmaktadır. Bu durumda girişe yönelik düzenlemeler piyasada üretimde etkinliğin sağlanması adına sınırlı sayıda hatta bazen yalnızca bir teşebbüsün pazarda faaliyet göstermesine izin verir. Bir başka düzenleme yöntemi olan fiyat düzenlemesi ise sosyal açıdan optimum fiyatın uygulanması için teşebbüsün fiyat belirleme serbestisini sınırlar.

Benzer şekilde dışsallıkların söz konusu olduğu hallerde dışsallığın sebebi olan faaliyetin vergilendirilmesi kaynakların toplumsal açıdan etkin olarak dağıtılması sonucunu doğurabilmektedir (Burada vergi olarak ortaya çıkan kamu müdahalesinin sebebi dışsallıklardır). Özellikle doğal çevrenin temiz hava ve temiz su gibi birçok unsuru kamu malı (*public good*) veya kamu malı benzeri (*quasi public good*)¹¹ özelliği taşır ve bu unsurlar dışsallıklara tabidirler. Bahsi geçen dışsallıklar da çoğu zaman piyasa aksaklığına yol açar. Bunun nedeni ise tüketiciler bedava sahip olabilecekleri bir mala para vermek istemeyecek, üreticiler ise para kazanamayacakları bir ürünü üretmeyi tercih etmeyeceklerdir.

Anılan hususa yönelik olarak kamu müdahalesinin olmaması durumunda bunlardan kaynaklanabilecek sosyal maliyet toplumsal maliyeti aşabilecek ve söz konusu kamu malı fazla tüketim nedeniyle toplumsal refahı azaltabilecektir. Bir başka deyişle negatif dışsallıkların bulunduğu durumda düzenlenmemiş

¹¹ Kamu malları ekonomide üretildiği zaman tüketiminden bireylerin dışlanmadığı veya dışlanmasının çok zor olduğu ve aynı zamanda tüketim için bireylerin birbirine rakip olmadığı durumdur. Bir başka deyişle tüketimin artmasının herhangi bir maliyeti yoktur. Ürün/hizmet üretildiği zaman bu ürünü başka bir kimseye sağlamanın maliyeti sıfırdır veya ortalama maliyete göre çok düşüktür. Temiz hava örneğinden yola çıkarsak bu havayı solumak için hiçbir kişinin birbiriyle yarışmasına gerek olmadığı gibi, kişilerin bu havayı tüketmekten dışlanması da mümkün değildir. Yarı kamu malı ise tüketiminden kişinin dışlanmadığı ancak kişilerin tüketimde birbirlerine rakip oldukları malları tanımlar. Bu konuda çok bilinen bir örnek uluslararası sularda balık avlamaktır. Bu durumda kişi tüketimden dışlanamaz ancak bir kişinin fazla tüketimi diğerlerinin aynı kaynağa ulaşmasını ve dolayısıyla tüketimini kısıtlayacaktır.

piyasa yapısı üretimin çok fazla yapılması ile birlikte çevresel zararların artmasına yol açabilecektir. Sonuç olarak piyasa aksaklıklarının söz konusu olduğu durumlarda düzenlemeler toplumsal refahı artırabilecektir¹².

Bu konuda Fowlie¹³ tarafından verilen örnekte bir göl kenarında bulunan kimya tesisi ile yine aynı gölde su sporları işiyle uğraşan iki teşebbüs bulunmaktadır. Üretim tesisinin kirlilik yaratması negatif dışsallığın oluşmasına neden olmakta ve su sporları işiyle uğraşan firma bundan zarar görmektedir. Bu zarar karşılanmadığı için söz konusu üretimin toplumsal marjinal maliyeti toplumsal marjinal faydayı aşacaktır. Bu nedenle toplumsal optimal üretim düzeyinin bulunması gerekecek olup bunun mevcut üretim düzeyinden daha düşük bir seviye olduğu açıktır. Bu sorunun nasıl çözülebileceğine yönelik çeşitli alternatifler bulunmakta olup yukarıda da belirtildiği gibi ilk çözüm teşebbüsün çevreye verdiği marjinal zarara eşit olan bir vergiye tabi tutulmasıdır. Bunun faydası hem devletin bir gelir kazanması, hem de üretimin daha az yapılmasıdır. İkinci bir alternatif ise iki firmanın birleşmesidir. Bu her ne kadar pratik bir çözüm olmasa da anılan optimum seviyeye ulaşmaya yardımcı olacaktır. Üçüncü bir seçenek ise düzenleyiciler tarafından teşebbüse, mevcut üretim seviyesine göre daha düşük bir üretim kotasının tahsis edilmesidir. Son çözüm yolu ise Coaseyen yaklaşımdır¹⁴.

1960 yılında yayımlanmış olduğu eserle dışsallıklar konusundaki bakış açısını değiştirdiği ifade edilen Coase'ye göre toplumsal açıdan optimal sonuç mülkiyet haklarının iyi tanımlandığı ve eylemden zarar gören kişiyle eylemi yapan kişinin probleme yönelik pazarlık yaptığı durumda gerçekleşir¹⁵. Bu durumda zarar gören kişi zarar veren kişiye ödeme yapmak suretiyle üretimi bir miktar azaltır ve bu durumda toplumsal açıdan en optimum sonuca ulaşılır. Bu noktada önemli olan çıkarım aslında kirlilik üreten teşebbüsün de üretim yapmak suretiyle toplumsal fayda sağladığıdır.

Bu açıdan bakıldığında çevresel düzenlemenin temel amacı çevreye verilen zararın azaltılması olmalıdır. Ancak bu amaç ekonomik açıdan gerektiğinden fazla kısıtlamaya gidilmeyerek toplumsal açıdan en iyi çözüm olan optimum seviyede yapılmalıdır. Nitekim yukarıda anlatılan çeşitli yöntemler toplumsal açıdan en faydalı çözüm arayışına yöneliktir. Bazen düzenlemeler fazla kısıtlayıcı olabilecek ve üretimin gereğinden fazla

¹² Viscusi vd. 2005 s. 376

¹³ FOWLIE, M. (2008-a), Lecture Notes: Public Goods and Externalities, SPP 564 Winter 2008, University of Michigan Ford School of Public Policy. Bu notlara arzu edildiği takdirde ilgili yazardan ulaşılabilir.

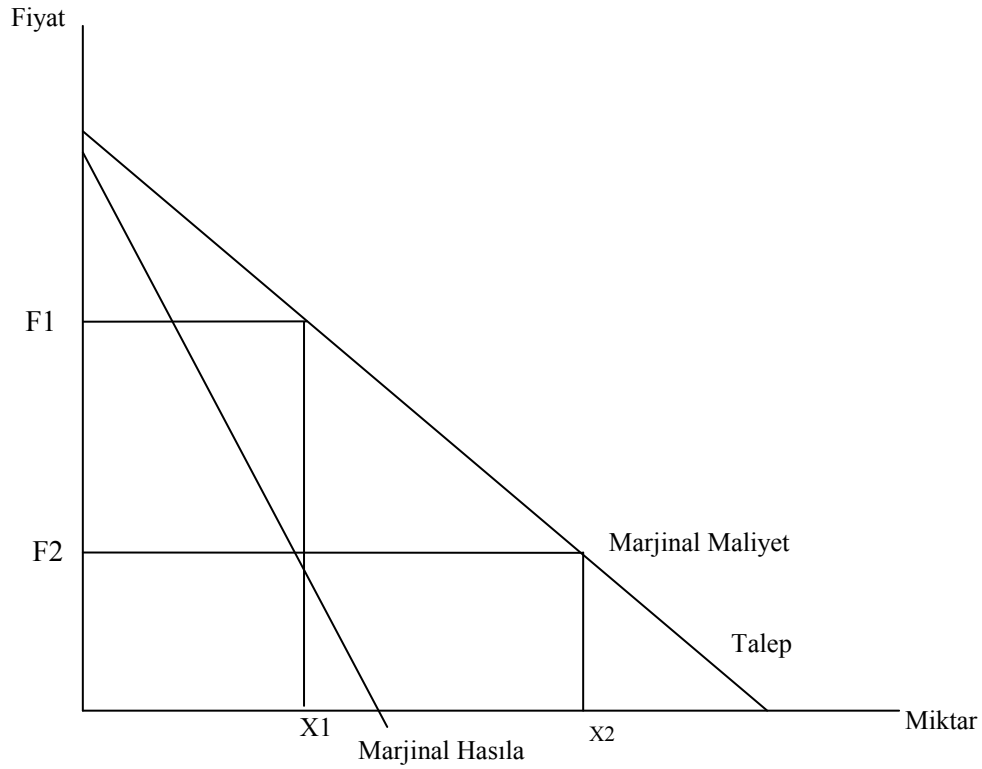
¹⁴ FOWLIE, M. (2008-a)

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. COASE, R.H. (1960), The Problem of Social Cost, The Journal of Law and Economics, Vol. 3 (October 1960), s. 1-44.

azalmasına yol açabilecektir. Ancak gerektiği kadar kısıtlayıcı olmayan uygulamaların arzu edilen etkiyi yaratmayabileceği de unutulmamalıdır.

Diğer yandan çevresel düzenlemeler ile ilgili belirtilmesi gereken bir husus pazar gücü kavramına yöneliktir¹⁶. Aşağıdaki şekilde de görüldüğü gibi tam rekabetçi üretim seviyesi X_2 miktarıdır. İşte rekabet otoriteleri X_2 miktarındaki ürünün marjinal maliyete tekabül eden¹⁷ F_2 fiyatından satılması hedefine yönelik düzenlemeler yaparlar. Bir başka ifadeyle mümkün olabileceği kadar çok ürün üretilmesi sağlanarak fiyatın marjinal maliyete eşit olması hedeflenir. Bu modelde teşebbüslerin pazar gücü yoktur. Diğer yandan tekeller piyasada ise X_1 miktarında üretilen ürün F_1 fiyatından satılır, azalan üretimle birlikte fiyat da yükselir. Burada ise pazar gücüyle bağlantılı tekeller fiyat uygulaması vardır.

Şekil 1 : Tam Rekabetçi ve Tekelci Piyasa Fiyat ve Üretim Düzeyi



¹⁶ Pazar gücü en basit tanımıyla firmanın fiyatını marjinal maliyetin üzerine çıkarabilmesi gücüdür.

¹⁷ Burada marjinal maliyetin sabit olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu varsayım olmasaydı da bu noktada bir değişiklik olmayacaktı.

Çevresel düzenlemelerin yapılmasının belki de en önemli nedeni üretimden kaynaklanan kirliliktir. Dolayısıyla ne kadar çok üretim olursa o kadar çok kirlilik olabilecektir. Bu nedenle pazar gücünün, çevresel zararların belirgin olduğu sektörlerde üretim miktarını kısıtladığı gerekçesiyle tercih edilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır.

Ancak çevresel düzenlemeler gibi rekabet düzenlemeleri de toplumsal refahı, tüketici refahını azaltmamak şartıyla, artırma kaygısıyla ekonomiye müdahale ederek piyasa aksaklıklarını düzeltmeye gayret gösterir. Bu bağlamda rekabet ve çevre düzenlemeleri birbirinin tamamlayıcısıdır çünkü amaç ortaktır. Fakat yukarıda yer verilen pazar gücü örneğinin yanısıra bazen çevresel faydaların piyasadaki rekabet düzeyini etkilemeden ortaya konulması mümkün olmayabilmektedir. Örneğin çevresel hassasiyetin önemli boyutta ve bölünemez malların (*indivisibilities*) söz konusu olduğu piyasalardaki (atık toplama¹⁸ ve belediye atık suyu) ölçek ekonomileri nedeniyle bu piyasalar düzenlenmeye ihtiyaç duyar¹⁹. Bunun yanısıra orman gibi bazı ortak malların fazla kullanımı o kaynağın tüketilmesine yol açabilmektedir²⁰. Ayrıca bazı çevresel düzenlemeler nedeniyle pazara giriş engellerinin artırılması da mümkündür. Bu noktada temel bir yaklaşım çevre düzenleyicilerinin düzenli olarak rekabet etki analizini dikkate almalarıdır. Buradaki düzenlemeler dışsallıklar nedeniyle tam rekabet piyasasına ulaşılamadığı için ister istemez “*second best*” (ikinci en iyi) yaklaşımlardır. Pazar gücüyle ilgili kısıtlamalar ve bunun yol açtığı refah kayıpları olduğu kadar, çevresel dışsallıklar sebebiyle oluşan refah kayıplarını piyasada görmek mümkündür. İkinci en iyi yaklaşımı iki veya daha fazla piyasa aksaklığı olduğu durumda ortaya çıkacak olup teoriye göre bu aksaklıklardan yalnızca birinin düzeltilmesi refah artırıcı veya azaltıcı bir etkiye yol açabilir.

¹⁸ Atık toplama, atık yönetiminin bir parçasıdır. Atık yönetimi atığın toplanması, nakliyesi, işlenmesi ve geri dönüşümünü içerir. Ayrıntı için bkz. BILITEWSKI B, G. HARDTLE, K. MAREK, A. WEISSBACH ve H. BOEDDICKER (1997), Waste Management, Springer Verlag, Berlin.

Amaç, bu konuyla ilgili düzenlemeler yaparak sağlık ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılmasıdır. Bu piyasalardaki sıkıntı, bölünemez hizmetler ve ölçek ekonomileri nedeniyle doğal tekel benzeri yapıların ortaya çıkmasıdır. Ayrıca şebeke ekonomilerinin önemli olması sektörel işbirliğini veya tekelci arzı teşvik edebilecektir (OECD (2007), Environmental Regulation and Competition, Journal of Competition Law and Policy Vol:9 No:2, s.199).

Çevresel bilincin doğması ile birlikte atık yönetiminin önemi kavranmış ve bu alanda birçok farklı pazar oluşmuştur. Atıklara yönelik AB düzenlemeleri kapsamında birçok direktif olup bunlara örnek olarak, ambalaj atıkları, hurda araba atığı ve elektrik ve elektronik atık direktifleri verilebilir. Atık yönetmeliği konusunun çevre düzenlemelerinin önemli bir ayağı olduğu bilinmekle birlikte konunun oldukça geniş kapsamlı olması sebebiyle bu çalışmanın sınırlarını aştığı düşünülmektedir. Ancak çalışmada konuya yeri geldikçe değinilecektir.

¹⁹ OECD (2006), Policy Roundtable on Environmental Regulation and Competition, OECD, Paris, s.9

²⁰ OECD (2007), s. 170

Örneğin rekabetçi ancak çevre kirliliği yaratan bir sektöre vergi getirmek refah artıran bir etki doğurur. Ancak piyasa tekeli bir yapı arz ediyor ve üretim buna paralel az ise söz konusu vergi refah azaltıcıdır²¹. Bu durum aslında her iki düzenlemenin birbirlerinin tamamlayıcısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Serbest piyasa ancak kamu malının, alıcı ve satıcı tekelinin, ölçüğe göre artan getirilerin olmadığı, bilgiye ulaşmanın sıkıntısız olduğu, işlem maliyetlerinin, vergilerin, ortak mülkiyetin ve tüketiciler tarafından ödenen miktar ile satıcılar tarafından alınan fayda arasında bir bozulmanın söz konusu olmadığı durumda etkindir. Yukarıda da belirtildiği gibi eğer pazar kendi haline bırakılırsa çevre zararı bağlamında çok fazla ürün üretilmesi mümkündür. Dolayısıyla hükümetler bu piyasa aksaklıklarını emisyon²² salınımını kısıtlayarak veya kamuya açık kaynaklara ulaşımı sınırlayarak düzeltmeye çalışırlar. Bunun toplam refahı artıracığı ve daha fazla etkinlik oluşturacağına inanılır²³.

Bunlarla sınırlı olmayan ve ileriki bölümlerde üzerinde durulacak olan çevresel düzenlemeler yoğunlaşma oranını artırarak, pazara giriş engellerini yükselterek, yıkıcı davranış²⁴ (*predatory behavior*) için ortam hazırlamak gibi unsurlarla rekabet sürecine zarar verebilir. Sonuçta bu sayılanların hepsi fiyatların yükselmesi ve tüketici refahının azalması sonucunu doğurur. Bu nedenle çevresel düzenlemeler ile rekabet düzenlemelerinin koordinasyonu önem taşımaktadır²⁵. Hemen bu noktada çevre düzenlemelerinin etkisine yönelik örnek olarak Air France ve British Airways'in ortak uçağı olan Concorde verilebilir. Bu uçak tipinin ABD'ye sefer yapması ABD yetkilileri tarafından çevre duyarlılığı bağlamında ses kirliliği gerekçe gösterilerek kesin bir şekilde

²¹ OECD (2007), s. 179. Bunun nedeni ise tekeli yapı nedeniyle vergilerin bütünüyle olmasa bile önemli bir bölümünün üreticilerce tüketicilere yansıtılmasıdır.

²² Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 22.7.2006 tarih ve 26236 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği"nde emisyon "yakıt ve benzerlerinin yakılmasıyla; sentez, ayrışma, buharlaşma ve benzeri işlemlerle; maddelerin yığılması, ayrılması, taşınması ve diğer mekanik işlemler sonucu bir tesisten atmosfere yayılan hava kirlleticileri" olarak tanımlanmaktadır.

²³ FULLERTON, D ve STAVINS, R. (1998), How Economists See the Environment, Nature Vol: 395, No: 6701, s. 433

²⁴ Yıkıcı davranış, hâkim durumdaki teşebbüsün, rakiplerin pazardan çıkarılması ya da disipline edilmesi gibi amacı/olası etkisi olan fiyatlama ya da fiyat dışı davranışlarını kapsayan uygulamalarıdır (Rekabet Terimleri Sözlüğü s. 202).

²⁵ Aslında çevre politikaları ile sadece rekabet değil diğer düzenleyici politikaların da koordinasyonu önem taşımaktadır (Örneğin çevre düzenlemeleri ve piyasa düzenlemesinin koordinasyonu gibi). Bu konuya ileriki bölümlerde değinilecektir.

yasaklanmıştır. Bu düzenlemenin sonucu ise havayolu sektöründe fiyatların artması olmuştur²⁶.

Halihazırda gündemde olan çevresel düzenlemelerin önümüzdeki dönemde dünya çapında önemi gittikçe artacak, tüketicilerin iklim değişikliğinin yol açtığı olumsuzlukları daha iyi bir şekilde kavramasıyla konu devletler için daha da kritik hale gelecektir²⁷. Nitekim gerek ABD gerek AB bazında olsun bu konu gündemde her gün daha fazla yer bulmaktadır. Örneğin ABD 2006 yılında aldığı kararla California eyaletinde karbondioksit emisyonlarını 2020 yılı itibarıyla %20 azaltacağını ve bu çerçevede 2012 yılından itibaren sıkı kontrol mekanizmalarının yürürlüğe gireceğini belirtmiştir²⁸.

Bu gelişmeler doğrultusunda genel olarak çevre bilincinin de arttığı söylenebilir. Artık birçok teşebbüs daha önce kirletilmiş araziye (arazinin temizlenmesinin maliyetli olduğu gerekçesiyle²⁹) veya kötü bir çevre yaklaşımı olan teşebbüsleri devralmanın getirdiği riskleri fark etmektedirler. Nitekim bulunduğumuz yıl içinde iflastan korunmaya başvuran ABD otomobil devi General Motors'un elindeki markaları bu kapsamda tasfiye ederken Hummer gibi çevreye oldukça zarar veren bir jip markasını elinden çıkarması şirketin imajı adına olumlu bulunmuştur. Ancak Çin hükümetinin çevresel kaygılar nedeniyle bu işleme izin vermeyebileceği belirtilmiştir³⁰. Bu kapsamda gelişmiş ülkelerde artık devralan teşebbüsler için devralma öncesi çevresel değerlendirme analizi veya çevre denetim raporu talep etmek standart bir uygulama haline gelmiştir³¹.

Türkiye'de ise buna benzer bir düzenleme "Çevresel Etki Değerlendirmesi" (ÇED) raporudur. ÇED raporunda ilgili kurum, kuruluş ve işletmeler gerçekleştirilmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevreye yapabilecekleri tüm olumsuz etkileri göz önünde bulundurarak, çevre

²⁶ MALONEY, M. T. ve MCCORMICK R. E. (1982), A Positive Theory of Environmental Quality Regulation, Journal of Law and Economics 25(1) s.123

²⁷ AMERICAN BAR ASSOCIATION SECTION OF ANTITRUST LAW AND SECTION OF INTERNATIONAL LAW (2009), Joint Comments, Response to Questionnaire Issued By the European Commission in Connection with Its Review of The Current Regime For The Assessment of Horizontal Cooperation Agreements s.21

²⁸ Sherman, (2008), s.720

²⁹ Financial Times 30 Temmuz 2009, "Business Drives Out of Motor State"

<http://www.ft.com/cms/s/0/826c8692-7d36-11de-b8ee-00144feabdc0.html>

³⁰ Business Week 26 Temmuz 2009 "China May Reject GM Hummer Deal On Environmental Concerns"

http://www.businessweek.com/globalbiz/blog/eyeonasia/archives/2009/06/china_rejects_g.html

³¹ WELDFORD R ve GOULDSON A (1993), Environmental Management and Business Strategy, First Addition, Financial Times Pitman Publishing, London, Great Britain , s. 103.

kirlenmesine sebep olabilecek artık ve atıkları ne şekilde zararsız hale getirileceklerini ve bu hususta alacakları tedbirleri belirtmektedirler³². Ancak Türkiye açısından, DPT 9. Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Raporu'na göre çevresel politikaların diğer politikalarla uyumlaştırılması gerekmektedir³³. Dolayısıyla bu kapsamda olması gereken hususlardan biri de çevre politikaları ile rekabet politikasının uyumlaştırılmasıdır. Nitekim yine aynı raporun 57. sayfasında Türkiye'nin AB'ye hazırlık süreci içinde en çok zorlanacağı konunun "çevre" başlığı olacağı ve bunun üyelik için bir engel olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda 2005 yılı AB İlerleme Raporu'nda Türkiye'de çevre yönetiminin AB'ye uyumu konusunda yapılan genel değerlendirmelerde, yalnızca, atık yönetimi, doğanın korunması ve gürültünün önlenmesi alanında bazı ilerlemeler gerçekleştirildiğine değinilmektedir. Rapora göre, atık yönetimi ve gürültü dışında, çevreyle ilgili müktesebatın iç hukuka aktarımının düzeyi düşüktür. Çevreye ilişkin müktesebatın yaşama geçirilmesi ve uygulanması alanlarındaki zayıflık önemli bir endişe kaynağıdır. Sera gazı salımı tahsis ticareti cetvelinin oluşturulmasının yanı sıra salım ticaretine ilişkin mevzuatın kabulü konularında ek çaba harcanması gerekmektedir³⁴. Sonuç olarak AB sürecinde de Türkiye'de çevre konuları gündemde sıkça yer alacaktır. Üstelik bu konudaki yükümlülüklerimizin oldukça fazla olduğu da görülmektedir³⁵.

İlave olarak Türkiye'de son yıllarda daha iyi düzenleme amacıyla söz konusu olan Düzenleyici Etki Analizi (DEA) yaklaşımına göre bir düzenleme yapılmadan önce düzenlemenin ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri değerlendirilmez. Görüldüğü gibi çevre bu kapsamda uçyağın birini teşkil etmekte olup bu alanda geniş bilgi sahibi olunması DEA'nın daha iyi bir şekilde işlemesine ve daha başarılı düzenlemeler yapılmasına olanak tanıyacaktır. Bu açıdan da çevre analizinin önemi açıktır.

Yukarıda da yer verildiği gibi çevresel düzenlemelerin rekabet üzerinde etkisi olabilmektedir. Buna paralel olarak bu uygulamalar nedeniyle rekabetin ne şekilde etkilenebileceğinin ortaya konulması da önem taşımaktadır. Anılan amaç doğrultusunda rekabet otoritelerinin çevresel düzenlemeler hakkında bilgi sahibi olması ve bunların önemini kavraması fayda sağlayacaktır. Üstelik Rekabet Kurumu özelinde bu kapsamda bilgi sahibi olunmasının AB sürecinde zaman kısıtı içerisinde hızlı bir şekilde hazırlanabilecek düzenlemelerin rekabeti gereğinden fazla kısıtlaması ve toplumsal zarara yol açabilecek olması ihtimaline karşı Kurumun aynı hızla rekabet savunuculuğunda bulunması

³² Ayrıntı için bkz. <http://www.cedgm.gov.tr/ced.htm>

³³ T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Raporu (2007), Ankara Türkiye, s.57

³⁴ DPT (2007), s.58

³⁵ Söz konusu yükümlülükler için bkz. DPT (2007) s.57-62

açısından önem taşıyacağı ortadadır. Sonuçta çevresel düzenlemeler yapılırken rekabetin azaltılması neticesinde ortaya çıkan toplumsal maliyet tespit edilmeden bir başka deyişle fayda maliyet analizine (*cost and benefit analysis*) girilmeden yapılan veya yapılacak olan çevresel düzenlemeler toplumsal refah adına eksiklik doğurabilecektir. Ayrıca çevresel düzenlemeler ile bağlantılı olarak ortaya çıkabilecek rekabet ihlaline yönelik teşebbüs davranışlarının bu sayede daha hızlı bir şekilde tespit edilebileceği görüşü taşınmaktadır.

3. FAYDA MALİYET ANALİZİ

Çevresel düzenleme programının başlıca amacı doğal çevreye olan zararın önlenmesiyken ikinci bir hedef ise bunun fazla ekonomik yük getirmeden yapılmasıdır³⁶. Bu ise çevre ekonomisinin inceleme alanı altında, düzenlemelerin bölgesel veya ulusal ekonomik etkilerinin değerlendirilmesiyle yapılmaktadır. Söz konusu çerçevede de fayda maliyet analizi yol gösterici niteliktedir. İlgili analiz bir projenin veya düzenlemenin olumlu ve olumsuz yanlarını anlamak veya ortaya koymak için yapılan ekonomik bir değerlendirmedir. Bu analiz doğrudan veya dolaylı olarak tahmini toplam maliyetlerin tahmini toplam fayda/getirilerle kıyaslanması sonucunda en uygun veya en kârlı alternatifi bulma arayışıdır. Örnek olarak hava kirliliğine yol açan fabrikaların üretim yapması son derece katı bazı düzenlemelerle tamamen yasaklanabilir ve bu şekilde hava kirliliği büyük oranda önenebilir. Ancak bu durumda yasaklama sonucu pazarda üretim yapamayan teşebbüslerin ürettikleri ürünlerden toplum mahrum kalacağından anılan üründe fiyatların yükselmesi ve tüketicilerin daha fazla bedel ödemesi ve belki de ürünü bulamaması kaçınılmaz olacaktır. İşte fayda maliyet analizi bu gibi durumlarda devreye girmektedir. Söz konusu analiz düzenlemenin optimum noktasını bulmak adına önem taşımaktadır. Bir diğer ifadeyle düzenlemenin getireceği olumlu ve olumsuz yanlar kıyaslanabilir ve düzenlemenin kapsamı bu şekilde ortaya konabilir. Konuya ilişkin olarak Sherman³⁷ gürültüye yönelik desibel düzenlemesini örnek vermektedir. Bu kapsamda yapılan gürültüyü azaltmak adına getirilen düzenlemenin marjinal faydası en başta çok yüksek olacaktır ancak daha düşük desibele yönelik düzenlemelerde söz konusu fayda azalacaktır. Şöyle ki toplumsal marjinal fayda ile talep eğrisinin özdeş olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla karşımızda negatif eğimli bir marjinal fayda eğrisi bulunmaktadır. Bir diğer anlatımla yüksek gürültüyü azaltmak için yapılan uygulamanın toplumsal marjinal faydası en başta çok yüksek olacak fakat daha fazla kısıtlamayla birlikte söz konusu marjinal fayda azalacaktır. Buna bir başka örnek de çok susayan bir kişi ile ilgili verilebilir. Bu kişinin suyun ilk birkaç

³⁶ OECD (2007), s.178.

³⁷ Sherman, (2008) s. 674-675

yudumundan aldığı fayda ile 3-4 bardak sonra ilave tüketimden aldığı fayda aynı olmayacak belki en son tüketimden hiçbir fayda hissetmeyecektir. Dolayısıyla elde ettiği fayda giderek azalacak ve belki de bir noktadan sonra tüketimden kaynaklanan ilave faydası negatif olacaktır.

Diğer yandan toplumsal marjinal maliyetin de pozitif eğimli olduğu görülmektedir çünkü her ilave düzenlemenin topluma getireceği maliyet fazlalaşacaktır (üretimin azalması, fiyatların artması, bu düzenlemelerin uygulanıp uygulanmadığının tespiti gibi gerekçelerle³⁸). Bu kapsamda pozitif eğimli toplumsal marjinal maliyet eğrisi ile negatif eğimli toplumsal marjinal fayda eğrisinin kesiştiği nokta optimum düzenleme noktası, bir başka ifadeyle denge noktası olacaktır. Teknik açıdan ise bu nokta düzenlemenin kapsamını ve kısıtlayıcılığını gösterir nokta olacaktır. Bu bilgiler ışığında aşağıda yer verilen Şekil:2 incelendiğinde optimum düzenleme seviyesinin “A” noktası olduğu görülmektedir. Bu nokta “X1” miktarında bir temizlik seviyesini “Y1” TL maliyeti ile gerçekleştirecektir. Daha fazla harcama ile X1 miktarından daha ileri boyutta temiz bir çevre mümkün olabilecektir (Örneğin X2 noktası). Ancak bu tercih, bu noktadaki marjinal maliyet ile marjinal fayda arasındaki farktan da görüldüğü üzere (B ve C noktaları arasındaki fark), optimum olmayacaktır. Bir başka anlatımla bu boyutta bir çevre temizliği için yapılan ilave harcama ilave faydaya göre çok daha fazla olacaktır.

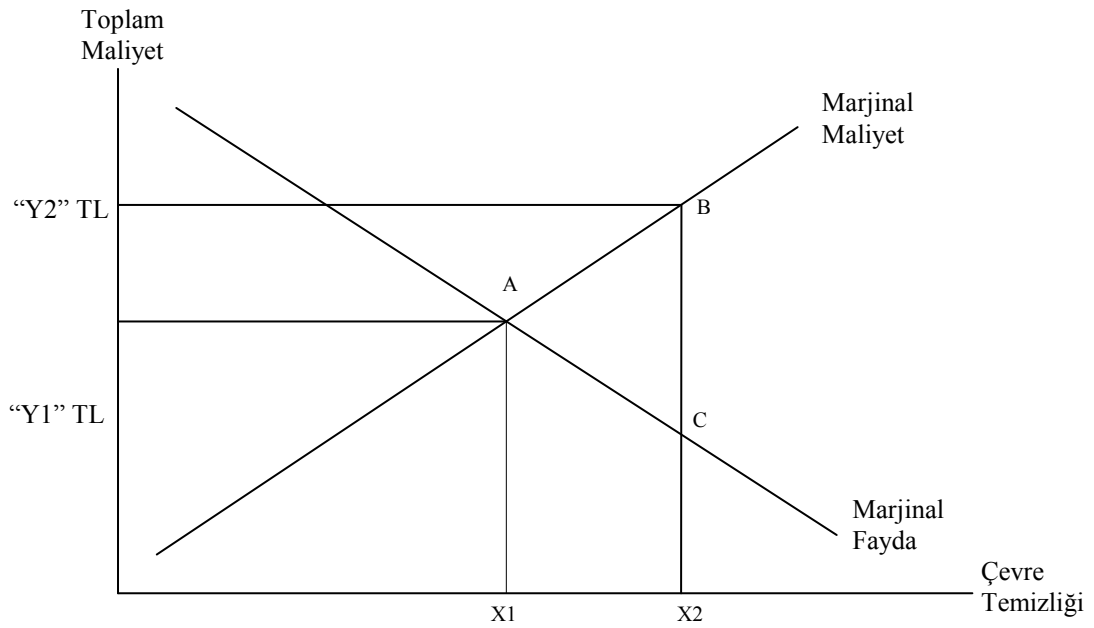
Aslında bu analiz son yıllarda Türkiye’de de gündeme gelen DEA’nın çok önemli bir parçasını ve en önemli testlerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye için yeni olsa da bu analiz uzun yıllardır dünyanın çeşitli ülkelerinde uygulanmaktadır. Örnek olarak ABD’nin birçok Başkanı DEA’nın başlıca düzenlemelerde uygulanmasını istemiştir. Hahn, Smith tarafından 1984 yılında yapılan çalışmaya atıf yaparak Başkan Reagan’ın tahmini etkisi 100 milyon ABD dolarını aşan her “belli başlı” düzenlemede bu analizin yapılmasını istediğini vurgulamıştır³⁹. Her ne kadar “belli başlı” ifadesi zamanla değişmiş olsa da burada şu kapsamdaki düzenlemeler kastedilmektedir: Ekonomiye toplam etkisi 100 milyon ABD dolarından fazla olan, tüketiciler için fiyatlarda veya üreticiler için maliyetlerde önemli bir artış getiren, rekabet, istihdam, yatırım, verimlilik ve yenilik üzerinde belli bir etki doğuran düzenlemeler. Söz konusu uygulamanın amacı daha etkin veya daha az maliyetli düzenleme

³⁸ Buna yönelik olarak şu şekilde bir yorum yapmak mümkündür. Çok dar bir düzenleme yalnızca sınırlı sayıda tesisi kapsayacak, bu kapsamda pazarda çok fazla bir üretim azalması yaşanmayacak, üstelik az sayıda tesisinin düzenlemeye uyup uymadığının tespiti çok sayıda tesise yönelik kontrole göre daha ucuz ve daha kolay olacaktır.

³⁹ Yazar tarafından alıntı yapılan kaynak “SMITH, V. K., (ed. 1984), Environmental Policy under Reagan's Executive Order: The Role of Cost-Benefit Analysis. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press”tir.

yapmaktır. Nitekim Başkan George H.W. Bush da aynı yaklaşımı benimsemiş, Başkan Clinton ise analitik yaklaşım açısından düzenlemeyi aynen korumuş ancak düzenlemenin kapsamı açısından anılan başkanlardan farklı bir usul izlemiştir. AB bünyesinde de bu analizin uygulandığı bilinmektedir. Sonuç olarak bu uygulamalar kamu kurumlarının düzenleme yaparken düzenlemenin fayda ve maliyetini kıyaslamasını ve ardından faydası maliyetine göre daha fazla olan alternatifini seçmelerine yöneliktir⁴⁰. Bu ise toplumsal faydanın ençoklanması adına önem taşımaktadır.

Şekil 2 : Optimum Düzenleme Seviyesi



Fayda maliyet analizine örnek olarak ABD Temiz Hava Kanunu'nun ekonomiye olan etkisine yönelik bazı çalışmalara yer vermek faydalı olacaktır. İlgili Kanun ilk olarak 1963 yılında yasalaşmış ve 1970, 1977 ve 1990 yıllarında değişikliklere uğramıştır. Temiz Hava Kanunu'nun II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD federal hükümetlerinin pazara en belirgin müdahalesi olduğu belirtilmelidir⁴¹. Greenstone tarafından yapılan çalışmada yasadaki ilk

⁴⁰ HAHN, R. (1999), The Impact of Economics on Environmental Policy, AEI-Brookings Joint Center for Regulatory Studies, Working Paper 99-4, s.11

⁴¹ GREENSTONE, M. (2001), The Impacts of Environmental Regulations on Industrial Activity: Evidence from the 1970 and 1977 Clean Air Act Amendments and The Census of Manufactures, National Bureau of Economic Research, Working Paper 8484, s.3.

değişiklikten sonraki dönemi kapsayan sürede (1972-1987), yapılan düzenlemelerle bağlantılı olarak kritik bölgelerin (*nonattainment counties*), kritik olmayan bölgelere (*attainment*⁴²) göre kirlilik yaratan endüstrilerde 590.000 iş, 37 milyar ABD doları sermaye birikimi ve 75 milyar ABD doları değerinde üretim kaybı tespit edilmiştir⁴³. Diğer yandan Hahn 1997 yılında EPA tarafından yapılan tahminlere atıf yaparak 1970-1990 yılları arasına yönelik olarak Temiz Hava Kanunu'nun toplam faydasının 1990 yılı ABD Doları değeri ile 5,6 trilyon ile 49 trilyon arasında olduğunu vurgulamaktadır. Aynı dönem için toplam maliyetin ise 0.5 trilyon ABD doları olduğu tahmin edilmektedir⁴⁴.

Shadbegian, Gray ve Morgan tarafından 2005 yılında yapılan çalışma, fayda maliyet analizi hakkında bir başka örnek olarak verilebilir. ABD Temiz Hava Kanunu'nda 1990 yılında yapılan değişiklikle birlikte, çevreye en zararlı tesislerin sülfür dioksit emisyonlarına üst limit ve ayrıca aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan tahsis ticareti rejimine (*tradable pollution permit*⁴⁵) yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında yapılan analizde kısıtlama ile sağlık yönünden sağlanan faydaların maliyetleri aştığı tespit

⁴² ABD Çevre Koruma Ofisi (*Environmental Protection Agency-EPA*)'ne göre "*non attainment*" hava kirliliği ABD Temiz Hava Kanunu'nda belirtilen eşikleri düzenli olarak aşan bölgeleri, "*attainment*" ise ilgili eşikleri aşmayan bölgeleri ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.epa.gov/air/data/help/hnonat.html>.

Yukarıda yer verilen "Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği"nin "*non-attainment*" ifadesinin yerine "kritik bölge" ifadesini kullandığı görülmekte olup Yönetmelikte kritik bölge "bir yıl boyunca yapılan hava kalitesi ölçüm sonuçlarına göre kısa vadeli sınır değerlerin ez az 15 gün aşıldığı yerler" olarak tanımlanmaktadır.

⁴³ Greenstone (2001), s.3

⁴⁴ Hahn (1999), s.3.

⁴⁵ Zaman zaman "*cap and trade*" (üst sınır ve ticaret) olarak da bilinen bu yaklaşım ekonomik açıdan teşvik edici mekanizmalar yaratmak suretiyle emisyonun azalmasını hedeflemektedir. Hükümetler tarafından teşebbüslere belli miktar emisyon salınımına yönelik olarak izin verilmekte, teşebbüsler bu limiti aşmamakta ancak aşmak isterlerse daha az kirlilik yaratan diğer teşebbüslerden buna yönelik izin/kredi satın almaktadırlar.

Sera gazı emisyonlarına yönelik olarak en büyük piyasa AB Emisyon Ticareti Programı'dır (ETS). Kyoto Protokolü bağlamında AB üyesi 15 devlet 2008-2010 itibarıyla yıllık emisyonlarını 1990 yılının %8 aşağısına çekmek konusunda anlaşmışlardır. Bu doğrultuda 2001 yılında AB çapında Kyoto için bir köşetaşı olan emisyon ticareti sistemi oluşturulmaya başlanmış ve 2003 yılında ilgili direktif (Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 Establishing A Scheme For Greenhouse Gas Emission Allowance Trading Within The Community And Amending Council Directive 96/61/EC) onaylanmıştır. Buna göre AB 12.000 büyük sanayi kuruluşunda karbondioksit salınımlarını sınırlandırmış olup bu teşebbüsler AB emisyonunun %45'ini oluşturmaktadır (MEREDITH F. (2008-b), CAT 09 PPT, ders notları. Arzu edildiği takdirde yazardan ilgili kaynağa ulaşılabilir.) ABD'de ise asit yağmurlarının azaltılmasına yönelik bir ulusal ve nitrojen oksitlere yönelik çeşitli yerel piyasalar bulunmaktadır. Tahsis ticaretine ilgili bölümde daha ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

edilmiş, faydaların yaklaşık 56 milyar ABD doları olduğu, maliyetlerin ise 558 milyon ABD dolarında kaldığı vurgulanmıştır⁴⁶.

İşte fayda maliyet analizi söz konusu düzenleme yapılmadan olası etkilerin yukarıdaki örnekler kadar net bir şekilde olmasa da önceden tahmin edilebilmesidir. Dolayısıyla çevresel düzenlemenin çevre bağlamında fayda sağlarken ekonomi üzerine ne gibi yükler getireceğine yönelik yapılması gereken analizin aynı zamanda, ulaşılmak istenen faydaya rekabeti en az kısıtlayıcı veya ekonomiye en az yük getirici yöntemle ulaşılmasını göstermesi adına önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun mümkün olduğunca sayısal tekniklerle yapılması ve düzenlemenin etkisinin ortaya konulması önem taşımaktadır. Nitekim ABD Barosu'nun yukarıda yer verilen çalışmasında AB Yatay İşbirliği Anlaşmalarına Yönelik Rehber'in azalan çevre baskısı nedeniyle ortaya çıkan net faydaların ölçülmesi veya yatay çevresel anlaşmalar nedeniyle tüketicilere net pozitif faydanın gösterilmesi hususunda standart sağlamadığı ifade edilerek bu konuda eleştiri getirilmektedir⁴⁷.

4. ÇEVRESEL DÜZENLEMELERİN PAZARDAKİ MEVCUT TEŞEBBÜSLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Çevresel düzenlemeler yukarıda da belirtildiği gibi birçok çeşitli etkiler doğurabilmektedir. Kaldı ki sanayiye yönelik geniş düzenlemelerin farklı etkiler doğurması da kaçınılmazdır. Bu etkiler pazarda faaliyet gösteren teşebbüsler üzerinde olduğu gibi pazarda faaliyet göstermeyen ama pazara girmeyi tasarlayan teşebbüslere yönelik de olabilmektedir. Çevresel düzenlemelerin pazara giriş yapmak isteyen teşebbüsler üzerindeki etkilerine aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir. Bunun yanı sıra söz konusu etkiler doğrudan rekabetçi yapıya yönelik olabileceği gibi rekabetçi yapıyla doğrudan bağlantılı olmayan alanlarda da görülebilmektedir. Örnek olarak bazı çevresel düzenlemelerin piyasalardaki fiyat dalgalanmalarını artırabileceği belirtilmektedir. ABD'de bazı eyaletlerin MTBE (*metil tertary butil eter*⁴⁸) kullanımını yasaklaması veya kısıtlaması nedeniyle etanol içeren RFG⁴⁹ (yeniden formüle edilmiş benzin)

⁴⁶ SHADBEGIAN, R.J. , W.B. GRAY ve C.L. MORGAN, Benefits and Costs from Sulfur Dioxide Trading: A Distributional Analysis, National Center for Environmental Economics, Working Paper Series Working Paper 05-09, 2005 s.5

⁴⁷ American Bar Association Section of Antitrust Law And Section of International Law (2009) s.22

⁴⁸ MTBE akaryakıtta kullanılan bir katkı maddesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz.

<http://www.epa.gov/safewater/contaminants/unregulated/mtbe.html>

⁴⁹ ABD'de MTBE'nin yeraltı suları için zararlı olması ve yeraltındaki tanklardan oluşan sızıntılar nedeniyle söz konusu maddenin akaryakıtta kullanımı 2004 yılında ilk önce New York ve California, daha sonra diğer bazı eyaletlerde yasaklanmış ve teşebbüsler için daha maliyetli olan etanol (çoğu yerde) MTBE yerine benzin formülüne girmiştir. Yeniden formüle edilmiş benzin anlamına gelen RFG'ye ilişkin ayrıntı için bkz.

fiyatları geleneksel benzine göre oldukça yüksek seyretmiş ve birçok gözlemci fiyatların ani olarak daha da artacağından endişe etmiştir. Oysa ki farklı bölgelerdeki fiyat hareketleri incelendiğinde ve bunlar benzin formüllerine yönelik kısıtlamalarla kıyaslandığında ABD Federal Ticaret Komisyonu (FTC) söz konusu kısıtlamaların fiyatlarda fazla dalgalanmalara yol açmadığını belirtmiştir. Fakat şu da bir gerçektir ki buna benzer çevre düzenlemeleri genel olarak sınırlı sayıda alternatif ürünlerin olduğu yerlerdeki fiyat dalgalanmalarını artıracaktır. Bunun gerekçesi ise arz kısıtının olduğu durumlarda alternatif ikamelerin bulunmasının daha zor olmasıdır⁵⁰. Dolayısıyla bu tip düzenlemeler öncesinde olası etkilerin önceden öngörülüp alternatif kaynakların, bir başka deyişle ikame ürünlerin ortaya konulması fiyat hareketlerindeki dalgalanmaları azaltıcı bir etki doğurabilecektir. Bu şekilde üreticiler için olduğu kadar tüketiciler için de olumsuz etkisi bulunan ve piyasanın işleyişini olumsuz yönde bozarak pazardaki rekabetçi yapıyı dolaylı yoldan etkileyen fiyat dalgalanmalarının önüne geçilebilecektir.

Nitekim bu konuda bir başka örnek yine ABD akaryakıt sektöründen verilebilir. Bu pazardaki çevresel düzenlemeler neticesinde bazı tip akaryakıtların üretimine sınır getirilmesinin en azından kısa dönemde de olsa akaryakıt arzını kısıtlayabileceği belirtilmiştir. Üstelik zaman kısıtı ve ürünün yüksek fiyatla pazara taşınmasının getireceği maliyet, ürün depolamaya yönelik kapasite sınırı veya ürünün satılabileceği alternatif bağımsız dağıtım istasyonu yokluğu fiyatın hazlihazırda yüksek olduğu pazarda anılan durumu daha da zorlaştırabilir. Bu durum ancak zamanla ve teşebbüslerin üretim sürecini değiştirmelerine bağlı olarak değişebilir. Mevcut piyasa koşullarında üretim yapmayan ancak fiyatın artmasını müteakip pazara giriş yapacak teşebbüslerle birlikte arzın tekrar artması söz konusu olabilecektir⁵¹. Bahsi geçen durumun zaman isteyeceği açık olup yukarıdaki örneklerde belirtilen hususların pazarın rekabetçi yapısına zarar verebileceği gerçeği bu süreçte gözönünde bulundurulmalıdır.

Çevresel düzenlemelerin mevcut teşebbüslere etkisini akaryakıt sektörü çerçevesinde incelemeye devam edersek bu düzenlemelerin bazı durumlarda ek yatırım maliyetleri talep edebileceği, bunun ise belli teşebbüslerin pazardan tamamıyla çıkmasına sebep olabileceği görülmektedir. Örnek olarak düzenleyici otoriteler tarafından yeni bir akaryakıt formülü zorunlu kılındığında potansiyel bir sağlayıcı pazara yeni ürün sağlamak için ilave yatırım yapıp yapmama

<http://www.epa.gov/otaq/rfg.htm#Fact>

⁵⁰ US FTC and US DOJ (2006), Roundtable On Environmental Regulation And Competition, Note By The US FTC and The US DOJ, Paris s: 5-6

⁵¹ US FTC and US DOJ (2006) s.4

kararını vermek durumundadır. Bu yatırım ise hem sabit maliyet hem değişken maliyet içerecektir. Özellikle bazı durumlar için sabit maliyet teşebbüsün yeni yatırım yapma isteğini engelleyebilecektir. Dolayısıyla bazı küçük teşebbüsler bu maliyetlere katlanmamak için pazardan çıkma yolunu tercih edebilirler. Diğer yandan birden fazla rafineri vasıtasıyla üretim yapan teşebbüslere bu durum bir maliyet avantajı getirebilir ve ürünlerini tek bir rafineri aracılığıyla pazara sunan teşebbüse göre çok rafinerili teşebbüs ürünlerini daha düşük maliyetle üretebilir. Nitekim ABD’de bu düzenlemeler küçük rafinerileri büyüme veya pazardan çıkma tercihiyle başbaşa bırakmıştır⁵². Bu ve benzeri düzenlemeler rafineri genel olarak pazarda faaliyet gösteren aktör sayısını sınırlandırabilir, hatta ilave çıkış maliyetleri ve yüksek ürün fiyatları sonucunu doğurabilir.

İlk bölümde de belirtildiği gibi çevre düzenlemeleri ve bu düzenlemelere uyum yükümlülüğü firmalara yeni bazı maliyetler getirmektedir. Çok basit olarak kirlilik önleyici bir filtre uygulamasının oluşturacağı maliyet dahi bu kapsamda gösterilebilir. ABD İstatistik Bürosu (*USA Census Bureau*) tarafından 1993 yılında yapılan “Kirlilik İçin Uyum Maliyetleri ve Harcamalar Anketi”nde⁵³ anılan ülkedeki üretim tesislerinin yaklaşık olarak yılda 30 milyar ABD Dolarını çevresel düzenlemelere uyum göstermek için harcadıkları belirtilmiştir. Günümüzde ise düzenlemelerin daha kapsayıcı ve daha katı bir hal almasıyla birlikte bu maliyetin arttığına şüphe yoktur. Bununla bağlantılı olarak sanayi kesimi düzenlemelerin kendilerini dünya çapında rekabette dezavantajlı konuma düşürdüğünü ve ABD’deki istihdam düzeyini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmektedir⁵⁴.

Çevresel düzenlemeler şirketleri büyüklükleri, sermaye yoğunlukları gibi farklı özellikleri bağlamında farklı şekillerde etkileyebilir ve buna bağlı olarak da bu düzenlemeler pazar yapısının değişmesinde rol oynayabilir. Her ne kadar bazı düzenlemelerin pazardaki küçük firmaların lehine olduğuna dair kanıtlar bulunsa da mevcut bilgilerin çok büyük orandaki kısmı büyük firmaların uyum aşamasında daha düşük birim maliyetlerle karşılaştığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle büyük firmaların birim uyum maliyetinin pazardaki küçük firmalara göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bu düzenlemelerden özellikle büyük yerel firmaların yabancı, küçük ve yeni giriş yapma potansiyeli olan teşebbüslere göre daha az etkilenme eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır⁵⁵. Bu

⁵² US FTC and US DOJ (2006) s.4

⁵³ U.S. BUREAU OF THE CENSUS (1993), The Pollution Abatement Costs and Expenditures Survey

⁵⁴ Greenstone (2001), s. 3

⁵⁵ BROCK, W. A. ve EVANS D (1985), The Economics of Regulatory Tiering, RAND Journal of Economics 16(3): s. 406.

durum ise pazarda uzun vadede yoğunlaşma oranlarını artırıcı etkiler doğurabilir. Bununla bağlantılı olarak AB Devlet Yardımları Uygulama Rehberi'nde⁵⁶ çevresel düzenlemelere yönelik devlet yardımlarının küçük ve orta boy işletmeler için büyüklere kıyasla daha cömert olabileceği belirtilmektedir⁵⁷. Söz konusu cömertliğin altında yatan nedenin birim maliyetlerdeki farklılık olduğu açıktır.

Bu kapsamda bazı çevresel düzenlemeler teşebbüslere önemli bir sabit maliyet getirebilir. Yüksek sabit maliyetlerin karşılamasında yüksek üretim hacminin birim maliyetleri düşürdüğü dikkate alındığında, büyük firmalar için yukarıda belirtilen avantajların daha da somutlaştığı görülebilir. Aslında bu avantajlar yalnızca üretim maliyetleriyle ilgili olmayıp aynı zamanda yönetsel ölçek ekonomileri (*administrative economies of scale*) ile de bağlantılıdır. Şöyle ki konuyla ilgili bir düzenlemenin varlığından haberdar olmak, o düzenlemeyi bulmak ve yorumlamak, düzenleyici otoritelerle bu ve buna benzer gerekçelerle ilişki kurmak ve süreç ile ilgili belge kırtasiyeciliği kapsamındaki masraflar önemli bir sabit maliyet oluşturmaktadır. Dolayısıyla şirket için çevresel yönetimin öğrenilmesi ve uygulanmasının önemli bir maliyet kalemi olduğu görülmektedir⁵⁸. Bu ise verimli uyum için ölçeğin artması gerekliliğini doğurmaktadır⁵⁹. Anılan maliyeti büyük hacimli bir üretim çerçevesinde dağıtabilen firmalar birim maliyet bazında maliyet avantajı elde etmektedirler⁶⁰.

Söz konusu avantaj fiyat maliyet marjının düşük olduğu rekabetçi pazarlarda ve homojen ürünlerin üretildiği sektörlerde daha da önemli olacaktır. Çevresel düzenlemelere küçük ölçekli teşebbüslerin uyum göstermesi kendileri için çok maliyetli olabilir hatta bunun için gereken kaynağa dahi sahip olmayabilirler. Bu konuyla ilgili olarak Crain tarafından yapılan çalışmada düzenleyici işlemlerin küçük firmalar (20 kişiden daha az çalışanı olan) üzerindeki maliyeti incelenmiştir. Bu doğrultuda 2004 yılında bütün firmalar dikkate alındığında çevre düzenlemelerinin firmalara çalışan başına 1.249 ABD doları maliyet getirdiği belirtilmektedir. Ancak 20 kişiden az çalışanı olan teşebbüsler için bu maliyet kişi başına 3.296 ABD doları iken 20-499 kişilik şirkette kişi başına 1.040 ABD doları, 500'den fazla kişi olan firmalarda ise çalışan başına 710 ABD dolarıdır. Crain çevre düzenlemelerine uyumun küçük

⁵⁶ Commission Regulation (EC) No 800/2008 of 6 August 2008 Declaring Certain Categories Of Aid Compatible With The Common Market In Application Of Articles 87 and 88 of the Treaty (General block exemption Regulation).

⁵⁷ OECD (2006) s.179.

⁵⁸ Weldford ve Gouldson (1993), s.176

⁵⁹ Brock ve Evans (1985) s.399

⁶⁰ DEAN, T. ve BROWN R. (1995) Pollution Regulation as a Barrier to New Firm Entry: Initial Evidence and Implications for Further Research., Academy of Management Journal 38(1) s. 291

firmalar üzerinde orantısız bir maliyet kalemi olduğunu belirterek bu maliyetlerin anılan firmalarda büyük firmalara göre % 364 daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır⁶¹. Bir diğer ifadeyle bu düzenlemeler minimum üretim ölçeğini artırma konusunda doğrudan bir etki yaratacak bu da piyasadaki yoğunlaşma oranının artmasına ve bazı olumsuz refah etkilerinin ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Dolayısıyla bu kapsamdaki düzenleyici süreçlerde küçük firmalar pazarda rekabet etmek veya büyük firmalara karşı direnmek hususunda zorluk yaşayabilirler. Bu bağlamda bir başka çalışma Helland ve Matsuno tarafından 2003 yılında yapılmış, 1970 ve 1980'li yılları için ABD'deki çevresel düzenlemelerin rekabet üzerindeki etkisi değerlendirilmiş ve bu düzenlemelerin pazardaki büyük firmaların lehine rekabeti azalttığı belirtilmiştir⁶².

Diğer yandan Becker ve Henderson, çevre kirliliği yaratan belli başlı sektörlerdeki firmaların temiz hava düzenlemelerine yönelik olarak, fabrika yeri, ölçek ve yatırım modelleri kapsamındaki stratejik kararlarını incelemiştir. Bu çalışmada yukarıdaki çalışmalardan farklı olarak daha büyük fabrikaların bu düzenlemeden daha çok etkilendiği ve endüstrinin daha az düzenlemelerin olduğu bölgelerde üretim yapma eğilimi taşıdığı görülmüştür. Ayrıca bu uygulamalar küçük ölçekli fabrikalara yönelim eğilimiyle bağlantılı olarak çevresel bozulmaya katkı sağlamaktadır⁶³. Bu çalışmadaki sonuçlar aksi yönde olsa dahi genel olarak büyük firmaların bu düzenlemelerden daha az etkilendiği kabul görmüştür.

Bunlara ilave olarak mevcut duruma göre çevre dostu ürünler üretmenin genelde yenilik (*innovation*) gerektirdiği açıktır. Küçük teşebbüsler ve yenilik hakkında iki farklı görüş olup bunlardan ilki ar-ge için yüksek oranda tekeli kâr gerektirdiği, ikincisi ise küçük teşebbüslerin yenilikçi aktiviteleri daha etkin bir şekilde yaptıkları ve yeniliğin ana kaynağının bu teşebbüsler olduğudur. Her ne kadar çok az sayıda küçük teşebbüsün ar-ge faaliyetleriyle uğraştığı doğru olsa da, bağımsız mucitlerin ve küçük teşebbüslerin 20. yüzyıldaki buluşlarda önemli rol oynadıkları da gerçektir. Bu kapsamda bazı AB ülkelerinin bu amaç doğrultusunda teşebbüslere maliyetlerinin yarısına kadar fon sağladıkları belirtilmelidir⁶⁴.

⁶¹ CRAIN, M. (2005), The Impact of Regulatory Costs on Small Firms, SBA Office of Advocacy, s.6.

⁶² HELLAND, E. ve MATSUNO M. (2003), Pollution Abatement as a Barrier to Entry, Journal of Regulatory Economics 24(2) s. 243

⁶³ BECKER R, ve HENDERSON V (2000), Effects of Air Quality Regulations on Polluting Industries, Journal of Political Economy, Vol. 108, no. 2 s.1-2

⁶⁴ Weldford R. ve Gouldson A. (1993), s.185-186

Bunların yanısıra çevresel düzenlemeler yerel firmaları uluslararası ticarete olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örneğin bütün ülkelerin “iklim politikası⁶⁵” veya buna benzer bir çevre düzenlemesi yaklaşımı olmamasından hareketle (çevresel düzenlemelere uyumun teşebbüsler için maliyet kalemi oluşturduğuna yukarıda değinilmiştir) bu politikaların bir ülkede var olması o ülkede yerleşik firmaların rekabetçi gücünü olumsuz yönde etkileyerek teşebbüsleri uluslararası ticarete hatta ülke içi ticarete dahi dezavantajlı konuma sokabilmektedir. Örneğin diğer ABD eyaletlerine göre daha katı bir çevre politikasına sahip olan California’da bu durumun California firmalarını olumsuz yönde etkilediği ve bu teşebbüslerin eyalet dışındaki firmalarla rekabet edebilme yeteneğini azalttığı bazı California’lı politikacılarca dile getirilmektedir. Benzer şekilde ABD’de federal düzeydeki politikacıların bir kısmı da çevresel düzenlemelerin ülkenin rekabet gücünü azalttığı konusunda endişe duyduklarını belirtmişlerdir⁶⁶.

AB çapında da belli ülkelerin diğerlerine göre daha katı çevresel düzenlemeleri olması ülkeler arası rekabeti etkileyebilecektir⁶⁷. Nitekim çevresel düzenlemelerin çeşitli ülkelerde veya aynı ülkedeki farklı sektörler arasında farklı şekillerde uygulanması bir devlet yardımı veya sübvansiyon olarak görülebilir ve bu durum da rekabetin azalmasına yol açabilir. Aşağıda ayrıntılı olarak değinilecek olan ticareti yapılabilir kirletme izinleri buna örnek olarak verilebilir⁶⁸. Kirletme iznine yönelik tahsis geçmişteki kirlilik oranlarına bakılarak yapılabileceği gibi ihale yöntemi de tercih edilebilir. Burada seçilen yöntemeye göre ise konunun devlet yardımı olarak görülmesi ve rekabetin kısıtlanması mümkündür⁶⁹. Sonuç olarak bedava tahsis bir transfer olduğu kadar aynı zamanda rekabetin önemli ölçüde kısıtlanması sonucunu da doğurabilecektir⁷⁰. Bu konuda daha ayrıntılı değerlendirme “Tahsis Ticareti Pazarı” başlıklı bölümde yapılacaktır.

⁶⁵ İklim politikası, küresel ısınma ekonomisi olarak da bilinmekte olup küresel ısınmayı ve bu ısınmadan kaynaklanan olumsuzlukları azaltma amacı güden politikaları ifade etmektedir. Karbon salınımı vergisi, karbon emisyonları ticareti, karbon yoğunluğunu nükleer enerji ve yenilenebilir enerji yoluyla azaltmak ve enerji verimliliği gibi politikalar bu kapsamdadır.

⁶⁶ GOULDER, L.H. (2009), Carbon Taxes vs. Cap and Trade, Stanford University, Resources for the Future and NBER s.16. (Taslak)

⁶⁷ OECD (2006) s. 178.

⁶⁸ Burada ticareti yapılabilir kirletme izinlerinin sıfır harici herhangi bir fiyattan piyasada bulunduğu varsayılmaktadır.

⁶⁹ WOERDMAN E (2001), Developing a European Carbon Trading Market: Will Permit Allocation Distort Competition and Lead to State Aid? Sustainability Indicators and Environmental Evaluation, s.4

⁷⁰ OECD (2007), s.196

5. GİRİŞ ENGELLERİ

Giriş engelleri teriminin bazı farklı tanımları bulunmaktadır. Sanayi iktisadının kurucuları arasında gösterilen Bain'e göre giriş engeli "bir sektördeki yerleşik firmaların potansiyel yeni girecek firmalara göre avantajlı olması durumudur". Biraz daha belirgin olarak bu kavram Stigler tarafından "pazara yeni girecek bir teşebbüs tarafından üstlenilecek herhangi bir maliyetin pazarda mevcut olan firmalar tarafından üstlenilmemesi durumu" olarak tanımlanmıştır⁷¹. Dolayısıyla pazara giriş engeli çok yapılan hatanın aksine pazara girişin herhangi bir teşebbüs için zor olması anlamına gelmemekte, mevcutlara göre yeni giriş yapacak firmaların dezavantajlı olup olmadığını değerlendirmektedir⁷².

Çevresel düzenlemeler yukarıdaki tanımlamalar bağlamında yalnızca pazarda mevcut olan firmalar açısından değil pazara yeni giriş yapacak teşebbüsler açısından da değerlendirilmelidir. Bunun sonucunda ise bazı çevresel düzenlemelerin pazarda mevcut olan firmalara, pazara yeni girecek firmalar karşısında avantaj sağlayabileceği görülecektir. Bu kapsamda incelenebilecek olan hususlardan biri batık maliyetlerin artırılmasıdır.

5.1. Batık Maliyetlerin Artırılması

Batık maliyetler uzun bir sürede de olsa ortadan kaldırılamayan, pazara giriş için katlanılmak zorunda olunan ve pazara hızlı bir şekilde girip kâr edip pazardan çıkmak, vur-kaç girişi (*hit and run*⁷³) yapmak isteyen bir teşebbüsün pazardan çıkarken telafi edemeyeceği masraflardır⁷⁴. Batık maliyetlerin olduğu pazarlar yarışılabilir pazarlar⁷⁵ (*contestable markets*) olarak değerlendirilemez ve bu pazarlar mevcut firma için girişi engelleyici faaliyetlerin yapılabileceği bir ortamı oluşturur. Bu kapsamda batık maliyetlerin artırılması ile sabit

⁷¹ OECD (2006) s.23

⁷² Giriş engelleri kaynaklarının şu şekilde sıralanması mümkündür: Ölçek ve kapsam ekonomileri, ürün farklılaştırması, sermaye gerekleri, değiştirme maliyetleri, dağıtım kanallarına giriş, mutlak maliyet avantajları, devlet politikaları (PORTER, M.E. (1998, *Competitive Strategy, The Free Press, New York* s.7-13). Bunlara biriktirilmiş yatırım (*accumulated investment*) ve önleyici yatırım (*pre-emptive investment*) ilave edilebilir.

⁷³ Bu stratejide, pazara büyük kâr yapmak amacıyla girilmekte ve anılan kârdan hemen sonra pazardan çıkılmaktadır. Bu durum ancak teşebbüsün batık maliyeti yoksa mümkün olabilen bir durumdur. Aksi takdirde uzun vadede batık maliyeti çıkaracak şekilde bir hesaplama yapmak mecburiyeti olur ve ancak bu endişeyi taşımayan teşebbüsler için vur-kaç girişi mümkündür (Rekabet Terimleri Sözlüğü s. 195)

⁷⁴ Sherman (2008) s. 40

⁷⁵ Bir pazarda batık maliyet yoksa, pazarda faaliyet göstermek için büyük çaplı yatırım yapılması gerekmiyorsa ve pazara giriş engeli bulunmuyorsa bu pazara giriş kolay olacaktır. Bu tip pazarlara yarışılabilir pazarlar denilmekte olup bu piyasalarda ufak bir fiyat artışı pazara girişi tetikleyecektir. Bu nedenle fiyatlar pazardaki teşebbüs sayısından bağımsız olarak, piyasada tek bir teşebbüs olsa dahi rekabetçi seviyede seyredecektir.

maliyetlerin artırılması aynı bağlamda değerlendirilebilir. Sabit maliyetleri artıran bir düzenleme büyük bir teşebbüsün ölçek ekonomileri kapsamındaki çıktı miktarını genişletecek, minimum etkin ölçeği⁷⁶ (*minimum efficient scale*) yükseltecek ve anılan teşebbüsün küçük rakiplerine göre ortalama maliyet avantajını artıracaktır. Ayrıca birçok durumda çevresel düzenlemeler sabit sermaye yatırımlarını artırır ve bu durum diğer değişkenler sabitken batık maliyetleri artırıcı bir etki gösterir⁷⁷.

Pashigian tarafından 1984 yılında yapılan çalışmada çevresel düzenlemelerin işgücü yerine sermaye yoğun bir üretim sürecini tetikleyebileceği belirtilmiştir⁷⁸. Sermaye yoğun bir üretim süreci, alternatifi olan işgücü yoğun bir üretim sürecine göre sabit maliyetleri artırıcı bir özellik taşır ve pazara girişte yüksek sermaye gerekliliğini ortaya koyar. Bir sektörde sabit maliyetlerin yüksek olması ise pazardaki giriş engelini artırıcı bir nitelik taşır⁷⁹.

Ryan 1990 tarihli ABD Temiz Hava Kanunundaki Değişiklikler⁸⁰ kapsamındaki düzenlemeleri incelemiş ve bu düzenlemelerin Portland bölgesindeki çimento pazarına giriş maliyetini 120 milyon ABD dolarından 162 milyon ABD dolarına çıkararak anılan maliyeti %35 oranında artırdığını

⁷⁶ Minimum etkin ölçek, firmaların ölçek ekonomilerinden en alt düzeyde yararlanabildikleri ölçektir (BESANKO D, D. DRANOVE, M. SHANLEY ve S. SCHAEFER (2007), *Economics of Strategy*, Fourth Edition, John Wiley and Sons Inc. US, s.13).

⁷⁷ OECD (2007) s.183.

⁷⁸ PASHIGIAN P. (1984), *The Effects of Environmental Regulation on Optimal Plant Size and Factor Shares* Journal of Law and Economics 27(1) s. 6.

⁷⁹ Bunun matematiksel açıdan yorumu ise şu şekildedir. Bilindiği gibi işgücü maliyeti bir değişken maliyet olup üretim miktarına göre değişkenlik göstermektedir. Değişken maliyetler ve sabit maliyetler birlikte toplam maliyet kalemi içinde yer alır. Ancak belli bir üretim düzeyi için toplam maliyeti aynı olan her iki teşebbüsün sabit ve değişken maliyet oranları bu teşebbüslerin birbirlerinden marjinal maliyet açısından farklılaşmasına yol açar. Şöyle ki marjinal maliyet hesaplanırken toplam maliyet fonksiyonunun birinci türevi alınmakta olup bu işlemde sabit maliyet fonksiyona sabit bir terim olarak girdiği için, marjinal maliyeti etkilememektedir. Oysa değişken maliyet doğrudan marjinal maliyetin içinde yer almaktadır. Bu kapsamda sabit maliyeti yüksek ama değişken maliyeti düşük olan bir teşebbüs (teşebbüslerin fiyatlarını gerektiği takdirde marjinal maliyete kadar düşürebileceği dikkate alındığında), sabit maliyeti düşük ama değişken maliyeti yüksek olan teşebbüse göre önemli bir avantaja sahip olacaktır. Bir diğer ifadeyle olası bir fiyat rekabetinde değişken maliyeti yüksek olan firma aynı maliyeti daha düşük olan firmaya göre toplam maliyetleri aynı olsa bile, daha dezavantajlı bir konumda bulunacaktır.

⁸⁰ ABD Temiz Hava Kanunu 1970 Genişletilmesi, 1963 yılında ilk kez ABD Senatosu'ndan geçen Temiz Hava Kanunu'na yapılan ilaveleri kapsamaktadır. Bu yasa bir ABD federal yasası olup yasanın en belirgin özelliği ABD Çevre Koruma Ajansı'nın (EPA) kurulup bu ajansın havadan kaynaklanan zehirli maddelerden halkı korumak adına düzenlemeler yapmasını öngörmektedir. Bu kapsamda ise başta hava kirliliği yaratan emisyonlar olmak üzere birçok kirlilik kaynağına yönelik düzenlemeler getirilmiştir. Anılan yasa 1990 yılında da değişikliğe uğramış olup atf yapılan çalışma bu değişikliklerin sonucuyla ilgilenmektedir.

belirtmiştir. Bu nedenle ilgili dönemde belli sayıda küçük bağımsız teşebbüs piyasayı terk etmiş ancak bunların yerine yeni girişler üstelik piyasadaki artan kârlılığa rağmen yaşanmamıştır⁸¹. Değişikliğin refaha yönelik yansımaları değerlendirildiğinde Kanun'da yapılan değişikliklerin tüketici fazlasında %10 azalmaya sebep olduğu görülmüştür⁸². Anılan husus pazarda faaliyet gösteren herhangi bir şirketin firma değerini, potansiyel rakiplerin azalan rekabeti ve artan pazar gücü nedeniyle %4 oranında artırmıştır⁸³.

Bu durumun başlıca nedeni ise belli bir alt pazarda 3 veya daha fazla aktörün faaliyet göstermesi olasılığının değişiklik sonrası, değişiklik öncesine göre 8 kat daha az olması olarak gösterilmiştir. Görüldüğü gibi bu düzenlemeler nedeniyle artan batık maliyetler diğer unsurlar sabitken, pazara girişi zorlaştıracak ve piyasa performansını azaltacaktır⁸⁴. Üstelik bu nedenle yeni giriş yapan teşebbüsler ve mevcut aktörler arasındaki maliyet farklılıkları artacak, pazara giriş yapmak isteyen teşebbüsler açık bir maliyet dezavantajı yaşayacak ve girişler engellenecektir. Bu ise doğal olarak pazara giriş sürecini yavaşlatacak veya pazara giriş isteğini azaltacak ve rekabetten beklenen faydaların ertelenmesine sebep olacaktır⁸⁵.

5.2. Pazara Yeni Giriş Yapan Şirketlere Yönelik Farklı Uygulamalar

Çevresel düzenlemelerin giriş engeli yarattığı bir başka durum, düzenlemelerin sistematik bir şekilde pazara yeni giren firmaya mevcut firmalara göre daha fazla yük yüklemesidir. Uygulama fabrika, teknoloji ve diğer başka şekillerde olabilmekte ve yukarıda yer verilen maliyet farklılığı yaratmanın bir başka yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır.

Pazara yeni giriş yapan firmalara yönelik farklı uygulamalar ABD'de oldukça yaygındır. Bu kapsamda örnek olarak "mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemeler" (*vintage differentiated regulations*) verilebilir. Buna göre pazara daha önceden giriş yapmış teşebbüsler için yeni düzenlemeler tam anlamıyla bağlayıcı olmamakta diğer bir deyişle bu teşebbüsler yeni düzenlemelerden belli açılardan veya tamamıyla muaf olmaktadır. Pazara sonradan girecek firmalar ise mevcut düzenlemelere göre daha katı olan bu

⁸¹ OECD (2006), s. 23-26. OECD'nin atf yaptığı kaynak "Ryan, S. (2004) The Costs of Environmental Regulation in a Concentrated Industry,. Department of Economics Discussion Paper, Duke University"dir.

⁸² Çalışmada söz konusu azalmanın tüketicilerden üreticilere yönelik doğrudan bir transferden mi ve/veya bir dara kaybindan mı kaynakladığına dair bilgi bulunmamaktadır.

⁸³ OECD (2007) s.186.

⁸⁴ Pazar performansının azaltılmasından kasıt fiyat, üretim ve tahsis etkinliğinin, ürün kalitesinin, teknik sürece yönelik ilerlemenin ekonominin ve tüketicinin aleyhine olarak değişmesidir.

⁸⁵ OECD (2006) s. 23-26.

düzenlemelere uymak durumundadırlar. Bu ise pazarda faal olan teşebbüslere bazı avantajlar getirmektedir. En sık rastlanılan uygulama ki-buna “büyükbaba” (*grandfathering*) uygulaması da denilmektedir- belli bir tarihten önce üretilen ürünlerin ve tesislerin yeni düzenlemeden “bütünüyle” muaf olmasıdır. ABD kapsamında başta rekabet üzerindeki etkileri olmak üzere birçok kez tartışılan mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelere yönelik bazı örnekler şunlardır.

Tablo 1 : ABD Özelinde Mevcut Teşebbüsleri Farklılaştıran Düzenlemelere Bazı Örnekler

Düzenlenen Alan	Uygulama
Hava Kalitesi	Mevcut ve Yerel Sabit Kaynaklar için Performans Standartları
	Motorlu Araçlar İçin Emisyon Standartları
	Yolda Gitmeyen Araçlara Yönelik Standartlar
	Ticari Araçlara Yönelik Standartlar
Su Kalitesi	Atık Su Limitleri Programı
	İçme Suyu Programı
Atık Yönetimi	Tehlikeli ve Katı Atıkların ⁸⁶ Üretim ve İmhası
Yerel ve Bölgesel Çevre Kanunları	Sabit ve Hareketli Kaynaklara Yönelik Emisyon Limitleri Yeni Yapılar İçin Enerji Etkin Standartlar

Kaynak: Stavins⁸⁷

ABD Temiz Hava Kanunu (1970) bazı düzenlemeler öngörmüş, havada insan sağlığı için tehlikeli olabilecek maddeler için bir üst limit belirlemiş, bu kapsamda toplumsal refahı ve toplum sağlığını korumak adına ulusal hava kalitesine yönelik standartlar tespit etmiştir. Bu standartların en önemli unsurlarından biri emisyon standartlarıdır. Çalışmamız çerçevesinde konunun

⁸⁶ DPT 9. Kalkınma Planı ÖİK Raporu’nda katı atık, hammaddelerin çıkarılması, işlenerek ürüne dönüştürülmesi ve tüketilmesi sonucunda oluşan maddeler olarak tanımlanmaktadır.

Katı atık yönetimi pazarında da rekabet ihlalleriyle karşılaşılabilir. Nitekim Alman Rekabet otoritesi atık toplama ve bunların geri dönüşümü pazarında tekel hakkı kazanan DSD unvanlı şirket hakkında yeni girişleri önlediği ve fazla aşırı lisans ücretleri talep ettiğiyle gerekçesiyle soruşturma açmıştır. Aynı doğrultuda bir inceleme Avrupa Komisyonu tarafından da yapılmıştır (OECD (2007), s.172).

⁸⁷ STAVINS, R. N. (2005) The Effects of Vintage-differentiated Environmental Regulation, Resources for the Future, Discussion Paper 05-12, s.17

ilginç yanı yeni inşa edilecek fabrikalar için düzenlemelere uyum yükümlülüğü getirilirken eski fabrikaların bu düzenlemelerden muaf tutulmasıdır⁸⁸.

ABD çapında oldukça sık uygulanan büyükbaba hükmünün mevcut teşebbüslere çok önemli avantajlar sağladığı ve pazara giriş engellerini artırdığı haklı olarak savunulabilir. Üstelik bu yaklaşımın adilane bir tercih olmadığı da ifade edilebilir. Ancak bu noktada Stavins'e atıf yapmak faydalı olacaktır. Öncelikle yazar ABD bağlamında bu tercihin verimlilik, adalet ve çeşitli politik kaygılarla çoğu kez cazip bir alternatif olarak görüldüğünü belirtmektedir. Bu uygulamanın kısa vadede oldukça maliyet etkin olduğu ifade edilerek zaman zaman yeni düzenlemelerin mevcut teşebbüslere uygulanmasının maliyetli olabileceği hatırlatılmaktadır. Nitekim bazen herhangi bir yükümlülüğün mevcut bir tesise uygulanması, yükümlülüğün yeni bir tesiste yer almasına kıyasen daha pahalı olabilmektedir⁸⁹. Bir başka deyişle en azından kısa vadede kirlilik miktarını kontrol etmek adına yeni bir fabrikaya belli bir teknoloji uygulanmasının, aynı veya başka bir teknolojinin eski tesislere uyumunun sağlanmasından daha ucuz olabileceği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu düzenlemeler, uyumun çok pahalı olduğu veya işlem maliyetlerinin yüksek olduğu durumlarda verimlilik açısından fayda sağlamaktadır⁹⁰. Ancak bu yaklaşımların kısa vadeli bakış açısı olduğunun altı çizilmelidir.

Bu düzenlemelere yönelik ikinci bir gerekçe oyun kurallarını oyunun ortasında değiştirmenin mevcut aktörler açısından olumlu ve adil bir sonuç doğurmamasıdır⁹¹. Fakat diğer yandan bu durumun yeni giriş yapan teşebbüsler açısından da adil bir yaklaşım olmadığı açıktır. Pazara giriş yapmak isteyen teşebbüsün önüne böyle bir giriş engeli çıkarılması pazarda etkin rekabetin önündeki en önemli engellerden biri olarak görülebilir. Eğer pazarda halihazırda giriş engelleri varsa düzenleme bir kez daha gözden geçirilmelidir. Etkin bir rekabetin yaşanmadığı ve fiyatın marjinal maliyetten önemli ölçüde yüksek olduğu piyasalarda bu durum giriş engellerini artırarak tüketici refahının olabilecek seviyeden daha az olmasına ve daralmasına yol açabilir.

Ancak pragmatist açıdan bakıldığında ise var olan tesislerin yeni düzenlemeden muaf tutulması söz konusu tesis sahiplerinin düzenlemeye karşı çıkma olasılıklarını azaltmaktadır⁹². Kaldı ki birçok durumda pazarda mevcut

⁸⁸ Sherman (2008), s. 715.

⁸⁹ Stavins (2005), s.2

⁹⁰ BUSHNELL J.B. ve WOLFRAM C.D (2007), The Economic Effects of Vintage Differentiated Regulations: The Case of New Source Review, University of California Energy Institute Center for the Study of Energy Markets, Paper CSEMWP-157, s.1

⁹¹ Stavins (2005) s.2

⁹² Bushnell ve Wolfram (2007), s.1

teşebbüsler pazara yeni girecek teşebbüslere göre daha etkin konumda olabilmektedirler. Böylece de düzenlemenin hayata geçmesi kolaylaşmaktadır.

Üçüncü olarak politik baskılar nedeniyle genellikle yeni girişlerden ziyade mevcut teşebbüslerin bu yönde korunmaya alındığı açıklanmaktadır. Nitekim ABD özelinde bazı düzenlemelerin arkasında önemli lobi faaliyetleri olduğu ve ülkedeki lobilerin gücü dikkate alındığında bu görüşün yerinde olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda bir diğer görüş de yeni girişleri kapsayan ancak mevcutları kapsamayan düzenlemelerin, düzenlemenin olmaması durumuna göre daha az emisyon salınımı sağlayarak çevre için faydalı olduğudur.⁹³

Bu olumlu unsurların yanı sıra bu tip düzenlemelerin yatırım teorisi çerçevesinde, aktörler arasında farklılık gözetmeyen düzenlemelerle kıyaslandığında uzun dönemde sermaye birikimini geciktirerek düzenlemenin maliyet açısından etkin olmasını engellediği belirtilmektedir. Bu kapsamında Stavins düzenlemelerin teşebbüslerin kârlarını, pazara giriş engellerini yükselterek artırabileceğini vurgulamaktadır. Uzun dönem rekabetçi dengede bulunan ve birbirleriyle simetrik olan teşebbüslere yönelik basit bir modelde, kamu otoriteleri tarafından her firma için izin verilen bir kirlilik seviyesinde, teşebbüslerin bu seviyeyi ancak üretim miktarlarını kısmak suretiyle karşılayabilmeleri durumunda fiyatların artması kaçınılmaz olacaktır⁹⁴. Eğer çevresel düzenleme çok geniş kapsamlı (kısıtlayıcı) değilse artan fiyat, firmaların ortalama maliyetlerinin üzerinde olacak ve firmalar kâr elde edecektir. Ancak teşebbüslerin bu düzenlemeye yönelik tek çareleri üretimin kısılması olmayabilir ve yeni bir teknoloji ile ürün formülasyonlarını değiştirerek de emisyonu azaltma yoluna gidebilirler. Daha genel ve gerçekçi bulunan bu senaryoda düzenleme, düzenlemenin standardına ve diğer faktörlere bağlı olarak teşebbüslere kâr sağlayabilir⁹⁵. Kârlılık giriş engellerinin varlığı durumunda devam eder. Bu durum özel teşebbüslerin ve meslek örgütlerinin zaman zaman niçin belli standartlar için talepkar olduklarını ve özellikle yeni girişlere yönelik hangi gerekçeyle engel oluşturmak istediklerini göstermektedir. Stavins'e göre bu anlatılanlar aslında ABD çevre kanunlarında mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin nedenini açıklar niteliktedir⁹⁶.

⁹³ Stavins (2005) s.2

⁹⁴ BUCHANAN, J. M. ve TULLOCK G. (1975), Polluters' Profits and Political Response: Direct Controls Versus Taxes, *American Economic Review* 65(1) s. 142.

⁹⁵ Maloney ve McCormick (1982) s.121-122.

Ancak bu tercihin teşebbüslere kâr sağlayacağı baştan itibaren kesin değilse, firmaların üretimi azaltma yoluna giderek fiyatı artıracığı düşünülmektedir.

⁹⁶ Stavins, (2005) s. 2-3

Bu çerçevede bir firma maliyet getiren yeni düzenlemelerin kendisine yüklediği maliyet ile rakiplerine getireceği ortalama maliyeti kıyaslar ve kendi firmasına rakibinden daha düşük maliyet yüklediğine ikna olduğu takdirde, bu durumun bir rekabet avantajı sağlayacağı gerçeğinden hareketle düzenlemeleri destekleme yoluna gider⁹⁷. Bunun sonucunda ise düzenlemenin hayata geçmesi ve giriş engellerinin artmasıyla birlikte mevcut teşebbüslerle yeni giriş yapacak firmalar arasında maliyet farklılıkları oluşur⁹⁸.

Bu noktada ise yeni giriş yapan teşebbüslerle mevcut teşebbüslerin kapasite artırımları hususlarının birbirlerinden ayrılması gerekmele birlikte giriş engellerinin artırılması kavramının her iki duruma da uygulanabileceği görülmektedir. Bir başka anlatımla düzenlemenin bu iki noktayı iyi bir şekilde düzenleyerek boşluk bırakmaması gerekmektedir. Anılan nedenle bir piyasada kapasite artırmak istemeyen teşebbüsler giriş engellerinden, yeni giriş ile kapasite artırımının düzenleme kapsamında aynı çerçevede değerlendirildiğinden hareketle, bu durum aynı zamanda rakiplerin kapasite artırımını da engelleyici nitelikte olacağı için önemli fayda sağlayacaklardır⁹⁹.

ABD Temiz Hava Kanunu'ndaki "US New Source Review-NSR"¹⁰⁰ (Yeni Kaynak Değerlendirilmesi) yükümlülükleri incelediğimizde adı geçen düzenlemelerin 1970'li yılların başlarına kadar dayandığı ve düzenlemelerle birlikte yeni tesislere eskilere göre daha ağır koşullar getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda var olan tesisler yeni emisyon kontrol programlarından muafiyet kazanmış ancak yeni, kısmen büyütülmüş veya modifiye edilmiş tesislere yönelik olarak söz konusu yeni bölümlere eski birimlere göre daha temiz bir üretimde bulunması zorunluluğu getirilmiştir. Bu ise doğal olarak yeni tesisleriyle pazara girecek olanlara veya mevcut aktörler arasında yeni kapasite eklemek suretiyle üretimi artırmak isteyen teşebbüslere karşı, pazarda faaliyet göstermekle birlikte herhangi bir kapasite artırımına gitmeyen firmalar karşısında bir ayrımcılığa yol açmıştır.

Ancak bu yönde politikalar bağlamında sık dile getirilen görüş eski fabrikaların yerine yeni ve çevre dostu fabrikalar geldikçe emisyon oranlarının

⁹⁷ LEONE R. A. ve JACKSON J. E. (1981), The Political Economy of Federal Regulatory Activity: the Case of Water-pollution Controls." Studies in Public Regulation, ed. Gary Fromm, 231-271, Cambridge: MIT Press, s.6

⁹⁸ Stavins, (2005), s. 3

⁹⁹ Stavins, (2005), s. 3

¹⁰⁰ "US New Source Review Program"ı 1977 tarihli Temiz Hava Yasası'nda yapılan değişiklik kapsamında kabul edilmiş olup üretim tesisinin inşası öncesi bazı ön hazırlıkların yapılmasına olanak tanımaktadır. Düzenleme fabrikaya yeni ilavelerle birlikte emisyonların hava kirliliğini olumsuz yönde etkilememesini ve çevresel düzenlemelerin etkin olmasını amaçlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.epa.gov/nsr/>

zamanla düşeceğidir. Dolayısıyla uzun vadede amaç hasıl olacaktır. Fakat başka bir görüşte 25 yıldan daha fazla bir süredir elde edilen tecrübeler bağlamında bu politikanın teşebbüsleri eski ve çevre dostu olmayan fabrikaları koruma anlamında teşvik ettiği, yeni ve çevre dostu fabrikalara olan yatırımların sürekli ertelenmesine yol açtığı ve bu nedenle düzenlemelerin fazla maliyetli olduğu ve çevre için olumsuz etkiler doğurduğu belirtilmektedir¹⁰¹.

Diğer yandan farklı verilerle yapılan başka bir çalışmada düzenlemenin yoğunluğu artıkça bu durumun yeni tesislerin kurulmasında gecikmeler ortaya çıkardığına yönelik işaretler bulunduğu belirtilmiştir. Anılan çalışmada 1969-1983 yılları arasında çevresel düzenlemelerin çalışma kapsamındaki fabrikaların yaşlarını %22 oranında veya ortalama olarak 3.29 yıl artırdığı vurgulanmıştır¹⁰². Ayrıca Stavins geçmiş yıllarda yapılan bazı çalışmalar bağlamında mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin maliyetleri yukarı çektiği ve bu nedenle teşebbüslerin temiz teknolojilere yatırım yapmaları konusunda hevesiz olmaları sonucunu doğurduğu belirtilmektedir. Üstelik bazı istisnai durumlarda da düzenlemenin olmaması haline kıyasla daha olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilecektir¹⁰³.

Görüldüğü gibi mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin olumlu ve olumsuz yanlarını ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda kısa dönemde emisyonun görece artarken, uzun dönemde azaldığı, birim uyum maliyetindeki düşüş ile birlikte de kirlilik seviyesinde düşmeler olduğu ifade edilebilir. Anılan gerçekten hareketle düzenleme yaparken ilk olarak hangi amacın hedeflendiği hususu netleştirilmeli ancak bahsi geçen noktalar da gözden kaçırılmamalıdır.

Diğer yandan ürünün ömrü uzadıkça sermaye stokunun dönüş hızı yavaşladığı için mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin daha kapsayıcı olarak tasarlandığı belirtilmelidir. Otomotiv sektöründe bu başlık altındaki düzenlemelerin zamanla daha katı hale gelmesinin altında yatan gerçek budur. Nitekim araçların kalitesine bağlı olarak mevcut araçların ortalama ömürleri de artmaktadır. Bu ise kişilerin yeni araç alma hızını yavaşlatarak görece eski teknoloji ile üretilen araçların daha uzun süreli kullanılmasına ve daha geç olarak çevre dostu araçların satın alınmasına yol açmaktadır. Sonuç olarak ise hava kirliliği daha yavaş bir şekilde azalmaktadır. İkinci olarak ilgili

¹⁰¹ MALONEY M.T. ve BRADY G.L (1988), Capital Turnover and Marketable Pollution Rights, *Journal of Law and Economics* 31(1) s. 222

¹⁰² NELSON R. A, T. TIETENBERG ve M. R. DONIHUE. (1993), Differential Environmental Regulation: Effects on Electric Utility Capital Turnover and Emissions, *The Review of Economics And Statistics*, 75 (2) s. 373

¹⁰³ Stavins (2005), s.9 ve s.12. Yazar bu olumsuz sonuçlara yönelik bilgi vermemiştir.

alandaki teknolojinin değişimi hızlı ve yeni üretilen makineler daha çevre dostu ise bu takdirde düzenlemenin kapsamı ile toplam emisyon oranı arasında ters oranlı bir ilişki doğmaktadır¹⁰⁴. Bir diğer ifadeyle düzenlemenin kapsamı genişledikçe toplam emisyon oranı azalmaktadır.

Üçüncü olarak mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin kirlilik üzerindeki olumsuz etkileri, eğer eski teknolojiler yıllar geçtikçe daha çok kirlilik yayıyorsa artacaktır. Dördüncü olarak ise pazar yapısı önemli bir rol oynamaktadır. Elektrik piyasasındaki seçici serbestleştirme (*deregülasyon*¹⁰⁵) politikaları çevre düzenlemelerine uyum maliyetleri konusunda daha duyarlı olan üreticilerin sayısını azaltmıştır. Serbestleşmeden önce “*rate of return*” (iç kârlılık oranı¹⁰⁶) düzenlemeleri kapsamında çevre düzenlemelerine uyum maliyetlerini tüketicilere yansıtan üreticilerin serbestleşme ile birlikte bu imkanlarını kaybettikleri görülmektedir. Bu durum diğer hususların değişmemesi kaydıyla (*ceteris paribus*) mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemelerin olumsuz etkilerini piyasaların serbestleşmesi döneminde artırdığını göstermektedir¹⁰⁷.

Mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemeler teknolojiye yönelik standartlar veya tahsis ticareti gibi piyasa bazlı mekanizmalar şeklinde uygulanabilir. Bu kapsamda pazar yapısının değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Teorik olarak, mevcut teşebbüsleri farklılaştıran düzenlemeler daha rekabetçi piyasalarda, bu piyasada faaliyet gösteren teşebbüslerin maliyet azaltma açısından arayış içerisinde olduklarından hareketle daha olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Söz konusu maliyet azaltma çabası tesislerdeki üretim aletlerinin, düzenlemeye uyum maliyetlerine katlanılmaması adına, daha uzun süreyle kullanılmasını da kapsamaktadır. Daha az rekabetçi piyasalar bu gibi maliyet azaltma baskıları konusunda daha az hassas olacaktırlar¹⁰⁸. Bu pazarlarda faaliyet gösteren teşebbüsler maliyet artışlarını tüketiciye yansıtmaya imkanına sahip olabilir veya daha az rekabetçi piyasada faaliyet göstermeleri ve önemli kâr oranları olduğu gerçeğinden hareketle kâr marjındaki görece azalmayı kabul edebilirler. Bu noktada belirleyici unsur talep eğrisinin esnekliği olacaktır.

1970 yılında ABD Temiz Hava Kanunu kapsamındaki düzenlemeler bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Mevcut fabrikalardan çıkan yüksek

¹⁰⁴ Stavins, (2005) s.13

¹⁰⁵ Serbestleşme Rekabet Terimleri Sözlüğü'nde düzenleyici kuralların kaldırılması veya azaltılması olarak tanımlanmıştır (Rekabet Terimleri Sözlüğü s.71).

¹⁰⁶ Söz konusu düzenleme yöntemi bir teşebbüsün sahibi olduğu varlıklar üzerinden belli bir getiri elde etmesini ve fiyatlarını anılan kâr oranını temel olarak belirlemesini sağlar (Sherman (2008) s.857).

¹⁰⁷ Stavins (2005) s.13

¹⁰⁸ Stavins (2005) s.14

emisyolların hedeflenen hava temizliğine ulaşılmasını engellemesi bunların en belirginini olmuştur. Yeni fabrikalar için getirilen sıkı emisyon limitleri ise eski fabrikaları daha değerli bir konuma getirmiş üstelik bu fabrikalar normal süresinden daha uzun süre işletilmiştir¹⁰⁹. Bir diğer ifadeyle eski ve daha çok kirlilik yaratan fabrikaların yenileriyle değişimi daha pahalı hale geldiği için bu fabrikaların daha uzun süre faaliyet göstermesi veya daha yoğun bir şekilde çalışabilmesi söz konusu olmuştur. Bu durumun ise etkinsizlik doğurması kaçınılmazdır. İlave olarak bir fabrikanın önemli ölçüde yenilemeye tabi tutulması durumunda da bu tesis yeni bir fabrika olarak değerlendirilmiş, anılan gerekçeyle eski fabrikalar daha az bakım onarım yapabilmıştır. Bu ise düşük verimlilik ve yüksek emisyonla yol açabilecektir¹¹⁰.

Benzer şekilde ABD’de “*Corporate Average Fuel Economy*” standartları olarak bilinen ve yeni araçlar üzerine getirilen CAFE¹¹¹ düzenlemelerinin ikinci el araç satışlarını artırdığı gözlemlenmiştir¹¹². Dolayısıyla yeni ve eski araç arasında bir tercih yapma durumunda olan tüketiciler çevre düzenlemelerinin yeni ürünlere getireceği ilave maliyetler nedeniyle eski ürünü tercih edebileceklerdir. Ancak zamanla mevcut birimler yenileriyle değişeceğinden uzun dönemde bütün unsurların yeni standartlara uyması beklenmektedir¹¹³.

Bu görüşler doğrultusunda emisyonun azalmasını sağlayacak alternatif bir politika emisyon üst sınırının belirlenmesi olup böylece bir fabrikadaki emisyonun artması durumunda başka bir kaynaktan emisyonun azaltılması yoluna gidilebilecektir. Söz konusu uygulama diğer yöntemlere kıyasla üretimi daha çok teşvik edicidir¹¹⁴. Anılan düzenlemelere aşağıdaki bölümlerde yer verilecektir.

5.3. Lisans-Sertifika Yükümlülüğü ve Bürokrasi

Lisans veya sertifika alma zorunluluğu gibi uygulamalar pazara yeni giriş yapmak ve pazarda rekabet etmek isteyen teşebbüsler için her zaman üstesinden

¹⁰⁹ Sherman (2008) s. 717-718.

¹¹⁰ Bushnell ve Wolfram (2007), s.1

¹¹¹ Birleşik Ortalama Yakıt Tasarrufu olarak çevrilebilecek olan düzenleme 1973 yılındaki petrol şokundan sonra yakıt açısından verimli ve daha az yakıt tüketen araçların gelişimini amaçlamaktadır. Bu kapsamda hedef, akaryakıt verimliliği ve enerji tasarrufu doğrultusunda teknolojik açıdan yapılabilir ve ekonomik açıdan uygulanabilir optimum çözümler bulmaktır.

¹¹² GOLDBERG P (1998), The Effects of the Corporate Average Fuel Efficiency Standards in the US, Journal of Industrial Economics, (47), s.20

¹¹³ Bushnell ve Wolfram (2007), s.1

¹¹⁴ Stavins (2005) s.12

gelinmesi gereken bir giriş engeli yaratır¹¹⁵. Bu doğal olarak hem parasal maliyeti hem de zaman maliyetini içermektedir. Çevresel düzenlemeler birçok durumda lisans ve sertifika alma gibi prosedürel yükümlülükler getirir ve bu durum, maliyet oluşturmanın yanısıra pazara giriş ve çıkış süreçlerini de yavaşlatır. Bunun sonucu ise rekabetin getirdiği faydaların azalmasıdır¹¹⁶.

AB Komisyonu çevre düzenlemeleri kapsamında kimyasallara yönelik REACH (*Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals*)¹¹⁷ adında bir tüzük ile insan sağlığı ve çevrenin korunmasını hedeflemiştir. Kurulacak Kimyasallar Kurumu kimyasal maddelerle ilgili güvenlik bilgisi verecek, üreticiler ve ithalatçılar da ürünleri hakkında bilgi toplayacaklar, oluşturulacak veri tabanı sayesinde tüketiciler ve uzmanlar tehlikeli maddeler hakkında bilgi sahibi olacaktır¹¹⁸. Ancak AB'nin Kimya Endüstrisi Konseyi olan CEFIC, bu tip uygulamaların yeni girişleri engelleyici maliyet ve gecikme getireceğinden endişe etmiştir. Nitekim günümüzde AB pazarına yeni bir kimyasal ürün getirilmesi aynı ürünün ABD pazarına getirilmesine göre 3 kat daha uzun ve 10 kat daha maliyetlidir. Üstelik yukarıda sayılan gerekçelerle bu tip düzenlemelerin küçük teşebbüslere büyüklere göre daha çok maliyet getirdiği açıktır¹¹⁹. Bürokratik uygulamaların zaman zaman giriş engeli yarattığı bir gerçek olup yatırım ortamının iyileştirmesiyle ilgili olarak Türkiye'de de konu çeşitli platformlarda gündeme gelmiştir.

Ayrıca lisans veya sertifika alma yükümlülüğü, başvuru sonucuna yönelik belirsizlik varsa yatırımı riskli bir konumuna da getirebilmektedir. Üstelik bu durum düzenleme tuzağı (*regulatory capture*) ihtimalini de artırmaktadır¹²⁰. Anılan husus daha çok, bilgi asimetrisi olan ve işletim lisansı verilmesinin pazarlıktan çok basit bir yönetimsel prosedür olduğu durumlar için geçerlidir. Ancak diğer ekonomik araçlar düzenleyici otoritelere daha az takdir hakkı bırakarak düzenleyici tuzağı olasılığını azaltmaktadır¹²¹.

¹¹⁵ OECD (2007), s. 184. OECD ilgili alıntıyı "LYON, T. P. ve MAXWELL J. W. (2004), *Corporate Environmentalism and Public Policy*, University Press: Cambridge, England"dan yapmıştır.

¹¹⁶ OECD (2007), s. 184

¹¹⁷ 18.12.2006. Söz konusu tüzüğün başlığı Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi, Yetkilendirilmesi ve Kısıtlanması olarak çevrilebilir.

¹¹⁸ OECD (2007), s.189

¹¹⁹ OECD (2006), s. 27-29

¹²⁰ *Viscusi vd. Stigler'e atıf yaparak bu kavramı düzenleyici otoritenin düzenleme yaptığı sektörün çıkarı doğrultusunda karar aldığı durum olarak tanımlamışlardır* (2005) s.48-49.

¹²¹ OECD (2007) s.188-189

5.4. Arazi Kullanımı Planlaması (*Land Use Planning*)

Arazi kullanımının planlaması yerel çevrenin korunması adına özellikle perakende sektöründeki en önemli araçlardan biridir. Bu piyasalarda faaliyet gösterilebilmesi, bir alışveriş merkezi veya süpermarket açılabilmesi için kamu otoritelerinden izin alınması gerekebilecektir. Planlamaya yönelik bu engeller genelde bir giriş engeli olarak değerlendirilmekle birlikte büyük zincir mağazalarla kıyaslandığında küçük yerel ve bağımsız mağazalar üzerinde yukarıda belirtilen nedenlerle daha çok etki doğurmaktadır. Üstelik şehir planlamasına yönelik düzenlemeler bağlamında şehrin bazı bölümlerinde mağaza açılmasına yönelik engeller konulabilir. Her ne kadar pazara ilk giren firmalar bu şekilde bir engelle karşılaşmasalar da yeni girecek teşebbüsler bu düzenlemeye muhatap olabilecektir. Bu, büyük zincir marketlerin kendileri için uygun yerlerde bulunan teşebbüsleri devralmaya yönelmeleri ve piyasada yoğunlaşma oranının artmasına yol açacaktır. Nitekim Türkiye’de de Perakende Mağazacılık Yasa Tasarısı kapsamında bu husus gündeme gelmiştir.

“*Financial Times*”da yer alan “*Focus on Planning Delights Tesco Rivals*” başlıklı 10.03.2006 tarihli yazıda, Asda ve Sainsbury unvanlı iki perakendecinin, Birleşik Krallık planlama yasalarının pazarda %30’dan fazla pazar payı olan Tesco’ya hakim durumunu koruması adına yardımcı olduğu hususunda şikayette bulunduğu belirtilmektedir. OFT (*Office of Fair Trade*) yöneticisi John Fingleton ise pazarın mevcut durumuyla ilgili olarak büyük endişenin süpermarket seviyesindeki pazara giriş engeli olduğunu vurgulayarak bu görüşü desteklemiş ve planlama yasalarının yeni girecek teşebbüslerin mağaza açmalarını zorlaştırdığını ifade etmiştir¹²².

Bu tartışmada aslında şehiriçinde süpermarketler için uygun yerlerin kısıtlı olduğu gerçeği rol oynamaktadır. Söz konusu mağazaların şehiriçinde kurulmasının getirdiği trafik sıkışıklığı, gürültü gibi olumsuz etkiler bulunmaktadır. Ancak diğer yandan bu bölgelerde yeni girişlere izin verilmemesi ise tüketicilerin daha yüksek fiyattan tüketimde bulunmasına yol açmaktadır. Şöyle ki zaman maliyeti göz ardı edildiği takdirde bir ürünün şehiriçindeki fiyatı o ürünün şehirdışında bulunan noktadaki fiyatına gidiş-geliş yol masrafı ilave edilmek suretiyle yükseltilebilir. Bunun bir maliyet kalemi olduğu hatta etkisizlik yarattığı da ifade edilebilir. Diğer yandan bunun çevresel düzenlemeler bağlamında gereklilik arz ettiği görüşü de öne sürülebilir. Söz konusu düzenlemelere yönelik sayısal tekniklerle yapılabilecek bir fayda maliyet analizinin oldukça yol gösterici olması beklenmeli ve bu düzenlemenin ülke ekonomisi için sonuçta olumlu olup olmadığı incelenmelidir.

¹²² Financial Times, 10.03.2006, Focus on Planning Delights Tesco Rivals
http://us.ft.com/ftgateway/superpage.ft?news_id=fto030920061448360225

5.5. Düzenlemelerin Karmaşık Olması ve Öğrenme Eğrileri¹²³

Çevresel düzenlemelerin karmaşık yapısı da giriş engeli oluşturabilir. Çevresel düzenlemelere uymak zorunda olan teşebbüsler kendi faaliyetlerine ek olarak bu düzenlemelerle ilgili bir dizi politik, teknik, yönetsel ve yasal konular ile ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. Nitekim Türkiye için de yakın zamanda gündeme gelecek olan çevresel düzenlemeler ve bunların öğrenilmesi teşebbüsler için önemli bir maliyet kalemi oluşturabilecektir.

“...Bir teşebbüs çevre düzenleme otoriteleri ile daha çok muhattap olduğunda ve ürettiği kirliliği kontrol etme durumuyla karşı karşıya kaldığında (1) birçok düzenleme arasından hangi düzenlemelerin kendisine yönelik olduğunu, hangi otorite ile çalışmak zorunda olduğunu ve bunları etkin olarak ne şekilde değerlendirebileceğini (2) hangi kirlilik azaltma teknolojilerini etkin bir şekilde uygulaması gerektiğini (3) ve bunları kendi organizasyonu ve yönetsel kapasitesi kapsamında en iyi şekilde nasıl uygulayacağını öğrenir. Bir diğer ifadeyle bu düzenlemelere uyum süreci pazara yeni giren firmalarla kıyaslandığında mevcut firmalar için daha düşük maliyet doğurmaktadır...”¹²⁴

Sonuçta düzenlemelerin karmaşık olması ve öğrenme eğrileri pazara yeni firma girişini zorlaştırmaktadır¹²⁵. Nitekim teşebbüslerin bu düzenlemelere uydukça tecrübe kazandığı dikkate alındığında mevcut firmaların bu alandaki avantajları anlaşılmaktadır.

6. ÇEVRESEL DÜZENLEME VE REKABET POLİTİKASI

Çevresel düzenleme rekabet politikası uygulamalarını doğrudan veya dolaylı yollardan etkileyebilir. Bu konuya rekabet hukuku incelemelerinde çok önemli bir yer tutan pazar tanımı ile başlanabilir¹²⁶.

6.1. Pazar Tanımı

Pazar tanımı ile ilgili değerlendirmelere çevresel düzenlemelerde daha çok gündeme gelen coğrafi pazar ile başlanabilir¹²⁷. Bu bağlamda ABD’de hava

¹²³ Öğrenme eğrisi (*learning curve*) tecrübe ve know how’dan kaynaklanan avantajı tanımlamakta ve bir hususta daha çok tecrübe kazandıkça o faaliyetin daha düşük maliyetle yapılmasını içermektedir (Besanko vd. (2007) s. 94-95).

¹²⁴ OECD (2006) s. 30-31. OECD ilgili alıntısı “MONTY, R. L. (1991), Beyond Environmental Compliance: Business Strategies for Competitive Advantage, Environmental Finance 11(1): 3-11” dan yapılmıştır.

¹²⁵ OECD (2007) s.191

¹²⁶ İlgili ürün pazarı ve ilgili coğrafi pazar, ilgili pazarı oluşturmaktadır. Rekabet Kurumu tarafından yayımlanan “İlgili Pazarın Tanımlanmasına İlişkin Kılavuz”da “tüketicinin gözünde, fiyatı, kullanım amacı ve nitelikleri bakımından aynı sayılan ürünler, aynı ilgili ürün pazarında değerlendirilmelidir” denilmektedir (2008 Ankara, s.2).

kirliliğini azaltma amaçlı bölgesel bazlı çevresel düzenlemeler (bu çerçevede hava kirliliği fazla olan bölgeler daha katı uygulamalara muhattap olurken havası görece temiz olan bölgelerde daha yumuşak düzenlemeler yapılmıştır), rafinelerin daha temiz yanan akaryakıt üretmek için akaryakıt formülasyonlarını değiştirmesi sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle çevresel düzenlemeler yakın veya komşu/bitişik bölgelerde farklı akaryakıt formülasyonlarının kullanılmasına ve pazarların bölünmesine yol açmıştır. FTC tarafından yapılan değerlendirmelerde söz konusu çevresel düzenlemelerin farklı pazar tanımlarına yol açabileceği görülmüştür. Örneğin 2001 tarihli Chevron'un Texaco'yu devralma işleminde¹²⁸ FTC ilgili ürün pazarını RFG II ve coğrafi pazarı St. Louis şehri bölgesi ("*greater St. Louis metropolitan area*") ve yakın çevresi olarak belirlemiştir. Bir başka örnek vermek gerekirse FTC, ABD Batı Yakası rafinaj pazarındaki yoğunlaşmalar bağlamında 1990'lı yılların sonunda gerçekleşen Shell Texaco ortak girişim işlemini¹²⁹ de incelemiş ve Pasifik Kuzeybatı benzin pazarı ve CARB benzin pazarı olarak ayrı ayrı pazarlar belirlemiştir¹³⁰. Söz konusu bölgesel düzenlemeler nedeniyle bölgesel bazda rekabetçi yapı değişebildiğinden farklı coğrafi pazarların belirlenmesi bu ve benzeri uygulamalarda gereklilik arz etmektedir.

Coğrafi pazar tanımının yanı sıra bu düzenlemeler ilgili ürün pazarını da etkileyebilir. Şöyle ki yeni ürünler hem farklı üretim süreci sonucunda piyasaya sunulmakta hem de bu düzenlemeler nedeniyle ürün fiyatları artabilmektedir. Dolayısıyla daha önceden olmasa bile yeni ürünün düzenlemeden sonra başka ürünlerle ikame olması pazar tanımında farklılıklar yaratabilecektir. Ayrıca çevre dostu olan ve olmayan ürün ayrımı, ürünlerin talebine yönelik bir değişikliğin ortaya çıkmasına sebep oluyorsa yapılan incelemelerde bu hususun dikkate alınması gerekmektedir. Bu durumda pazar tanımının daha da daralması gerekebilecektir. Dolayısıyla çevresel düzenlemelerin ilgili pazarın değişmesine yol açması rekabet analizlerinin önemli ölçüde etkilenmesi sonucunu doğuracaktır.

¹²⁷ ABD 1992 Yatay Birleşmelere Uygulanan Rehber (*US Department of Justice and Federal Trade Commission Horizontal Merger Guidelines*) bağlamında coğrafi pazar tespit edilirken, bir bölgede faaliyet gösteren hipotetik bir tekelin görelî ürün fiyatlarını kârlı bir şekilde "küçük ama belirli ve kalıcı" olarak artırıp artırmaması değerlendirilir. Buna yönelik olarak talebin başka bir coğrafi alana kayıp kaymaması, alıcıların ürün sattığı pazardaki rekabet koşulları ve değiştirme maliyetleri gibi unsurlar dikkate alınır.

¹²⁸ File No. 011 0011, Docket No. C-4023

¹²⁹ File No. 971 0026 Docket No. C-3803

¹³⁰ US FTC and US DOJ (2006) s.2-3

6.2. Birleşme-Devralma Değerlendirmeleri

Pazar tanımının yanısıra çevresel düzenlemelerin birleşme devralma ve rekabet ihlallerinde zaman zaman gözönünde bulundurulması gerekmektedir. *US Department of Justice* (DOJ-ABD Adalet Bakanlığı) ve FTC tarafından hazırlanan *Yatay Birleşme Rehberi*'nde birleşmelerin olumsuz etkilerinin (özellikle fiyat artışının) pazara yeni bir girişle veya mevcut firmaların kapasitelerini artırmaları yöntemiyle telafi edilip edilemeyeceğinin araştırılması gerektiği belirtilmektedir¹³¹. Dolayısıyla çevresel düzenlemelerin olduğu pazarlardaki birleşme devralma değerlendirilmesinde pazarın yukarıda sayılan özelliğinin bir başka deyişle pazarın kapasite artırımına veya pazara girişe olanak tanıyıp tanınamaması rekabet analizlerini etkileyecektir. Nitekim belli çevresel düzenlemeler nedeniyle teşebbüslerin kapasite artırmaları mümkün olmayabilir ya da çok maliyetli olabilir veya yukarıda bahsedilen sebeplerle oluşan pazara giriş engelleri pazara yeni girişleri bütünüyle kısıtlayabilir ya da engelleyebilir.

Birçok ülkede çevresel düzenlemelerin etkileri değerlendiriliyor olsa da vaka incelemelerinde bu etkilere fazla önem verilmeyerek birleşme devralmalarda alışlagelmiş standart bir analiz yapılmaktadır. Örneğin İsveç'teki pil geri dönüşüm teşebbüsleri arasındaki devralma işlemi "batan firma savunması" kapsamında değerlendirilmiş, çevresel analiz yapılmamıştır. Diğer yandan Güney Afrika granit üreticileri arasındaki birleşmeye işlemin çevresel faydaları olduğu için yaratılan etkinliğin rekabetin kısıtlanmasına göre daha fazla olduğundan hareketle izin verilmiştir¹³².

Ayrıca ürün farklılaştırma stratejisi olarak firmalar ekolojik etiketlendirme (eco-labeling) yöntemini aralarındaki fiyat rekabetini azaltmak amacıyla tercih edebilirler. Bu kapsamda ürünlerin etiketleri teşebbüsün çevre standartlarına uyum gösterdiği konusunda tüketicileri bilgilendirmektedir¹³³. Tüketiciler genelde satın aldıkları ürünleri daha çevre dostu ürünlerle ikame etme eğilimindedirler. Bu nedenle teşebbüsler ürünlerinin ve üretim

¹³¹ US Department of Justice and Federal Trade Commission.

¹³² OECD (2007) s. 172.

Her ne kadar birleşme devralma olmasa da Türkiye'de sonuçlandırılmış olan atık akülere yönelik 08-34/456-161 tarih ve 2006-2-160 sayılı soruşturma kapsamında konunun ayrıntılı olarak değerlendirilmiş olması yukarıda yer verilen örnekler bağlamında Türkiye için sevindirici bir gelişmedir.

¹³³ OECD (2006) s. 40.

Eko-etiketlendirmeye yönelik düzenleme 1991 yılında AB'de çevreye az zarar veren ürünlerin değerini artırmak ve tüketiciyi bu doğrultuda bilgilendirmek amacıyla kabul edilmiştir. Bu kapsamda söz konusu ürünler çevre açısından hiç zararsız değil aynı gruptaki ürünlere göre çevresel açıdan daha az zararlıdır (Welford ve Gouldson, 1993, s.103).

süreçlerinin çevreye en az zarar verdiğini göstermek durumundadırlar. Avrupa'da bazı ürünler için eko-etiketlemenin çıkış noktası burasıdır¹³⁴.

Bu yöntem homojen ürünler gibi ürün farklılaştırma imkanının zor olduğu alanlarda önemli bir iş stratejisi olarak gündeme gelebilir. Böylece ürün farklılaştırma yöntemi fiyatların rekabetçi düzeyden sapmasına ve birleşme-devralma işlemlerinde farklılaştırılmış ürünlere yönelik ilave analizlerin uygulanmasına yol açabilecektir¹³⁵.

Diğer yandan bu ürünlere yönelik pazar tanımları bağlamında da dikkatli olunması gerekecektir. OECD'ye göre bu farklılaşmanın refah etkileri de belirsiz olup tüketiciler kendi isteklerini karşılayan ürünleri daha rahat bir şekilde tanımlayabilecek ve daha kolay bulabilecekken daha yüksek fiyat ödeme zorunda kalabileceklerdir¹³⁶. Bu noktada da tüketicilerden üreticilere refah transferi söz konusu olabilecektir. Ancak azalan arama maliyetlerinin yerini daha yüksek fiyatlar alacaktır. Burada sorulacak temel sorulardan biri şudur; çevre dostu yeni bir ürün üretildiği takdirde, bu ürün önceki veya çevre dostu olmayan ürünlere göre ucuz veya pahalı mı olacak, yoksa ürünlerle aynı fiyattan mı satılacaktır? Daha ucuz maliyetle ürün üretip bunu daha ucuza satmak tüketicileri çevre dostu ürünleri almak için teşvik edecek ve çevresel olumlu etki artacaktır. Fiyat aynı kalırsa o takdirde çevre unsuru fiyat dışı rekabet (*non-price competition*) olarak algılanacaktır. Bu, üründeki farklılığa vurgu yapılmasına ve teşebbüsün ürün tanıtım faaliyetleriyle daha çok ilgilenmesine yol açacaktır. Ürünün yüksek fiyattan satılması durumunda çevre dostu ürünlere daha yüksek fiyat ödemek isteyen tüketiciler bu ürünü satın alacak olsalar bile burada fiyat farkı önem taşıyacaktır. Çevre dostu ürün ürettikten sonra bunu tüketicilere tanıtmak gerekecek ve reklam, medya ve kamuyla iletişim için yapılan harcamalar batık maliyetleri yükseltebilecektir¹³⁷. Fiyat farklılaştırması unsurlarının birleşme/devralma ve diğer incelemelerde dikkate alınması analizlerin daha sağlıklı yapılması adına fayda sağlayacaktır.

Son olarak çalışmanın başında yer verilen, göl kenarında kurulu olan kimya tesisinin kirlilik yaratması ve bundan su sporları ile uğraşan firmanın zarar görmesi örneği benzeri birleşme devralma işlemlerine, bu tercihin kimya tesisini toplumsal açıdan optimum üretim seviyesine yönlendireceğinden hareketle, rekabet kurumlarınca izin verilmesi gerekmektedir.

¹³⁴ Welford ve Gouldson, (1993) s.103

¹³⁵ Birleşme devralmalarda farklılaştırılmış ürünlere ilişkin ayrıntılı bilgi adı geçen DOJ-FTC Rehberi'nden edinilebilir.

¹³⁶ OECD (2007) s. 201

¹³⁷ Welford ve Gouldson (2005), s.154-155.

6.3. Rakip Maliyetlerin Artırılması

Rakip maliyetlerinin artırılması hususu önemli bir rekabet ihlali aracı olup, çevresel düzenlemeler teşebbüsler için rakiplerinin maliyetlerinin artırılmasına yönelik bir oluşum yaratabilecektir. Yeni düzenleme nedeniyle ilave maliyet kalemlerine katlanmak zorunda olmayan veya görece daha az maliyet üstlenecek teşebbüs, rakiplerinin maliyetlerinin yükseltilmesi adına lobi yapabilir ya da bu düzenlemeleri destekleyebilir. Bu lobi faaliyetlerinin fiyat dışı yıkıcılık (*non-price predation*) olarak nitelendirilmesi de mümkündür¹³⁸. Fiyat dışı yıkıcılık kapsamında ar-ge, reklam, yer seçimi, ürün dizaynı, politik aktivite ve ayrıca fiyat dışı dikey kısıtlar olarak anılabilecek bölgesel kısıtlamalar ve münhasır anlaşmalar bulunmaktadır.

Bu doğrultuda hakim durumdaki teşebbüsün rakiplerinin maliyetlerini yıkıcı şekilde artırmaya yönelik stratejileri tercih etmesine imkan sağlayan en önemli koşul görece katı piyasa talebidir. Anılan çerçevede küçük teşebbüsün arz miktarını kısması fiyat üzerinde daha büyük bir artışa neden olacaktır¹³⁹. Bu noktada yıkıcı faaliyetler nedeniyle pazar dışına çıkmak zorunda kalan teşebbüsün üretiminden yoksun ve katı bir talep eğrisiyle karşı karşıya kalan piyasada fiyatlar önemli oranda artacaktır. Her ne kadar talep eğrisinin görece esnek olduğu piyasalarda bu şekilde bir politika izlenemez demek yanlış olsa da talep eğrisinin katı olduğu pazarlarda bu yaklaşım teşebbüs adına daha kârlı bir sürece yol açacaktır.

OECD, Salop ve Scheffman'a atıf yaparak maliyet artırıcı stratejilerin bazen geri döndürülmez olmaları nedeniyle rakipler için daha tehditkar olduğunu belirtmektedir¹⁴⁰. Üstelik bunların yasa veya diğer düzenlemelerle birlikte olduğunda tehdit unsurunu pekiştirdiği ifade edilmektedir. Klasik yıkıcı fiyat örneğinden farklı olarak maliyet artırıcı stratejiler derin bir cebe (burada kastedilen güçlü finansal yapı anlamında "*deep pocket*"tir) ihtiyaç duymamaktadır. Yıkıcı fiyatta kısa vadede hakim teşebbüs küçük teşebbüse göre daha fazla zarar etmesine karşın, rakibinin maliyetini artırmaya yönelik davranışlar hakim teşebbüs için daha az maliyetli olabilmektedir. Nitekim yıkıcı fiyatta hakim durumda olan ve rakibine göre daha çok ürün satan teşebbüs fiyatları maliyetinin altında indirmesi durumunda daha çok zarar edecektir. Üstelik bu zarar teşebbüsün rakipleri piyasadan çıkana kadar devam edecektir.

Bu bağlamda örneğin zorunlu bir ürün standardının getirilmesi, yıkıcı faaliyet içinde bulunan teşebbüs için fazla bir maliyet içermezken rakipleri

¹³⁸ OECD (2006) s. 31

¹³⁹ OECD (2007) s.192

¹⁴⁰ OECD (2007) s.192. OECD tarafından atıf yapılan adı geçen kaynak, "SALOP, S. C. ve D. T. SCHEFFMAN (1983), Raising Rivals Costs, American Economic Review 3(2): 267-70"dir.

dışlayıcı olabilmektedir¹⁴¹. Ancak şu da bir gerçektir ki yıkıcı harekete konu olan düzenleme çevreyle ilgili piyasa aksaklıklarını da düzelterek bu yıkıcı hareketin refah etkilerini tespit etmek kolay olmayacaktır¹⁴². Örnek olarak kirlilik azaltma hususunda başarılı olan ve bu alanda yenilik yapan firmalar daha katı düzenlemeler için lobi yapabilirler ve düzenlemeler kapsamında rakiplerinin maliyetlerini yükseltebilirler. Bu aslında daha temiz bir üretim ve daha az kirlilik demektir. Bu noktada kastedilen, yıkıcı bir faaliyete kıyasla ürün standardı getirilmesine yönelik düzenlemelerin hakim durumdaki teşebbüs için daha az maliyetli olduğudur. Anılan durumda belki de yalnızca lobi maliyeti söz konusu olabilecektir. Ancak bu, kirlilik yaratan bir kaynağın düzeltilmesine yönelik bir düzenleme olduğu için toplumsal refah açısından olumludur. Diğer yandan standartlar ve bunlara uyum maliyeti belki de bazı küçük teşebbüslerin pazardan çıkmasına yol açabilecek, bu da fiyatların yükselmesi sonucunu doğurabilecektir. İşte bu noktada yukarıda da üzerinde durulan sayısal tekniklerle yapılabilecek olan bir fayda maliyet analizinin oldukça faydalı olacağı ve bu analizin düzenlemenin toplum üzerindeki etkisini ortaya koyabileceği düşünülmektedir.

Bu konuda ABD ile ilgili bir örnek verilebilir. 1992 senesinde California Hava Kaynakları Kurulu (*California Air Resources Board*) hava kirliliğini azaltmak için akaryakıt emisyonlarına yönelik düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemeler söz konusu tarih itibarıyla sağlayıcıların rafinaj maliyetini artıracak olup WSPA (Batı Petrol Şirketleri Ticaret Örgütü) bu düzenlemeye karşı çıkmıştır. Ancak California eyaletinin en büyük petrol perakendecisi olan Arco bu düzenlemeyi desteklemiştir. Nitekim düzenleme anılan teşebbüse görece maliyet avantajı getirecektir. Bu girişim bazı uzmanlar tarafından yeni ve daha katı standartların uygulanması suretiyle rakip maliyetlerin artırılması olarak değerlendirilmiştir. Bunun gerekçesi ise düzenleme ile tüm sağlayıcıların sabit ve marjinal maliyetlerinde ciddi artış yaratılacak olmasıdır. Buna bağlı olarak minimum etkin ölçeğini artıracak, bu durum akaryakıt nihai ürün pazarında bazı küçük üreticilerin pazarı terketmesine yol açacak ve fiyatların artmasına sebep olacaktır¹⁴³. Nitekim belli sabit maliyetlerin söz konusu olduğu durumlarda büyük teşebbüsler çok ürün sattıkları için bunu daha çok ürüne; az ürün satan küçük teşebbüsler ise bu sabit maliyeti daha az ürüne yayabilecektir. Söz konusu farklılığın ortaya çıkmasının altında yatan neden budur.

¹⁴¹ Zorunlu ürün standardının getirilmesi bu kapsamda çok yaygın bir uygulamadır.

¹⁴² OECD (2007) s.192

¹⁴³ OECD (2006) s.32-33.

Brown tarafından yapılan çalışmada 1994 senesinde %12,5 olan küçük rafinelerin akaryakıt arıtma kapasitelerinin bu düzenlemeden sonra 2003 yılında %1,3'e düştüğü görülmüştür¹⁴⁴. Söz konusu gelişme pazara yönelik HHI indeksine de yansımış indeks 1200 puan artmış, pazar 1993 senesinde orta derecede yoğunlaşmış durumda iken 1999 yılında 2000 puanın üzerine çıkarak yüksek yoğunlaşmış pazar konumuna ulaşmıştır¹⁴⁵. Bu kapsamda en yüksek pazar payı en büyük teşebbüslerce kazanılmış olup en yüksek oransal artış %42 ile Ultramar'da ve %34 ile Arco'da görülmüştür¹⁴⁶. Fiyat konusunda ise California ve kontrol grup¹⁴⁷ arasındaki fiyat farkı yalnızca istatistiksel olarak tutarlı olmamış tahmin edilen ortalama maliyetin üzerine çıkmıştır. Bunun, maliyet artışının tamamının tüketicilere yansımış olmasından ve aynı zamanda pazardaki yoğunlaşmadan kaynaklandığı anlaşılmaktadır¹⁴⁸.

Rekabet hukuku tarihinde teşebbüslerin pazar gücü yaratmak veya pazar güçlerini korumak için düzenleme süreçlerini suistimal etmeye çalıştıklarına dair sayısız örnek vardır. FTC tarafından yürütülen Unocal davası düzenleme sürecinin rekabete aykırı olarak suistimal edilmesine yönelik önemli bir örnektir¹⁴⁹. Anılan örnekte düzenlemenin akaryakıt formülasyonuna yönelik standartlar belirlediği ancak teşebbüsün bu süreci pazar gücü yaratmak veya pazar gücünü kuvvetlendirmek amacıyla kullandığı görülmektedir. Bu eylem davada ucuz dışlama olarak adlandırılmıştır. Ucuz dışlama ("*cheap exclusion*") tekellerin gücünü görece ucuz, aynı zamanda etkin ve/veya verimli olmayan yöntemlerle elde edilmeye çalışılmasıdır. Bu uygulamaya ucuz denilmesinin nedeni diğer yıkıcı ve dışlayıcı faaliyetlere göre gerçek anlamda maliyetinin ucuz ve riskinin düşük, ayrıca içerdiği pozitif değerlerin çok sınırlı

¹⁴⁴ BROWN, J. (2005), Raising Rivals Costs via California's Environmental Regulations: An Empirical Test, Seminar Paper Presented at University of California, Santa Barbara, s.20-21 www.econ.ucsb.edu/seminar/papers/f05/brown.pdf

¹⁴⁵ Brown (2005) s. 18-19.

ABD DOJ ve FTC Yatay Birleşme Rehberi'ne göre teşebbüslerin pazar paylarının karelerinin toplamından oluşan indeks 1000'in altında ise pazar az yoğunlaşmış, 1000 ile 1800 arasında ise orta derecede yoğunlaşmış, 1800'den fazla ise yüksek derecede yoğunlaşmıştır.

¹⁴⁶ Brown (2005) s.37.

¹⁴⁷ Ekonometrik çalışmalarda, yaşanan bir değişikliğin etkisini anlamaya çalışırken değişikliğin olduğu grup değişikliğin yaşanmadığı grupla kıyaslanabilir. Bu analizde değişikliğin olmadığı grup kontrol grup olarak adlandırılır.

¹⁴⁸ Brown (2005) s.38

Bilindiği gibi pazardaki yoğunlaşma artışlarının en önemli etkisi görece artan fiyatlar olmaktadır. Buna azalan ürün veya servis kalitesi ve azalan yeniliği eklemek mümkündür.

¹⁴⁹ Dosyanın ayrıntıları için; Union Oil Co. of California, FTC Dkt. No. 9305 (2003) <http://www.ftc.gov/os/2003/03/unocalcmp.htm>

olmasındandır¹⁵⁰. Bu durum firmanın kendisine yönelik herhangi bir yatırım gerektirmemesi nedeniyle görece ucuzdur. Bu yöntem etkinlik içermemesi ve devletin gücünü kötüye kullanmanın herhangi bir etkinlik getirmemesi nedeniyle olumsuz etkiler doğurmaktadır.¹⁵¹

6.4. Gönüllü Anlaşmalar

Firmaların kendi aralarında gönüllü olarak da bazı çevresel düzenlemelere uyum konusunda anlaşmaları mümkündür. (Bu yaklaşıma kendi kendini düzenleme-*self regulation*- de denilmektedir¹⁵²). Ayrıca çevresel düzenleyici otoritelerin teşviğiyle teşebbüslerin gönüllük esasına yönelik çeşitli programlara dahil olması mümkündür. Nitekim 2005 yılı itibarıyla EPA tarafından, gönüllülük esasına dayalı 87 programın başlatılmış olduğu görülmektedir ki bu sayının 1999 yılında 54, 1996 yılında ise 28 olduğu anlaşılmaktadır. Bu programların birçoğu iklim değişikliği ve enerji alanlarına odaklanmış olmakla birlikte katı atık, toksin, su ve tarımı da kapsamaktadır. Gönüllük esasına dayalı programlar düzenlemelerin getirdiği zorunluluklardan bağımsız olarak teşebbüslerin çevre sorunlarıyla ilgilenmelerine ve onların kamu kurumları, tüketiciler, yatırımcılar, çalışanlar, toplum ve diğer firmalar nezdinde çevreye yönelik itibarlarını güçlendirilmelerine yardımcı olmaktadır¹⁵³.

Gönüllü programların kapladığı alan aslında geniş olup, kendi kendini düzenleme, müzakere edilen anlaşmalar (*negotiated agreements*), çevreye yönelik düzenlemeler (*environmental covenants*), firmaların öncülük ettiği iş stratejileri (*business-led environmental strategies*) bu çerçevede değerlendirilmektedir. Bunlara örnek olarak teşebbüslerce yapılan ve kamu kurumlarının herhangi bir katkısının olmadığı anlaşmalar, teşebbüsler veya meslek örgütleri tarafından belirlenen taahhüt veya kirlilik azaltma hedeflerini kapsayan tek taraflı yapılan anlaşmalar, kamusal gönüllülük programı bağlamında kamu kurumları tarafından belirlenmiş hükümlere özel teşebbüslerin gönüllü olarak uyduğu düzenlemeler, müzakere edilen anlaşmalar kapsamında belli bir hedef ve zaman dilimi içinde belirlenen çevresel hedeflere uymak adına kamu kurumları ve firma veya sektör temsilcileri ile birlikte yapılan düzenlemeler verilebilir¹⁵⁴.

¹⁵⁰ Bu konuda daha fazla bilgi için; CREIGHTON S.A, Cheap Exclusion, Remarks Before: Charles River Associates 9th Annual Conference Current Topics in Antitrust Economics and Competition Policy Washington, DC (2005).

¹⁵¹ The US FTC And The US DOJ (2006) s. 7-9.

¹⁵² OECD (2007), s. 199

¹⁵³ PIZER, A., W.R. MORGENSTERN ve J.S. SHIH, Evaluating Voluntary Climate Programs in the United States, Resources for The Future Discussion Paper, 08-13, (2008) s.1

¹⁵⁴ Pizer vd. (2008) s.1

Ancak gönüllü anlaşmaların rekabet üzerinde bir takım olumsuz sonuçlar yaratmaması gerekmektedir. Öncelikle dikkat edilecek husus bu anlaşma taraflarının rakip olup olmadıklarıdır. Nitekim taraflar aynı pazarlarda faaliyet göstermiyorlarsa anlaşmanın rekabet açısından olumsuz sonuçlar doğurma olasılığı azalmaktadır. Ancak teşebbüsler rakip ise o takdirde firmaların üzerinde anlaştığı çevreye yönelik standartlar bazı firmaların pazardan dışlanmasına yol açmamalıdır. Özellikle bu mekanizma yıkıcı veya “*maverick*”¹⁵⁵ bir teşebbüsü tehdit etmek için de kullanılabilir. Bu yöntem başarılı olduğu takdirde gönüllülük temelli uygulama piyasadaki fiyat düzeyini yükseltecek ve toplumsal refah açısından istenen sonuçların doğmasını engelleyebilecektir. Bu gibi sonuçlarla karşılaşmamak adına pazarda faaliyet gösteren her teşebbüsün birbirleriyle yıkıcı sonuçlar doğurmayacak kriterler üzerinde anlaşması gerekir. Ancak bu, pazarda firma sayısı fazlalaştıkça ve ürün farklılaşması arttıkça zorlaşabilecektir. Bunların başarılması durumunda dahi uygulamanın potansiyel girişler anlamında olumsuz etki doğurmaması ve bir giriş engeli yaratmaması gerekmektedir¹⁵⁶.

Kaldı ki dikkat edilmesi gereken bir başka husus söz konusu düzenlemelerin fiyat anlaşması yapmak için bir platform olarak kullanılmamasıdır. Teşebbüsler bu tip amaçlarla biraraya gelmek suretiyle kartel anlaşmaları için zemin yaratabilirler. Kartel anlaşmalarının yanısıra bu gibi oluşumların bilgi değişimi gibi veya teşebbüsler arası işbirliğini kolaylaştırıcı ve rekabetçi sürece zarar verici sonuçlara yol açmaması da gerekmektedir. Bu düzenlemeler üretim süreçlerinin standart olması sonucunu doğurabilecek veya teşebbüsler arası temas ve iletişim için çok çeşitli ortamlar yaratarak sonunda da üretim miktarının kısıtlanmasına yönelik koordinasyonu kolaylaştırabilecektir¹⁵⁷. Dolayısıyla pazarı şeffaflaştırabilecek ya da işbirliğini kolaylaştırabilecek diğer unsurlara dikkat edilmesi toplumsal refah açısından önem taşımaktadır.

Avusturya atık sektöründeki deneyim göstermektedir ki, gönüllü olarak anlaşma yolunu seçen teşebbüsler sebebiyle atık pazarında rekabet devlet tarafından korunmadığı müddetçe, rekabetçi fiyat yapısında bozulmalar oluşacaktır¹⁵⁸. Benzer bir deneyim Hollanda Bağımsız Su Deposu Teşebbüsleri Birliği'nin hava kirliliğini azaltmak için bir programı kabul etmesini takiben söz

¹⁵⁵ Yatay Birleşmeler Rehberine göre “*maverick*” firma rakiplerine kıyasla işbirliğine yönelik hükümlere uymama hususunda en yüksek çıkarı olan firmadır. Bu firma aynı zamanda pazarda rekabetçi fiyattan ürün satmasıyla bilinmektedir.

¹⁵⁶ OECD (2006), s. 39.

¹⁵⁷ VIDERAS, J. (2005), Voluntary Environmental Programs as a Collusive Mechanism: Incentives, Design and Welfare Effects, Department of Economics, Hamilton College, Working Paper 02/05 s.2.

¹⁵⁸ OECD (2006), s. 39.

konusu olmuştur. Bunun sonucunda birlik üyesi teşebbüsler hem fiyat anlaşması yapmışlar hem de Avrupa Yerli Malzeme Üreticileri Birliği ile anlaşma yaparak üretimi kısmışlar ve fiyatları artırmışlardır¹⁵⁹.

AB Anlaşması'nın 81. Maddesinin Yatay İşbirliği Anlaşmalarına Uygulanmasına Dair Rehber'de¹⁶⁰ çevre anlaşmalarının kapsamının, kirliliği doğrudan azaltan anlaşmalar veya ilgili düzenlemelerde tanımı yapılan atıklara yönelik olması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda rakipler arasında yapılmış olsa bile ürün ve üretim sürecine yönelik herhangi bir etkisi olmayan veya etkinin çok sınırlı olduğu anlaşmaların 81 (1). madde kapsamında değerlendirilmeyeceği belirtilmektedir. Ancak teşebbüslerin satışlarını önemli ölçüde etkileyen çevresel anlaşmaların teşebbüslerin pazarda önemli bir pazar payı olduğu müddetçe 81 (1) kapsamında değerlendirilebileceğinin altı çizilmektedir. Bu bağlamda çevresel ve ekonomik faydalar sağlandığı ve bu faydalar rekabetin kısıtlanmasından kaynaklanan zararlardan fazla olduğu müddetçe anlaşmanın muafiyet alması mümkündür. Üstelik tüketicilerin makul bir zamanda anlaşmadan dolayı olumlu bir fayda sağlaması bekleniyorsa bu anlaşmanın çevresel faydalarının değerlendirilmesine gereksinim duyulmayacaktır. Aksi takdirde ise bir fayda maliyet analizi değerlendirmesine ihtiyaç olacaktır. Diğer yandan belli amaçlara ulaşılması için seçilen yöntemin finansal açıdan en uygun ve en maliyet etkin olması ve rekabete ürün veya süreç farklılaştırması, teknolojik yenilik gibi alanlarda zarar vermemesi veya kısa dönemde (bazı hallerde orta vadede) pazara girişi etkilememesi gerekmektedir.

Ancak bu son hususun çevresel anlaşmalar üzerinde fazla kısıtlayıcı bir etki yaratabileceği ve anlaşmaların muafiyet alması yönünde engel teşkil edebileceği düşünülmektedir. Yukarıda da yer verildiği gibi çevre anlaşmaları için doğası gereği özellikle ürün farklılaşması ile beraber üretim sürecinde farklılaşmalara sebep olmaktadır. Hatta ilgili düzenleyici otoriteler tarafından getirilen çevre anlaşmaları pazara giriş engeli yaratmakta veya pazardaki rekabetçi süreci etkilemektedir. Bu nedenle anılan kriterlere sadık kalınarak bir çevresel düzenleme gündeme getirmek ve bunun çevresel faydalar sağlamasını beklemek pek olası görülmemektedir. Ancak yine de her ihtimali değerlendirmek adına bu noktada en uygun çözümün bu anlaşmaların doğası gereği getirebileceği kısıtlamaları kabul edip, hedeflenen faydaları elde etmek adına en az kısıtlayıcı çözümün seçilmesinin yanında bir fayda maliyet analizi

¹⁵⁹ VEDDER, H.B. (2000), Voluntary Agreements and Competition Law, Nota Di Lavoro 79.2000, Fondazione Eni Enrico Mattei s.12

¹⁶⁰ Commission Notice Guidelines on the Applicability of Article 81 of the EC Treaty to Horizontal Cooperation Agreements (2001/C 3/02).

çerçevesinde toplumsal faydanın ve tüketici faydasının artıp artmadığının kontrol edilmesi olduğu düşünülmektedir.

Bu kapsamda yol gösterici olması adına ilgili Rehber’de bir örnek olay üzerinde çalışılmıştır. Buna göre topluluk çapında çamaşır makinesi üretim ve ithalatıyla iştigal eden teşebbüslerin ilgili kamu kurumunun teşvikiyle enerji etkin olmak gibi bazı özellikleri bulunmayan ürünleri üretmeme ve ithal etmeme konusunda anlaşmaları varsayılmaktadır. Örnekte tarafların %90 pazar payına sahip oldukları¹⁶¹ ve pazarda önemli bir güçleri olduğu vurgulanmakta, yeni ürünlerin daha pahalı olduğu ve ayrıca anlaşma nedeniyle dolaylı olarak üçüncü tarafların (üretim/ithalatı yapılmayan ürünlerin hammadde sağlayıcılarının ve elektrik üreticilerinin) üretimlerinde azalma olacağı, tüketici tercihinin de kısıtlanması nedeniyle anlaşmanın 81 (1) madde kapsamında değerlendirileceği belirtilmektedir. Diğer yandan elektrik üreticilerinin üretimlerindeki azalmanın daha az emisyon salınımını sağlayacağı, su ve deterjan kullanımında tasarrufa gidileceği belirtilerek çevresel olumlu etkilerin artan maliyetlere göre daha ağır bastığı ifade edilmektedir. Tüketiciler ürüne daha fazla para ödemekle birlikte bu ürünlerin daha ucuz işletim maliyetleri olması nedeniyle görece fazla ödemeyi telafi edebileceklerdir. Anlaşmanın diğer alternatifleri ise aynı net faydaların sağlanabilmesi için daha az maliyet etkin ve sonuçları açısından daha belirsizdir. Ayrıca piyasada anlaşma sonrasında rekabet devam edecek olup bu nedenlerle işlemin 81 (3) madde kapsamında muafiyet alabileceği öngörülmektedir.

Bu hipotetik örnekte ayrıca dikkat edilmesi gereken husus pazarda anlaşmaya taraf olmayan ve %10 pazar payına sahip olan teşebbüs/teşebbüslerin niçin bu yönde bir tercih belirledikleridir. Bunun gerekçesi aksi takdirde pazardan çıkma durumuyla karşı karşıya kalmaları veya maliyetlerinin çok yükselmesi ve sonucunda önemli bir maliyet dezavantajına sahip olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Bunların bir de “*maverick*” firma olmaları halinde pazardaki olumsuz etki artabilecektir. Bu firma/firmaların pazardan çıkması durumunda piyasa fiyatının ne kadar yükseleceği önemli olup bu çerçevede bir değerlendirme, Rehber’de yapılan analizi tamamlayıcı nitelikte olacaktır.

Diğer yandan gönüllü anlaşmalar yukarıda da belirtildiği gibi teşebbüslerin maliyetlerinin birbirlerine benzer olması sonucunu doğurabilecektir. Nitekim üzerinde anlaşılan standartlar firma maliyetlerinde önemli bir yer tutuyorsa bu tek tip fiyatlamaya ve fiyat katılığına yol açabilir. Bu da pazarda atalet “*inertia*” olarak bilinen yapıyı da beraberinde getirecektir.

¹⁶¹ %90 pazar payı her ne kadar önemli bir güç gibi görünse de bu gibi gönüllü anlaşmaların mümkün olduğunca pazardaki tüm aktörleri kapsaması dışlama etkisinin ortadan kalkması ve etkin bir çevre uygulaması oluşturulması adına önem taşımaktadır.

Bu durumda ise rekabet hukukuna yönelik enstrümanlarla söz konusu yapının bozulması, üstelik pazara giriş engelleri de varsa mümkün olmayabilecektir. Bu ve buna benzer durumlar rekabet otoriteleri tarafından öngörülmesi ve anılan tarzda düzenlemelerin yapılması engellenmelidir. Dolayısıyla çevresel düzenlemelerin toplumsal refahı artırma gayesiyle yapıldığı dikkate alındığında söz konusu faydanın bu düzenlemeler sonucunda ulaşılabilecek olan maliyete göre az olması durumunda bu düzenleme ile hedeflenen amaca ulaşılmayacağı, bir diğer deyişle toplumsal refahın artmayacağından hareketle, düzenleme yapılmaması gerekmektedir.

Gönüllü anlaşmalar bağlamında oyun teorisinden yararlanmak gerekebilir. Çevreye yönelik hassasiyetin arttığı günümüzde teşebbüsler risk almak suretiyle yeni yatırımlar yaparak çevreye duyarlı yeni ürünler geliştirebilirler. Ancak bu noktada teşebbüsün karar vermesi gereken bir süreç vardır. Yeni yatırıma girip girmemek veya bu ürünü üretmek veya üretmemek. Yeni yatırımla birlikte ürünü üretmesi durumunda rakip teşebbüslerin anılan yatırıma girmemesi ve bu nedenle daha ucuza ürün satmaları nedeniyle söz konusu yatırımın geri dönüşü olmayabilir. Dolayısıyla çevresel fayda elde edilmeyebilir. Bu durumdan kaçınmak için teşebbüsler birlikte gönüllü olarak anlaşmak suretiyle anılan yatırımı yapabilirler. Ancak yukarıda belirtildiği gibi bu tip yatırımlar teşebbüslerin sabit ve marjinal maliyetlerini artırmalarına ve bununla birlikte ürün fiyatlarının yükselmesine neden olabilecek, sonuçta tüketici refahı azalabilecektir. Diğer yandan çevre hassasiyetinin çok fazla olduğu refah toplumlarında tüketicilerin ancak çevreye duyarlı bir süreçte üretilen ürünü satın almaları durumunda tüm teşebbüsler düşen satışlarını telafi etmek adına yeni üretim sürecine yöneleceklerdir. Böyle bir durumda ise devletin çevreye zararlı olmayan üretim sürecini teşebbüslere zorlamasına gerek yoktur. Ancak söz konusu duyarlılığın ve refah düzeyinin dünya nüfusunun ne kadar ufak bir kısmı için geçerli olduğu da açıktır.

Bu kapsamda OECD Lyon ve Maxwell atfı yapılmıştır. Yazarlar Porto Riko süt pazarında 1980'li yılların ortasında faaliyet gösteren teşebbüslerin, üretimde kendilerine belli bir maliyet getirecek olmasına karşın mevcut ABD standart ve prosedürlerinin kabul edilmesi hususunda gönüllü olarak uzlaştıklarını belirtmişlerdir. Bu durum Porto Riko'lu üreticilerin ABD pazarına girmeleri için imkan sağlayacak iken Lactel unvanlı ve Porto Riko pazarında %88 pazar payıyla faaliyet gösteren teşebbüsün pazarda yer almasını olanaksız hale getirecektir¹⁶². Rugman, Kirton ve Soloway tarafından 1990 yılında yapılan çalışmada Kanadalı teşebbüs açısından uyum maliyetinin çok yüksek olması

¹⁶² OECD (2007) s. 194. OECD tarafından alıntı yapılan kaynak Lyon ve Maxwell (2004)'dir.

nedeniyle bu düzenlemenin rakibin maliyetlerini yükseltmenin en uç örneği olduğu belirtilmiştir¹⁶³.

Diğer yandan yatay anlaşmalarla ilgili bu noktada belirtilmesi gereken hususlardan bir diğeri çevresel düzenlemelerin yukarıda da belirtildiği gibi farklı ürünlerin üretilmesine sebep olarak (örneğin aynı ürünün çevre dostu olan ve çevre dostu olmayanı şeklinde) pazar tanımını daraltabilmesi ve teşebbüsler arasındaki rekabeti engelleyici anlaşma olasılığını artırabilmesidir. Bilindiği gibi çok aktörlü piyasalarda teşebbüsler arası rekabeti kısıtlayıcı anlaşma yapmak işlem maliyetleri nedeniyle oldukça zordur. Anlaşmaya uyulup uyulmadığının kontrolü adına takip edilmesi gereken çok taraf olması ve çoğu zaman anlaşmadan kolayca cayılabilmesi (*cheating*) bu piyasalarda rekabeti kısıtlayıcı anlaşma olasılığını azaltmakta, yapılan anlaşmaların pazara etkisinin sınırlı kalmasına sebep olmakta, bunların uzun ömürlü ve sürdürülebilir olmasını engellemektedir. Az aktörlü piyasalar ise bazı başka faktörlerle birlikte bu anlaşmalara olanak tanıyabilmektedir. Dolayısıyla mevcut düzenlemelerle gerek coğrafi bazda gerekse de ilgili ürün bazında bölünen pazarlar bu sonucun ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu da rekabet kurumlarına ilave yük getirmektedir.

Çevresel düzenlemelere uyum açısından olabilecek bir başka sıkıntı görece küçük teşebbüslerle ilgilidir. Büyük teşebbüslerin şirket bünyesinde sahip oldukları çevresel yönetim konusundaki teknik uzmanlık büyük olasılıkla küçük teşebbüslerde olmayacak ve üstelik bu teşebbüslerin anılan amaç için yeterli kaynağı bulunmayacaktır. Bu sıkıntıdan kurtulmak için küçük teşebbüslerin işbirliği ve şebeke (*network*) kurması gerekmektedir. Bu, diğer küçük teşebbüslerle ve kurumlarla ilişkiyi kapsayan bir yapıyı ifade etmektedir. Buna örnek olarak iş dünyasıyla yerel üniversiteler arasındaki bağ verilebilir. Küçük bir teşebbüsün yöneticisi bu ilişkiler ağı sayesinde diğer teşebbüslerin tecrübelerinden yararlanabilir. Bu ise sektör spesifik ya da birçok sektörün katıldığı forumlar düzenlenerek gönüllü işbirliği bazında yapılabilir¹⁶⁴. Rekabet otoritelerinin bu ve benzer oluşumlara çoğu kez kuşkuyla baktığı belirtilmelidir ancak konunun maliyet etkin ve öğrenme sürecine yönelik boyutu; ayrıca sonunda çevresel fayda sağlanacağı dikkate alındığında taraf teşebbüslerin pazar hareketlerini gözlemlemek şartıyla bu gibi gönüllü oluşumlara müdahale edilmemesi gerekmektedir.

¹⁶³ OECD (2007) s. 194. OECD ilgili alıntısı “RUGMAN A, J. KIRTON ve J. SOLOWAY (1999), Environmental Regulations and Corporate Strategy: A NAFTA Perspective, Oxford University Press, Oxford, England” dan yapmıştır.

¹⁶⁴ Welford ve Gouldson (2005), s.183-184.

6.5. Devlet Yardımı ve Sübvansiyonlar

Bilindiği gibi AB’de devlet yardımlarına prensip olarak izin verilmemekte olup bu yardımlara ancak rekabeti ve ticareti kısıtlamadığı müddetçe, genel çıkara yönelik amaçların açıkça ortaya konulması veya piyasa aksaklığının düzeltiliyor olması şartıyla izin verilmektedir. AB Komisyonu konunun önemine istinaden çevre korunmasına yönelik devlet yardımlarını Topluluğun ilgili grup muafiyeti düzenlemesine dahil etmiş¹⁶⁵, ayrıca Çevre Düzenlemelerine İlişkin Devlet Yardımları Rehberi¹⁶⁶ yayımlamıştır.

Devlet yardımı ile çevresel düzenlemenin örtüştüğü durumlarda yardıma, çevre korunması amacını destekliyor olması şartıyla ve yardımın rekabeti kısıtlamasından kaynaklanan olumsuz etkileri ile olumlu etkileri kıyaslanarak, olumlu etkilerinin ağır basması koşuluyla onay verilmektedir. AB düzenlemelerine göre çevre koruma seviyesini artıran yeni ulaşım araçları, Topluluk çevre standartlarının önceden uygulanması, çevresel çalışmalar, enerji tasarrufu, yenilenebilir enerji kaynakları ve buna yönelik üretimin teşviki, elektrik ve ısının yüksek verimli olarak ortak üretimi, atık yönetimi, zehirli arazilerin iyileştirilmesi, teşebbüs tesislerinin yer değişimi, tahsis ticareti, çevre vergilerinde indirimler veya vergi muafiyetlerine yönelik olarak devlet yardımı verilebilmektedir.

AB Komisyonu piyasa aksaklığı nedeniyle devlet yardımlarının çevre korunmasına yönelik etkili bir araç olabileceği kanısındadır. Bazı durumlar altında devlet yardımlarının piyasa aksaklıklarını düzeltebileceği, rekabetçiliği güçlendirebileceği ve ayrıca piyasa aksaklıklarından bağımsız olarak da sürdürülebilir kalkınmaya olanak tanıyacağı belirtilmektedir. Ancak yardımlar, amaca yönelik olduğu ve çevre korunmasının başka türlü mümkün olmadığı hallerde uygulanmalıdır. Bu doğrultuda “kirleten öder” ve “maliyetin içselleştirilmesi” ilkesine göre çevre korunmasına yönelik bütün maliyetler ürün fiyatlarına yansımali ve yardım bu prensibi çiğnememelidir. Ayrıca yardım çevrenin korunması hususunda olumlu etki sağlamalı, çevre konusundaki hedeflere ulaşılmasında yardımcı olmalı ve bu amaç bağlamında teşvik edici bir nitelik taşımalıdır¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Commission Regulation (EC) No 800/2008

¹⁶⁶ Community Guidelines On State Aid For Environmental Protection (2008/C 82/01)

¹⁶⁷ Community Guidelines On State Aid For Environmental Protection .

Üye devletlerin AB standartlarından daha katı düzenlemelerine Komisyon tarafından izin verilmelidir. Ancak ülkeler arasındaki veya aynı ülke içinde birbiriyle rekabet eden sektörler arasındaki farklı çevresel uygulamalar bu doğrultuda sıkıntı oluşturabilecektir (OECD (2006) s.178).

Birleşik Krallık ülke olarak sübvansiyonları¹⁶⁸, çevresel teknolojilerin geliştirilmesi veya bu alanda yenilik yapılması prensibini dikkate alarak vermektedir. Bu doğrultuda her firmanın aynı koşullarda benzer ihtimaller dahilinde yenilik yapma şansının bulunması halinde rekabetin bozulmayacağı belirtilmektedir¹⁶⁹.

Ayrıca AB bünyesinde bazı ülkelerin ihale yöntemiyle tahsis dağıtırken, bazılarının büyükbaba yöntemini kullanması devlet yardımı olarak değerlendirilebilir ve bu durum rekabeti bozabilir¹⁷⁰. Nitekim 2000 yılında AB Komisyonu Danimarka'daki karbon ticaretini devlet yardımı olarak değerlendirmiş ve ekonomik, yasal ve politik hususları dikkate alarak yardıma muafiyet tanımıştır¹⁷¹. Tahsis ticaretine yönelik bilgilere aşağıdaki bölümde daha ayrıntılı bir şekilde yer verilecektir.

6.6. Tahsis Ticareti Pazarı

Yukarıdaki bölümlerde de belirtildiği gibi çevresel düzenleme programının başlıca amacı doğal çevreye olan zararın önlenmesidir. İkinci bir hedef ise bunun fazla ekonomik yük getirmeden yapılmasıdır. Emir kontrol mekanizması (vergi uygulaması) yerine piyasa bazlı teşvik mekanizmasının gündeme gelmesinin amacı budur. Bu yöntem mevcut durumda dünyadaki en önemli çevre politikalarından biridir. İzin pazarına yönelik en iyi çözüm her firma için belli bir kirlilik azaltma veya kirlilik yayma seviyesinin tespit edilmesi ve bu şekilde kirliliği azaltmanın marjinal maliyetinin emisyon oranındaki azalma sonucunda oluşan toplumsal marjinal faydaya eşit olmasının sağlanmasıdır. Ancak bunun hayata geçirilmesi her zaman mümkün olmamaktadır. Bu çerçevede anılan amaca yönelik uygulamalar aşağıda değerlendirilmektedir.

Eğer ki teşebbüslerin üretim yapmak adına “çevre kirliliği yaratma hakları”¹⁷² varsa bu hak için bir pazar oluşturularak buna fiyat biçilebilir ve söz konusu fiyatla birlikte bu durum kirliliği azaltmak için bir teşvik olabilir. Bir diğer ifadeyle teşebbüslerin daha fazla üretmek veya kirletmek istemeleri durumunda maliyetine katlanarak kirletme hakkını satın almaları gerekmektedir. Her ne kadar kirlilik önleyici vergi uygulamaları da fazla üretim yapılmamasına

¹⁶⁸ Sübvansiyon kavramı transferleri, ödemeleri, destekleri, yardımları (vergi muafiyeti gibi) veya devletten kaynaklanan çeşitli korumaları kapsayıcı olarak geniş bir şekilde kullanılmaktadır. Bu sübvansiyonlar akaryakıtta tasarruf sağlayan teknolojilerin geliştirilmesi için verilen pozitif yardımlar olabileceği gibi hava taşımacılığı için söz konusu olan mali muafiyetler de olabilir (OECD (2007) s.196).

¹⁶⁹ OECD (2006) s.163.

¹⁷⁰ Woerdman (2001) s.2

¹⁷¹ Woerdman (2001) s.25.

¹⁷² Burada “kirlilik yaratma hakkı” ifadesi çalışmanın başında yer verilen ve çevresel düzenlemeler bağlamında bir dönüm noktası olan Coase'nin görüşleri doğrultusundadır.

yönelik benzer bir teşvik unsuru yaratabilse de bu husus gelir dağılım etkisi çerçevesinde farklılık oluşturacaktır. Bu gerekçeyle kirlilik ticareti (“*pollution trading*”) kirlenme vergisi olarak bilinen ve geleneksel yöntem olarak adlandırılan uygulamaya göre daha avantajlıdır¹⁷³. Nitekim *cap and trade* (üst sınır ve ticaret) veya tahsis ticareti olarak ifade edilen bu program sanayiden kaynaklanan hava kirliliğine yönelik düzenlemelerin merkezi durumunda olup, gelişmekte olan ülkelerde de son yıllarda uygulanmaya başlamıştır¹⁷⁴.

Bu doğrultuda geliştirilen ilk kirlenme hakkı ticareti 1974 yılında gündeme gelen mahsuplaşma (*netting*) uygulamasıdır. Bu çerçevede bir teşebbüs mevcut üretim tesisinde yaptığı bir değişiklikte tesisdeki bir kaynaktan çıkan emisyon miktarını artırabilir. Ancak bunun yalnızca aynı tesiste başka bir emisyon kaynağının azaltılması suretiyle yapılması mümkündür¹⁷⁵. Fakat söz konusu mahsuplaşmanın firmanın kendi içinde yapılması zorunluluğu bulunmakta olup bu durum anılan nedenle aynı zamanda içsel ticaret olarak da adlandırılır¹⁷⁶. Mahsuplaşma uygulaması teşebbüsün yalnızca kendisiyle sınırlı olması nedeniyle firma açısından aşağıdaki alternatiflere kıyasla kısıtlayıcıdır.

Bir başka yöntem ise *offset* olarak bilinen “telafi” yöntemidir. Bu uygulama 1977 tarihli ABD Temiz Hava Kanunu düzenlemeleri kapsamında gündeme gelmiş olup yeni bir yatırım neticesinde emisyon oranında bir artış olması durumunda bu artışın aynı bölgedeki başka bir kaynağın salınladığı emisyondaki azalmayla dengelenmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁷⁷. Üstelik bu azalma yeni yatırım sonucu oluşan artışa göre daha fazla olmalıdır. Kanun kapsamında teşebbüslere esneklik sunulması adına telafi edici unsurların başka bir fabrikadan da satın alınabilmesi veya aynı üretim tesisindeki mevcut operasyonlara daha sıkı kontroller getirilerek de sağlanabilmesi mümkündür¹⁷⁸. Dolayısıyla hava kirliliğinin normal sınırlarını aştığı bölgeler (*nonattainment*) dahil olmak üzere bir teşebbüsün ülkenin herhangi bir yerinde izin verilen kirlilik miktarını aşan yeni tesisler kurabilmesi mümkündür. Ancak buna o bölgede düşük emisyon gazı salgılayan tesislerden söz konusu fazla tutarın telafi

¹⁷³ Sherman (2008) s. 725.

¹⁷⁴ ABD’de bir süredir uygulanan bu yöntemin kapsamı, 2005 yılında 7 AB ülkesinin katılımıyla genişlemiştir. Mevcut durumda ise 27 AB ülkesinin yanısıra Norveç, İzlanda ve Liechtenstein bu programda yer almaktadır.

¹⁷⁵ Viscusi vd. (2005) s. 766

¹⁷⁶ Sherman (2008); s. 725

¹⁷⁷ Ayrıca bu düzenleme ile yüksek sülfürlü kömür kullanan elektrik üretim tesislerinde gaz temizleyici aygıt kullanılması zorunlu kılınmıştır. Yukarıda yer verilen temiz hava standartlarını sağlayan ve sağlamayan bölgeler ayrımına (*attainment and non-attainment areas*) bu düzenleme ile gidilmiş ve yenilerin yanısıra eski tesisleri de kapsayan kontrol mekanizmaları bu vasıtayla gündeme gelmiştir (Sherman (2008); 717-718).

¹⁷⁸ Greenstone (2001), s.8.

edilmesiyle izin verilir. Anılan kirlilik tahsisine bir fiyat biçilmesiyle birlikte teşebbüs buna para ödeyerek kendi sebep olduğu kirliliği telafi eder (*pollution offset*) ve bu uygulamaya “telafi” mekanizması adı verilir¹⁷⁹.

Ayrıca bir başka yöntem *bubbles* (“baloncuklar”) olarak bilinmektedir. Bu yönteme göre tesiste emisyon yayan her kaynağın uyum yükümlülüklerini karşılmasına gerek bulunmamaktadır. Bu kapsamda tesisin üzerinde yapay bir baloncuk olduğu varsayılarak bu balon içerisinde salgılanan emisyon kontrol edilmekte ve toplamda söz konusu emisyonun belli limitlerin altında olması beklenmektedir. Bu uygulama teşebbüse emisyon çerçevesinde hangi kaynağı kontrol edeceğine yönelik esneklik sağlar. Tahsis ticareti kapsamında bir başka yöntem “*banking*” (tasarruf) olup emisyon standartlarına yönelik düzenlemelere uyum sağlayan teşebbüsün kirlilik yaratma hakkını ileriki dönemler için tasarruf etmesi ve ileride birikimi kadar kirlilik yapabilmesini içermektedir¹⁸⁰.

Görüldüğü gibi vergi yönteminin dışında piyasa bazlı düzenlemeler yönünde arayışlar bulunmaktadır. Yukarıdaki yöntemlere emir-kontrol mekanizması yerine piyasanın kullanılması denebilir ve özellikle ABD’de piyasa bazlı bu yöntemlerin oldukça benimsendiği belirtilmelidir. Örneğin asit yağmurlarının azaltılması için Temiz Hava Kanunu’nda 1990 yılında yapılan değişiklikler elektrik üreticilerinin salgılanan her ton sülfür dioksit için bir tahsis iznine sahip olmalarını hükme bağlamıştır. AB çapında da piyasa bazlı mekanizmalara yönelik tercih eğilimi görülmektedir.

Anılan yöntemlerin aslında kirlileme maliyetini artırdığından etkili bir düzenleyici mekanizma olduğu vurgulanmakla birlikte bunlar, ABD’de ilk kez gündeme geldiğinde bazı çevrelerce yoğun biçimde eleştirilmiştir. Bunlardan en belirginini ise “*hükümetler cinayet işleme hakkını mı da satacak?*” şeklindedir¹⁸¹. Söz konusu eleştirilerden bir başkası ise “*Sırada ne var? Los Angeles Polis Müdürlüğü Wisconsin’dan insan haklarına yönelik haklar mı satın almaya çalışacaktır?*”¹⁸² Ancak halihazırda bu yöntemlerin benimsenmiş olduğu görüldüğünden anılan eleştirilerin fazla etkili olmadığı ortadadır.

Bu çerçevede kirliliği engellemek için gündeme gelen tahsis ticareti pazarı ancak piyasada fazla sayıda alıcı ve satıcının bulunması, bu ajanların bilgi eksikliğinin olmaması ve rekabetçi pazarlara yönelik diğer varsayımların yerine gelmesiyle birlikte işleyecektir. Bu durumda devlet organları tahsis

¹⁷⁹ Viscusi vd. (2005) s. 766.

¹⁸⁰ Viscusi vd. (2005) s.767.

¹⁸¹ Viscusi vd. (2005) s. 787.

¹⁸² BURTRAW D. (2009) Next Step in Domestic Climate Policy: Issues and Inoovations, Presentation at Gerald R. Ford School of Public Policy University of Michigan Ann Arbor, March 18, 2009

hakkına sahip olmanın hak ve yükümlülüklerini belirlemeli ve elinde tahsis bulunan kişi ile tahsise ihtiyaç duyan kişi bu talepleri doğrultusunda buluşabilmelidir (Bir diğer ifadeyle piyasadaki arz ve talep bir araya gelebilmelidir). Bu şekilde piyasa işleyebilmeli ve her tahsisin fiyatı, kirlilik sonucu söz konusu olan marjinal sosyal maliyete eşit olmalı ve bu da talep sahibince ödenmelidir¹⁸³.

Buna yönelik olarak bir diğer alternatif ise emisyon salınımı için dışsal sosyal maliyete eşit vergi ödeme yoludur. Ancak her iki koşulda da kritik olan, kirliliği azaltmanın en az toplam maliyetle başarılabilmesi hususudur. Bu noktada belirtilmesi gereken iki husus bulunmakta olup bunlardan ilki tahsis ticareti yaklaşımının bir piyasa olduğudur. Etkin bir tahsis piyasası ancak belli koşulların karşılanması durumunda gerçekleşecek olup bu koşullar her zaman geçerliliğini korumayabilecektir¹⁸⁴. Bir diğer anlatımla piyasa yaklaşımının olumlu sonuçlar doğurması için iyi bir şekilde işlemesi zorunludur. Pazarın iyi işlemesini engelleyecek aksaklıkların kamu otoritelerince hızlı bir şekilde giderilmesi ve rekabet otoritelerinin tıpkı diğer piyasalar gibi bu pazardaki faaliyetleri gözlemesi gerekmektedir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi toplumsal marjinal maliyete denk gelen bir vergi ile çevre kirliliği azaltılabilecektir. Ancak gelişmiş ülkelerde son yıllardaki eğilim emir-kontrol mekanizmasından çok piyasa bazlı tahsis yöntemi yönündedir. Bunun gerekçesi ise anılan piyasa yönteminin diğerine göre daha etkin ve tahsis ticaretinde teşebbüslerin uyum maliyetlerinin daha düşük olmasıdır. Bunun ise hem alıcı hem satıcı için daha faydalı bir sonuç olduğu görülmektedir. Tahsis pazarı verimliliği, uyum maliyeti yüksek olan her teşebbüsün düşük maliyeti olan teşebbüsten tahsis satın almasını sağlayarak, uyum maliyetini azaltmak suretiyle artırır. Bu ticaret aynı zamanda kirliliğin kaynağını bir teşebbüsten diğerine çevirir ancak bu durum emisyonların tüm bölgeyi aynı oranda etkilediği durumda önemsiz olacaktır¹⁸⁵. Bu noktada dikkat çekici bir başka husus ise vergi olarak gelir elde etme imkanına sahip olan kamu otoritesinin toplumsal etkinlik adına tahsis yöntemiyle birlikte vergi gelirlerinden vazgeçmesidir.

Geleneksel yöntem olarak adlandırılacak emir-kontrol veya vergi uygulamasına göre tahsis ticaretinin avantajları yalnızca yukarıda belirtilen uyum maliyetlerinin en az olması değildir. Ayrıca bu uygulama uyuma yönelik daha yeni ve verimli teknolojilerin geliştirilmesi adına teşvik edici olduğu gibi, asimetrik bilgi problemine yönelik sorunu da hafifletir. Üstelik bu, diğer katı

¹⁸³ Fullerton ve Stavins, (1998) s.1

¹⁸⁴ Fullerton ve Stavins, (1998) s.1

¹⁸⁵ Fullerton ve Stavins, (1998), s.2

düzenlemelerle kıyaslandığında politik açıdan daha rahat uygulanabilir ve savunulabilir bir çözümdür. Nitekim vergi ödemek çoğu zaman vatandaşlar açısından sıcak yaklaşılacak bir uygulama olmayıp bunun çevre anlamında teşvik edici bir yanı da bulunmamaktadır. Tahsis yönteminin bir başka avantajı ise emisyon üst sınırı uygulamasının kirliliğe bir piyasa değeri vermesi ve bu çerçevede şeffaflık ve kesinlik sağlamasıdır. Aynı zamanda kamu otoritelerinin onayına gereksinim duyulmadan ticarete imkan tanınması bir başka artı unsur olarak ifade edilebilir¹⁸⁶. Vergi yönteminin benimsenmesi durumunda alınan verginin tamamının çevre temizliği için kullanılması beklenen faydayı sağlayabilir ancak devletlerin bu geliri münhasır olarak bu alanda kullanmak istememeleri durumunda beklenen amaç gerçekleşmeyebilir. Kaldı ki çoğu kez kirliliğin önlenmesi kirlendikten sonra temizlemeye göre daha az maliyetli, daha etkin ve daha kolay olup kirliliğin bazı geri döndürülemez etkileri olduğu da bilinmektedir¹⁸⁷. Ayrıca piyasa yaklaşımının daha rekabetçi olduğu belirtilmelidir. Bu noktada düzenleme yapılırken öncelikle hedef pazar tanımlanmalı, uyumun olmasının talep edildiği nokta ve üst eşik belirlenmeli, mevcut tahsislerin ne şekilde yapılacağı dikkate alınarak uygulamaya geçilmelidir¹⁸⁸.

*Reclaim*¹⁸⁹ programı California'da 1994 yılından beri uygulanmaktadır ve aynı zamanda bu program emir-kontrol mekanizması yerine zorunlu üst sınır ve ticaretin ilk denemesi olma özelliğini taşımaktadır. Amaç nitrojen ve sülfür oksit salınımlarının azaltılması olup ilk etapta belli sayıda emisyon hakkı teşebbüslere ücretsiz olarak dağıtılmıştır. 2004 yılında nitrojen sülfür¹⁹⁰ ticareti programına dahil olan 311 teşebbüs olup bunların 33 tanesi aynı zamanda sülfür oksit programında da yer almaktadır (Fowlie'ye göre teşebbüs sayısı 346 olup bunlar 100 farklı sektörde faaliyet göstermektedir). Bu uygulama özelinde emir kontrol yöntemiyle sağlanan ekonomik faydaların tamamı sağlanmış, aynı zamanda uyum daha az maliyetle gerçekleşmiştir¹⁹¹. Bu program kapsamında emisyon oranları benzer koşullarda olan ve emir ve kontrol mekanizması

¹⁸⁶ Burtraw (2009)

¹⁸⁷ Sera gazları atmosfere girdiği andan itibaren geri döndürülemez olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Hatta karbondioksit üreten bütün kaynakların kullanımının durdurulması durumunda dahi mevcutlardan kaynaklanan etkiler yıllar boyunca devam edecektir (Sherman (2008) s.709).

¹⁸⁸ Fowlie M. (2008-b).

¹⁸⁹ *Regional Clean Air Incentives Market* (Bölgesel Temiz Hava Teşvik Pazarı)

¹⁹⁰ Bölge itibarıyla nitrojen sülfür salınımının %90'ı elektrik üreticilerinden kaynaklanmaktadır (Fowlie, 2008-b).

¹⁹¹ Söz konusu teşvik edici mekanizmalar sonucunda sağlanan maliyet tasarrufuna yönelik olarak Hahn (1999)'dan yararlanılabilir.

uygulanan bölgelere göre %20 oranında daha az olmuştur¹⁹². Ayrıca sülfür oksit bağlamında %12-50 oranında azalma sağlandığı ve tahmini maliyetlerden %12,5 daha ucuza, emisyonun başarıyla azaltıldığı görülmüştür¹⁹³. Program çerçevesindeki amacın toplumsal refahın geliştirilmesi olduğu dikkate alındığında amacın hasıl olduğu görülmektedir.

Tahsis ticaretine yönelik olarak belirtilmesi gereken bir başka husus bu tahsislerin program başlarken ne şekilde dağıtılacağıdır. *Reclaim* uygulamasındaki gibi büyükbaba yöntemi ile tahsislerin ücretsiz olarak dağıtılması mümkündür. Nitekim bu program kapsamında sülfür oksit kaynaklı kirlilik için 2035 yılına kadar büyükbaba hükmüyle tahsisler dağıtılmış ve tahsis ticareti 1993 yılında başlamıştır¹⁹⁴. Bir başka tahsis yöntemi ise ihale düzenlenmesidir. Tercih edilen yöntem gereği bu uygulamanın pazara giriş ve çıkış koşullarını etkilediği belirtilmelidir¹⁹⁵. Bu noktada Kling ve Zhao global anlamda kirlilik yaratan unsurlar için ihale ve yerel kirlilik kaynakları için ücretsiz tahsis verme yönteminin benimsenmesini önermektedirler¹⁹⁶.

Rekabetçi açıdan konu değerlendirildiğinde ise büyükbaba hükmü ile tahsislerin hangi ölçüte dayanarak dağıtılacağı önem kazanmaktadır. Tahsisin teşebbüslerin geçmişteki pazar paylarının baz alınması suretiyle yapılması durumunda bunun nasıl yapılacağı ayrı bir soru işaretidir. Örneğin son yıla ilişkin pazar payları mı dikkate alınacaktır? Daha geriye gidilecek ise son kaç yılın pazar payı hangi kritere göre değerlendirilecektir? Eğer ki piyasaya son bir iki yılda yeni girişler olmuşsa bu teşebbüsler analize ne şekilde dahil edilecektir? Sağlıklı bir şekilde piyasasının oluşturulması için bu hususların adilane bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Ancak bu yöntemin pazar paylarında katılık yaratabileceği ihtimali de gözden uzak tutulmalıdır.

Diğer yandan büyükbaba hükmü kapsamında tahsisler kapasite bazlı olarak da dağıtılabilir. Bu yöntem ise büyük kapasiteli teşebbüslerin kapasitelerini kullanmalarına imkan sağlayarak etkinlik doğurucu olabilir. Üstelik kullanılmayan atıl kapasite pazara giriş engeli oluşturuyorsa bunun kullanılması anılan engelin ortadan kalkması sonucunu doğurabilir. Ancak teşebbüs tahsisi almakla birlikte bunu kullanmamayı tercih ederek ve daha az

¹⁹² FOWLIE M., S.P. HOLLAND, E.T. MANSUR (2009), What Do Emissions Markets Deliver and to Whom? Evidence From Southern California's Nox Trading Program, Working Paper 15082, s.4

¹⁹³ Fowlie (2008-b)

¹⁹⁴ Fowlie (2008-b)

¹⁹⁵ OECD (2007) s.210

¹⁹⁶ KLING C.L. ve ZHAO J, On the Long-Run Efficiency of Auctioned vs. Free Permits, Iowa State University Webpapers, (1999), s.1

Catherine L. Kling Jinhua Zhao

ürün üreterek piyasa fiyatının yükselmesine sebep olabilir. Üstelik bu sayede elde edeceği kâr, kullanmadığı tahsisleri satarak elde edeceği gelirden yüksekse piyasada kullanılmayan tahsisler olacaktır. Bu ise az üretim nedeniyle kirlilik azaltıcı yöntem olmakla birlikte tüketicilerin ödeyeceği fiyatı önemli miktarda yükseltebilir.

Buna yönelik olarak Birleşik Krallık tarafından yapılan değerlendirmede ekonomik teoriye göre izinlerin ihale yöntemiyle dağıtılması gerektiği belirtilmektedir. Böylece o izinden en çok faydayı çıkaracak taraf iznin sahibi olabilecektir. Ancak bu yöntem büyükbaba yöntemine kıyasla teşebbüslerden daha çok tepki görecektir. Bu doğrultuda Birleşik Krallık emisyon tahsis cetvelini geçmiş emisyon oranlarını dikkate alarak belirlemiştir. Ayrıca teşebbüsleri emisyonlarını azaltma konusunda teşvik etmek amacıyla ihale düzenlenmiş ve geçmişe oranla önemli indirimler yapacak firmalara teşvik fonu verileceği açıklanmıştır¹⁹⁷.

İhale yönteminin olumsuz yanlarından biri büyük teşebbüsün fazla tahsis satın alarak bunları kullanmaması ihtimalidir. Ayrıca pazara sonradan giren firmalar için tahsis almak bu kapsamda sıkıntı doğurabilir. Bu yaklaşımın kamu otoritesi açısından faydası ise ihalenin gelir getirici olmasıdır. Sonuç olarak söz konusu olumsuz yanların kamu otoritelerince düzenlenmesi önemlidir. İlave olarak emisyon azaltılmasına yönelik hedef pazarların her birinin farklılık arz edebileceği dikkate alınarak her piyasa için farklı bir yöntemin geliştirilmesinin toplumsal faydanın en çoklanması adına önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu bilgiler ışığında dünyanın en büyük tahsis ticareti pazarı olan Avrupa Birliği pazarının ne şekilde işlediği konusunda bilgi verilmelidir. Her üye ülke Komisyon'un da onayını alarak emisyon üst sınırını AB'nin Kyoto Protokolü'nde belirttiği hedef doğrultusunda belirlemekte ve her yıl sonunda süresi dolan tahsisleri firma özelinde dağıtmaktadır. Bu tahsislerin ticareti 3 şekilde yapılabilecek olup bunlardan ilki kişinin kendisine ait olan tahsisi kişisel olarak ulusal sınırların ötesini de kapsayacak şekilde satabilmesidir. Bir başka usul ise tezgah üstü piyasalarda bir aracı kullanarak arz ve talebin bir araya gelmesiyle yapılan ticarettir. Son olarak spot pazarda diğer herhangi bir finansal enstrüman gibi alıcı ve satıcılardan oluşan borsaya kota olan üyeler arasında işlemin görülmesidir¹⁹⁸. Tahsis izni el değiştirdiğinde bu durum ulusal

¹⁹⁷ OECD (2006), s.164-165.

¹⁹⁸ 2006 yılının Nisan ayında spot piyasada karbondioksitin ton fiyatı 30 Euro olmuş, ancak sonradan çeşitli gerekçelerle fiyat dalgalı bir seyir izlemiştir. Temmuz 2009 itibarıyla karbondioksitin ton fiyatı 13 Euro dolaylarındadır. Anılan fiyatlara ilişkin ayrıntı için <http://www.pointcarbon.com>'dan faydalanabilir.

ve AB çapında ilgili mercilerin bilgilendirilmesiyle geçerlilik kazanır. Birçok ülke ilk aşamada tahsisleri büyükbaba yöntemiyle dağıtmış, bu ise firmalara beklenmeyen bir kâr getirdiği, ihaleye göre daha az etkin olduğu, yenilikçi rekabeti ve temiz ve yenilenebilir enerjiyi teşvik etmemesi gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Bu sisteme yönelik diğer eleştiriler ise devletlerin fazla tahsis vermesi, bedava tahsisin ürün fiyatlarındaki düşüş olarak pazara yansımaması (bir diğer ifadeyle teşebbüslerin sanki tahsisi para ile satın alıyormuşçasına ürünlerini bu maliyet kalemini dikkate alarak fiyatlandırması) ve tahsis fiyatlarındaki dalgalanmalar nedeniyle istenen amaca ulaşılamamasıdır. AB Komisyonu bu eleştirileri dikkate alarak 2013 yılından itibaren ihale yönteminin bu alanda daha çok kullanılmasını önermiş olup teklif, üye ülkeler ve AB Parlamentosu'ndan onay beklemektedir. Mevcut düzenlemede tahsis tasarrufuna izin verilmekte olup ticaret kapsamında 27 AB ülkesi ve Norveç, İzlanda ve Liechtenstein yer almaktadır¹⁹⁹. Bu bağlamda eleştiriler doğrultusunda rekabet otoritelerinin ürün fiyatlarındaki görece yüksekliğe ve tahsis fiyatlarındaki dalgalanmaya yönelik çalışmalar yapması ve bunun nedenlerini ortaya koyması istenen amaçlara ulaşılmasını kolaylaştırabilir.

Emisyon azaltımı çerçevesinde OECD ülkelerinde diğer bazı farklı uygulamalar bulunmaktadır. Bunlardan ilki çevreye zararlı olan karbon salınım miktarının azaltılması ve fosil enerjinin yenilenebilir enerjiye²⁰⁰ göre daha pahalı olması için karbona fiyat getirilmesidir. İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç farklı oranlarda karbon vergileri uygulamıştır. İkinci olarak ise fosil enerji kaynaklarına yönelik vergi getirilerek bunların kullanımının caydırılması bulunmaktadır. İngiltere, Almanya, İsveç ve Hollanda fosil enerji kaynaklarına vergi getirmiş, yenilenebilir enerji kaynaklarını da birçok durumda vergiden muaf tutmuşlardır. Üçüncü bir düzenleme ise fosil ve yenilenebilir kaynaklar için emisyon yoğunluğunun belirlenmesidir. Dördüncü bir uygulama belli sektörlerde faaliyet gösteren teşebbüslerin kullandıkları enerji kaynağının en azından belli bir kısmını yenilenebilir enerji kaynaklarından kullanılmasının zorunlu tutulmasıdır. Bu programlar İtalya, Danimarka, Belçika, Avusturya, İsveç, İngiltere'de planlanmış veya uygulanmaktadır. ABD'de ise 18 eyalette ve Washington DC'de elektrik üretiminde bulunan teşebbüslerin kullanabileceği çeşitli enerji portföyleri belirlenmiştir. Beşinci olarak yenilenebilir enerjiye sağlanan teşvikler bu enerji çeşitlerinin fosil enerji üzerindeki rekabet gücünü artırmaktadır. Bu kapsamda ABD, Kanada, Kore ve çeşitli AB ülkeleri kilovat

¹⁹⁹ <http://www.eubusiness.com/Environ/1193418125.05>

²⁰⁰ Yenilenebilir enerji, güneş ışığı, rüzgar, yağmur, jeotermal ısı ve gelgit gibi kaynaklardan üretilen enerjidir. 2006 yılında dünya enerjisinin %18'si bu kaynaklardan üretilmiştir. Bu kaynaklar geleneksel enerji üretimine göre daha çevre dostu olup bu vasıta ile üretilen enerjinin yeniden üretilmesi çevresel açıdan avantaj teşkil etmektedir.

başına veya bu kaynakların kullanımına yönelik ekipmanların oluşturacağı maliyeti esas alarak sübvansiyon vermektedirler. Örneğin ABD, elektrik üretmek için kurulan yeni jeotermal ve güneş enerjisi tesislerine % 10 oranında yatırım vergisi kredisi vermektedir. Son olarak yenilenebilir enerjiye yönelik arge faaliyetleri için sübvansiyonlar oldukça yaygın olup buna hükümet destekli araştırma programları, ortak projeler, bağışlar ve vergi teşvikleri de dahildir. Bu uygulamayı tercih eden ülkeler ABD, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Almanya, Japonya ve Hollanda'dır. Ayrıca yenilenebilir enerji için çok sayıda finansal teşvik de bulunmakta olup bunlar, kişisel ve kurumsal vergi kredileri ve bu ürünlere yönelik çeşitli vergi muafiyetleridir²⁰¹.

Bu doğrultuda her ne kadar seçilen yöntemler, fosil kaynaklı enerji üreticilerini yenilenebilir enerji üreticileri karşısında rekabet açısından olumsuz yönde etkiliyorsa da, yenilenebilir enerjinin çevre dostu ve temiz olması anılan tercihin ülkeler tarafından yapılması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla ikame olabilecek iki unsurdan biri lehine pozitif ayrımcılık olduğu görülmektedir. Bu düzenlemeler rakip olabilecek ürünler arasında rekabetin bozulması sonucunu doğuruyor olsa da bu yaklaşımın çevre korunması ve gelecek nesiller adına olumlu olduğu düşünülmektedir. Nitekim çevresel kirlilik nedeniyle ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarının ve sağlık masraflarının azaltılması dahi toplumsal faydanın artması adına önemlidir. Bu konuda yapılacak analitik bir çalışma toplumsal refah açısından bu yaklaşımın uzun vadede daha olumlu sonuçlar doğuracağını ortaya koyacaktır.

Bu konuya yönelik rekabet açısından sorun yaratacak bir başka örnek İngiltere'den verilebilir. Bu ülkede cam elyaf fabrikalarının emisyon tahsisi kapsamına girmesine karşın, cam yününün doğrudan rakibi olan kaya yününün bu çerçevede değerlendirilmemesi mineral yün sektöründe rekabetin bozulmasına yol açmıştır²⁰². Dolayısıyla buna benzer durumların ortaya çıkmaması adına, birbiriyle rakip konumda olup çevre kirliliği yaratan her teşebbüsün programa dahil edilmesi gerekmektedir. Ancak yukarıdaki örnekte olduğu gibi rakip üründen birinin kirlilik yaratması ve diğerinin temiz olması durumunda düzenleyicilerin rekabetin bozulacağını bilerek temiz üretimi desteklemeleri olasıdır.

Ticareti yapılabilir izinler kapsamında rekabet politikasına yönelik başka hususların da ortaya çıkabilmesi olasıdır. Bu kapsamda ilk akla gelen tahsis ticaretinin az sayıda satıcı ve alıcı olması nedeniyle tekelci bir piyasa yapısına sebep olabileceğidir. Ayrıca belirgin işlem maliyetleri ve yetersiz bilgi

²⁰¹ FISCHER, C. ve NEWELL R. Environmental and Technology Policies for Climate Mitigation Resources For the Future, DP 04-05, 2004 Revised at 2007, s.6-7.

²⁰² OECD (2006) s.165

nedeniyle piyasanın işleyişinde sorunların ortaya çıkması da olasılık dahilindedir. İlave olarak devlet organlarının emisyon ölçümünü çok maliyetli bulmaları teşebbüslerin pazardan tahsis almalarının önünde bir engel olacaktır. Dolayısıyla bu ve bu gibi unsurların herhangi birinin varlığı tahsis pazarının optimal seviyenin altında işlemesine sebep olabilecektir²⁰³.

Yukarıda yer verilen sıkıntılar hem tahsis ticareti hem de iznin konu olduğu ürün bazında olabilir. Fakat en büyük sıkıntının her iki pazarda da teşebbüslerin rakip olması durumunda çıkması beklenmelidir. Bunun gerekçesi ise izin pazarının rekabetin kısıtlanmasına yönelik bir platform olarak kullanılabilmesidir. Üretim için kirletme izni gerekiyorsa ve eğer izinlerin tasarrufu yönünde bir engel yok ise, izin piyasası ihtiyaçtan fazla izin alınması yoluyla mevcut veya potansiyel bir rakibi dışlamak veya üretim yapmasını engellemek için kullanılabilir. Nitekim hakim bir teşebbüs veya derin cebe sahip bir firma izin satın alarak pazarda yıkıcı faaliyette bulunabileceği gibi, pazar gücü sayesinde tahsis piyasasının etkin bir şekilde çalışmasını önleyebilecek, bu ise rekabete aykırı ve toplumsal refahı olumsuz yönde etkileyecek sonuçların doğmasına sebep olabilecektir²⁰⁴.

Ayrıca teşebbüsler yeni girişleri engellemek için tahsisleri biriktirme yoluna gidebilirler. Üstelik tasarrufa yönelik düzenleyici bir limit yok ise bu durum yıkıcı sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir. Ancak bu, tahsis ticaretine çeşitli sektörlerin dahil edilmesi ve piyasaya yeni giriş yapan firmaların tahsis almasının sağlanmasıyla engellenebilir. Ayrıca firmalar tahsisleri biriktirerek fiyatları manipüle etme yolunu da seçebilirler. Bu da yine tahsis cetvelindeki firma sayısını, emisyon çeşidini ve bu kapsamdaki coğrafi sınırları büyütmeyle önlenir²⁰⁵. Birleşik Krallık'ta ihaleyle dağıtılan tahsisler özelinde fiyatlarda manipülasyon olmaması nedeniyle bir teşebbüsün teşvik fonunun %20'sinden daha fazlasını satın alması engellenmiştir. Bu bağlamda yukarıda yer verilen endişeler gündelik hayata yansımamış olmakla birlikte²⁰⁶, bu durumun hiç yaşanmayacağını söylemek zordur.

Ancak yine de pazardaki büyük firmaların izin pazarını manipüle edebileceği hususunda bazı yazarlar görüş belirtmişlerdir. Önceki paragraftaki yaklaşımla birlikte değerlendirildiğinde henüz çok yeni olan bu düzenleme bağlamında kesin sonuçlara ulaşmanın erken olduğu söylenebilir²⁰⁷. Yine de bu

²⁰³ Fullerton ve Stavins, (1998) s.1.

²⁰⁴ FEHR, Nils-H.M.V.D., (1993) Tradable Emission Rights and Strategic Interaction, Environmental and Resource Economics 3, s.129 ve s.144.

²⁰⁵ Birleşik Krallık bu kapsamda 6 adet sera gazı etkisi yaratan emisyonu programa dahil etmiştir. OECD (2006) s.165.

²⁰⁶ Viscusi vd. (2005) s.768.

²⁰⁷ OECD (2007) s.198

düzenlemeler ülke bazında gündeme gelirken anılan ya da benzeri sıkıntıların ortaya çıkmaması adına, tasarruf yaklaşımının teşebbüslere esneklik ve fayda sağladığı gerçeği saklı tutularak, tasarrufa bir limit getirilmesi mümkün görülmektedir. Ayrıca rakipler arasında rekabeti kısıtlayıcı bir anlaşma yapılarak tahsis fiyatının tespiti veya rakiplerin anlaşması suretiyle başka bir rakibin dışlanması amacıyla pazarın bu yönde kullanılması ihtimalleri de gözardı edilmemelidir.

2007 yılında Mansur tarafından yapılan çalışmada tam rekabet koşullarında olmayan bir pazarda çevre politikaları seçiminin çıktığı ve refah düzeyini nasıl etkilediği araştırılmış ve ayrıca pazar gücüne yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda çevre düzenlemesi olan bir piyasada bir firmanın davranışları diğer firmaların emisyon ve üretim kararlarını etkilemektedir. Firmaların emisyon üzerinden vergi ödemeleri durumunda ise değişen emisyonlar kirletmenin marjinal maliyetini değiştirmeyecektir. Ancak tahsis ticareti rejimi altında kirletenlerin aldığı kararlar tahsis fiyatını etkileyecektir²⁰⁸.

Teşvik bazlı mekanizmalar geliştirilirken pazar gücünün dikkate alınması gerekmektedir. Hakim durumda olan firmanın küçük firmalara göre daha fazla kirlilik yaratıcı bir şekilde üretim yapması durumunda pazar gücünün uygulanması ilgili pazardaki kirliliğin azalmasını ve tahsis pazarındaki fiyatların düşmesini sağlamakta, hatta optimal kirlilik üst sınırı tam rekabetçi pazardan daha düşük olmaktadır. Hakim durumda olan firmanın küçüklere göre daha az kirlilik yaratması durumunda ise tam tersi sonuca ulaşılacaktır. Bu kapsamda vergi veya tahsis sisteminin refah açısından etkinliği pazar koşullarına bağlıdır. Bunun nedeni ise düzenleyici otoritelerin stratejik pazar davranışlarına uyum gösterme konusunda yavaş olmaları veya rekabetçi hususları bu bağlamda dikkate almamaları olabilir. Tahsis yaklaşımı vergiye göre teşebbüslerin piyasada fiyat alıcısı olmaları durumunda tercih edilebilir. Ancak burada marjinal zarar ve marjinal uyum maliyeti mutlak anlamda benzer eğimlere sahipse bu politikalar aynı refah kayıplarına sebep olacaktır. Küçük firmaların hakim durumda olan teşebbüslere kıyasla daha az emisyon miktarına sahip olması durumunda pazar gücünün uygulanıyor olması nedeniyle tahsis fiyatları düşmektedir²⁰⁹.

Tahsis sistemi hakim durumdaki teşebbüsün marjinal maliyetinin marjinal hasılasından çok daha fazla düşmesi durumunda tercih edilebilir olacaktır ki bu da küçük teşebbüslerin marjinal maliyetlerine bağlıdır. Eğer

²⁰⁸ MANSUR E.T. (2007), "Prices vs. Quantities: Environmental Regulation and Imperfect Competition", Nber Working Paper Series, Working Paper 13510 s.1

²⁰⁹ Mansur (2007) s.27.

küçük firmalar daha çok kirlilik yaratıyorlarsa stratejik hareket tahsis fiyatını yükseltecektir. Bu ise hakim durumdaki teşebbüsün marjinal hasılasını marjinal maliyetinden daha çok yükseltmektedir. New Jersey, Pennsylvania ve Maryland elektrik piyasasında yapılan çalışmada görülmüştür ki pazarın daha rekabetçi olması durumunda tahsis fiyatı %93 daha fazla olmakta ve stratejik firma davranışı yerel emisyonları %9 oranında azaltmaktadır. Oligopolistik piyasada ise vergi yönteminin tercih edilmesi durumunda dara kaybı tahsis ticaretine göre %7 daha fazla olmaktadır²¹⁰. Bunun arkasında yatan neden ise oldukça basittir. “A” firması üretimini artırmayı tercih ederse ilave izin almak zorunda kalacak olup bu, izin fiyatlarını ve rakiplerinin maliyetlerini artıracak ve onları arzlarını düşürmek zorunda bırakabilecektir²¹¹. Sonuç olarak düzenleyici otoriteler toplumsal refahı çevresel düzenlemelerle firma davranışlarının karşılıklı etkisini dikkate alarak artırabilirler. Bu noktada pazar yapısına göre tercih edilecek yöntemin rekabet politikası ve toplumsal refah adına önem taşıdığı görülmektedir. Önceki bölümlerde olduğu gibi bu hususlarda da rekabet savunuculuğunun, rekabetin en az kısıtlanacağı ve toplumsal kaybın en az yaşanacağı alternatifin önerilmesi adına kritik olduğu düşünülmektedir.

Diğer yandan ekonomik düzenlemenin tahsis pazarına yönelik etkileri de bulunmaktadır. Nitekim Joskow 2001 yılında yaptığı çalışmada 2000 senesinde yaşanan California elektrik krizine atıf yaparak bir piyasadaki başarısızlığın diğer piyasayı olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle ekonomik düzenleme ve çevre politikaları arasındaki bağın önemli olduğunu vurgulamıştır²¹². Bu bağlamda iki önemli bulgu ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki yeniden yapılandırılmış ve serbestleştirilmiş elektrik piyasasındaki üretim tesislerinin uyum açısından daha sermaye yoğun alternatifleri seçmelerinin, düzenlenmiş veya kamu tarafından sahip olunan tesislerle kıyaslandığında daha düşük bir olasılık olduğu görülmektedir²¹³. Dolayısıyla tek tip olmayan elektrik piyasası düzenlemeleri (ABD’de bu alandaki düzenlemelerin bölgeler ve eyaletler arası farklılıklar içermesi kastedilmektedir) nitrojen oksit emisyonlarının zararlarını artırmıştır. İkinci olarak ise ekonomik düzenleme ve çevre düzenlemeleri arasındaki bağlantı üst sınır ve ticaret programının etkinliğini tehlikeye atmıştır. Elektrik sektöründeki asimetric düzenlemelerin sonucu olarak hava kalitesinin daha kötü olduğu eyaletler daha fazla tahsis almışlardır. Bütün bunlar tahsis pazarının etkinliğini olumsuz yönde

²¹⁰ Mansur (2007) s.28.

²¹¹ OECD (2007) s. 204.

²¹² JOSKOW P.L. (2001) California’s Electric Crisis, NBER Working Paper Series, Working Paper 8442, s.44

²¹³ Birçok yazarın elektrik piyasasıyla ilgili çalışma yapması ve bunlara bu çalışmada yer verilmesinin nedeni çevre kirliliğinin en önemli unsurlarından bir tanesinin elektrik üreticileri olmasıdır.

etkilemiştir. Sonuç olarak emisyon ticareti programlarının etkileri önceden tahmin edilirken hedeflenen sektörün yapısı dikkate alınmalıdır²¹⁴. Ayrıca düzenlemelerin bölgesel farklılık arz etmemesi ve yeknesak olmasıyla birlikte çevre politikalarının amaca daha çok hizmet edeceği görülmektedir.

Son olarak bu konuda bir başka görüş de rekabetçi pazarda uzun dönem etkinliğinin sağlanması adına düzenleyici otoritelerin her firmanın kirlilik düzeyini ve firma sayısını kontrol etmeleri gerektiğidir. Bunlardan yalnızca biriyle (toplam kirlilik tahsisi) arzu edilen amaçlara ulaşmak olası değildir²¹⁵. Dolayısıyla kısa vadede pazara girişin sınırlandırılması suretiyle uzun dönemde rekabetçi dengeye ulaşılabileceği savunulmaktadır.

7. REKABET OTORİTELERİ AÇISINDAN

Rekabet kurumlarının çevresel düzenlemeler sürecinde rekabetin korunması adına üzerine düşen görevler bulunmaktadır. Bu kapsamda yukarıda yer verilen çalışmalar rekabet kurumlarına yön gösterici niteliktedir. Ancak bu çalışmaların bu alanda yapılan ilk denemeler olduğu; ilave olarak da çevresel düzenlemeler ve rekabet ilişkisinin yeni bir alan olması nedeniyle bu konudaki ampirik kanıtların zayıf olduğu da belirtilmelidir²¹⁶. Ancak yine de bu bilgilerin dahi rekabet kurumlarına ve konuyla ilgilenenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Çevresel düzenlemeler yapılırken rekabet otoriteleri açısından ilk olarak dikkat edilmesi gereken husus düzenlemeler yapılırken rekabeti en az kısıtlayıcı yöntemin seçilmesi veya daha az kısıtlayıcı düzenlemelerin olup olmadığıdır. Bu kapsamda aşağıda verilen örnek yol gösterici niteliktedir.

ABD’de Montana ve Wyoming eyaletleri arasında yer alan Powder Nehri Havza’sındaki düşük sülfürlü kömür, ABD ortabatı bölgesindeki yüksek sülfürlü kömüre göre daha az maliyetle çıkarılmaktadır. Fakat kömürün taşıma maliyeti yüksek olduğundan ve uzak mesafelere yapılan nakliye işlemlerinde taşıma nihai maliyetin önemli bir kalemini oluşturduğundan, söz konusu düşük sülfürlü kömür hava kirlilik oranının görece daha az olduğu kömürün çıkarıldığı yere yakın bölgelerde kullanılmıştır. Demiryolu piyasasını düzenleyen Staggers Demiryolu Yasası²¹⁷ demiryolu taşımacılığında Burlington Northern unvanlı teşebbüsün tekel olduğu pazarda rekabeti önleyen kısıtlamaları kaldırmıştır.

²¹⁴ FOWLIE, M., (2007), Emissions Trading, Electricity Industry Restructuring and Investment in Pollution Abatement, s.38-39.

²¹⁵ CARLTON, D.W. ve LOURY G.C., The Limitations of Pigouvian Taxes as a Long-Run Remedy for Externalities, The Quarterly Journal of Economics, Vol. 95, No. 3. (1980), s.566.

²¹⁶ OECD (2007), s.205.

²¹⁷ Staggers Rail Act olarak bilinen 1980 tarihli yasa, 1976 tarihli yasa ile serbestleşmeye başlayan piyasayı daha da serbest hale getirmiş ve pazardaki fiyat esnekliğini artırmıştır (Sherman (2008) s.541-542).

Bunun sonucunda 1979 yılından 1993 yılına kadar söz konusu Havza dışına yapılan kömür taşımacılığında taşıma fiyatları yarıya inmiştir. Söz konusu rekabet sayesinde anılan düşük sülfürlü kömürün daha uzak bölgelerde kullanılmasına imkan sağlanmış ve ABD ortabatı bölgesindeki sülfür dioksit emisyonlarının azalmasına katkıda bulunulmuştur²¹⁸.

Görüldüğü gibi konuyla ilişkili bir alanda yapılan ve rekabeti artıran düzenleme çevresel faydalar sağlamış, üstelik bu probleme yönelik olarak yapılabilecek olası bazı çevresel düzenlemeler ile rekabet kısıtlanmamıştır. Bu noktada yukarıdaki örnekte muhtemelen toplumsal açıdan en etkin çözüme ulaşıldığı düşünülmektedir. Sonuç olarak rekabet otoritelerinin gereken durumlarda benzer bir arayış içine girmesi ve takiben rekabet savuculuğu mekanizmasını çalıştırması bu açıdan fayda sağlayacaktır.

Diğer yandan rekabet ve çevre düzenlemelerinin her ikisinin de rekabetçi piyasasının iyi bir şekilde işlemesi için piyasa aksaklıklarını önlemeye ve toplumsal refahı tüketici refahını azaltmadan artırmaya çalıştığına, bu iki politikanın aslında birbirlerinin tamamlayıcısı olduğuna ve ikisinin de iyi bir şekilde uygulanması durumunda amaçları olan toplumsal refahın artabileceğine yukarıda değinilmiştir. Dolayısıyla çevre ve rekabet politikalarının uygulayıcıları bu gerçeğin farkına varıp birbirlerini rakip olarak görmeyerek eşgüdümlü bir politika izlemelidirler²¹⁹.

Bu noktada eşgüdüm bağlamında bazı örnekler verilebilir. Atıklarla ilgili olarak OFT, yerel otoritelere tedarik pazarında rekabeti artıran ve maliyetleri düşüren potansiyel sağlayıcıların sayısının artırılması amacıyla danışma hizmeti vermektedir²²⁰. Ayrıca OFT, DEA bağlamında diğer devlet kurumlarına rekabet değerlendirmesi özelinde yardım vermekte olup bu çevresel düzenlemeleri de kapsamaktadır²²¹. Japon Rekabet Otoritesi ise Çevre Bakanlığı'na pazardaki mevcut sağlayıcılara, pazara yeni girenlere göre avantaj sağlayan ve elektrik piyasasında rekabeti azaltan emisyon katsayılarını tekrar gözden geçirme konusunda yardımcı olmuştur. Diğer yandan Finlandiya Rekabet Otoritesi, şişe ve otomobil geri dönüşümü ile ilgili olarak rekabetin korunması ve aynı zamanda çevresel hedeflere ulaşılması adına mevzuatın değiştirilmesi yönünde yaklaşım sergilemiştir. Çek Rekabet Otoritesi ise tekel yaratan ve yeni girişlere dezavantaj sağlayan elektronik atık tanzim cetvelinin gözden geçirilmesini talep etmiştir²²². İlave olarak atık yönetimi özelinde 2003

²¹⁸ Sherman (2008) s.728.

²¹⁹ OECD (2007), s.178.

²²⁰ OECD (2007) s. 173.

²²¹ OECD (2006) s. 162.

²²² OECD (2007) s. 173.

yılından beri AB üye ülkelerinin rekabet otoriteleri ve Komisyon bilgi ve tecrübe değişimi faaliyetinde bulunmaktadır²²³. Dolayısıyla yukarıda da belirtildiği gibi koordinasyonun ve ayrıca rekabet savunuculuğunun bu hususta taşıdığı önemin verilen örneklerle pekiştiği düşünülmektedir.

Özetle rekabet otoritelerinin her zaman tek dikkat ettikleri husus rekabet olmamalıdır ve rekabetin tüketici refahını ve buna bağlı olarak da toplumsal refahı artırmaya yönelik olduğu unutulmamalıdır. Ancak yukarıda yer verildiği gibi çevresel düzenlemelerin de rekabetçi süreci olumsuz yönde etkileyebileceği durumlar mevcuttur. Buna yönelik olarak rekabet otoriteleri hazırlıklı olmalı, çevresel düzenlemelerin neler olduğu ve ayrıca bunların rekabete olan potansiyel etkileri konusunda bilgi sahibi olmalıdırlar. Rekabetçi sürecin olumsuz yönde etkilenebileceğinden hareketle çevresel düzenlemelerin topluma olan etkisini ölçmek adına etraflı bir fayda maliyet analizinin yapılması gerekmektedir. Nitekim ekonomik analizler daha etkin politikalar izlenebilmesi adına kritik bir göreve sahiptir²²⁴. Bu kapsamda rekabet otoriteleri de düzenlemenin rekabet üzerindeki etkilerini, tüketici artığındaki ve toplumsal refahtaki değişimi rekabet etki analizi veya fayda maliyet analizi ile ortaya koymalıdır. Bu şekilde rekabet politikası daha iyi belirlenir ve daha geniş bir bilgi ile doğru politikalar geliştirilebilir²²⁵. Anılan doğrultuda çevre düzenleyicileri ile rekabet otoritelerinin sıkı bir işbirliği içinde olması sorunun çözümüne büyük katkı verecek olup bu her iki politikanın ortak amacı olan toplumsal refahın tüketici refahını azaltmadan ençoklanması hedefine ulaşılmasında destek sağlayacaktır.

Son iki paragrafla birlikte çalışmanın tamamından çıkan en önemli sonuçlardan bir tanesi rekabet kurumlarının bu bağlamda rekabet savunuculuğu mekanizmasını çevre ile ilgili konularda çok yoğun bir şekilde kullanmasının yerinde olacağıdır. Bunun için de çevre düzenlemelerinin iyi bilinmesi ve sağlıklı analizi gereklidir. Bu doğrultuda Rekabet Kurulu tarafından alınan 5.6.2008 tarih ve 08-37/498-179 sayılı karar Türkiye adına iyi bir örnektir. Kararda Eskişehir Odunpazarı ilçesi ambalaj atıkları piyasasında rekabetçi pazar koşullarının oluşumunun temini açısından, Çevre ve Orman Bakanlığı'na ekonomik olarak yüksek atık değerine sahip belediyelerde, bu değerle orantılı sayıda lisanslı firmanın çalışmasına kolaylık sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması yönünde görüş bildirilmesinin yararlı olacağı belirtilmektedir. Kurul'un bu yaklaşımını artırarak devam ettirmesinin ve ayrıca fayda maliyet

²²³ OECD (2006) s. 186.

²²⁴ Hahn (1999) s.4.

²²⁵ The US FTC and The US DOJ (2006) s 2.

analizini geliştirmesinin hem söz konusu açıdan hem de AB süreci bağlamında son derece yararlı olacağı fikri taşınmaktadır.

Diğer yandan çevresel düzenlemelerin etkilediği faaliyetler baskı, organik ve inorganik kimyasallar, lastik ve çeşitli plastik ürünler, motorlu araçlar, üretilmiş metaller, kereste ve odun ürünleri, içinde demir olmayan metaller, petrol rafine işlemleri, akaryakıt, taş, cam, kil, beton, kağıt ve kağıt hamuru, demir ve çeliktir²²⁶. Son 30 yıllık dönemde ise çevre konusunda öne çıkan sektörler kimyasallar, doğal kaynakların çıkarılması, enerji üretimi ve ulaşımıdır²²⁷. Bu husus Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise gerekli kontrol önlemleri alınmadığı için enerji santrallerinin önemli sorunlar oluşturduğu görülmektedir²²⁸. Bu çerçevede çevreye yönelik düzenlemelerin en çok anılan sektörler üzerinde etki doğurması beklenmektedir. Dolayısıyla AB sürecinde bu sektörlerle yönelik olarak bazı uygulamaların gündeme gelmesi kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç olarak rekabet otoriteleri çevresel düzenlemeler kapsamında rekabet savunuculuğuna yönelik kapasite inşa etmeli ve çevresel düzenlemelerin net etkilerini rekabetin kısıtlanmasından doğacak maliyetleri de ortaya koyarak değerlendirmelidirler. Kamu otoriteleri tarafından yapılacak düzenlemeler bu şekilde toplum adına en faydalı sonuçlar doğuracak ve çevre koruması sağlanırken rekabet gereğinden fazla kısıtlanmayacaktır.

8. SONUÇ

Çevresel düzenlemelerin ortaya çıkışı gelecek nesillere sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakmak amacıyla dışsallık sonucu oluşan piyasa aksaklıklarının düzeltilmesi arayışındandır. Fakat bu düzenlemelerin refah etkilerinin tespit edilmesi kolay değildir. Yukarıda yer verilen nedenlerle çevresel düzenlemeler tüketici fiyatlarını artırıcı etkiler doğurabilir. Bir diğer deyişle çevresel faydalar sağlamak adına yapılan düzenlemeler pazarda rekabetin azalmasına yol açabilir ve teşebbüslerin maliyetlerini artırabilir. Nitekim çalışmada bu konuda olası durumlara değinilmiştir.

Bu bilgiler ışığında mevcut veya yapılması düşünülen çevresel düzenleme, buna ilişkin fayda maliyet analizi yapılmadan eksik olacaktır. Şöyle ki çevresel düzenlemelerin getireceği fayda, (Buna örnek olarak temiz bir çevre sayesinde verimli bir üretim veya çevre sorunlarından kaynaklanan sağlık harcamalarının azalması verilebilir) bunun rekabeti kısıtlayarak oluşturacağı maliyet hesaplanarak değerlendirilmelidir. Bu durumlarda rekabeti en az

²²⁶ Greenstone (2001) s. 8.

²²⁷ OECD (2007) s.176.

²²⁸ DPT (2007) s.21

kısıtlayan yöntem seçilmeli veya daha az kısıtlayıcı düzenlemeler üzerinde çalışılmalıdır.

Ancak şu da gözden kaçmamalıdır ki bazı hallerde çevresel düzenleme olmaması durumunda fazla yapılan üretim kirlilik miktarını artırabilecektir. Nitekim üretim üzerinden kirliliğe yönelik alınan vergi fazla üretimi azaltmaya yöneliktir. Dolayısıyla rekabetçi üretim düzeyinden daha az ürün üretilmesine yol açtığı dikkate alındığında, pazar gücü çevre korunması adına arzu edilen bir durum olabilmektedir. Ancak bilindiği gibi rekabet düzenlemeleri pazar gücünün azaltılması ya da ortaya çıkmaması adına yapılmaktadır. Bir başka anlatımla rekabet politikaları tam rekabetçi üretim düzeyini hedefleyerek daha fazla ürün ve daha düşük fiyatı hedefler. Diğer yandan her iki politika da rekabetçi piyasasının iyi bir şekilde işlemesi için pazar aksaklıklarını önlemeye ve toplumsal refahı tüketici refahını azaltmadan artırmaya çalışır. Dolayısıyla bu iki politika aslında birbirinin tamamlayıcısı olup her ikisinin iyi bir şekilde uygulanması durumunda amaçları olan toplumsal refahı artırabilirler. Bir başka anlatımla bu politikalar birbirlerinden bağımsız veya birbirlerinin karşısı gibi görünmekle birlikte yalnızca kirliten tarafın ödemesi durumunda birbirlerini karşılıklı olarak güçlendirmektedirler²²⁹. Söz konusu çerçevede bu politikaların birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu unutulmamalıdır. Dünyada yaygın olarak benimsenen piyasa ekonomisinin en önemli unsuru rekabet olduğu gibi, hem kendimiz hem de gelecek nesiller için yaşanabilir bir çevre bırakmanın tek yolu çevre politikalarıdır. Dolayısıyla her iki politikanın uygulayıcıları bu gerçeğin farkına varıp birbirlerini rakip olarak görmeyerek eşgüdümlü bir politika izlemeli²³⁰ ve bu eşgüdümün çok önemli toplumsal faydalar sağlayacağını hiçbir zaman gözden uzak tutmamalıdır.

Bu bağlamda çalışmanın tamamından çıkan en önemli sonuç rekabet kurumlarının rekabet savunuculuğu mekanizmasını çevre ile ilgili konularda çok yoğun bir şekilde kullanmasının yerinde olacağıdır. Bunun için de çevresel düzenlemelerin rekabet otoritelerince iyi bilinmesi ve sağlıklı analizi için çevresel düzenlemeler kapsamında kapasite inşasının gerekli olduğu görülmektedir. Bu sayede de rekabetin gerekli olandan daha fazla kısıtlanmasının önüne geçilebilecektir.

²²⁹ Vedder (2000), s3.

²³⁰ OECD (2007), s.178.

KAYNAKÇA

AMERICAN BAR ASSOCIATION SECTION OF ANTITRUST LAW AND SECTION OF INTERNATIONAL LAW (2009), “Joint Comments, the Response to Questionnaire Issued By the European Commission in Connection with Its Review of The Current Regime For The Assessment of Horizontal Cooperation Agreements”,

http://ec.europa.eu/competition/consultations/2009_horizontal_agreements/aba.pdf, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

BECKER, R. ve V. HENDERSON (2000), “Effects of Air Quality Regulations on Polluting Industries”, *Journal of Political Economy*, Vol. 108, No:2, s.379-421.

BILITEWSKI B, G. HARDTLE, K. MAREK, A. WEISSBACH ve H. BOEDDICKER (1997), *Waste Management*, Springer Verlag, Berlin.

BESANKO, D, D. DRANOVE, M. SHANLEY ve S. SCHAEFER (2007), *Economics of Strategy*, Fourth Edition, John Wiley and Sons Inc. US.

BROCK, W. A. ve D. EVANS (1985), “The Economics of Regulatory Tiering”, *RAND Journal of Economics*, 16(3), s.398-409.

BROWN, J. (2005), “Raising Rivals Costs via California’s Environmental Regulations: An Empirical Test”, Seminar Paper Presented at University of California, Santa Barbara, www.econ.ucsb.edu/seminar/papers/f05/brown.pdf, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

BUCHANAN, J. M. ve G. TULLOCK (1975), Polluters’ Profits and Political Response: Direct Controls Versus Taxes, *American Economic Review*, 65(1), s.139-147.

BURTRAW, D. (2009), *Next Step in Domestic Climate Policy: Issues and Innovations*, Presentation at Gerald R. Ford School of Public Policy University of Michigan Ann Arbor, March 18, 2009.

BUSHNELL, J.B. ve C.D. WOLFRAM (2007), The Economic Effects of Vintage Differentiated Regulations: The Case of New Source Review, University of California Energy Institute Center for the Study of Energy Markets, Paper CSEMWP-157.

CARLTON, D.W. ve C. LOURY (1980), The Limitations of Pigouvian Taxes as a Long-Run Remedy for Externalities, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 95, No. 3, s.559-566.

COASE, R.H. (1960), The Problem of Social Cost, “*The Journal of Law and Economics*”, Vol. 3. (October 1960) s.1-44.

CRAIN, M. (2005), “The Impact of Regulatory Costs on Small Firms”, SBA Office of Advocacy, <http://www.sba.gov/advo/research/rs264tot.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

CREIGHTON, S. A. (2005), “Cheap Exclusion”, Remarks Before: Charles River Associates 9th Annual Conference Current Topics in Antitrust Economics and Competition Policy Washington, DC, <http://www.ftc.gov/speeches/creighton/050425cheapexclusion.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

DEAN, T. ve R. BROWN (1995), “Pollution Regulation as a Barrier to New Firm Entry: Initial Evidence and Implications for Further Research,” *Academy of Management Journal* 38(1), s.288-303.

FEHR, Nils-H.M.V.D. (1993), “Tradable Emission Rights and Strategic Interaction”, *Environmental and Resource Economics*, 3, s.129-151.

FISCHER, C. ve R. NEWELL (2007), “Environmental and Technology Policies for Climate Mitigation”, Resources For the Future”, DP 04-05, 2004 Revised at 2007, <http://www.rff.org/rff/Documents/RFF-DP-04-05-REV.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

FOWLIE, M. (2007), Emissions Trading, Electricity Industry Restructuring and Investment in Pollution Abatement, <http://sitemaker.umich.edu/fowlie/files/jmp.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

FOWLIE, M. (2008a), Lecture Notes: Public Goods and Externalities, SPP 564 Winter 2008, University of Michigan Ford School of Public Policy.

FOWLIE, M. (2008b), CAT 09 PPT, SPP 564 Winter 2008, University of Michigan Ford School of Public Policy, Ders notları.

FOWLIE, M, S. P. HOLLAND ve E.T. MANSUR (2009), “What Do Emissions Markets Deliver and to Whom? Evidence From Southern California's Nox Trading Program”, NBER Working Paper No: 15082, <http://www.nber.org/papers/w15082.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

FULLERTON, D. ve R. STAVINS (1998), “How Economists See the Environment”, *Nature*, Vol: 395, No: 6701.

GOLDBERG, P. (1998), “The Effects of the Corporate Average Fuel Efficiency Standards in the US”, *Journal of Industrial Economics*, (47), s.1-33.

GREENSTONE, M. (2001), “The Impacts of Environmental Regulations on Industrial Activity: Evidence from the 1970 and 1977 Clean Air Act Amendments and The Census of Manufactures”, National Bureau of Economic Research, Working Paper 8484,

http://www.nber.org/papers/w8484.pdf?new_window=1,

Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

GOULDER, L.H. (2009), “Carbon Taxes vs. Cap and Trade”, Stanford University, Resources for the Future and NBER, Lecture Readings: Public Goods and Externalities, SPP 564 Winter 2008, University of Michigan Ford School of Public Policy.

JOSKOW, P.L. (2001), “California’s Electric Crisis, NBER Working Paper Series”, Working Paper 8442, <http://www.nber.org/papers/w8442.pdf>,

Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

HAHN, R. (1999), “The Impact of Economics on Environmental Policy”, AEI-Brookings Joint Center for Regulatory Studies, Working Paper 99-4, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=167028,

Erişim Tarihi: Temmuz 2009.

HELLAND, E. ve M. MATSUNO (2003), “Pollution Abatement as a Barrier to Entry”, *Journal of Regulatory Economics*, 24(2), s.243-259.

KLING, C. L. ve J. ZHAO (1999), “On the Long-Run Efficiency of Auctioned vs. Free Permits”, Iowa State University webpapers,

<http://www.econ.iastate.edu/research/webpapers/NDN0015.pdf>,

Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

LEONE, R. A. ve J.E. JACKSON (1981), “The Political Economy of Federal Regulatory Activity: the Case of Water-pollution Controls.” Gary Fromm, (der.), *Studies in Public Regulation*, Cambridge: MIT Pres içinde s. 231-271, <http://www.nber.org/chapters/c11433.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

LIPSEY, R. ve A. CHRYSTAL (2006), *Economics*, Oxford University Press Eleventh Edition, Oxford New York.

MALONEY, M.T. ve G.L. BRADY (1988), “Capital Turnover and Marketable Pollution Rights”, *Journal of Law and Economics*, 31(1), s.203-226.

MALONEY, M.T. ve R.E. McCORMICK (1982), “A Positive Theory of Environmental Quality Regulation”, *Journal of Law and Economics*, 25(1), s.98-120.

MANSUR, E.T. (2007), "Prices vs. Quantities: Environmental Regulation and Imperfect Competition", Nber Working Paper Series, Working Paper 13510, <http://www.nber.org/papers/w13510>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

NELSON, R.A, T. TIETENBERG ve M. R. DONIHUE (1993), "Differential Environmental Regulation: Effects on Electric Utility Capital Turnover and Emissions", *The Review of Economics And Statistics*, 75 (2), s.368-373.

OECD (2006), *Policy Roundtable on Environmental Regulation and Competition*, OECD, Paris.

OECD (2007), "Environmental Regulation and Competition", *Journal of Competition Law and Policy*, Vol:9 No:2, Paris.

PASHIGIAN, P. (1984), "The Effects of Environmental Regulation on Optimal Plant Size and Factor Shares", *Journal of Law and Economics*, 27(1), s.1-28.

PIZER, A., W.R. MORGENSTERN ve J.S. SHIH (2008), "Evaluating Voluntary Climate Programs in the United States", Resources for The Future Discussion Paper, 08-13, <http://www.rff.org/RFF/Documents/RFF-DP-08-13.pdf>, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

PORTER, M.E. (1998), *Competitive Strategy*, The Free Pres, New York.

REKABET KURUMU (2009), Rekabet Terimleri Sözlüğü, Ankara, http://www.rekabet.gov.tr/dosyalar/images/file/Ekonomi/1_BASKI%20REKABET_TERIMLERI.pdf, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

SANKAR, U. (2006), *Environmental Externalities*, Madras School of Economics, <http://coe.mse.ac.in/dp/envt-ext-sankar.pdf>, Erişim Tarihi: Temmuz 2009.

SHADBEGIAN, R.J., W.B. GRAY ve C.L. MORGAN (2005), "Benefits and Costs from Sulfur Dioxide Trading: A Distributional Analysis", National Center for Environmental Economics Working Paper Series Working Paper 05-09, [http://yosemite.epa.gov/ee/epa/eed.nsf/44a8be610f6c5f0885256e46007b104e/ae68803ec775df65852571a8007245d7/\\$FILE/2005-09.pdf](http://yosemite.epa.gov/ee/epa/eed.nsf/44a8be610f6c5f0885256e46007b104e/ae68803ec775df65852571a8007245d7/$FILE/2005-09.pdf), Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

SHERMAN, R. (2008), "Market Regulation", First Edition, The Addison-Wesley Series, Boston, MA, US.

STAVINS, R. N. (2005), "The Effects of Vintage-differentiated Environmental Regulation", Resources for the Future, Discussion Paper 05-12, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=691342, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2007), *9. Kalkınma Planı Çevre Özel İhtisas Raporu*, Ankara, Türkiye.

TEWARI, D.D. ve K. SINGH (2003), *Principles of Microeconomics*, New Age International Limited Publishers, New Delhi.

UK GOVERNMENT ECONOMIC SERVICE (2006), “The Stern Report on Economics of Climate Change”,
http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm,
Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

US BUREAU OF THE CENSUS (1994), “The Pollution Abatement Costs and Expenditures Survey”,
[http://yosemite.epa.gov/ee/epa/wpi.nsf/7e8e12c2a0e34c0585256c2c00577d69/cf35f2d42c7b08c1852566b7006e7f20/\\$FILE/ma-200x94.pdf](http://yosemite.epa.gov/ee/epa/wpi.nsf/7e8e12c2a0e34c0585256c2c00577d69/cf35f2d42c7b08c1852566b7006e7f20/$FILE/ma-200x94.pdf),
Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

US FTC and US DOJ (2006), “Roundtable On Environmental Regulation And Competition, Note By The US FTC and The US” DOJ, Paris,
http://www.ftc.gov/bc/international/docs/competition_environment_roundtable_submission.pdf, Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

VEDDER, H.B. (2000), “Voluntary Agreements and Competition Law”, Nota Di Lavoro 79.2000, Fondazione Eni Enrico Mattei,
<http://www.feem.it/NR/rdonlyres/FC5A9109-6763-4D72-B01E-99C97874999/672/7900.pdf>,
Erişim Tarihi: Temmuz 2009.

VIDERAS, J. (2005), “Voluntary Environmental Programs as a Collusive Mechanism: Incentives, Design and Welfare Effects, Department of Economics”, Hamilton College, Working Paper 02/05,
http://academics.hamilton.edu/economics/home/Workpap/02_05.pdf,
Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

VISCUSI W.K, J.E. JR HARRINGTON ve J.VERNON (2005), *Economics of Regulation and Antitrust*, Fourth Edition, MIT Press, Cambridge, MA, US.

WELDFORD, R. ve A. GOULDSON (1993), *Environmental Management and Business Strategy*, First Addition, Financial Times Pitman Publishing, London, Great Britain.

WOERDMAN, E. (2001), “Developing a European Carbon Trading Market: Will Permit Allocation Distort Competition and Lead to State Aid? Sustainability Indicators and Environmental Evaluation”, Working Paper 51/2001, Fondazione Eni Enrico Mattei: Milan, Italy,

<http://www.feem.it/NR/rdonlyres/B3C7A730-442B-4907-9DE4-88F538EF7C6/354/5101.pdf>,
Erişim Tarihi: Ağustos 2009.

ENERJİ SEKTÖRÜNDE AYRIŞTIRMA UYGULAMALARI UNBUNDLING IN THE ENERGY SECTOR

Muzaffer EROĞLU*

Öz

Kamunun tekeline olan enerji sektöründe enerji şirketlerinin serbest piyasa aktörlerine devri son yıllarda yaygınlaşarak devam etmektedir. Fakat sektörün karakteristik olarak şebeke sistemine bağımlı olması nedeni ile sektörde rekabeti sağlamak için genel rekabet kurallarına ilave olarak yeni düzenlemeler yapılması gerekmektedir. İşte rekabetçi bir piyasa ortamını sağlamak ve özel sektör aktörlerinin şebeke sistemine girişlerini kolaylaştırmak için, ayrıştırma prensibi, temel hukuki ve ekonomik çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıştırma, enerji sektöründe üretim, iletim, dağıtım ve pazarlama bileşenlerinin birbirinden ayrılmasıdır.

Avrupa Birliği (AB) Enerji Hukuku, ayrıştırma uygulamalarına yönelik, son yıllarda dinamik bir düzenleme sürecinden geçmiştir. Sonuç olarak 2009 yılı itibari ile değişikliğe uğrayan Enerji Direktifleri ile ayrıştırmaya yönelik yeni kurallar getirilmiştir. Benzer olarak Türkiye, enerji sektörünü serbestleştirmek ve aynı zamanda sektörde rekabeti sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapma çabası içerisinde. Bu düzenlemeler ayrıştırma uygulamasına yönelik birçok temel kuralları içermektedir. Ayrıca Türkiye Rekabet Kurumu ayrıştırmaya yönelik düzenlemelerin Türkiye’de uygulanması yönünde çabalar sarf etmektedir.

Tüm bu gelişmeler ışığında bu makalede enerji sektöründe ayrıştırma hem kavram olarak hem de AB Hukuku ve Türk Hukukundaki uygulamalar açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu çalışma Türk Hukukunun AB Hukuku ile uyumlaştırılma çabalarına ve etkin ayrıştırma uygulamalarının Türkiye Enerji Sektöründe temel kural olmasına bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Enerji Sektörü, Rekabet, Ayrıştırma, Elektrik, Doğal Gaz.

* Dr. Muzaffer EROĞLU, Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ticaret Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Çalışmadaki görüşler Rekabet Kurumunu bağlayıcı değildir.

Abstract

Transferring energy companies to private actors has been a common practice in recent years. However, due to energy sector's characteristic dependence on network infrastructure, it requires additional measures to achieve greater competition in the sector. Thus, in order to achieve competition and facilitate network access for third parties, unbundling principles are considered as a main economic and legal tool. Unbundling in energy sector means the separation of production, transmission, distribution and marketing activities.

Regarding unbundling, the European Union's (EU) legal system has gone through dynamic regulatory process in recent years. As a result, in 2009, the EU has introduced new unbundling rules by changing relevant energy directives. In parallel, Turkey has gone through the liberalization process in the energy sector and introduced new competition rules which contain unbundling rules. Moreover, Turkish Competition Authority, acting as a competition advocate, has been putting some efforts to facilitate application of unbundling rules in Turkey.

This article examines the concept of unbundling in energy sector. It also conducts a comparative examination of unbundling rules in the EU and Turkish legal systems. Overall, this article aims to contribute to the harmonization effort of Turkish Energy Law with the EU Energy Law and achieve the most effective unbundling rules in Turkish Energy Law.

Keywords: Energy Sector, Competition, Unbundling, Electricity, Natural Gas.

GİRİŞ

Son yıllarda ekonomik gelişmelere paralel olarak ülkelerin enerji politikaları ve konuya ilişkin yasal düzenlemeleri çeşitlilik kazanarak dinamik bir süreç içinden geçmektedir. Bu dinamizmin bir kanadında da enerji piyasasına yönelik düzenlemeler içinde gelişen Enerji Hukuku vardır. Enerji Hukuku son dönemlerde kendine özgü kuralları olan bağımsız bir hukuk dalı olarak ortaya çıkmış ve hem özel hem de kamu hukukunun birçok dalının bir karışımı olarak karma bir hukuk dalı olarak gelişimine devam etmektedir. Enerji Hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak ortaya çıkması sonucu, bu hukuk dalı son yıllarda etkinliğini artıran diğer modern hukuk dalları ile etkileşim içerisine girmiştir. Bu etkileşimlerin en önemlilerinden birisi Rekabet Hukuku ve Enerji Hukuku açısından enerji piyasalarına yönelik düzenleme çalışmalarında görülmektedir. Tarihsel inceleme olarak baktığımızda devlet tekeli altında yürütülen enerji sektöründe rekabetçi bir yapı oluşmamıştı. Enerji piyasalarında liberalleşme ve özelleştirmenin son yıllarda bir ivme kazanması ile birlikte rekabetçi bir enerji piyasası yaratma ihtiyacına yönelik düzenlemeler koymak kaçınılmaz olmuştur.

Bu nedenle Rekabet Hukuku kurallarının enerji piyasasını da kapsayacak şekilde uygulanması Rekabet Hukukunun bağımsız bir hukuk dalı olarak doğuşundan çok daha sonra olmuştur. Diğer bir deyişle enerji sektörünün kendine özgü karakteristik özellikleri nedeniyle rekabetçi bir ortamın yaratılması için uzun yıllar emek harcanması gerekmiştir ve hala atılması gereken birçok adım bulunmaktadır.

Enerji piyasalarındaki bu hızlı değişimler piyasa işleyişinde hukuki ve ekonomik açıdan birçok sorun yaşamasına neden olmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Kaliforniya eyaleti enerji krizinden¹ sonra uç olarak adlandırabileceğimiz birkaç örnek ülkeyi saymaz isek elektrik sektöründeki liberalleşme yavaşlamıştır. Bunun sonucu olarak AB ve üye ülkeler enerji piyasasının düzenlenmesi ve sektöre yönelik düzenlemelerin etkin bir yapı kazanması amacıyla, hukuksal düzenlemeler hususunda büyük çabalar harcamaktadırlar. Bunun yanında AB Lizbon Stratejisi'nin² ana hedeflerinden birisinin de AB'de enerji piyasalarını rekabetçi bir yapıya kavuşturmak olduğu görülecektir. Sonuç olarak, AB Komisyonu'nun, enerji piyasalarını rekabete açma hedefiyle, son yıllarda, reform niteliğini taşıyan çok önemli adımlar attığını söylemek mümkündür.³

Enerji sektöründeki rekabeti sağlamak için genel Rekabet Hukuku prensipleri enerji piyasasında ve piyasa aktörleri üzerinde uygulanmalıdır. Bunlara ek olarak, piyasanın özelliklerini ve ihtiyaçlarını temel alarak yapılacak özel düzenlemelerle bu yapının desteklenmesi yerinde olacaktır. Nitekim rekabetçi bir ortam sağlamak, devlet organlarının desteği ile iyi hazırlanmış bir düzenleme altyapısı gerektirmektedir. Bu nedenle enerji sektörünün özelliklerine göre yeni uygulama ve düzenlemeler geliştirilmelidir. İşte bu noktada enerji sektöründe rekabetçi bir ortam yaratmaktaki temel prensip uygulamalarından birisi de ayırıştırma uygulaması olacaktır. Ayırıştırma uygulaması ilk olarak ABD'de Kaliforniya eyaletinde başlamıştır.⁴ Uzun yıllar süren tartışmalar sonucu gelişerek geniş bir uygulama alanı bulan ayırıştırma AB Enerji Hukukunun da temel prensiplerinden birisi haline gelmiştir.

¹ Detaylı bilgi için bakınız: <http://www.caltax.org/energy.htm>

² Communication from the Commission to the Spring European Council, Working Together For Growth and Jobs, a New Start for the Lisbon Strategy, Brussels, February 2, 2005 COM(2005)24 final, s.19.

³ AB'deki enerji sektörüne yönelik düzenlemelerin tarihi gelişimi için bakınız: JAMASB, T and POLLITT, M (2005). 'Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalization & Integration' (Centre for Energy and Environmental Policy Research)

⁴ Ayrıntılı inceleme için bakınız: BHAR, E.L. MACDONALD, M.E. (2000-2001) "A Comparative Overview of the Unbundling of Gas Distribution Services in North America" Alta. L. Rev. No: 38, s.2

Ayrıca; şunu hatırlatmakta fayda vardır ki ayrıştırma sadece enerji sektöründe uygulama alanı bulan bir prensip değildir; enerji sektöründeki kadar güçlü olmasa da telekomünikasyon ve medya gibi sektörlerde de ayrıştırma uygulamalarına yer verilmektedir. Bu makalede ayrıştırma prensibi enerji sektöründeki uygulamaları açısından incelenecektir. Enerji sektöründe ise elektrik ve doğal gaz sektörleri temel inceleme konusu yapılacaktır. Bu nedenle kavram tanım ve bunlara eşleştirilecek temel prensipler bu sektörlerin genel karakteristikleri temel alınarak oluşturulacaktır. Bu iki sektör açısından da örneklemeler daha eski bir düzenleme geçmişine sahip olan elektrik sektörüne yönelik olacaktır ve gerektiğinde doğal gaz sektörüne yönelik örneklemelere başvurulacaktır.

Genel olarak bakıldığında görülecektir ki şebeke sistemine bağımlı olan elektrik ve gaz sektöründe rekabeti sağlamak hiç de kolay değildir. Elektrik sektöründe piyasa yapılanması dört dikey seviyede olmaktadır. Birincisi, enerji üretimi veya ithalatı olan arz seviyesidir; ikincisi, genellikle yüksek voltajda ve uzun mesafede yapılan enerji iletim seviyesidir; üçüncüsü, enerjinin daha düşük voltajda ve daha yerel seviyede tüketicilere dağıtım seviyesidir; dördüncüsü seviye ise perakende satış ve faturalandırma aşamasıdır. Sonuç olarak şebeke bağımlılığı nedeni ile sektör olarak da farklı olan bu yapılanma düzenleme olarak da farklı gereksinimler duymaktadır. Bu gereksinimler liberalleşme ve serbestleşme çabaları ile birlikte sektöre serbest piyasa aktörlerinin girmesi ile daha da artmıştır. Bu nedenle enerji piyasalarındaki bu liberalleşme sektörün karakteristik yapılarını temel alan bir düzenleme gerektirmektedir.⁵ Ayrıca diğer birçok sektörün işleyişinde ve ülkelerin ekonomik gelişmesinde elektrik ve doğal gaz önemli roller üstlenmektedir. Bunların yanında, vatandaşların temel ihtiyacı olmasından ötürü, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak, devletin vatandaşlarına sürekli ve erişilebilir enerji sağlama yükümlülüğü vardır. Bu nedenle, bu enerji sektöründeki kamu yararı sorunsalı ve şebekeye bağımlılık nedeniyle oluşan doğal tekele yakın durum nedeni ile bu sektöre müdahale ve düzenleme gerekliliği diğer birçok sektörle kıyaslandığında daha baskındır.⁶

AB'ye aday ülke olarak Türkiye'de de son yıllardaki bu değişime paralel olarak enerji sektöründe liberalleşme ve yeniden yapılandırma çalışmaları devam etmektedir. Ayrıca Türk müktesabının AB müktesabı ile uyumlaştırılması hedefinde enerji ve rekabet hukuklarının AB Hukuku ile

⁵ Sektörün yapısal incelemesi için bakınız: DOMANIĆA, F. (2006) "Liberalisation of the European Electricity Industry: Internal Market or National Champions?"

<http://www.worldenergy.org/documents/p001227.pdf>

⁶ Bhar and MacDonald, (2000-2001) s. 4-5.

uyumlaştırılması çalışmaları devam etmektedir.⁷ Bütün bu gelişim süreci içerisinde enerji piyasalarındaki ayrıştırma uygulamalarının incelenmesi ve AB'deki gelişmeler ile Türk hukukundaki gelişmelerin karşılaştırması büyük önem arz etmektedir.

İşbu makaleye ayrıştırma, kavramsal olarak incelenerek başlanacaktır. Ayrıştırmanın tanımı yapılarak arkasında yatan temel ekonomik ve hukuki prensipler incelenecektir. Bu incelemede ayrıştırma uygulamasını destekleyen ve karşı çıkan tartışmalara değinilecektir. Ayrıştırmaya yönelik ekonomik inceleme temel düzeyde yapılacaktır. İkinci kısımda ayrıştırma yöntemleri ve bu yöntemlerin arkasındaki hukuki ve ekonomik teoriler incelenecektir. Üçüncü kısımda ayrıştırmaya yönelik AB hukukundaki temel kurallar ve gelecekte ne gibi değişiklikler planlandığı incelenecektir. Dördüncü kısımda, Türkiye Enerji Sektöründe ayrıştırma uygulamasına yönelik düzenlemeler ve sektörlerdeki ayrıştırma uygulamasına yönelik eksiklikler incelenecektir. Makale genel bir değerlendirme ile sonuçlandırılacaktır.

1. AYRIŞTIRMA KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Ayrıştırma, Rekabet Terimleri Sözlüğü'ndeki tanımlamaya göre “*Endüstride daha fazla rekabeti sağlayabilmek için üretim, dağıtım ve hizmetin çeşitli bileşenlerinin birbirinden ayrılmasıdır.*”⁸ Enerji sektörü yönünden ayrıştırmanın anlamı bir şirket grubundaki üretim, iletim, dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinin birbirlerinden kamu ya da özel şirket olup olmamasına bakılmaksızın ayrılmasıdır.⁹ Ayrıştırma, aynı piyasadaki teşebbüsler arasında ayrımcılık yapılmasını ve farklı piyasadaki teşebbüsler arasındaki çapraz sübvansiyonu engellemesi nedeniyle, endüstride rekabetin sağlanması açısından önem taşımaktadır.¹⁰ Ayrıca elektrik ve gaz sektöründeki doğal tekel olan iletim ve dağıtım şebekelerine tüm katılımcıların rekabetçi ortamda erişebilmelerini sağladığı için ayrıştırma prensibi önemlidir.¹¹ Bu nedenle rekabet ortamını enerji sektöründe yaratmanın ilk şartı şebeke sistemlerini bütün şirketlerin erişimine

⁷ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Türkiye'nin AB Müktesebatına Uyum Programı (2007-2013) <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=6&l=1>. Bölüm 15'te Enerji başlığı altında açıkça belirtilmiştir ki “*Konunun mahiyeti nedeniyle, ilgili AB mevzuatı değişikçe ikincil mevzuat çıkarma uygulaması müteakip yıllarda devam edecektir.*” s. 103.

⁸ Bakınız: Rekabet Terimleri Sözlüğü

http://www.rekabet.gov.tr/dosyalar/images/file/Ekonomi/REKABET_TERIMLERI_pdf.pdf s.53.

⁹ ZAFIROVA, Z. (2007) “Unbundling the Network: the Case for Ownership Unbundling?” International Energy&Taxation Review, s. 29. s.29.

¹⁰ Rekabet Terimleri Sözlüğü, s.53.

¹¹ ATİYAS, İ. (2006b) “Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılanması Sürecinde Dağıtım Faaliyetlerinde Dikey Ayrıştırma” Rekabet Forumu, No: 22, s. 7.

eşit şekilde açmaktır.¹² Ayırıştırma ile şebeke sistemlerinin erişime açılması, üretim ve ithalatın rekabete açılması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.

Örnek olarak elektrik sektörünü verecek olursak, piyasa aktörleri olarak elektrik santralleri, üretimi yapmakta, iletim sistemi, elektriği uzun mesafe taşımakta, dağıtım sistemi, elektriği kısa mesafede tüketicilere ulaştırmakta ve son olarak perakende satış sistemi ise elektriğin son kullanıcılara pazarlanmakta ve faturalandırmaktadır. Bu durumda liberalleşme ile birlikte birbirinden farklı yapılara sahip olan bu dört farklı sistemin tek şirket grubu altında birleşmesi Rekabet Hukuku düzenlemelerine aykırı sonuçlar doğurabilecektir.¹³ Aynı şekilde doğal gaz sektörü incelenecek olursa ithalat ve depolama ayrı bir sistem, gazı iletme ayrı bir sistem, iletilen gazı son kullanıcılara dağıtım ayrı bir sistem ve son olarak bu gazın perakende olarak pazarlanması ayrı bir sistemdir. Sonuç olarak bazıları kendiliğinden doğal tekel olan bu sistemlerin tek elde toplanması rekabeti engelleyici bir durum yaratacaktır. Örneğin, bu sistemlerin tek elde toplanması halinde, tekel işletme iletim hatlarına diğer şirketlerin erişimini engelleyerek piyasayı kapatabilir ve son aşamada tüketiciler için çok yüksek servis ücretleri isteyebilir. Ayrıca üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin tek elde toplanması üretim ve şebeke sistemine yapılacak olan şirket yatırımlarını engelleyerek enerji üretiminde etkinlik sağlanamaması sonucunu doğurabilir. Bu durum da ülkelerin genel enerji politikalarını etkileyen bir sonuç doğuracaktır.

İletim şebeke sistemlerinde çıkabilecek sorunlar özellikle önem taşımaktadır. Zira elektrik üretimi ve üretilen bu elektriğin ülke genelindeki iletiminin stratejik etkileri iletim sistemi yapılandırılmasına göre belirlenmektedir.¹⁴ Eğer iletim şebeke sistemi ile üretim teşebbüsü ayırıştırılmamışsa iki önemli sorunun ortaya çıkması muhtemeldir; bu sorunlardan birincisi, liberalleşmiş enerji piyasasında iletim sistemine hakim teşebbüsün diğer üreticilerin sisteme girmesinde adil davranmama ihtimalidir. İkincisi ise hakim teşebbüsün, masrafları üretim ve perakendeye daha iyi bir şekilde yansıtılma ihtimali olduğu için diğer şirketler üzerinde fiyat avantajı kurabilecek olmasıdır.¹⁵ Bu nedenle birçok ülke iletim sistemindeki riski düşürmek ve muhtemel enerji güvenliği sorununu önlemek için iletim sistemine sahip teşebbüsü kamu şirketi olarak yapılandırmıştır.¹⁶ Örneğin, İskandinav

¹² THOMAS, S. (2007) "Unbundling of electricity transmission networks: Analysis of the European Commission's position" www.psir.org/reports/2007-07-E-Unbundling.doc.

¹³ VAN KOTEN, S., ORTMANN, A. (2007) "The Unbundling Regime for Electricity Utilities in the EU: A Case of Legislative and Regulatory Capture?" (CERGE-EI Prague.) <http://www.cerge.cuni.cz/pdf/wp/Wp328.pdf>. s.2.

¹⁴ THOMAS (2007).

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

ülkelerinin ortak iletim şirketi diğer teşebbüslerden ayrıştırılmış olmasına rağmen halen kamu şirketi olarak tutulmaktadır.

Ayrıştırma tartışmaları son yıllardaki enerji sektöründeki liberalleşme sürecine paralel bir şekilde yürümektedir. Önemle belirtmek gerekir ki özelleştirme liberalleşmenin ön şartı değildir. Ancak tüm teşebbüslerin kamu şirketi olduğu bir ortamda bu teşebbüslerin birbirleri arasında gerçek anlamda rekabetçi bir yapı oluşturmayacakları da unutulmamalıdır.¹⁷ Toptan ve perakende satış için ayrı ayrı pazarlar oluşturmak sektörün liberalleştirilmesi aşamasında önemli bir adımdır.¹⁸ Ayrıştırma uygulaması açısından bakıldığında, temel prensip olarak, özelleştirme ayrıştırma için gereklilik değildir. Hatta son yıllardaki kamu şirketlerinin özelleştirilmesi sonucu ortaya çıkan sorunlardan dolayı bu tür kamu tekelleri olan iletim şebekelerinin özelleştirilmemesi yönünde bir eğilim oluşmuştur.¹⁹ Bu nedenle özelleştirmenin henüz yapılmadığı pazarlarda bile ayrıştırma uygulamaları yapılabilecektir. Fakat ayrıştırma uygulamaları ile gerçek anlamda istenen hedefe ulaşmak için en azından piyasaya içerisindeki şebeke dışı sistemlerin özelleştirilmesi gerekir.

AB'deki durum incelendiğinde görülecektir ki elektrik sektörü genel hatları ile liberalleşmiş ve rekabete açıktır. Tabii bunun anlamı etkin ve rekabetçi bir piyasanın tam anlamıyla oluşmuş olması değildir.²⁰ Bu nedenle sektörde piyasaya girişleri kolaylaştırmak için düzenleyiciler anlaşılır kurallar koyarak düzenlemenin açık ve tutarlı olmasını sağlamalıdır.²¹ Bu aşamada sektörün karakteristik özelliklerini temel alan bir kurallar sistemi koymak gerekmiştir ve bu durum ayrıştırmanın enerji sektöründe rekabeti sağlama hedefine yönelik önemli bir düzenleyici çalışma olarak doğmasına yol açmıştır. Fakat ayrıştırma için detaylı düzenlemeler yapmak gerekmektedir. Bu düzenlemeler kanun şeklinde ve ayrıca düzenleyici otoriteler tarafından yapılacak alt düzenlemeler şeklinde olabilecektir.²²

Bu aşamada hemen belirtmek gerekir ki, rekabete aykırı davranışlar rekabet otoriteleri tarafından mevcut kurallara göre her zaman için cezalandırılabilirler. Bu nedenle ayrıştırma olmasa bile rekabet otoritelerinin enerji sektöründeki rekabete aykırı davranışları cezalandırma hak ve görevleri

¹⁷ Jamasb and Pollitt, (2005), s.6.

¹⁸ *Ibid.* s.4.

¹⁹ ROGGENKAMP, M.M. (2006) "Ownership unbundling of energy distribution companies: the Netherlands" *International Energy Law & Taxation Review*, s. 240, s. 243.

²⁰ *Ibid.* s.13

²¹ *Ibid.* s.5

²² Bhar ve MacDonald, (2000-2001), s.13

vardır.²³ Rekabet otoritelerinin, her ne kadar enerji sektöründe bu tarz yaptırımlar uygulanmamış olsa da diğer sektörlerde yönelik uygulamalarla karşılaştırıldığında teşebbüslere, elden çıkarma da dâhil olmak üzere yapısal tedbirler uygulayabilme haklarının olduğu, iddia edilmiştir.²⁴ Bu durumda uygulanabilecek en önemli yapısal tedbir mülkiyet ayrıştırması yönünde karar vermek olacaktır. Fakat ayrıştırmanın genel prensip olarak düzenlenmesi, önceden alınmış bir önlem olarak, daha rekabet ihlali çıkmadan, sorunu çözücü etkiye sahip olacaktır. Sonuç olarak, ayrıştırma rekabeti sağlamada tek başına yeterli bir düzenleme olmayıp tamamlayıcı bir düzenleme özelliği göstermekte ve bu nedenle de ayrıştırmanın etkin cezalandırma sistemi ile birlikte uygulanması gerekmektedir.²⁵

Bu genel kabul gören görüşe binaen ayrıştırmanın temel faydalarını ve ayrıştırma sonucu çıkabilecek olumsuz durumları incelemekte fayda vardır. Bu makalenin amacı ayrıştırmaya yönelik düzenlemelerin genel değerlendirmesini yapmak olduğu için bu makalede ayrıştırmaya yönelik hukuki değerlendirmelere ağırlık verilecektir. Bu nedenle ayrıştırmanın ekonomik fayda ve muhtemel zararlarına yönelik inceleme konuya yönelik tüm ekonomik tartışmaları içermekten sadece genel başlıklar üzerinden yapılacaktır.

Ayrıştırmanın gerekliliği yönündeki görüşler çeşitli gruplandırmalarda incelenebilir. Bunların en önemlisi ayrıştırma sonucu dikey bütünleşmiş bir piyasaya nazaran tekel işletmenin pazarı kapamasının engellenmesi nedeniyle ayrıştırmanın rekabeti artırıcı etkisidir. İkincisi teşebbüsler arasında çeşitli seviyede ayrıştırma yapılarak teşebbüsler arası menfaat çatışmasını önleme etkisi ve ayrıca bu ayrıştırma sonucu sektördeki teşebbüslere yönelik çapraz sübvansiyonun engellenmesidir. Üçüncü etki ayrıştırmanın piyasaya girişlerde ayrımcılığı engelleme etkisidir. Dördüncü etki ise şebekelerin etkin ve en az masrafla işletilmesini sağlama etkisidir. Son etki olarak enerji piyasalarının daha etkin düzenlenmesini sağlama nedeniyle ayrıştırmanın regülasyonun etkisini artırıcı faydasıdır.

Ayrıştırmayı destekleyici görüşlere genel olarak bakıldığında tabii ki ayrıştırmanın gerekliliği yönündeki en büyük neden rekabeti sağlamak ve rekabetçi bir enerji pazarı yaratması olacaktır. Prof. Dr. Erdal Türkkan bir yazısında “*Dikey ayrıştırmada amaç rekabete açılacak alanların açığa çıkarılması ve dikey bütünleşme nedeniyle ortaya çıkabilecek giriş zorluklarının ve ayrımcılık olasılığının ortadan kaldırılmasıdır*” şeklinde bir cümleyle bu

²³ Bu konuda detaylı dava incelemeleri için bakınız; WILIS, P., HUGHES, P. (2008) “Structural Remedies in Article 82 Energy Cases” The Competition Law Review, No: 4, s.147

²⁴ *Ibid.*

²⁵ ZAFIROVA, (2007) s.30.

faıdayı çok iyi bir şekilde açıklamıştır.²⁶ Buna göre en temel haliyle ifade edilecek olursak; İletim, dağıtım ve üretimin ayrıştırılması etkin ve rekabetçi bir pazar yaratacaktır.²⁷ İletim ve dağıtım şebekeleri, yapımlarındaki büyük masraflar ve alternatiflerinin yapılmasının zor ve çevreye zararlı olması gibi nedenlerden dolayı nerdeyse imkânsız olması nedeniyle doğal tekel konumundadırlar; bu nedenle şebekelerin ayrıştırma ile erişime açılması gerekmektedir.²⁸

Dikey bütünlük yapıda tekel şirket erişimde ayrımcı davranma ve alt piyasaları rakip şirketlere kapatma eğilimi içerisinde olacaktır. Pazarı kapatma “potansiyel rakiplerin alt veya üst pazarlara girişinin bir veya birden fazla teşebbüs tarafından bir dizi eylemle engellendiği stratejik davranıştır.”²⁹ 2007 yılında yayınlanan AB Komisyonu Enerji Sektör Raporunda³⁰ (Sektör Raporu) tekel teşebbüslerin altyapı ve enerji depolamadaki güçlerinden dolayı yüksek seviyede pazar kapatma etkisine sahip oldukları tespitinde bulunmuştur. Ayrıca tüketicilerle yapılan uzun süreli sözleşmelerde pazar kapatma etkisini yarattığı Sektör Raporu’nda yer almıştır. Sektör Raporu bu durumun nedeni olarak üye ülkeler tarafından ayrıştırma kurallarının tam olarak uygulanmamış olmasını göstermiştir. Pazarı kapatmayı önlemenin en önemli yolu ayrıştırma ile şebeke sistemlerinin bağımsız yapıya kavuşturularak alt piyasalardaki rakiplere açılması olacaktır. Bu durumda ayrıştırılmış bir sektörde şebeke sistemini işleten teşebbüs alt ve üst pazarlar olan üretim, dağıtım ve perakende satış pazarlarındaki faaliyetleri yasaklandığı veya kısıtlandığı için rakip teşebbüslerin pazara girişlerini kısıtlayamayacaktır. Sonuç olarak ayrıştırma sonucu enerji sektöründe hakim teşebbüs alt pazarlardan hiçbirisini diğer teşebbüslere kapayamayacaktır.

Ayrıştırma sonucu elde edilecek diğer bir fayda ise enerji sektöründe çapraz sübvansiyonların önlenmesidir. Enerji sektöründe üretim, dağıtım ve iletimin birisinin kamu tarafından sübvansiyon edilmesi durumunda şirketler arası ayrıştırma olduğu için ve ilgili teşebbüs sadece bahsi geçen alanda faaliyet

²⁶ Yazının tam metni için bakınız; <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=623>.

²⁷ European Regulators Group for Electricity and Gas (2005), A Preliminary Assessment of the European Energy Market, ((ERGEG) E05-REP-03-04) s.6.

²⁸ ALBERS, M., (2002) “Energy Liberalisation and EC Competition Law” Fordham Journal of International Law, No:25, s. 931.; VAN DER WOUDE M., (2005) “Recent Development in EU Competition Law--Facing the Network” (der.) ROGGENKAMP, M. and HAMMERS, U. European Energy Law Report II, Energy & Law, Vol.3, Intersentia, Antwerp, Oxford ss.24-25.

²⁹ Rekabet Terimleri Sözlüğü, s. 150

³⁰ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report).

gösterebileceği için çapraz sübvansiyon edilmeyecektir.³¹ Böylece sektörün kamu desteğine ihtiyaç gösteren kısmına yönelik sübvansiyonlar o alanda kullanılabilir ve enerji arzı ve şebeke altyapısı gibi önem içeren konularda direkt ve etkili sübvansiyon yapılmış olacaktır.

Piyasaya girişlerini kolaylaştırma etkisi sonucu enerji sektörünün değişik birleşmelerinde faaliyet gösteren rekabetçi firma sayısının artacak olması ayrıştırmanın önemli faydalarından birisidir. Türkiye’de elektrik piyasasının liberalleşmesi ve ayrıştırma uygulaması ile birlikte üretim sistemine giren firma sayısı artmaktadır. Diğer taraftan dağıtım ihalelerine katılan firma sayısı yüksektir. Örneğin Uludağ Elektrik Dağıtım A.Ş. için 16 teşebbüs önyeterlilik kriterlerini geçmiştir.³² Sektörde faaliyet gösteren firma sayısının artması sayesinde, dağıtım ve üretim teşebbüslerinden birisinin zafiyet göstermesi durumunda gerekli tecrübe ve sermayeye sahip diğer şirketle anlaşma yapılabileceği için enerji üretim ve dağıtımında süreklilik sağlanacak böylece arz güvenliği sağlanacaktır.³³

Ayrıştırma sonucu sektördeki diğer olumlu etkiler ise düzenlemelerin azalması, özelleştirmenin kolaylaşması, yabancı yatırımları çekmesi nedeniyle enerji şirket pay sahipliğinde çeşitlendirmeyi sağlaması olacaktır. Bunlara ek olarak bütün bu düzenlemeler sonucu, enerji şirketlerinin işlemleri ile ilgili saydamlık sağlanabilecektir.³⁴ Ayrıştırma sonucu daha iyi ve saydam bir düzenleme olacağı için ayrıştırma, hükümetlerin pazara keyfi müdahalesini önleyici bir etki sağlayacaktır.³⁵ Böylece, ayrıştırma sektöre yönelik düzenlemelerin daha etkin seviyede yapılmasını da sağlamış olacaktır. Çünkü ayrıştırma ile gelen saydamlık ve rekabet ortamında teşebbüslere yönelik denetleme ve yaptırım çok daha kolay olacaktır.³⁶ Sağlanan bu saydamlık sayesinde, düzenleyicilerin, teşebbüslerin faaliyetlerini denetleme kolaylığı sağlanacaktır. Enerji sektöründe saydamlık sağlama, sisteme bağlı olan bütün insanları ve şirketleri koruma ve enerji arzını sağlamayı garanti altına alma

³¹ AKCOLLU, Y. (2003) Elektrik Sektöründe Rekabet ve Regülasyon, Rekabet Kurumu, Ankara. s. 44

³² Detaylı istatistikler için bakınız:

http://www.oib.gov.tr/2009/dosyalar/24122009_onyeterlilik.htm

³³ AKCOLLU, (2003), s. 38.

³⁴ POLLITT, M. (2007) ‘The arguments for and against ownership unbundling of energy transmission Networks’ (ESRC Electricity Policy Research Group University of Cambridge) <http://www.electricitypolicy.org.uk/pubs/wp/eprg0714.pdf>. s.10.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ OECD, (2001) International Energy Agency/Organisation for Economic Cooperation and Development, Competition in Electricity Markets, OECD, Paris.s. 70; MULDER M., SHESTALOVA, V. and LIJESSEN M., (2005) “Vertical separation of the energy-distribution industry. An assessment of several options for unbundling” (CPB Document 84). s.48.

açısından önemlidir.³⁷ Bunun sonucu olarak bir çalışmada, güçlü ayırıştırma rejimleri olan ülkelerde enerji piyasasında yolsuzluğun düşük olduğu dahi iddia edilmiştir.³⁸ Sektör Raporu, AB enerji piyasasında saydamlığın eksik olduğu tespitinde bulunmuştur ve saydamlığın artırılması için daha etkili ayırıştırma yapılmasını önermiştir.

Ayırıştırmanın kamu kaynaklarının etkin kullanılması açısından önemi incelendiğinde görülecektir ki ayırıştırılmış enerji sektöründe özelleştirme daha etkin şekilde yapılacağı için devlet yatırım risklerini almayacaktır. Devlet organları piyasa içinde finansal yük altına girmeyecektir ve ayrıca yeni yatırımların riskleri özel sektör tarafından üstlenilecektir.³⁹ Sonuçta devlet risk almaktansa gerekli gördüğü yatırım alanlarında özel teşebbüsleri sübvans ederek sektöre daha etkin destek sağlayabilecektir.

Ayırıştırma sonucu şebeke sistemleri sadece kendi alanlarında ve tek bir amaca yönelik çalışacakları için, etkin bir sistem kurup, diğer birimlere olan bağımlılıklarını azaltarak, daha verimli çalışabileceklerdir.⁴⁰ Bu durum enerji fiyatlarının düşmesini sağlayacağı için son aşamada tüketicinin faydasına olacaktır.⁴¹ İngiltere’de hukuki ayırıştırmadan sonra bazı dağıtım şirketleri perakende satıştan tamamen çekilmişlerdir; bu da ayırıştırmanın etkisine bir örnektir.⁴² Ayırıştırma sonucu oluşacak rekabetçi ortamda, tüketiciye yönelik fiyat faydaları, enerji üretim güvenliği ve etkin bir ortak pazar oluşacağı da iddia edilmiştir.⁴³ İngiltere örneğinde erken başlamış bir ayırıştırma uygulamasının faydaları açık olarak görülmektedir.⁴⁴ Örneğin İngiltere’de ayırıştırma sonucu oluşan yeni sistemde yeni teknolojilerin üretim sisteminde kullanılması artmıştır.⁴⁵ Ayrıca üretimde rekabet sonucu verimlilik artmıştır, bu durum ayırıştırmanın en büyük etkilerinden biri olduğu dahi iddia edilmiştir.⁴⁶ ABD uygulaması da sistem etkinliği ve ayırıştırma uygulamalarının faydaları konusunda önemli bir örnektir.⁴⁷ Örneğin bir çalışmada yüksek seviyedeki

³⁷ ROGGENKAMP, (2006) s. 248.

³⁸ POLLITT, (2007) s.18.

³⁹ AKCOLLU, (2003), s. 38.

⁴⁰ ZAFIROVA, (2007), s.31.

⁴¹ POLLITT, (2007) s.16.

⁴² Jamasb ve Pollitt, (2005), s.6.

⁴³ Genel olarak ekonomik fayda incelemeleri için bakınız; Jamasb ve Pollitt, (2005)

⁴⁴ DAVIES, S. and PRICE, C. W. (2007) “Does ownership unbundling matter? Evidence from UK energy markets” (ESRC Centre for Competition Policy, University of East Anglia)

⁴⁵ PAŞAOĞLU, Ö. (2003) “Doğal Tekellerde Regülasyon ve Rekabet” Bir Örnek: İngiliz Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, Rekabet Kurumu, Ankara. s. 50

⁴⁶ PAŞAOĞLU, (2003), s. 51.

⁴⁷ DOMANİCA, F. (2006) “Liberalisation of the European Electricity Industry: Internal Market or National Champions?” <http://www.worldenergy.org/documents/p001227.pdf>

ayırıştırmanın enerji fiyatlarını düşürdüğü anlaşılmıştır.⁴⁸ Yine başka bir çalışmada ayırıştırma seviyesi arttıkça enerji yatırımlarının arttığı tespit edilmiştir.⁴⁹ Başka bir çalışmada ayırıştırma ile birlikte iletim şebeke sisteminin kullanılmasının etkinleştirildiği⁵⁰ ve bu etkinleşme sonucu teşebbüs giderlerinde tasarruf edildiği tespit edilmiştir.⁵¹

Tabii ki ayırıştırmanın faydalarını temel alan görüşlerin bu kadar baskın olması ayırıştırmanın muhtemel zararlarının tartışılmasına engel değildir. Bu tartışmalar genelde enerji üretim miktarı ve enerji fiyat riskleri ve ayırıştırma sonucu arz güvenliğinin tehlikeye düşmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca ayırıştırma sonucu çıkacak işletme masraflarına yönelik tartışmalar önem taşımaktadır.

Ayırıştırma sonucu ortaya çıkabilecek en önemli olumsuz sonuçlardan birisi ayırıştırılmış yapının dikey bütünleşik yapıya göre çeşitli miktar ve fiyat risklerine daha fazla maruz kalması riskidir.⁵² Dikey bütünleşme enerji pazarında miktar ve fiyat risklerini azaltıcı bir etki yapabilecektir. Bunun nedeni olarak dikey bütünleşik yapıdaki sıkı kontroller ve merkezden kontrol edilen yatırım ve yönetim politikası ile yürütülen enerji sektörünün ayırıştırılmış olan ve bu nedenle aktör sayısı çoğalmış bir pazara göre avantaj sağlayacağı düşüncesidir.⁵³ Bu durumda muhtemel arz güvenliği sorunu ayırıştırmanın negatif etkileri üzerinde en dikkate alınması gereken konudur. Ayırıştırmanın Türkiye’de uygulanmasına yönelik en önemli tartışmalarda arz güvenliği tehlikesi üzerine yoğunlaşmıştır.⁵⁴ Doğal tekel şeklinde örgütlenmede büyük çaplı üretim yatırımları daha rahat ve etkin yapılacaktır çünkü gerekli sermayeyi sağlama ve planlama bütünleşik tekel teşebbüste çok daha etkin şekilde yapılabilecektir. Aslında ayırıştırma uygulamalarının negatif etkilerine ilişkin en önemli örnekler ayırıştırma uygulamalarının ilk örnekleri olan Kaliforniya ve Yeni Zelanda’da yaşanan enerji arz krizleridir.⁵⁵ Fakat Sektör Raporu farklı bir

⁴⁸ COPENHAGENS ECONOMICS, (2005) “Market Opening in Network Industries” www.copenhageneconomics.com/.../DWSDownload.aspx?...%2FFiles%2FFiler%2FPublikationer%2FMarket_opening

⁴⁹ ALESINA, A. (2004), Economic impact of regulatory reforms in the electricity supply industry: a panel data analysis for OECD Countries, Energy Policy, No: 32(6), s.823

⁵⁰ OECD, (2003) The benefits and costs of structural separation, OECD Paris.

⁵¹ MULDER vd., (2005).

⁵² CHAO, H. OREN, S. and WILSON, R. (2005) “Restructured Electricity Markets: Reevaluation of Vertical Integration and Unbundling”, http://www.hks.harvard.edu/hepg/Papers/Chao_Oren_Wilson_Reevaluation_Vertical_Integration_Unbundling.pdf. s. 9

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ AKCOLLU, (2003)

⁵⁵ ALESINA, (2004).

sonuca vararak aslında sıkı kontrollerin olduğu pazarlarda arz krizinin yaşandığına dikkat çekmiştir ve çözüm olarak da ayrıştırmayı etkinleştirme amaçlı yapılacak detaylı çalışma ve işbirliğini önermiştir. Bunların yanında iletim şebeke sisteminin tam ayrıştırılması sonucu oluşacak etkin ve güvenilir iletim sistemi ile arz güvenliği artacaktır. AB’de bazı arz krizleri, üretim ve dağıtımdan ziyade iletim sisteminde kaynaklanan problemlerden oluşmuştur.⁵⁶ Sonuç olarak sınır aşan iletim sistemi işbirlikleri ile arz güvenliği çeşitlendirilerek enerji arzı sorunu daha aza indirilebilecektir. Ayrıca bütün bu durumlarda düzenleme ve kontrol yetkisi genişletilmiş olan düzenleyici otoriteler gerekli tedbirleri alarak arz krizi yaşanmasının önüne geçebileceklerdir.

Muhtemel yatırım eksikliği de ayrıştırmının riskleri arasında sayılmaktadır.⁵⁷ Buna göre büyük çapta yatırım gerektiren projelerde şebeke sistemini işleten teşebbüsün bu yatırımdan gerekli ekonomik faydayı sağlamayacağı gerekçesiyle kaçınılabileceği savunulmuştur.⁵⁸ Fakat bu sorun lisans devri sırasında getirilecek olan yatırım yapma yükümlülüğü ile çözülebilir. Ayrıca iletim sisteminin kamuda olduğu durumlarda gerekli yatırımlar kamu hizmeti olarak yapılacaktır.

Büyük ve güçlü enerji şirketlerinin bölünmesi veya bu şirketlerin bazı birimlerini başka ve küçük şirketlere devretmeleri sonucu bu şirketlerin yatırımlarında sorunlar yaşayabilecekleri ve bu yüzden enerji piyasasında gerekli yatırımların yapılamayacağı ayrıştırma karşıtı bir görüş olarak ileri sürülmektedir. Ayrıca; şirket kurmanın ve özellikle küçük ölçekli şirketlerin işletmesinin pahalı olacağı ve bu şirketlerin gerekli AR-GE çalışmasını yapamayabilecekleri de iddia edilmiştir.⁵⁹ Fakat bu tamamen geçerli bir tartışma değildir nitekim ayrıştırılmış şebeke sistemlerinde yatırım ve gelir planlaması daha etkin yapılacağından yatırım için daha etkin bir gerekçe vardır.⁶⁰ Aslında

⁵⁶ AB Komisyonu, Sektör Raporu’na ilişkin bir basın açıklamasında, İspanya, Portekiz ve İtalya’da meydana gelen arz krizlerinin, bu ülkelerin ayrıştırmayı en az etkin şekilde uygulayan ülkelerden olmaları nedeniyle etkin bir iletim sistemi kuramamış olmalarından kaynaklandığı tespitinde bulunmuştur. Bakınız;

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/481&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

⁵⁷ AID, R., PORCHET, C.A.G. and TOUZI, N. (2008) “Forward Hedging and Vertical Integration: Theory and Evidence from the French Electricity Market”.

http://www.istfin.eco.usi.ch/g_chemla.pdf

⁵⁸ ZAFIROVA, (2007), s. 32.

⁵⁹ THOMAS, S. (2007) “Unbundling of electricity transmission networks: Analysis of the European Commission’s position” www.psir.org/reports/2007-07-E-Unbundling.doc.

⁶⁰ OSBORNE I. and HAASTEREN, A (2006) “European Energy Sector --QuoVadis? First results of the Sector Inquiry”, Competition Policy Newsletter, Spring 2006. s.16.

bu durumun yaşanmaması için en önemli önlem kamu teşviklerinin etkin kullanılması olacaktır. Ayırıştırma uygulamaları ile birlikte kamu kurumları tarafından, enerji yatırımları için, etkin finans ve kredi desteği ile birlikte vergi indirimlerini içeren bir program uygulanarak teşebbüsler için gerekli finans desteği sağlanmalıdır.⁶¹

Ayırıştırma sonucunda şirketlerin operasyonları bölüneceği için yeniden yapılanma ve her şirket için ayrı sistemler kurma gibi nedenler tekrar yapılanma masrafları çıkaracaktır. Ayırıştırma sonucunda, şirketler arasında yapılacak işlemler ve sözleşmeler dolayısıyla daha fazla iş yükü olacak ve bu da işletme masrafları ile yasal masrafları artıracaktır.⁶² Ancak bütün bu masrafların bir sefer olacak masraflar oldukları, ülkeden ülkeye ve duruma göre değişmekte oldukları unutulmamalıdır.⁶³

Ayırıştırmanın olumsuz yönlerine ilişkin bir diğer iddia da; ayırıştırma sonucu bazı şirketlerin yerli sahipleri tarafından elden çıkarılması sonucu, yabancıların sisteme girmesi ihtimal dâhilinde olduğu için bu durumun piyasada zarar verici etki yapabileceğidir.⁶⁴ Ayrıca ayırıştırma neticesinde ortaya çıkacak aktör fazlalığı nedeni ile planlama bozuklukları sonucu yeterli enerji sağlamada sorunlar çıkacağı iddia edilebilir. Fakat bu sorun yetkili organların uzun süreli planlama ve stratejik çalışmaları ile ortadan kaldırılabılır.⁶⁵

Yukarıda yapmış olduğumuz bütün bu değerlendirmeler ışığında ayırıştırmanın etkin ve rekabetçi bir enerji piyasası için gerekli olduğu açıkça iddia edilebilir. Bu nedenle ayırıştırma enerji politikasının oluşturulmasında temel prensip olmalıdır. Ayırıştırmanın olumsuz etkilerini ayırıştırmanın faydaları ile kıyaslandığımızda ayırıştırmanın olumsuz etkilerine katlanılmasının gerekli olduğu açıktır.

Bunların yanında ayırıştırmanın AB Hukukunun bazı temel prensipleri ile çatıştığı hukuki tartışmalarda ileri sürülmüştür. Bunlardan en önemlisi AB Anlaşmasının 56. maddesinde düzenlenen sermayenin özgür dolaşımı ve 43. maddesinde düzenlenen şirket kurma özgürlüğü kapsamında ayırıştırmanın bu temel hakların kullanılmasına engel olup olmadığı ve bu durumda kamu yararı nedeniyle ne kadar müdahaleci olunabileceğini temel alan tartışmalardır.⁶⁶ Ayrıca ayırıştırma sonucu şirketleri hisselerini satmaya zorlamanın mülkiyet hakkına müdahale olduğu iddia edilebilir. Fakat bu iddialara karşı derin

⁶¹ ZAFIROVA, (2007), s.32.

⁶² POLLITT, (2007) s.11.

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.* s.12.

⁶⁵ ZAFIROVA, (2007), s.32.

⁶⁶ ROGGENKAMP, (2006), s.248.

incelemelere girmektense, kanaatimizce, kamu yararı ve rekabet politikası çerçevesinde yapılacak ölçülü düzenlemelerin AB Hukukunun temel prensiplerine aykırı olmadığını belirtmek yerinde olacaktır.

2. AYRIŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Ayırıştırma genel olarak çerçeve bir kavram olup içinin nasıl doldurulduğu büyük önem taşımaktadır. İlk uygulamalardan en gelişmiş uygulama şekline kadar ayırıştırma kavram ve içerik olarak bir değişim süreci içerisinde olmuştur. Bu nedenle ayırıştırma prensibinin tam olarak anlaşılması için gelişim süreci içerisinde incelenmesi gerekmektedir. Tarihsel gelişim süreci incelendiğinde ise ayırıştırma, muhasebe ayırıştırması, fonksiyonel ayırıştırma, hukuki ayırıştırma ve mülkiyet ayırıştırması olmak üzere dört ana başlık altında incelenebilir.⁶⁷ Bunlardan muhasebe ayırıştırması, ayırıştırmanın en basit şekli iken mülkiyet ayırıştırması ulaşılabilecek en üst seviyedir.

En temel, fakat etkinliği en az olan, ayırıştırma şekli muhasebe ayırıştırmasıdır. Muhasebe ayırıştırmasında iletim ve dağıtım teşebbüslerinin muhasebeleri üretim ve tedarik birimlerinden farklı bir şirketmiş gibi düşünülerek ayrı ayrı tutulmaktadır. Buradaki temel amaç bu birimler için yapılan finans ve kredi sübvansiyonları açısından çapraz sübvansiyonu önlenmektir.⁶⁸ Ayrıca, şebeke sahibinin ayrımcı davranmasını önlemek ve maliyetleri ortaya çıkararak şebeke tarifelerini maliyet bazlı yapabilmek güdülen diğer amaçlardır. Böylece şirket, iletim sistem için yaptığı masraflarını üretim ve perakende operasyonları üzerine daha etkin yansıtarak avantaj sağlayamayacaktır. Ayrıca, muhasebe ayırıştırmasının bir gerekliliği olarak, şirketler öz sermaye ve sorumlulukla ilgili kurallarını ayrıca gelir ve gider durumlarını bildirmelidirler.⁶⁹ Bu husus 1996 ve 1998 yılında çıkarılan AB Elektrik ve Gaz Direktiflerinde de kabul edilen sistemdir.⁷⁰ Fakat bu sistemde teşebbüsler arası ortak yapılan birçok operasyonda muhasebe ayırıştırması zor olacaktır ve bu nedenle muhasebe ayırıştırmasına ek düzenlemelerle destek verilmelidir.

Muhasebe ayırıştırmasının bir aşama ilerisi birimler arası fonksiyonel ayırıştırma ile enerji iletim ve dağıtım teşebbüslerinin fonksiyonel olarak üretim

⁶⁷ OECD, (2001) International Energy Agency/Organisation for Economic Cooperation and Development, Competition in Electricity Markets, OECD, Paris.

⁶⁸ ZAFIROVA, (2007), s.29.

⁶⁹ ANRE, P. A. (2008) "Legal Unbundling and the Next Step to Promote Competition" (Wec Regional Energy Forum)

⁷⁰ Directive 96/92 concerning common rules for the internal market in electricity [1997] O.J L27/20; Directive 98/30 concerning common rules for the internal market in natural gas [1998] O.J. L204/1.

ve tedarik birimlerinden ayrılarak bağımsız bir organizasyona ve karar verme mekanizmasına kavuşturulmasıdır. Bu durum için birimler arası ‘Çin Seddi’ çekilmesi terimi kullanılmaktadır.⁷¹ Buradaki amaç bu birimlerin aynı kişiler tarafından yönetilmesini önleyerek birimler arası bağımsızlığı sağlamaktır.⁷² Bu sistem aslında bütün ayrıştırma sistemlerine ek olarak konulmaktadır. Çünkü şekilsel düzenlemelerin yanında fonksiyonel ayrıştırma getirilerek diğer ayrıştırma sistemlerinin pratikte de etkin olması sağlanabilecektir.

Hukuki ayrıştırma ise Rekabet Sözlüğündeki tanıma göre “*firmaların hukuki olarak ayrıştırılması mevcut firmaların farklı tüzel kişiliğe sahip iki veya daha fazla teşebbüs haline dönüştürülmesini ifade eder.*”⁷³ Hukuki ayrıştırma halen yürürlükte olan 2003 tarihli AB Elektrik ve Gaz Direktiflerinde kabul edilen sistemdir. Muhasebe ve fonksiyonel olarak iletim ve dağıtım birimlerinin üretim ve tedarik birimlerinden ayrılması durumunda açıktır ki aynı şirket çatısı altında örgütlenmiş bu birimlerin yeterince bağımsız olmaları kolay olmayacaktır. Bu nedenle de hukuki ayrıştırma ile iletim ve dağıtım birimlerinin ayrı ayrı yasal kişiliğe kavuşturularak ayrıştırmanın daha başarılı olması istenmiştir. Fakat hukuki olarak ayrıştırılmış bu şirket diğer taraftan diğer şebeke sistemine de sahip olan bir şirket grubunun parçası olabilir. Yani bu durumda ana şirket diğer şebeke sistemini işleten bir yavru şirkete sahip olacaktır.⁷⁴ Bu durumun yaratabileceği olumsuz sonuçları önlemek için nitelikli önlemler almak gerekliliği açıktır. Ancak şu unutulmamalıdır ki hukuki ayrıştırma muhasebe ayrıştırması ve fonksiyonel ayrıştırmanın yerine geçmez bu nedenle hukuki ayrıştırma ile birlikte muhasebe ayrıştırması ve fonksiyonel ayrıştırma birlikte olmalıdır.⁷⁵ Bu nedenle AB’nin 2003 Elektrik ve Gaz Direktifleri hem fonksiyonel ayrıştırma⁷⁶ hem de muhasebe ayrıştırmasını hukuki ayrıştırmaya ek olarak getirmiştir. Aslında hukuki ve mülkiyet ayrıştırması ile birlikte fonksiyonel ayrıştırmanın bir gereklilik olduğu açıkça gösterilmiş ve AB’de hukuki ayrıştırmanın 2003 Direktifleri ile getirilmiş olmasına rağmen fonksiyonların ayrıştırması olmadığı için istenilen seviyede rekabetçi bir sistem yaratılamadığı kabul edilmiştir.⁷⁷ Bunun nedenlerinden

⁷¹ Directive 2003/55 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30 [2003] O.J. L176/57. Directive 2003/54/EC of 26 June 2003 of the European Parliament and of the Council concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC (OJ 2003 L 176/37).

⁷² ZAFIROVA, (2007), s.29.

⁷³ Rekabet Sözlüğü, s. 123.

⁷⁴ THOMAS (2007).

⁷⁵ ZAFIROVA, (2007), s.29.

⁷⁶ Directive 2003/54, Art.10(2). 15(2).

⁷⁷ ERGEG (2008) “Status Review of the Liberalisation and Implementation of the Energy Regulatory Framework” (C08-URB-15-04 10) <http://www.energy-regulators.eu>.

birisi olarak gerekli siyasal desteğin tam olarak sağlanamamış olması gösterilmiştir.

Mülkiyet ayrıştırması, şebeke sistemine sahip olan şirketin sadece ayrı bir şirket olmasının yanında üretim ve satış birimlerine sahip olan grup şirketlerinden sahiplik olarak ayrılmasıdır. Mülkiyet ayrıştırmasında iletim ve dağıtım holdingden tamamen ayrılmıştır ve holdingin bu şirketlerde pay sahibi olması yasaklanmıştır. Bu durumun doğal sonucu olarak üretim ve tedarik kısmına sahip olan şirket iletim ve dağıtım şirketleri üzerinde karar alma, yönetim kurulunu seçme ve bu nedenle yatırım ve diğer finans kararları üzerinde hiçbir etkisi olmayacaktır. Bu durumda, mülkiyet ayrıştırması, iletim ve dağıtım birimleri başka kişilere ait olmak zorunda olduğu ve bütün ayrıştırma çeşitleri doğal olarak gerçekleştiği için en güçlü ayrıştırma şeklidir.⁷⁸ Bütün bu etkin özellikleri nedeniyle iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırması AB'nin 2007 tarihli Sektör Raporu'nda önerilen sistem olarak öne çıkmıştır.⁷⁹

Ayrıştırma sistemleri ve bunların genel değerlendirmeleri ışığında bir sonuca varacak olursak rekabetin en üst seviyede sağlanması için mülkiyet ayrıştırmasının temel olması gerektiği açıktır. Çünkü hukuki ayrıştırma ile şirketler arasındaki ilişki tamamen bağımsız hale gelmemektedir ve bunu muhasebe ayrıştırması ve fonksiyonel ayrıştırma ile desteklemek dahi tam bağımsız teşebbüsler yaratmayacaktır. Çünkü şirket gruplarının pratik yapılması gereği grup içinde yoğun bir etkileşim vardır ve bu etkileşim karar verme mekanizmasının grup şirketlerinde bağımsız olamaması sonucunu doğurmaktadır.⁸⁰ Bu yüzden şirket grupları birçok rekabet ihlali soruşturması ile karşı karşıya kalmaktadırlar.⁸¹ Şebeke sistemlerini işleten teşebbüsler bir şirket grubunun yavru şirketleri şeklinde organize olmaktadır. Bu durumda yasal olarak ana şirket ve bu ana şirket altında yavru şirketler şeklinde bir yapı oluşmaktadır.⁸² Ayrıştırma ile güdülen temel amaç önceden önlemek olduğu için sadece hukuki ayrıştırma temelli bir ayrıştırma sistemi kurularak şirket gruplarına rekabeti ihlal etme şansı verilmemelidir. Hukuki ayrıştırmanın bazı

⁷⁸ ZAFIROVA, (2007), s.30.

⁷⁹ COMMUNICATION FROM THE COMMISSION Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report).

⁸⁰ Şirket gruplarının yapıları ile ilgili detaylı bir inceleme için bakınız: EROĞLU, M. (2008) *Multinational Enterprises and Tort Liabilities*, Edward Elgar, İngiltere. Bölüm 1,2,3.

⁸¹ EROĞLU (2008), s. 179 vd.; GIVAJA, A., (2006) 'When Parents Pay for Their Children's Wrongs: Attribution of Liability for EC Antitrust Infringements in Parent-subsidiary Scenarios' *World Competition*, No: 29, s. 555.

⁸² ANRE, (2008)

faidaları olduğu söylenebilir ama bu faydalar mülkiyet ayrıştırması ile kıyaslanınca sağlanabilecek avantajların yanında çok daha zayıf kalacaktır.⁸³

Mevcut duruma bakıldığında, rekabet teorisi ve uygulamadaki örnekler, dikey yapılanmış enerji şirketlerinin rekabet kurallarının olmadığı bir yerde, enerji üretim, iletim ve dağıtım şirketlerindeki sahipliği tek elde toplayarak tekel konumuna gelebilecekleri ve yüksek karlar elde edebileceklerini göstermektedir. Bu yüzden AB bu tür sektör şirketlerin ayrıştırılması yönünde düzenlemeler getirmiştir. Fakat AB 2003 Elektrik ve Gaz Direktiflerinde üye ülkelere hukuki ayrıştırma ve mülkiyet ayrıştırması arasında seçim yapma hakkı tanınmıştır.⁸⁴ Sonuç olarak üye ülkelerin birçoğu şebeke sistemlerinin erişime açılmasındaki zorluklar nedeniyle yasal olarak gereken en alt sınırdaki ayrıştırma yapmışlardır. Bu durum rekabetten kaynaklanan faydaları azaltıcı etkiye neden olmuştur.⁸⁵ Örneğin AB'de şebeke sistemine girişte ayrıcalıklı davranma devam etmektedir.⁸⁶ Ayrıştırma türlerinin tarihi gelişimi iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırmasının temel olması gerektiğini işaret etmektedir ve bu durum Sektör Raporu'nda da açıkça belirtilmiştir. Fakat AB, 2009 yılında kabul ettiği Enerji Direktiflerinde iletim sisteminde tam mülkiyet ayrıştırmaları yanında alternatif olarak hukuki ayrıştırmaların fonksiyonel ayrıştırmalarla desteklendiği Bağımsız İletim Şebekesi Operatörü (BİŞO) olarak adlandırılan iki alternatifli bir düzenleme öngörmüştür.⁸⁷ Ayrıca şu konuya da dikkat çekmek gerekir ki mülkiyet ayrıştırması ve BİŞO temelli bir hukuk sisteminde piyasaya yönelik alt düzenlemeler daha detaylandırılarak etkin bir denetleme sistemi kurmak zorunludur. Çünkü iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırması ile birlikte piyasadaki aktör sayısı artacak ve bu aktörler arası çok fazla işlem olacaktır. Bunun sonucu saydamlaşan piyasanın serbest rekabet ilkeleri ışığında işletilebilmesi için daha etkin ve açık düzenlemelerin yapılması gereklidir. Bu nedenle enerji sektörünü düzenleyici otoritelere ve rekabet otoritelerine ayrıştırmanın uygulanması aşamasında büyük sorumluluklar düşmektedir.⁸⁸

⁸³ POLLITT (2007), s.13.

⁸⁴ Van Koten ve Ortmann, (2007).

⁸⁵ *Ibid.* s.2.

⁸⁶ Bu ülkeler AB Komisyonu tarafından, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Almanya, İtalya, Polonya, Slovakya ve Birleşik Krallık olarak sayılmıştır. Bakınız:

<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/481&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

⁸⁷ Bu konu aşağıda detaylı olarak incelenmiştir.

⁸⁸ POLLITT (2007), s.26.

3. AB ENERJİ HUKUKUNDA AYIRIŞTIRMA DÜZENLEMELERİNE GENEL BAKIŞ

AB'de enerji sektörüne yönelik ayırıştırma düzenlemelerini üç dönem olarak incelemek uygun olacaktır.⁸⁹ AB'de elektrik ve gaz sektörüne yönelik ayırıştırma düzenlemelerine yönelik ilk adım 1996 ve 1998 yıllarında çıkarılan ve ilk kuşak enerji direktifleri olarak adlandırılan AB Elektrik ve AB Gaz Direktifleri tarafından başlatılmıştır.⁹⁰ İşbu direktiflerde AB Hukukunda rekabetçi bir yapı oluşturmaya ve böylece şebeke sistemlerine üçüncü kişilerin girişi ve ayırıştırmaya yönelik ilk adımlar atılmıştır.⁹¹ Ayırıştırma sistemi olarak, direktiflerle, muhasebe ayırıştırması ve fonksiyonel ayırıştırma sistemleri getirilmiş ve iletim şebeke sistemi ile üretim ve satış arasında "Çin Seddi" çekilmesi uygulaması kuralı düzenlenmiştir. 1998 Gaz Direktifi, üçüncü kişilerin iletim ve dağıtım sistemlerine, şebeke sistemleri adına düzenlenmiş bir rejimde giriş serbestliği sağlamaktaydı.⁹²

96 Elektrik ve 98Gaz Direktifleri tarafından getirilen rejim, ayırıştırma yolunda ilk adımları içermekteydi fakat bir süre sonra bazı eksiklikler açığa çıktı. Gaz şebekelerine giriş daha zor olmakta idi ayrıca iletim şebekesi biraz daha liberalken dağıtım şebekeleri daha kapalı idi ve bu nedenlerle pazar tekelleşmiş enerji şirketleri tarafından kontrol edilmekteydi.⁹³ Bu duruma çözüm olarak hukuki ayırıştırmanın gerekli olduğu ve ayrıca mülkiyet ayırıştırmasının da gerekliliği tartışmalarının başladığında AB Komisyonu da yeni direktifler için çalışmalarını başlatmıştı.

Sonuç olarak, AB'de elektrik ve gaz piyasalarını düzenlemeye yönelik halen yürürlükte olan 2003 tarihli ikinci kuşak Enerji ve Gaz Direktifleri (2003 Direktifleri) kabul edilmiştir.⁹⁴ 2003 Direktifleri iletim ve dağıtım şebekelerini sistem içindeki diğer şebekelerden ayırıştırma; üretime özgür katılımın sağlanması; enerji arzında rekabeti sağlama; enerji piyasasında tam pazar açıklığını kurma ve düzenleyicilerin gücünü artırma konularında başarı

⁸⁹ Detaylı bilgi için AB Komisyonu Enerji konulu düzenlemelerine ilişkin Internet sitesine bakınız: http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm.

⁹⁰ Directive 96/92 concerning common rules for the internal market in electricity [1997] O.J L27/20; Directive 98/30 concerning common rules for the internal market in natural gas [1998] O.J. L204/1.

⁹¹ Directive 96/92, Arts 17 and 18; Directive 98/30, Arts 15 and 16.

⁹² ANRE, (2008).

⁹³ ZAFIROVA, (2007), s.33.

⁹⁴ Directive 2003/54/EC of 26 June 2003 of the European Parliament and of the Council concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC (OJ 2003 L 176/37). Regulation (EEC) No 1228/2003 of the European Parliament and of the Council on Conditions for Access to the Network for Cross-Border Exchanges in Electricity (OJ 2003 L 176/1).

sağlamayı hedeflemiştir.⁹⁵ 2003 Direktifleri üye ülkelere yerel düzenleyici organlar kurma ve kurallar koyma sorumluluğu yüklemiştir. Fakat 2003 Direktifleri özelleştirmeyi zorunlu tutan bir düzenleme içermemiştir. 2003 Direktifleri AB’de düzenleme aşamalarının başında enerji piyasasında sektörleri yeniden yapılandırmasını koymuştur. Çünkü görülmüştür ki dikey ayrıştırmayı temel alan ülkelerde ayrıştırma rekabeti artırıcı bir etki ve güçlü ticari faydalar sağlamaktadır.⁹⁶

Rekabetin sağlanması açısından 2003 Direktiflerinde getirilen en önemli yenilik, hukuki ayrıştırmının temel prensip olarak kabul edilmesidir. Hukuki ayrıştırma temel olmakla birlikte, bunun tek başına yeterli olmayacağı düşünüldükçe, ek olarak, “Çin Seddi” kurarak şirketler arası fonksiyonel ayrıştırma ve karar mekanizmasının da ayrıştırılması da 96 Elektrik ve 98 Gaz Direktiflerindeki benzer olarak korunmuştur. Hukuki ayrıştırmının olması, tek başına, şirketin, yavru şirketin günlük işleri üzerinde kontrol sağlamasına engel olamayacağı için, bu durum 2003 Direktiflerinde açıkça, fonksiyonel ayrıştırma ile birlikte düzenlenerek, ana şirketin yavru şirket üzerindeki kontrol gücünü önlemek amaçlanmıştır. Kontrolün belirlenmesinde AB Birleşme ve Devralma düzenlemelerindeki kontrol ilkeleri temel alınmıştır.⁹⁷ Daha detaylı incelediğimizde 2003 Elektrik Direktifi, fonksiyonel ayrıştırma ile ilgili olarak şu düzenlemeleri getirmiştir; iletim şebeke sisteminin yönetiminde yer alan kişiler, üretim ve arz şirketlerinin günlük karar alma konumundaki pozisyonlarda direkt veya direkt olmayan bir şekilde yer alamazlar. Şebeke sisteminin yönetiminde yer alan kişilerin profesyonel olarak bağımsız şekilde hareket etmelerini sağlayacak önlemler alınmalıdır. Şebeke şirketi şebeke sistemini işletmek, bakımını yapmak ve geliştirmek için gerekli finansal kararlarla ilgili bağımsız karar verebilmelidir. 2003 Elektrik Direktifinde, ana şirket ile yavru şirket arası işbirliğinin devam etmesinde bir sakınca görülmemesine rağmen, ana şirkete, şebekeyi işleten yavru şirket üzerinde günlük karar alma da baskı kurma hakkının tanınamayacağı şeklinde düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelere ek olarak şebekeyi işleten şirket bir uygunluk programı kurarak gerekli kamu otoritelerine yıllık rapor vermekle yükümlü tutulmuştur.

2003 Direktifleri her ne kadar 96 Elektrik ve 98 Gaz Direktiflerine nazaran daha etkin düzenlemeleri içerse de, ayrıştırma kuralına yönelik bazı istisnalar da getirmiştir. Bunların en önemlisi, dağıtım şebeke sisteminin 100 binden daha az müşterisinin olması halinde, üye ülkeler, işbu işletmeyi hukuki

⁹⁵ Jamasb ve Pollitt, (2005), s.6.

⁹⁶ *Ibid.* s.11

⁹⁷ Regulation 139/2004 on the control of concentrations between undertakings [2004] OJ L24/1.

ve fonksiyonel ayırıştırmadan istisna tutabilir fakat bu şirketler muhasebe ayırıştırması yapmakla yükümlüdürler. Ayrıca 2003 Direktifleri ile üye ülkelere hukuki ayırıştırma hakkını 2007 Temmuz ayına kadar erteleyebilme hakları tanınmıştır. Şu an için AB’de bu süre dolduğu için hukuki ayırıştırma temel prensiptir.⁹⁸

2003 Elektrik Direktifi karmaşık bir yapıya sahip olan AB’de elektrik sektörüne yönelik düzenlemelerde bir dereceye kadar standartlaşma sağlamıştır. Fakat Sektör Raporu’nda görülmüştür ki 2003 Elektrik Direktif’i tarafından getirilen yenilikler üye ülkeler tarafından dirençle karşılanmakta ve bazı ülkeler yükümlülüklerini yerine getirmeyerek uygulamaları geciktirmektedir.⁹⁹ İlginç olan AB Komisyonu’nun konuyla ilgili basın açıklamasında neredeyse tüm üye ülkeler 2003 Enerji Direktiflerinin uygulanması konusunda çeşitli seviyelerde yükümlülüklerini yerine getirmemişlerdir. Hatta 2003 Direktiflerinin uygulanması sürecinde Komisyon 17 üye ülkeye karşı çeşitli uyarılar göndererek yaptırım uygulamak zorunda kalmıştır.¹⁰⁰ Bu durum ayırıştırma yönelik üye ülkelerde oluşan görüş farklılıklarına önemli bir örnektir.¹⁰¹ Aslında bu isteksizliğin arkasında politik sebepler ve ayrıca şirketlerin lobi faaliyetleri olduğu da iddia edilebilir. Diğer taraftan bazı üye ülkeler 2003 Elektrik Direktifindeki yasal minimum sınırları aşarak iletim sisteminde mülkiyet ayırıştırmasının temel prensip olması yolunda adım atmışlardır.¹⁰² Burada ilginç olan elektrik piyasasındaki değişimin gaz piyasasına göre her zaman için bir adım önde olmasıdır.¹⁰³

Sektör Raporu’nda enerji sektörüne yönelik ayırıştırma ile ilgili temel sorunlar belirlenmiştir.¹⁰⁴ Sektör Raporu’na göre, birçok coğrafi pazar düzeyi ve bütün değer zinciri düzeyinde ve yüksek derecede yoğunlaşma vardır. Ayrıca büyük teşebbüslerin altyapı kurmada ve enerji depolamadaki kontrollerinden dolayı piyasa kapama etkisi vardır. Bunlara ek olarak piyasalarda saydamlık eksiktir. Fiyat belirlenmesi açısından toptan satım fiyatlarının rekabetçi ortamda

⁹⁸ Birçok üye ülke bu haklarını kullanarak son tarihe kadar beklemişlerdir. Bakınız: http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/benchmarking_reports_en.htm.

⁹⁹ GOMEZ-ACEBO, P., ABOGADOS, S.L, CHARLES, R, (2006) “Unbundling of Electricity and Gas Transmission and Distribution System”
http://ec.europa.eu/energy/electricity/publications/doc/2006_03_08_final_common_report.pdf

¹⁰⁰ Bakınız: AB Komisyonu Basın açıklaması: IP/06/430 and MEMO/06/152.

¹⁰¹ AB Komisyonu üye ülkelerdeki düzenlemelerin etkinliğini bir şema ile göstermiştir. Üye ülkelere ilişkin istatistikî bilgiler için bakınız:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/481&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>

¹⁰² İngiltere ve Hollanda bu ülkelere örnek olarak verilebilir, İngiltere deki gelişmeler için bakınız: PAŞAOĞLU, Ö. (2003) “Doğal Tekellerde Regülasyon ve Rekabet” Bir Örnek: İngiliz Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması, Rekabet Kurumu, Ankara.

¹⁰³ ZAFIROVA, (2007), s.34.

¹⁰⁴ Wilis ve Hughes, (2008).

belirlenmediğine dair şüpheler mevcuttur. Tüketicilerle ilişkiler açısından, tüketicilerle yapılan uzun dönemli anlaşmalar piyasa kapatıcı etkiye sahiptir. Sektör Raporu sonuç olarak, yukarıda belirtmiş olduğumuz tespitlerden hareketle 2003 Direktifleri ile getirilen ayrıştırma sistemlerinin dikey piyasa kapamalarını önleyemediği şeklinde bir sonuca varmıştır. Sonuç kısmında, açık bir şekilde iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırmasının en son ve olması gereken hedef olduğuna işaret edilmiştir.¹⁰⁵ Sektör Raporu gaz sektörü için de pazara girişlerde zorluklarla ilgili olarak iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırmasının eksikliğinden bahsederek konunun önemine işaret etmiştir.

Sonuç olarak şu an yürürlükte olan ayrıştırma kuralları, rekabeti sağlama açısından yeterli değildir ve yatırım yapma teşvikini önleyicidir ve bu nedenle de arz güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Ayrıca sisteme yeni girmek isteyen teşebbüsler, iletim sistemine sahip olan şirketlerin kendi şirketlerini desteklemesi sonucu engellerle karşılaşmaktadır.

Sektör Raporu'ndan sonra, AB Komisyon'u Enerji ve Gaz Pazarlarına İlişkin Beklentiler Raporunu¹⁰⁶ (Beklentiler Raporu) yayınlamıştır. Beklentiler Raporu'nda, hukuki ayrıştırmanın faydalarının yanında rekabeti sağlamada tam başarı sağlamadığı savunulmuştur. Beklentiler Raporu'na göre, 2003 Direktifleri şebeke sistemlerine yönelik açık olması gereken bilgilere ulaşmayı tam olarak sağlayamamaktadır ve bu nedenle Beklentiler Raporu'nda iletim şebeke şirketinin önemli bilgileri saklayabileceği savunulmuştur. İkinci olarak, üçüncü kişilerin şebeke sistemlerine erişim engellemelerinin tam olarak kaldırılamadığı savunulmuştur. Üçüncü olarak enerji şirketlerine kamu kaynaklarından sağlanan yatırım teşviklerinin amacına uygun kullanılmadığı tespit edilmiştir.¹⁰⁷ Sonuç olarak dikey olarak yapılanmış şirketlerin olduğu bir piyasada iletim sisteminin gelişmesi için yeterince teşvik olmayacağı ve bu nedenle iletim sisteminin güvenliği ve gelişimi için mülkiyet ayrıştırmasının gerekliliği savunulmuştur.¹⁰⁸ Beklentiler Raporu açık olarak iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırmasını desteklemektedir fakat bunun yanında alternatif olarak iletim şebekesi sisteminin tam olarak bağımsızlaştırıldığı bir sistem de önermiştir. Buna göre grup şirketi sadece iletim şirketinin hisseleri tutabilecek iletim şebekesi ise Bağımsız İletim Şebekesi Operatörü (BİŞO) olarak sadece iletim sistemini

¹⁰⁵ European Commission (2007) 'Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report)' {SEC(2006) 1724}, Brussels. s 6. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0851:EN:NOT>.

¹⁰⁶ European Commission (2007) 'Prospects for the internal gas and electricity market' {SEC(2007) 12}.

¹⁰⁷ *Ibid*, s. 10.

¹⁰⁸ *Ibid*, s. 11.

yönetecek ve yöneticiler grup içinde başka bir görevde yer alamayacaklardır. Bu temellere dayanan bir yapı çok detaylı düzenlemeleri gerektirmektedir.¹⁰⁹

Beklentiler Raporu'nu takip eden süreçte AB Komisyonu tarafından AB'de 2007 yılından itibaren üçüncü aşama olarak adlandırılan yeni düzenleme süreci başlatılmıştır.¹¹⁰ Üçüncü aşama çalışmaları boyunca AB Komisyonu ayırıştırmanın en son aşaması olan iletim sisteminde mülkiyet ayırıştırmasının temel prensip olması konusunda düzenlemeler getirmek isteği içerisinde olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Bu çalışmaların sonucunda 2009 Elektrik ve Gaz Direktifleri (2009 Direktifleri) kabul edilmiştir.¹¹¹ 2009 Direktifleri 01.03.2011 yılında yürürlüğe girecektir. 2009 Direktifleri özellikle ayırıştırma açısından paralel düzenlemeler içermektedir. Ayırıştırma konusunda madde numaraları ile başlıklar dahi aynıdır. Komisyon ayırıştırma açısından, madde 9 da üretim ve arz ile iletim şebeke sisteminde mülkiyet ayırıştırmasına ek olarak BİŞO modelini temel kabul ederek tam mülkiyet ayırıştırmasından taviz vermiştir.

Komisyon, yeni direktiflerin önsözünde özellikle “etkin ayırıştırma” kavramına sürekli şekilde atıf yaparak, etkin ayırıştırma olmadan enerji piyasasında tam rekabetin hiçbir zaman sağlanamayacağına dikkat çekmiştir. Bunun sebebi olarak 2003 Direktiflerinde temel prensip olarak getirilen hukuki ve fonksiyonel ayırıştırmanın hiçbir zaman ayırıştırılmadan beklenen faydayı sağlamada yeterli olmadığına değinilmiştir. 2009 Direktiflerine göre, iletim sistemine sahip olan her teşebbüs BİŞO olarak yeniden yapılandırılacaktır. Aynı kişiler hem iletim teşebbüsünü hem de üretim ve arz teşebbüsünü kontrol edemeyeceklerdir. Ayrıca aynı kişiler hem iletim teşebbüsünün hem de üretim ve arz teşebbüsünün yönetim kurulu üyelerini veya yasal sorumlularını belirleyemeyeceklerdir. Diğer taraftan aynı kişiler hem iletim teşebbüsünün hem de üretim ve arz teşebbüsünün yönetim kurulu üyesi olamayacaklardır.

2009 Direktifleri iletim sisteminde mülkiyet ayırıştırmasının açık olarak etkin bir ayırıştırma sistemi olduğuna işaret etmekle birlikte, iletim şebeke teşebbüsünün üretimde, üretim teşebbüsününse iletim teşebbüsünde azınlık

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ Detaylı çalışma takvimi için AB Komisyonu Çalışma Takvimine bakınız; http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/third_legislative_package_en.htm;

Direktifler çıkarılmadan önceki tartışmalar için bakınız: COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT *Accompanying the legislative package on the internal market for electricity and gas* Brussels, YYY SEC(2007) 1179.

¹¹¹ DIRECTIVE 2009/72/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC. DIRECTIVE 2009/73/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC.

hisse sahibi olmasında sakınca görmemiştir. Mülkiyet ayrıştırmasında teşebbüsler arasında hiçbir kontrolün olmamasını temel kabul etmişlerdir ve kontrolün de AB Birleşme ve Devralma Direktifi'ndeki kıstaslara göre belirlenmesi gerektiğini düzenlemiştir. Etkin ayrıştırmayı sağlamak için aynı kişilerin iletim şebeke şirketi ve üretim şirketinin yönetim kurulunun üyesi olması yasaklanmıştır. Ayrıca aynı kişinin hem iletim şirketi hem de üretim şirketinin yönetim kurulu üyelerini seçmesi yasaklanmıştır.

Mülkiyet ayrıştırmasının alternatifi olarak, BİŞO sistemi etkin bir ayrıştırma sistemi oluşturmak için getirilmiştir. BİŞO'ların bu bağımsızlığını koruyabilmesi için çeşitli düzenlemeler getirilmiş ve kamu otoriteleri tarafından BİŞO'lar üzerinde geniş bir kontrol mekanizması kurulması planlanmıştır. Eğer BİŞO sistemi temel prensip olarak seçilmişse teşebbüsler arası hukuki ayrıştırma temel olmak üzere karar verme mekanizmasının da ayrıştırılması zorunluluğu düzenlenmiştir.

Ayrıca 2009 Direktiflerinin 14. Maddelerine göre üye ülkeler tam sahiplik ayrıştırması yönünde tercih kullanırlarsa, aynı zamanda BİŞO sistemine izin veremezler. Bu durumda 2009 Direktifleri üye ülkelere ya tam mülkiyet ayrıştırması ya da BİŞO arasında seçim hakkı tanımıştır ama her ikisini birden barındıran bir sistem kurmalarını yasaklamıştır. Bu durumda 03 Eylül 2009 tarihinden itibaren eğer iletim sistemi ve üretim sisteminin aynı gruba ait olduğu durumlarda üye ülkelere iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırması ya da BİŞO sistemleri arasında seçim yapma hakkı tanınmıştır. Ayrıca üye ülkelere ayrıştırmaya yönelik seçim yapmaları ve yasal altyapılarını tamamlamaları için 03 Mart 2012 tarihine kadar süre verilmiştir.

2009 Direktifleri tarafından getirilen diğer önemli bir uygulama ise kamu ve özel şirketler arasında hiçbir ayrıcalığın olmamasıdır. Buna göre ister kamu şirketi olsun ister özel şirket olsun iletim sistemlerine yönelik ayrıştırma kuralları tam olarak uygulanacaktır.

Bazı AB ülkeleri iletim sisteminde mülkiyet ayrıştırması konusunda AB düzenlemelerini beklemeden gerekli adımları atmışlardır. Mesela Hollanda mülkiyet ayrıştırmasının ilk uygulandığı AB ülkesi olarak dikkat çekmektedir.¹¹² Hollanda'da yetkili bakanlık ve hükümet ayrıştırma yönünde kararlı bir şekilde çalışma yaptıklarında enerji şirketleri ayrıştırmanın zararlı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir ve mülkiyet ayrıştırmasına karşı çıkmışlardır.¹¹³ Fakat buna

¹¹² TONJES, C. (2005) "Ownership Unbundling of Energy Distribution Companies in the Netherlands"

http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050819_ciep_briefing_unbundling.pdf

ROGGINKAMP, (2006), s. 240.

¹¹³ TONJES, C. (2005).

rağmen Hollanda’da elektrik ve gaz kanunlarında gerekli değişiklikler yapılarak iletim sisteminde mülkiyet ayırıştırması 27 Nisan 2006 da kabul edilmiştir.¹¹⁴ Hollanda kanunu şebeke sistemlerinin işletmesinin ve üretim, tedarik ticaretinin aynı grup şirketler tarafından yapılmasını yasaklamaktadır. Enerji şirketlerine 2 yıl 6 ay süre verilerek gerekli standartlara ulaşmaları şart koşulmuştur. Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren enerji şirketleri ayırıştırma planları hazırlamak zorunda tutulmuşlardır.¹¹⁵

En son olarak belirtmek gerekir ki 2009 Direktifleri dağıtım sistemi için hukuki ayırıştırma ve organizasyon ve karar verme ayırıştırmasını içeren fonksiyonel ayırıştırma temel alan bir düzenleme öngörmüştür. Bu nedenle 2009 Direktiflerinde dağıtım sistemine yönelik 2003 Direktiflerinden farklı bir düzenleme olmamıştır. Bu durumda 2009 Direktifleri iletim sisteminin yeniden yapılandırılması ile kuralların yeniden düzenlendiği bir çalışma olmuştur.

4. TÜRKİYE ENERJİ HUKUKUNDA AYRIŞTIRMA UYGULAMALARI

Türkiye Rekabet Kurumu başkanı Prof. Nurettin Kaldırımca bir konuşmasında ayırıştırmanın Türk Hukuku uygulamasına girmesi gerektiğini çok açıkça ifade etmiştir: “*Yerleşik işletmecilerin sözünü ettiğim davranışlarının önlenmesine yönelik olarak Avrupa Birliği’nde bugünlerde başta enerji ve elektronik haberleşme alanlarında olmak üzere altyapı ve hizmet sunumu faaliyetlerinin belli alanlarında yapısal ayırıştırma tedbirleri de dahil olmak üzere endüstrilerin yapısına çeşitli müdahalelerin yapılmasının gündeme geldiği göz önüne alınarak, ülkemizde de ihtiyaç duyulan alanlarda benzeri tedbirlerin alınabilmesinin gündeme getirilmesinin gerekli olduğunu düşünüyorum.*”¹¹⁶ AB’de olduğu gibi Türkiye’de de enerji sektöründe serbestleşme çalışmaları son yıllarda hız kazanmıştır ve hükümet politikalarının temel unsurlarından birisi olmuştur.¹¹⁷ Türkiye’de elektrik ve doğal gaz sektörleri prensip olarak rekabete açılmış ve piyasanın düzenlenmesi amacıyla Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) kurulmuştur.¹¹⁸ 2001 yılında elektrik piyasasında dört ana unsura

¹¹⁴ ROGGENKAMP, (2006), s. 240.

¹¹⁵ *Ibid.* s. 244.

¹¹⁶ KALDIRIMCI, N. (2007) (Rekabet Kurulu Başkanı), “Enerji ve Telekomünikasyon Bağlamında Türkiye’de Şebeke Endüstrilerinde Genel Rekabet Sorunları” <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=652>. Yine aynı konuşmada Prof. Kaldırımca serbestleşme sonrası oluşabilecek rekabet ihlallerine dikkat çekerek gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir: “*Fakat enerji piyasalarında serbestleşme sonrasında rekabetin sağlanmasında yüksek yoğunlaşma oranlarının veya yerleşik şirketin pazar payının aşağı çekilmesi tek başına yeterli olmamakta; piyasaya giriş engelleri yaratmayan, üçüncü şahısların şebekeye erişiminde ayrımcı olmayan, şeffaf ve çapraz sübvansiyona izin vermeyen düzenlemelerin getirilmesi de gerekmektedir.*”

¹¹⁷ Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>.

¹¹⁸ Ayrıntılı tarihçe için bakınız: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu: <http://www.epdk.org.tr/>.

ayrılarak üretim, iletim, dağıtım ve toptan satış için dört ayrı kamu şirketi kurulmuştur. Türkiye Enerji Sektöründeki serbestleştirme çalışmalarının son yıllardaki ana hedefleri Devlet Planlama Teşkilatı tarafından “*kamunun elektrik ve doğal gaz sektöründe, iletim haricinde, yatırımcı rolünden tedricen arınması ve mülkiyetindeki tesisleri özelleştirmesi, gerekli yatırımların rekabetçi bir piyasa ortamında özel sektör tarafından yapılması ile kamunun düzenleyici konumunu güçlendirmesi ve arz güvenliğini temin etmesidir*” şeklinde belirtilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi AB’de de genel eğilim olan iletim sistemini kamu teşebbüsü olarak tutmak Türkiye Enerji Sektörü içinde düşünülmüş ve Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ) özelleştirme kapsamına girmemiştir. Bu durumda rekabetin gelişmesi açısından iletim sisteminin kamu şirketi olması önemli bir avantaj olarak görülebilir.¹¹⁹ Türkiye’de iletim şirketi dışında üretim ve dağıtım sistemlerinde bazı özelleştirmeler tamamlanmışken¹²⁰ kamuya ait üretim ve dağıtım şirketlerinin birçoğunun özelleştirilmesi süreci devam etmektedir.¹²¹ Bütün bu süreçte serbestleşme uygulamalarının nereye doğru gittiğine baktığımızda, Türkiye’deki hükümet tarafından güdülen amaç kısa ve orta vadede elektrik sektöründe sadece iletim şirketinin kamu elinde tutularak, üretim, dağıtım ve perakende satışta kamunun etkinliğine son verilmesi yönünde olduğu görülecektir. Bu hedef Türkiye 9. Kalkınma Planı (Kalkınma Planı) tarafından açıkça desteklenmektedir. Kalkınma Planı’nda kamunun elektrik dağıtım ve toptan ticaretinden tamamen çekilmesi ve elektrik üretiminde ise kamu payının azaltılması planlanmıştır.¹²² Aynı şekilde doğal gaz piyasasında kamu payının azaltılması da Kalkınma Planı’na girmiştir.¹²³ Henüz tam serbestleşmemiş bir piyasa olan Türkiye Enerji Sektöründe serbestleşme çalışmaları ile birlikte sektörün yeniden yapılandırılması daha kolay olacaktır. Yeniden yapılanma süreci içerisinde ayrıştırma uygulamalarının AB Hukuku temelli olarak ve en geniş şekliyle alınması özelleştirme sürecinde gerekli şartlar zorunlu tutularak daha kolay yapılabilecektir. Özelleştirme otoriteleri tarafından en başından itibaren ayrıştırma özelleştirme şartı olarak konulabilir; bunun sonucu olarak ayrıştırma prensibi özelleştirme sürecinde ilerleme kaydedildikçe piyasada temel prensip olarak yerleşecektir.

¹¹⁹ ATİYAS, İ. (2006b) “Elektrik Sektöründe Serbestleşme ve Düzenleyici Reform” (TESEV). s. 67.

¹²⁰ Detaylı Piyasa incelemesi için bakınız: PWC, (2008) “Privatization of the Turkish Electricity Distribution Companies” http://www.pwc.com/tr_TR/tr/assets/ins-sol/publ/privitization.pdf

¹²¹ TC Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Stratejik Plan 2009-2013

<http://www.oib.gov.tr/2007/StratejikPlan.pdf>.

¹²² Devlet Planlama Teşkilatı 9. Kalkınma Planı: <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/plan9.pdf>.

¹²³ *Ibid.*

Türkiye'deki mevcut hukuki yapı ışığında enerji sektörüne baktığımızda, 2001 yılında yürürlüğe giren 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu (EPK) ve 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu'nun (DGPK) çıkarılış amaçlarından birisi rekabetçi bir pazar sağlamaktır. Bu kanunlarda rekabetçi bir pazara ulaşma amacı ile sektörde serbestleştirme birlikte düşünülmüştür ve bu kanunlarda ayırıştırmaya yönelik ilk uygulamalara yer verilmiştir.¹²⁴

Temel inceleme olarak EPK'yı aldığımızda, kanunda ayırıştırma ile ilgili bazı genel düzenlemeler yer almaktaydı. Bu düzenlemeler AB'deki düzenlemelerle bazı benzerlikler göstermekle birlikte öz olarak AB'deki dinamik gelişmelerin takip etmekten uzak kalmıştır. EPK'da, 96 Elektrik Direktifindeki düzenlemede temel olan muhasebe ayırıştırması genel prensip olarak kabul edilmiştir.¹²⁵ EPK'daki muhasebe ayırıştırması prensibine dayanarak birden fazla lisansa sahip olan aynı tüzel kişi veya aynı faaliyeti birden fazla tesiste yürüten tüzel kişiler, lisansa tabi her faaliyet veya tesis için ayrı hesap ve kayıt tutmak zorunda tutulmuştur. Bu temel kuralın yanında EPK'da bazı fonksiyonel ayırıştırma ve yatay ayırıştırma kuralları ile piyasada rekabeti sağlamaya çalışılmıştır.¹²⁶ Buna göre üretim şirketlerinin dağıtım şirketleri ile iştirak ilişkisine girmelerinin serbest bırakılmış olmasına rağmen üretim şirketlerinin dağıtım şirketleri üzerinde kontrol oluşturmalarına izin verilmemiştir. Bu yasağın uygulanabilmesini sağlamak için üretim şirketlerinin iştirakleri ile piyasadaki payı, bir önceki yılın toplam kapasitesinin yüzde yirmisini geçemeyeceği şeklinde yasal bir limit öngörülmüştü. Aynı prensipten hareketle dağıtım şirketlerinin üretim lisansı almak kaydıyla üretim tesisi kurabilmelerine izin verilmişti, ancak bu tesisin üretimi bölgenin bir önceki yıl toplam tüketiminin yüzde yirmisini geçemeyeceği hükmü getirilmişti. Ayrıca, dağıtım şirketine yönelik, sahibi olduğu veya iştirak ilişkisi bulunduğu üretim şirketinden bölgelerinde bir önceki yılda dağıtımını yaptıkları yıllık toplam miktarın yüzde yirmisinden fazla elektrik enerjisi satın alması yasaklanmıştı. Bu durumda EPK'daki bu düzenlemeler incelendiğinde yapılabilecek temel

¹²⁴ Prof. Kaldırımcı doğal gaz sektöründe ki gelişmeleri şu şekilde özetlemiştir: "Örneğin 2009 yılına kadar BOTAŞ'ın ithalat pazar payının %20'ye indirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 2007 yılı içerisinde BOTAŞ'ın Gazprom Export'la imzalamış olduğu doğal gaz alım kontratlarını dört özel sektör şirketine kısmi olarak devretmesine ilişkin olarak, Rekabet Kurulu incelemesini yapmış ve söz konusu devirlere izin vermiştir. Bu devirlerin muhatabı şirketlerin doğal gaz piyasasında faaliyete geçmeleri ile 2007 sonu doğal gaz satış rakamlarına göre pazarın %11'lik bir kısmı serbestleşmiş ve BOTAŞ'ın ithalat pazar payı %90'nın altına düşmüş olacaktır. Söz konusu pazar payı 4646 sayılı Kanun ile öngörülen, BOTAŞ'ın pazar payını 2009'a kadar %20'ye düşürme hedefi yanında küçük görünse de piyasanın özel sektör katılımına açılması açısından iyi bir başlangıçtır." KALDIRIMCI, (2007)

¹²⁵ ATİYAS (2006a), s. 8.

¹²⁶ *Ibid.*

çıkarm, EPK'nın bu haliyle ayrıştırmanın en temel unsuru olan muhasebe ayrıştırmasını temel aldığı ve hukuki ayrıştırmanın bir zorunluluk olarak kabul edilmediği olacaktır.¹²⁷ Bunlara ek olarak EPK'da fonksiyonel bir ayrıştırma olarak dağıtım ile üretim arasındaki dikey bütünleşme derecesini sınırlayan kurallar konulmuştu. Fakat mevcut bu düzenleme dahi yetersiz iken 3 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5398 numaralı kanun ile dağıtım faaliyetleri ile üretim faaliyetleri arasındaki ilişkinin düzenlenmesinde EPK'daki bu prensiplerde önemli bir değişikliğe gidilmiştir. Bu kanuna göre muhasebe ayrıştırması kurallarına uymak şartıyla dağıtım şirketlerinin üretim tesisi kurmalarına izin verilerek EPK'daki ayrıştırma amaçlı sınırlamalar kaldırılmıştır. Bu kanun hükümlerine dayanarak dağıtım ile üretim arasında sadece muhasebe ayrıştırmasına dayalı dikey bütünleşmeye izin verilmiş olmaktadır.¹²⁸ Sonuç olarak, Türkiye Enerji Sektöründe dağıtım ve üretim arasındaki dikey ayrıştırma konusunun rekabet politikaları açısından dikkatle takip edilmesi gereken bir husus olması konusunda genel kabul edilen bir görüş olmasına rağmen, 5398 kanun ile yapılan değişiklikle dağıtım şirketlerinin üretim faaliyetine girmesinin önündeki kısıtlar kalkmıştır.¹²⁹ Aslında bu değişikliğin özelleştirme kapsamında olan dağıtım şirketlerinin değerini artırmak için yapılmış olduğu açıktır. Fakat bu durumun ayrıştırma uygulamalarına zarar vermesi ve bu nedenle de elektrik sektöründe rekabet kısıtlaması yaratması muhtemeldir. Nitekim böyle zararlı sonuçları olacak bir düzenleme sadece dağıtım varlıklarının özelleştirme değerinin artırılması amacıyla kullanılmamalıdır. Çünkü sadece gelire odaklı bir özelleştirme uygulaması sektörde rekabeti kısıtlayıcı etkiler yaratarak rekabet ihlallerine neden olacaktır.

Mevcut hukuk düzeni içerisinde Türkiye Enerji Sektörünün yeniden yapılandırılmasında Rekabet Kurumu'nun rolü incelendiğinde görülecektir ki Rekabet Kurumu EPK ve DGPK'nın ve ikincil mevzuatın hazırlanmasında sürekli olarak görüş bildirmiş ve Türk mevzuatının AB mevzuatı ile uyum sağlanması konusunda uyarılarını yapmıştır.¹³⁰ Rekabet Kurumu'nun konuya ilişkin yaklaşımını daha iyi anlamak için bu konuda Rekabet Kurulu'nun yapmış olduğu kapsamlı ve önemli görüş açıklamalarından birisi olarak 2005 yılında Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş'nin (TEDAŞ) özelleştirilmesine ilişkin görüş raporunu (TEDAŞ Raporu) incelemek faydalı olacaktır. TEDAŞ Raporu'nda, Rekabet Kurulu elektrik dağıtım faaliyetinin diğer piyasa faaliyetlerinden

¹²⁷ *Ibid.* s.9

¹²⁸ ATİYAS (2006a).

¹²⁹ Dağıtım şirketler 21 farklı bölgeye ayrılarak 21 farklı şirket kurulmuştur. Bu konuda detaylı inceleme için bakınız: ATİYAS (2006b).

¹³⁰ KALDIRIMCI, (2007).

hukuki olarak ayırıştırılması koşulunu getirmiştir.¹³¹ Bu görüş açıklamasında Rekabet Kurulu, AB 2003 Direktiflerine paralel bir düşünce yapısı içinde hareket etmiştir.¹³²

TEDAŞ özelleştirmesi, bu özelleştirmenin hem dağıtım-üretim hem de dağıtım-perakende satış boyutları olduğu için önemlidir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi EPK dağıtım faaliyetleri ile diğer faaliyetler arasında hukuki ayırıştırma öngörmekteydi, sadece muhasebe ayırıştırması öngörmekteydi. Fakat EPK'da yapılan değişiklikle Elektrik Sektörü Strateji Belgesi'nde¹³³ (ESSB) dağıtım şirketlerinin perakende satış faaliyetlerinden ayrılmadan özelleştirilmesi öngörülmüştü. Sonuç olarak Rekabet Kurulu, TEDAŞ Raporunda bazı konulara dikkat çekmiştir. TEDAŞ Raporu genel olarak ESSB'ye dayanan özelleştirme planında arz güvenliği ve yabancı yatırımların teşviki amaçlarının dikkate alınmasına karşılık, rekabetçi bir piyasanın kurulması hususlarına ilişkin düzenlemelerin yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir. Özellikle bazı temel hedeflerin elde edilmesi bakımından bir geçiş dönemi uygulamasına gidilmesinde bir sakınca olmamasına rağmen, bu dönem sonrasında sağlıklı bir rekabet ortamının oluşturulabilmesi açısından bazı yapısal önlemlerin alınması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu durumda Rekabet Kurulu, EPK'da yapılan değişiklikle ve de ESSB'ye göre açıklanan özelleştirme planında öngörülen dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinin dikey bütünleşik bir şekilde devredilmesinin serbestleştirme sürecinde rekabetin tesisi bakımından bazı sakıncaları beraberinde getireceği tespitinde bulunarak bu durumun önüne geçilmesinde iki tür uygulamadan birisinin seçilmesinin uygun olacağı kanısına varmıştır. İlk olarak, en ideal sistem olarak, Rekabet Kurulu dağıtım hizmetlerini devralacak teşebbüs veya teşebbüslerin perakende satış pazarında doğrudan ya da dolaylı olarak faaliyet göstermemesini sağlayacak şekilde, dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinin mülkiyet ayırıştırmasına tabi tutulmasının gerektiği tespitine varmıştır. Bu öneri o zaman AB'de de en iyi alternatif olarak düşünülen mülkiyet ayırıştırması ile paralellik arz etmektedir. Rekabet Kurulu, bu durumun alternatifi olarak, dağıtım ve perakende satış faaliyetlerinin hukuki olarak ayırıştırılmasını ve dağıtım şirketlerinin geçiş dönemi sonunda kendi bölgelerindeki perakende satış

¹³¹ REKABET KURUMU (2005). "Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin Özelleştirilmesine ilişkin Rekabet Kurulu Görüşü", Ankara. <http://www.rekabet.gov.tr/word/gorus/tedasgorus.doc>.

¹³² Rekabet Kurulu görüşlerinde bir tutarlılık sağlayarak Ekim 2007'de Başkent Doğal Gaz Dağıtım A.Ş.'nin özelleştirilmesine ilişkin olarak, Ankara ilindeki doğal gaz dağıtım faaliyetinin, rekabetin tesisi bakımından diğer tüm piyasa faaliyetlerinden hukuki olarak ayırıştırılması gerektiğini belirtmiş ve bu şart ihale şartnamesinde yer almıştır. KALDIRIMCI, (2007).

¹³³ ELEKTRİK ENERJİSİ SEKTÖRÜ REFORMU ve ÖZELLEŞTİRME STRATEJİ BELGESİ, 2004. <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2004/03.pdf>.

paylarını belirli bir takvim içinde belirli bir orana indirilmesini sağlayan bir yöntemin esas alındığı bir sistem kurulabileceği şeklinde görüş bildirmiştir. Ayrıca Rekabet Kurulu geçiş döneminin sonuna kadar dağıtım faaliyetlerinin ve diğer elektrik piyasası faaliyetlerinin hukuki olarak ayrıştırılmasını, nihai izin koşulu olarak belirlemiştir. İlerde oluşabilecek hukuki sorunları önlemek açısından ihaleye katılacak teşebbüslerin bilgisine sunulması bakımından yukarıda belirtilen hususların özelleştirmelere ilişkin ihale şartnamesinde belirtilmesi yerinde olacaktır sonucuna varılarak güvence sağlanmıştır. Burada Rekabet Kurulu TEDAŞ özelleştirilmesinde 2003 Direktiflerine uygunluk koşulu arayarak modern bir rekabet uygulaması ve ayrıştırma kurallarının olması yönünde görüş bildirmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında açıkça görülmektedir ki Rekabet Kurulu görüşleri ile 5398 Sayılı Kanun'un hükümleri arasında bazı uyumsuzluklar bulunmaktadır. İlk olarak, EPK'da 5398 Sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle, elektrik dağıtım şirketlerinin perakende satış faaliyetinde bulunabilmesine izin verilmiştir. Fakat Rekabet Kurulu açıkladığı görüşte sadece geçiş dönemi için bunun mümkün olabileceği belirterek, dağıtım ve perakende faaliyetleri arasında ideal olarak mülkiyet ayrıştırmasının ya da alternatif olarak hukuki ayrıştırmanın olması gerektiği yönünde görüş belirtmiştir. Rekabet Kurulu TEDAŞ Raporu'nun 5398 Sayılı Kanun ile çelişen bir diğer hükmü, dağıtım ve üretim faaliyetleri arasındaki dikey bütünleşmeye ilişkindir. Rekabet Kurulu, TEDAŞ'ın özelleştirmesine ilişkin nihai izin koşulu olarak, geçiş döneminin sonuna kadar dağıtım faaliyetlerinin ve diğer elektrik piyasası faaliyetlerinin hukuki olarak ayrıştırılması gerektiğini belirtmektedir. Bu koşuldaki, dağıtım şirketlerinin üretim faaliyetiyle iştigal edemeyeceği sonucu çıkmaktadır.¹³⁴

Bütün bu görüşler değerlendirmeye tabi tutulduğunda Rekabet Kurulu TEDAŞ Raporu'na göre, dağıtım şirketlerinin ayrı bir şirket kurmak vasıtasıyla elektrik üretiminde bulunmasına ve dağıttıkları elektriğin tamamını o şirketten satın almalarına engel teşkil etmediği sonucu çıkarılabilir. Rekabet Kurulu prensip olarak hukuki ayrıştırmanın zorunlu olması gerektiği şeklinde görüş bildirmiştir. Hukuki ayrıştırma muhasebe ayrıştırmasını doğal olarak barındırmaktadır fakat Rekabet Kurulu TEDAŞ Raporunda şirketlerin kontrolüne ilişkin fonksiyonel ayrıştırma konusunda bir görüşe yer vermemiştir.

Bu durumda sonuç olarak Rekabet Kurulu 2005 tarihli görüşünde AB'deki mevcut standartları Türk hukukuna uyumlaştırma çabası ile özelleştirme sonucu çıkabilecek sorunları en baştan önleme hedefi gütmüştür.

¹³⁴ ATİYAS (2006b).

Rekabet Kurulu'nun getirdiği hukuki ayrıştırma koşulu, 2003 Elektrik Direktifi hükümleri ile uyumludur. Dolayısıyla ESSB'deki durum, gerek dağıtım-perakende satış gerek dağıtım-üretim ilişkisi açısından 2003 Elektrik Direktifi'nin gereklerine uymamaktadır.¹³⁵ Önemli bir mesele olarak dağıtım özelleşmesinde aslında birbirinden ayrılabilir iki faaliyet özelleştirilmekte olduğu da unutulmamalıdır. Dağıtım ve perakende AB ülkelerinde ve AB mevzuatında farklı sistemler olarak düzenlemekte ve bu nedenle de ayrıştırma uygulamalarına konu olmaktadır. Henüz tümüyle rekabete açılmamış olan ve ileride tümüyle rekabete açılacak olan perakende satış faaliyetlerinin dağıtım sistemi ile birlikte özelleştirilerek ileride ayrıştırmaya yönelik rekabeti önleyici ihlaller yaratmak hatadır.¹³⁶ Sonuç olarak, 5398 Sayılı Kanun, TEDAŞ'ın özelleştirilmesine ilişkin süreci hızlandırması ve bazı hususlarda belirsizliği ortadan kaldırması açısından önemli olmakla birlikte, ayrıştırma uygulamalarının gerekli şekilde yapılmasını önleyecek kurallar içermektedir.

Bu gelişmeler ışığında, 2008 yılında EPK'daki ilgili kanun maddesine bir ek hüküm getirilerek hukuki ayrıştırmanın yasal zorunluluk olması için 09.07.2008 tarihli, 5784 sayılı Kanun ile EPK'nın ilgili maddesine "*Dağıtım şirketleri, üretim ve perakende satış faaliyetlerini, 1/1/2013 tarihinden itibaren ancak ayrı tüzel kişilikler altında yürütürler*" hükmü eklenmiştir. Böylece EPK hukuki ayrıştırmayı temel alan bir kanun olmuştur.

Bu genel durum eşliğinde son yıllarda devam eden TEDAŞ'a ait bölgesel dağıtım şirketlerinin özelleştirmeleri incelediğinde bazı özelleştirmelerin tamamlanmış ve Rekabet Kurulu'nun onayına sunulmuş olduğu görülecektir. BAŞKENT, SEDAŞ ve MERAM Elektrik Dağıtım Şirketlerinin özelleştirilmeleri tamamlanarak işletme lisansları devirleri yapılmıştır. ARAS, ÇORUH, YEŞİLİRMAK ve OSMANGAZİ dağıtım şirketlerinin nihai pazarlık aşaması tamamlanmış ve diğer dağıtım şirketleri için ise özelleştirme süreci devam etmektedir. Üretim konusunda ise özelleştirme için danışman şirketler henüz atanmıştır.¹³⁷ Sonuç olarak özelleştirme sürecinde yavaşta olsa ilerleme söz konusudur.¹³⁸

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ *Ibid.*

¹³⁷ Türkiye elektrik üretiminde kurulu gücünün yaklaşık %81'inin kamu kuruluşu ve onlarla ilişkili şirketler tarafından işletildiği görülmektedir. Rekabet Kurulu, Karar Sayısı: 08-69/1115-432 Karar Tarihi: 04.12.2008.

¹³⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://www.oib.gov.tr/>

Rekabet Kurulu özelleştirme görüş ve onaylamaları elektrik özelleştirmeleri 98/4 sayılı Özelleştirme Tebliği¹³⁹ (Özelleştirme Tebliği) kapsamına girdiği için hem özelleştirme öncesi görüş için hem de özelleştirmenin tamamlanması sonrasında onay için Rekabet Kurulu'na sunulması gerektiğini TEDAŞ Raporu'nda açıklamıştır. Bu nedenle tamamlanan özelleştirmeler Rekabet Kurulu'nun onayına sunulmuşlardır. Makalenin yazım tarihi itibari ile en son onaya sunulmuş özelleştirme olan MERAM Elektrik Dağıtım AŞ'nin özelleştirilmesine ilişkin Rekabet Kurulu kararını (MERAM Kararı) incelemekte fayda vardır.¹⁴⁰ MERAM Kararı'nın hukuki ayrıştırma başlıklı kısmında TEDAŞ Raporu'ndaki hukuki olarak ayrışmasının Rekabet Kurulu'nun nihai izin koşulu olduğuna atıf yapılmıştır. MERAM Kararı'nda Rekabet Kurulu benzer başka bir dağıtım şirketinin devrine atıfta bulunmuştur: *“Nitekim dağıtım özelleştirmeleri kapsamında olmamakla birlikte, ayrı bir sürecin devamı niteliğindeki Aydın-Muğla-Denizli bölgesinin dağıtım faaliyetlerinin Aydem tarafından devralınmasına ilişkin işlemde, Aydem tarafından söz konusu hukuki ayrıştırmanın yapılacağına ilişkin taahhüt ile birlikte Kurul devre izin vermiştir.”*

MERAM'ın özelleştirme işlemi özelleştirme programı içinde gerçekleştirilmektedir. Rekabet Kurulu ihale şartnamesine ve MERAM'ın özelleştirmesine ilişkin Rekabet Kurulu görüşüne atıfta bulunarak *“Rekabet Kurulu görüşüne dayanılarak hazırlanan İhale Şartnamesinin 17. maddesi uyarınca teklif sahipleri söz konusu ayrıştırmayı yapacaklarını taahhüt etmiş bulunmaktadır.”* Ayrıca, EPK'da yapılan değişikliğin ardından dağıtım firmalarının 2013'ten itibaren üretim ve perakende faaliyetlerini ayrı tüzel kişilikler altında örgütlemeleri bir yükümlülük haline gelmiştir. Bütün bu koşullar sağlandığından Rekabet Kurulu incelemesinde *“Adı geçen teklif sahiplerinden herhangi biri tarafından gerçekleştirilecek muhtemel devralma işlemi sonucunda aynı Kanun maddesinde belirtilen nitelikte hakim durum yaratılmasının veya mevcut hakim durumun güçlendirilmesinin ve böylece ilgili pazarlarda rekabetin önemli ölçüde azaltılmasının söz konusu olmadığına, bu nedenle bildirim konusu işleme izin verilmesinde sakınca bulunmadığına”* oybirliği ile karar vermiştir.

Türkiye Elektrik Sektörünün serbestleşme ve rekabete açılması sürecinde Rekabet Kurulu rekabet savunuculuğu görevini yerine getirerek ve bu amaçla kanuni yetkilerini kullanarak sektörde ayrıştırma kurallarının

¹³⁹ Özelleştirme Yoluyla Devralmaların Hukuki Geçerlilik Kazanabilmeleri İçin Rekabet Kurumuna Yapılacak Ön Bildirimlerde Ve İzin Başvurularında Takip Edilecek Usul Ve Esaslar Hakkında Tebliğ. Tebliğ No: 1998/4.

¹⁴⁰ Rekabet Kurulu, Karar Sayısı: 08-69/1115-432 Karar Tarihi: 04.12.2008.

uygulanması yönünde önemli bir katkı sağlamıştır. Sonuç olarak Rekabet Kurulu ilgili kanunda ve ihale sürecinde gerekli değişikliklerin yapılmasına önemli bir katkı sağlamıştır.

Türkiye doğal gaz piyasasına yönelik inceleme yapıldığında ayırıştırma uygulamalarında elektrik piyasasındakine benzer bir sürecin işlediği görülecektir. DGPK ile Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. (BOTAS) tarafından yürütülmekte olan doğal gaz piyasası faaliyetlerine ilişkin muhasebe ayırıştırmasının en geç hazırlık döneminin bitiminden itibaren bir yıl içerisinde gerçekleştirilmesi zorunlu tutulmuştur. Benzer şekilde, BOTAS tarafından işletilmeyen mevcut dağıtım şirketlerinin 1.1.2002 tarihine kadar dağıtım ve satış faaliyetlerini muhasebe ayırıştırmasına tabi tutması DGPK tarafından zorunlu kılınmıştır. Bunlara ek olarak, DGPK, dağıtım şirketlerini her farklı dağıtım bölgesi için ayrı şirketler kurmakla yükümlü tutmuştur.

Türkiye Doğal Gaz Piyasası'nda ayırıştırma uygulamalarında Rekabet Kurulu'nun etkisi incelendiğinde görülecektir ki Rekabet Kurulu, Ekim 2007'de Başkent Doğal Gaz Dağıtım A.Ş.'nin ve Mayıs 2008'de de İzmit Gaz Dağıtım Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin özelleştirilmelerine ilişkin olarak verdiği kararlarında ayırıştırma konusunda çeşitli şartlar getirmiştir. Rekabet Kurulu, TEDAŞ Raporu'ndakine benzer bir yaklaşım sergileyerek verdiği kararlarla doğal gaz dağıtım faaliyetinin diğer tüm piyasa faaliyetlerinden hukuki olarak ayırıştırılması gerektiği görüşüne varmıştır. Ayrıca Rekabet Kurulu bu şartın ihale şartnamesinde yer alarak ihaleye katılan şirketlerin bilgisine sunulmasına karar vermiştir.

Rekabet Kurulu Başkent Gaz ile ilgili kararında “*Ankara ilindeki doğal gaz dağıtım faaliyetinin, rekabetin tesisi bakımından diğer tüm piyasa faaliyetlerinden hukuki olarak ayırıştırılması, dolayısıyla doğal gaz dağıtım dışındaki faaliyetlerin, dağıtım faaliyeti gösteren şirketten ayrı tüzel kişilikler altında yapılandırılmış şirketlerce gerçekleştirilmesi koşulunun ihale şartnamesinde yer alması gerektiği... -Alıcı adayları belli olduktan sonra 1998/4 sayılı Tebliğ'in 5. maddesi uyarınca yapılacak değerlendirmede 4054 sayılı Kanun'un ilgili maddelerine aykırılıklar ve sakıncalar belirlenmesi halinde, devrele ilgili koşul ve yükümlülükler getirilebileceği veya devre izin verilmeyebileceği, dolayısıyla bu hususun ihaleye katılacak teşebbüsün/teşebbüslerin bilgisine sunulması bakımından ihale şartnamesinde belirtilmesinin gerekli olduğu*”¹⁴¹ yönünde karar vermiştir.

BOTAS'ın yeniden yapılandırılarak hukuki olarak faaliyetlerinin ayırıştırılması için ise DGPK'da 2009 yılına kadar süre tanınmaktadır. Fakat

¹⁴¹ Rekabet Kurulu, Karar Sayısı: 08-47/651-248, Karar Tarihi: 24.7.2008.

günümüze kadar BOTAŞ'ın hukuki ayrıştırmaya tabi tutularak yeniden yapılandırılması konusunda herhangi bir gelişme yaşanmamıştır.¹⁴² Doğalgaz ithalat pazarında rekabeti sağlama amacıyla DGPK'da 2009 yılı sonuna kadar BOTAŞ'ın ithalat payının %20 ye düşürülmesi planlanmış olmasına rağmen bu pay 2009 yılı itibariyle ancak %90'ın altına çekilebilmiştir.¹⁴³

BOTAŞ'ın dağıtım pazarındaki payı ise mevcut dağıtım bölgelerindeki dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesi ile azaltılmaktadır. Ayrıca doğalgaz pazarında 2009 yılında elliden fazla yeni dağıtım bölgesine lisans verilmiştir.¹⁴⁴ Mevcut dağıtım bölgeleri incelendiğinde, BOTAŞ'ın elinde bulunan bazı dağıtım şirketleri özelleştirilmiştir. DGPK aynı zamanda belediyeler tarafından işletilen dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesini öngörmüştü; bazı özelleştirmeler tamamlanmışken bazılarının özelleştirme süreci devam etmektedir.¹⁴⁵

Görüldüğü üzere Türkiye Doğal Gaz Piyasasında ayrıştırma uygulamaları elektrik piyasasındaki gelişmelerle paralellik göstermektedir. Buna göre Rekabet Kurulu özelleştirme sürecinde müdahaleci olarak hukuki ayrıştırmanın asıl olması gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Bu DGPK tarafından getirilen muhasebe ayrıştırmasının ötesinde bir ayrıştırma uygulamasının yerleşmesi yönünde bir adımdır. Ayrıca doğal gaz iletim sistemi kamu teşebbüsü olan BOTAŞ'ın mülkiyetinde bırakılarak kamu tekeli olmaya devam etmektedir. İletim dışındaki sistemlerde ise özelleştirme süreci devam etmektedir.¹⁴⁶ BOTAŞ'ın üretimde ve dağıtımdaki payı gün geçtikçe azalmaktadır. Özelleştirme süreci ile birlikte piyasa aktörleri artmakta ve yeniden yapılanmakta olan Türkiye Doğal Gaz Piyasasında hukuki ayrıştırma temelli bir doğal gaz piyasa yapısı oluşmaktadır.

SONUÇ

İşbu makalede enerji sektöründe ayrıştırma uygulamaları çeşitli yönleri ile incelenmiş ve AB Enerji Hukuku ve Türkiye Enerji Hukukundaki düzenlemeler karşılaştırılmalı olarak analiz edilmiştir. Bu incelemeler ışığında çıkarılacak en önemli sonuç ayrıştırma uygulamalarının henüz tam olarak yerleşmemiş olduğudur. Fakat ayrıştırma uygulamalarına yönelik süreç dinamik bir şekilde ve en etkin ayrıştırma uygulamalarını bulma hedefiyle devam etmektedir.

¹⁴² AKCOLLU, Y. (2009) "Türkiye ve AB Enerji Piyasalarında Yaşanan Serbestleştirme ve Özelleştirme Sonucunda Geline Durum, Mevcut Rekabet Ortamı ve Bundan Sonra Yapılması Gerekenler" http://www.emo.org.tr/ekler/8c77b10cb0d2c65_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=7.

¹⁴³ AKCOLLU, (2009).

¹⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu, www.epdk.gov.tr

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, <http://www.oib.gov.tr/index.htm>

¹⁴⁶ Ayrıntılı inceleme için bakınız:

<http://www.epdk.gov.tr/lisans/dogalgaz/lisansdatabase/ihale.asp>.

AB Enerji sektöründeki uygulamaya yönelik sorunları inceleyerek detaylı raporlama yapan AB uygulayıcıları, 2009 Direktifleri ile ayırıştırma uygulamaları konusunda yeni bir adım atarak mevcut kuralları daha detaylı ve etkin ayırıştırma yönünde değiştirmişlerdir. AB 2009 yılında yapılan değişiklikler özellikle iletim sistemi üzerinde yoğunlaşarak iletim sisteminin tam olarak ayırıştırılması yönünde mülkiyet ayırıştırması ve BİŞO seçenekleri arasında üye ülkelere seçim hakkı tanımıştır. Her ne kadar Sektör Raporu'nda hedeflenen ayırıştırma seviyesine ulaşılmamış olsa da ayırıştırma başka seviyelere taşınmıştır.

Türkiye Enerji Sektörü EPK ve DGPK ile temel düzenlemeye kazandırılmıştır. EPK'nın ilk hali muhasebe ayırıştırmasını temel alan bir yapı içermektedir fakat EPK ile birlikte oluşturulan yapıda geçen yıllarda değişiklikler olmuştur. Rekabet Kurulu'nun etkisi ile birlikte EPK son haliyle temel olarak AB prensipleriyle paralellik içerisindedir. Türkiye'de iletim sistemi TEİAŞ altında kamu şirketi olarak yapılandırılmıştır ve bu şirket özelleştirme kapsamına girmemiştir. Öte yandan dağıtım, perakende satış ve üretim şirketlerinin özelleştirilme çalışmaları devam etmektedir. Türkiye Doğal Gaz Sektörü'nde de benzer şekilde gelişmeler yaşanmıştır. Bu nedenle, henüz özelleştirme çalışmaları devam ettiği için, geçiş döneminde ayırıştırma uygulamalarından sapma olmaması yönünde tüm kurumlar gerekli çabayı göstermelidir.

Mevcut bu şartlarda Türkiye'de elektrik ve doğal gaz iletim sistemlerinin kamu tekeli olması nedeniyle 2009 Direktifleri tarafından getirilen iletim sisteminin mülkiyet ayırıştırması kuralı otomatik olarak sağlanmaktadır. Bu durumda düzenlemelerin ve özelleştirmelerin konusu olan dağıtım ve üretim şirketlerinin ayırıştırılmaları kurallarına yönelik yerleşmiş olan hukuki ayırıştırma ve yönetim ayırıştırması kuralları açısından sancılı geçen bir süreç sonucunda üretim ve dağıtım şirketlerinin özelleştirme sonrası geçiş süreci sonu olan 2013 yılına kadar hukuki ayırıştırılmalarını tamamlaması kuralı EPK'ya girmiştir. DGPK'da da benzer yükümlülükler vardır. Bu genel durum eşliğinde yüzde 81'i kamu tarafından kontrol edilen elektrik üretim teşebbüslerinin özelleştirmeleri ve %90'a yakını BOTAŞ tarafından gerçekleştirilen doğal gaz ithalatının özelleştirilmesi Özelleştirme Tebliği kapsamında Rekabet Kurulu iznine tabii olduğu için Rekabet Kurulu hem özelleştirme öncesi görüş bildirme aşamasında hem de özelleştirme sonrası onay aşamasında gerekli etkiyi göstererek ayırıştırma kurallarının uygulanması yönünde gerekli çabayı sarf etmelidir.

Türkiye açısından enerji sektörünün yeniden yapılandığı bu yıllarda sadece Rekabet Kurulu değil diğer düzenleyici otorite olarak EPDK da

yetkilerini etkin bir şekilde kullanarak enerji sektöründe ayrıştırmanın en etkin şekilde uygulanmasına yönelik çaba harcamalıdır. Çünkü enerji sektöründe sürekli bir kontrole ihtiyaç duyulması nedeniyle düzenleyici otoritelerin düzenleme konusunda yetkilendirilmesi ve bu yetkilerini etkin şekilde kullanabilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu önem, AB’de Sektör Raporu ve Beklentiler Raporu’nda açıkça yer bulmuştur. Düzenleyici otoritelerin rolünün güçlendirilmesi gerektiği konusunda hemfikir olan AB, 2009 Direktifleri ile gerek üye ülkeler seviyesinde gerekse AB seviyesinde düzenleyici otoritelere gerekli yetkinin verilmesi yönünde kurallar içermektedir. Bu nedenle düzenleyici otoritelerin iletim ve dağıtım şebeke sistemine adil olarak girişlerini sağlayacak şekilde yetkilendirilmeleri yapılmadıkça hiçbir düzenleme etkin sonuç doğurmayacaktır.

Bu durumda ayrıştırma kurallarının tek başına rekabeti sağlamayacağı açıktır; bu nedenle ayrıştırma genel rekabet politikaları içerisinde rekabeti sağlamaya yönelik diğer düzenlemelerle birlikte uygulanmalıdır. Ayrıca devam eden süreç içinde rekabet otoriteleri yapısal tedbirler dahil her türlü yaptırıma başvurarak enerji sektöründe rekabetin tahsisi yönünde gerekli çabayı göstermelidirler. Aslında ayrıştırma düzenlemelerine karşı ilk etapta oluşan direniş halen devam etmektedir ve direnci kırmanın en etkin yolu yaptırım uygulamaları olacaktır. Ayrıştırma tamamlayıcı bir düzenlemedir ve rekabet ihlallerinden kaynaklanan yaptırımların yerine geçmeyecektir bu nedenle rekabet otoriteleri her zaman için gerekli incelemeleri başlatarak gerek parasal cezalar gerek yapısal tedbirler uygulayarak pazara müdahale etmelidirler.

Sonuç olarak halen dinamik süreç içerisinde yeniden yapılanmakta olan enerji sektöründe ayrıştırma uygulamalarına yönelik en etkin sonuca ulaşmaya kadar tüm kurumlar en üst seviyede işbirliği içerisinde çalışmalıdırlar.

KAYNAKÇA

AID, R., C.A.G. PORCHET ve N. TOUZI (2008), “Forward Hedging and Vertical Integration: Theory and Evidence from the French Electricity Market” http://www.istfin.eco.usi.ch/g_chemla.pdf, Erişim Tarihi: 25.11.2009.

AKCOLLU, Y. (2003), *Elektrik Sektöründe Rekabet ve Regülasyon*, Rekabet Kurumu, Ankara.

AKCOLLU, Y. (2009), “Türkiye ve AB Enerji Piyasalarında Yaşanan Serbestleştirme ve Özelleştirme Sonucunda Geline Durum, Mevcut Rekabet Ortamı ve Bundan Sonra Yapılması Gerekenler”, http://www.emo.org.tr/ekler/8c77b10cb0d2c65_ek.pdf?tipi=2&turu=X&sube=7, Erişim Tarihi: 25.11.2009.

ALBERS, M. (2002), “Energy Liberalisation and EC Competition Law” *Fordham Journal of International Law*, No:25.

ALESINA, A. (2004), “Economic impact of regulatory reforms in the electricity supply industry: a panel data analysis for OECD Countries” *Energy Policy*, No: 32(6).

ANRE, P. A. (2008), “Legal Unbundling and the Next Step to Promote Competition” *Wec Regional Energy Forum*, http://www.worldenergy.org/publications/assessment_of_energy_policy_and_practices/default.asp, Erişim Tarihi: 25.11.2009.

ATİYAS, İ. (2006a), “Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılanması Sürecinde Dağıtım Faaliyetlerinde Dikey Ayırıştırma” *Rekabet Forumu*, No: 22.

ATİYAS, İ. (2006b), *Elektrik Sektöründe Serbestleşme ve Düzenleyici Reform*, TESEV, Ankara.

BHAR, E.L. ve M.E. MACDONALD (2000-2001), “A Comparative Overview of the Unbundling of Gas Distribution Services in North America”, *Alta. Law Review*. No: 38.

CHAO, H., S. OREN ve R. WILSON (2005), “Restructured Electricity Markets: Reevaluation of Vertical Integration and Unbundling”, http://www.hks.harvard.edu/hepg/Papers/Chao_Oren_Wilson_Reevaluation_Vertical_Integration_Unbundling.pdf, Erişim Tarihi: 11.12.2009.

COPENHAGENS ECONOMICS (2005), “Market Opening in Network Industries” www.copenhageneconomics.com/.../DWSDownload.aspx?...%2FFiles%2FFiler%2FPublikationer%2FMarket_opening, Erişim Tarihi: 15.12.2009.

DAVIES, S. ve C. W. PRICE (2007), “Does ownership unbundling matter? Evidence from UK energy markets”, *ESRC Centre for Competition Policy, University of East Anglia*

<http://web.econ.ku.dk/cie/Workshops/CIE%20Workshop%202008/Papers/Davies%20Waddams%20Unbundling%20corr.pdf>, Erişim Tarihi: 15.12.2009.

DOMANICA, F. (2006), “Liberalisation of the European Electricity Industry: Internal Market or National Champions?”,

<http://www.worldenergy.org/documents/p001227.pdf>,

Erişim Tarihi: 15.12.2009.

ERGEG (2008), “Status Review of the Liberalisation and Implementation of the Energy Regulatory Framework”, <http://www.energy-regulators.eu>, Erişim Tarihi: 15.12.2009.

EROĞLU, M. (2008), *Multinational Enterprises and Tort Liabilities*, Edward Elgar, İngiltere.

EUROPEAN COMMISSION (2007), Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report),

<http://eur->

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0851:EN:NOT](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52006DC0851:EN:NOT),

Erişim Tarihi: 15.12.2009

EUROPEAN REGULATORS GROUP FOR ELECTRICITY AND GAS (2005), “A Preliminary Assessment of the European Energy Market”

<http://www.energy->

[regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_INITIATIVES/GRI/North](http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_INITIATIVES/GRI/North)

[West/Meetings/RCC_meetings/2nd_NNW_RCC/DD/08-09-](http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_INITIATIVES/GRI/North)

[06%20%20Regulatory%20Coordination%20and%20Investment%20Priorit.pdf](http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_INITIATIVES/GRI/North),

Erişim Tarihi: 15.12.2009

GIVAJA, A. (2006), “When Parents Pay for Their Children’s Wrongs: Attribution of Liability for EC Antitrust Infringements in Parent-subsidary Scenarios” *World Competition*, No: 29.

GOMEZ-ACEBO, P., S.L. ABOGADOS ve R. CHARLES (2006), “Unbundling of Electricity and Gas Transmission and Distribution System”,

http://ec.europa.eu/energy/electricity/publications/doc/2006_03_08_final_common_report.pdf, Erişim Tarihi: 15.12.2009

JAMASB, T. ve M. POLLITT (2005), “Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalization & Integration”, <http://ideas.repec.org/p/mee/wpaper/0503.html>, Erişim Tarihi: 01.12.2009.

KALDIRIMCI, N. (2007), “Enerji ve Telekomünikasyon Bağlamında Türkiye’de Şebeke Endüstrilerinde Genel Rekabet Sorunları”, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfahtml&Id=652>, Erişim Tarihi: 10.12.2009.

MULDER M., V. SHESTALOVA ve M. LIJESSEN (2005), “Vertical separation of the energy-distribution industry. An assessment of several options for unbundling”, <http://www.cpb.nl/eng/pub/cpbreeksen/document/84/>, Erişim Tarihi: 11.12.2009.

OECD (2001), International Energy Agency/Organisation for Economic Cooperation and Development, *Competition in Electricity Markets*, OECD, Paris.

OECD (2003), *The benefits and costs of structural separation*, OECD Paris.

OSBORNE, I. ve A. HAASTEREN (2006), “European Energy Sector -- QuoVadis? First results of the Sector Inquiry”, *Competition Policy Newsletter*, Spring 2006.

PAŞAOĞLU, Ö. (2003), *Doğal Tekellerde Regülasyon ve Rekabet Bir Örnek: İngiliz Elektrik Sektörünün Yeniden Yapılandırılması*, Rekabet Kurumu, Ankara.

POLLITT, M. (2007), “The arguments for and against ownership unbundling of energy transmission Networks”, <http://www.electricitypolicy.org.uk/pubs/wp/eprg0714.pdf>, Erişim Tarihi: 05.12.2009.

PWC (2008), “Privatization of the Turkish Electricity Distribution Companies”, http://www.pwc.com/tr_TR/tr/assets/ins-sol/publ/privitization.pdf, Erişim Tarihi: 03.12.2009.

ROGGENKAMP, M.M. (2006), “Ownership unbundling of energy distribution companies: the Netherlands” *International Energy Law & Taxation Review*.

THOMAS, S. (2007), “Unbundling of electricity transmission networks: Analysis of the European Commission’s position”, www.psr.org/reports/2007-07-E-Unbundling.doc, Erişim Tarihi: 10.11.2009.

TONJES, C. (2005), “Ownership Unbundling of Energy Distribution Companies in the Netherlands”,

http://www.clingendael.nl/publications/2005/20050819_ciep_briefing_unbundling.pdf, Erişim Tarihi: 10.11.2009

VAN DER WOUDE, M. (2005), “Recent Development in EU Competition Law--Facing the Network” (der.) ROGGENKAMP, M. ve U. HAMMERS, *European Energy Law Report II, Energy & Law, Vol.3*, Intersentia, Antwerp, Oxford.

VAN KOTEN, S. ve A. ORTMANN (2007), “The Unbundling Regime for Electricity Utilities in the EU: A Case of Legislative and Regulatory Capture?”, <http://www.cerge.cuni.cz/pdf/wp/Wp328.pdf>, Erişim Tarihi: 11.11.2009.

WILIS, P. ve P. HUGHES (2008), “Structural Remedies in Article 82 Energy Cases”, *The Competition Law Review*, No: 4.

ZAFIROVA, Z. (2007), “Unbundling the Network: the Case for Ownership Unbundling?”, *International Energy & Taxation Review*.

REKABET KURULU NİHAİ KARAR ÖZETLERİ
THE SUMMARIES OF THE COMPETITION BOARD DECISIONS

(01.10.2009 - 31.12.2009)

REKABET KURULU NİHAİ KARAR ÖZETLERİ**REKABET İHLALLERİ**

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	09-43/1093-274	Çeşitli akaryakıt dağıtım şirketlerinin, intifa hakkını kötüye kullanmak suretiyle bayilerinin kendileri veya kendilerinin göstereceği LPG dağıtım şirketleri dışında kalan şirketlerden oto gaz LPG tedarikini engelleyerek sözleşme serbestisini ve rekabeti haksız olarak sınırladığının tespiti ve bu engellemelerin giderilerek ilgili şirketler hakkında 4054 sayılı Kanun gereğince cezai işlem uygulanması talebine yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetlerin reddine karar verilmiştir.	1.10.2009
2	09-43/1099-279	Süper marketlerin Coca-Cola'yı alış fiyatının altında satarak rekabete aykırı hareket ettikleri iddiasına yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	1.10.2009
3	09-43/1100-280	İstanbul Halk Ekmek Un ve Unlu Maddeler Gıda Sanayi Ticaret A.Ş.'nin kamu gücünü kendi lehine kullanarak şehirdeki diğer ekmek/pasta üreticilerini mağdur durumda bıraktığı iddiasına ilişkin olarak anılan şirket hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetlerin reddine karar verilmiştir.	1.10.2009
4	09-43/1101-281	Sakarya Unlu Mamuller Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin büfelerinin maliye ve SSK kayıtlarının bulunmadığı yönündeki 4054 sayılı Kanun kapsamında olmayan iddiaya ilişkin olarak herhangi bir işlem yapılmasına yer olmadığına; Sakarya Unlu Mamuller Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin piyasada hakim durumda bulunmadığına, bunun sonucunda uyguladığı fiyat politikasının hakim durumun kötüye kullanılması olarak değerlendirilemeyeceğine, bu nedenle anılan teşebbüs hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine; ekmek ve un pazarında bağımsız olarak faaliyette bulunan teşebbüslerin bir araya gelerek Sakarya Unlu Mamuller Gıda San. ve Tic. A.Ş. unvanlı teşebbüsü kurmaları işleminin, kurucu teşebbüslerin önemli bir kısmının kurulan şirketle aynı pazarda ya da alt pazarda faaliyet göstermeleri nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında taraflar arasında rekabeti sınırlayıcı nitelikte işbirliği anlaşması olduğuna; bununla birlikte söz konusu işleme 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesi çerçevesinde bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.	1.10.2009
5	09-45/1134-284	Ak Ege Madencilik Nakliyat Turizm ve Yapı Mlz. Sanayi ve Ticaret A.Ş., Aydın Kum Çakıl Madencilik ve İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. ve Aydınlar Madencilik İnşaat Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'nin ortaklarının bir kısmı tarafından İzmir Kum Yapı Malzemeleri Nakliye Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş. (İzmir	8.10.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Kum)'nin kuruluşu işleminin 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında yoğunlaşma doğurucu bir birleşme veya devralma işlemi olmadığına; Kanun'un 4. maddesi kapsamında işbirliği doğurucu anlaşma niteliğinde olduğuna, dolayısıyla menfi tespit belgesi verilemeyeceğine; Kanun'un 5. maddesinde sayılan koşulları taşımaması nedeniyle, bahse konu işleme bireysel muafiyet de tanınmayacağına; Adı geçen şirketin hakim durumda olmaması nedeniyle şikayet konusuna yönelik olarak Kanun'un 6. maddesi kapsamında değerlendirme yapılmasına yer olmadığına; anılan şirketler hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca bu aşamada soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına; bununla birlikte, adı geçen teşebbüslere, İzmir Kum'un Kanun'un 4. maddesine aykırılığını ne şekilde gidereceklerine ilişkin olarak gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 3 ay içinde Rekabet Kurumuna bir plan sunmaları, aksi takdirde haklarında 4054 sayılı Kanun çerçevesinde işlem başlatılacağı yönünde 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin 3. fıkrası uyarınca görüş bildirilmesi hususunda Başkanlığın yetkilendirilmesine karar verilmiştir.	
6	09-45/1136-286	Danıştay kararları ertesinde, dosya konusunun yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin ayrımcı uygulamalar ve seçici fiyatlandırma yoluyla 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettiği iddiası ile ilgili olarak Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	8.10.2009
7	09-46/1154-290	CNR Uluslararası Fuarçılık ve Tic. A.Ş.'nin yatçılık ve su sporlarına yönelik fuar alanı işletmeciliği pazarında hakim durumda olduğuna; buna karşın CNR Uluslararası Fuarçılık ve Tic. A.Ş.'nin NTSR Fuar ve Gösteri Hizm. Ltd. Şti.'ye fuar alanı kiralamaması eyleminin hakim durumun kötüye kullanılması olarak değerlendirilemeyeceğine; CNR Uluslararası Fuarçılık ve Tic. A.Ş.'nin önaraştırma safhasında yanlış ve yanıltıcı beyanlarda bulunması sebebiyle, 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendi uyarınca 2008 mali yılı sonunda oluşan gayri safi gelirinin %0,1 (binde bir)'i oranında olmak üzere idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir.	13.10.2009
8	09-47/1160-294	Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin bina sahibi firmalarla imzaladığı münhasırlık anlaşmaları yoluyla alternatif operatörlerin piyasaya girişlerini engellemek suretiyle hakim durumunu kötüye kullandığı ve bina yönetimlerinin rekabeti önleyici eylemlerde bulunduğu iddialarına ilişkin olarak anılan şirket hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	14.10.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
9	09-47/1164-296	Yozgat ve Sorgun'daki maya bayilerinin ekmek fırınlarını aralarında paylaştıkları ve maya fiyatlarını birlikte belirledikleri iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	14.10.2009
10	09-47/1165-297	"Datça Pet Shop" adlı dükkânın sahibinin, fiyatları müşterek olarak belirleme konusunda şikâyetçiye teklifte bulunduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	14.10.2009
11	09-47/1166-298	Toprak Mahsulleri Ofisi'nin ithalat izni çerçevesinde gümrük vergisi ödemeksizin pirinç ve kırmızı mercimek ithal etmek suretiyle piyasadaki rekabeti bozduğu iddiasına ilişkin olarak Toprak Mahsulleri Ofisi hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	14.10.2009
12	09-47/1172-299	Weidmüller Elektronik Ticaret Ltd. Şti.'nin, Bekas Elektrik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.'ye mal vermeyi reddettiği iddiasına ilişkin olarak Weidmüller Elektronik Ticaret Ltd. Şti. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	14.10.2009
13	09-48/1192-300	Teşebbüs birliği niteliğindeki Elazığ Fırıncılar Odası'nın, bazı uygulamaları ile üyelerinin satış fiyatını belirlemesinin 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiğine; uygulamanın boyutları, ilgili pazarın yapısı, söz konusu teşebbüs birliğinin pazardaki gücü ve pazardaki rekabetin ortadan kalkmamış olması gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğunda pazardaki rekabetçi yapıda kısıtlı bir zararın ortaya çıkmasının muhtemel olması nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi çerçevesinde soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, bununla birlikte, rekabet ihlali teşkil edebilecek davranışların sona erdirilmesini teminen 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca Elazığ Fırıncılar Odası'na görüş yazısı gönderilmesi hususunda Başkanlığa yetki verilmesine karar verilmiştir.	21.10.2009
14	09-48/1193-301	Kahramanmaraş ili Göksun ilçesindeki ekmek talebinin %65'inden daha fazlasını karşıladığı iddia edilen Hilal Ekmek Fabrikası'nın, diğer fırınların ekmeğini satan bakkalların yanındaki bakkallarda ekmek fiyatını düşürerek 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'u ihlal ettiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetlerin reddine karar verilmiştir.	21.10.2009
15	09-48/1194-302	Mey Alkollü İçkiler San. A.Ş.'ye ait Alaşehir Suma Fabrikası'nın iskarta üzüm alımlarını tayin ettiği iki aracı üzerinden yapma kararının bölgedeki diğer araçları ve müstahsilleri zor durumda bıraktığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına	21.10.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	
16	09-48/1206-306	Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin "Jettvel, Jettfon, Jettfon Plus ve Tam YAPA tarifeleri"nin yıkıcı fiyata, fiyat sıkıştırmasına ve çapraz sübvansiyona yol açtığı ve "StandartHatt ve HesaplıHatt" tarife kısıtlamalarının rakiplerin pazar dışına itilmesine neden olduğu iddialarına ilişkin olarak Türk Telekomünikasyon A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	21.10.2009
17	09-49/1220-308	AGS Parafin Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tepar Parafin Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Arkimya Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin, Rekabet Kurulu'nun izni olmaksızın gerçekleştirdikleri birleşme ve devralma işlemleri yoluyla parafin ve vazelin pazarlarında hakim duruma geldikleri, hakim durumlarını kötüye kullandıkları ve anlaşmalar yaparak rekabeti kısıtladıkları iddialarına ilişkin olarak; AGS Parafin Sanayi ve Ticaret A.Ş., Tepar Parafin Sanayi ve Ticaret A.Ş., Arkimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ve Mercan Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 4 ve 6. maddeleri kapsamında soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine, Tepar Parafin Sanayi ve Ticaret A.Ş. hisselerinin Hulusi Gürbüz SALGAR ve ailesi tarafından devralınması işleminin 1997/1 sayılı Tebliğ'de belirlenen eşiklerin altında kalması nedeniyle anılan işlemin Rekabet Kurulu iznine tabi olmadığına karar verilmiştir.	28.10.2009
18	09-50/1236-310	AGB Türkiye tarafından tercih edilen usul ve araçların yeterliliği mahfuz olmak koşuluyla izleme ölçümlerinde yapmış olduğu yanlış ölçüm ve usulsüzlükler yoluyla Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Genel Müdürlüğü'nün faaliyetlerini zorlaştırdığına dair herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamış olması nedeniyle AGB Türkiye hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi kapsamında soruşturma açılmasına gerek olmadığına; TİAK'ın, 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinde zikredilen belirli bir mal veya hizmet piyasasında doğrudan veya dolaylı olarak rekabeti engelleme, bozma ya da kısıtlama etkisini doğurabilecek nitelikte bir teşebbüs birliği olduğuna; Ancak bu aşamada Uluslararası Reklamcılık Derneği (IAA) ve TİAK'ı oluşturan teşebbüs ve teşebbüs birlikleri hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi kapsamında soruşturma açılmasına gerek olmadığına; TİAK ve AGB Türkiye arasında uzun süreli anlaşma yapılmak suretiyle rekabetin bozulduğuna dair yeterli bilgi ve belgenin olmaması dikkate alındığında, TİAK hakkında bu iddiaya ilişkin olarak Kanun'un 4. ve 6. maddeleri kapsamında soruşturma açılmasına gerek olmadığına; Mevcut yapıya ilişkin olarak var olan tereddütleri giderici değişikliklerin yapılarak gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 90 gün içinde Kurum'a tevsih edilmesi; aksi takdirde	2.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		TİAK'ı oluşturan teşebbüs ve teşebbüs birlikleri hakkında 4054 sayılı Kanun çerçevesinde işlem başlatılacağı, Mevcut ihale sürecinin devam ettirilmesi durumunda IAA ve TİAK hakkında Kanun kapsamında işlem başlatılacağı ve yeni ihale konusunun TİAK'ın yapısındaki sakıncaların ortadan kalktığı Kurul tarafından tespit edilmesinden sonra ele alınması gerektiği, Televizyon İzleme Ölçümü hizmetlerinin temini için yapılacak ihalelerin rekabetçi bir yapıda olması, sağlayıcı ile yapılacak anlaşmanın ise ölçüm piyasasını yeni girişlere kapatmayacak hususlarının, IAA ve TİAK yönetimine bildirilmesine yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca görüş yazısı gönderilmesi hususunda Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	
19	09-50/1237-311	Türk Telekomünikasyon A.Ş. ve Avea İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş. şebekesinden kaynaklanıp Avea İletişim Hizmetleri A.Ş. şebekesinde sonlanacak trafiğin taşınmasında kullanılacak transmisyon devrelerine ilişkin eylemleri ile 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddialarına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	2.11.2009
20	09-50/1238-312	Danıştay kararları ertesinde, dosya konusunun yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Elkamet Kunststofftechnik GmbH'nin Aysan Çevre Işıklandırma Malzemeleri San. Tic. Ltd. Şti.'ne mal vermeyi reddettiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	2.11.2009
21	09-51/1245-314	Bodrum Feribot İşletmeciliği Tic. A.Ş. ve Bodrum Express Denizcilik Turizm A.Ş.'nin 2004 yılından itibaren rekabeti kısıtlayıcı eylemlerle 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiklerine; söz konusu eylemlerin 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesi çerçevesinde bireysel muafiyet verilebilecek nitelikte olmadığı, dolayısıyla Bodrum Feribot İşletmeciliği Tic. A.Ş. ve Bodrum Express Denizcilik Turizm A.Ş.'ye aynı Kanun'un 16. maddesi ve Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik'in 5., 6. ve 7. maddeleri uyarınca; 2008 yılı sonunda oluşan gayri safi gelirlerinin takdiren % 1,8'i oranında olmak üzere; Bodrum Feribot İşletmeciliği Tic. A.Ş.'ye ve Bodrum Express Denizcilik Turizm A.Ş.'ye idari para cezası verilmesine karar verilmiştir.	3.11.2009
22	09-52/1246-315	TÜPRAŞ'ın jet motorlu uçaklarda yakıt olarak kullanılan Jet A-1 yakıtı pazarındaki hakim durumunu aşırı fiyat uygulamak suretiyle kötüye kullandığı iddialarına ilişkin olarak 4054 sayılı	4.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	
23	09-52/1253-318	Avea İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin "Her Yöne Sınırsız" tarifesi kapsamında talep edilen ücretin maliyetin altında olduğu ve anılan tarifenin adı geçen teşebbüsün hakim ortağı olan Türk Telekomünikasyon A.Ş. tarafından finanse edilerek çapraz sübvansiyon yolu ile yıkıcı fiyatlandırma yapıldığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	4.11.2009
24	09-52/1256-320	Ankara Gordion Alışveriş Merkezinin (AVM) altyapısının Tellcom İletişim Hizmetleri A.Ş. (Tellcom) tarafından yapılmış olduğu ve AVM yönetiminde Tellcom'a yönlendirme yapılarak Tellcom ile çalışmaya zorlandığı, bu kapsamda tüm altyapılarını sağladıkları Tekin ACAR Büyük Mağazacılık A.Ş.'ye söz konusu AVM'deki mağazaları için altyapı sağlayamadıkları ve bu uygulamanın telekomünikasyon sektöründe sağlanmaya çalışılan rekabete aykırı olduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	4.11.2009
25	09-52/1257-321	Danıştay kararları ertesinde, dosya konusunun yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Calvin Klein Trademark Trust'ın Türkiye satışlarını yürüten Oggi İtalya Moda ve Oggi Tekstil ve Dış Tic. Ltd. Şti.'nin Özlenir Giyim San. ve Tic. A.Ş. ile olan anlaşmayı feshederek Beymen Grubu ile yeni sözleşme imzalamalarına ilişkin şikayetin yeniden değerlendirilmesi sonucunda dosya konusu iddialara ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	4.11.2009
26	09-52/2259-322	Kent Kart Ege Elektronik Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. ile İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı İzmir Elektrik, Su, Havagazı, Otobüs ve Tröleybüs Genel Müdürlüğü tarafından Savaş GÜNEY idaresindeki Güney Kuruyemiş unvanlı işletmeye "Kent Kart Dolum Merkezi" yetkilendirmesinin yapılmaması hususunun 4054 sayılı Kanun'a aykırılık teşkil ettiği iddiasına ilişkin olarak soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	4.11.2009
27	09-52/1260-323	Nazilli'de faaliyet gösteren İnşaat Mühendisleri Odası Nazilli Temsilciliği, Makine Mühendisleri Odası Aydın Temsilciliği ve Mimarlar Odası Nazilli Temsilciliği'nin havuz sistemi oluşturmak ve şehir dışından gelen mühendislerin proje çizimlerini engellemek suretiyle rekabeti kısıtladıkları iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	4.11.2009
28	09-54/1294-327	Coca-Cola Satış Dağıtım A.Ş.'nin Coca-Cola ürününe ilişkin promosyonları Damla Su markalı ürünün de satın alınması şartıyla uyguladığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına,	11.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		şikayetin reddine karar verilmiştir.	
29	09-54/1297-328	Akbank T.A.Ş., Türkiye Garanti Bankası A.Ş., Finansbank A.Ş.'nin IATA üyesi olan seyahat acenteleri ve IATA üyesi olmayan ancak büyük ölçekli bazı seyahat acenteleri lehine, küçük ölçekli seyahat acentelerinin aleyhine olacak şekilde üye işyeri komisyonları belirledikleri iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	11.11.2009
30	09-54/1298-329	Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği gereğince ambalaj atıklarının toplama/ayırma faaliyetinde bulunulabilmesi için Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan geçici çalışma izni/lisans alınması zorunlu olduğu halde böyle bir yetkisi olmayan İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş. ile protokol imzalanarak yönetmelik hükümlerinin ihlal edildiği ve böylece bir tekel yaratıldığı, İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.'nin atıkların toplanmasına dair yönetim planı hükümlerine uymadığı bilindiği halde konsorsiyumun devam etmesi sağlanarak ihlallerin de devam etmesine yol açıldığı ve böylece Çevre ve Orman Bakanlığı, İl ve İlçe Çevre ve Orman Müdürlükleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve diğer ilçe ve ilk kademe belediyelerinin üzerine düşen görev, yetki ve sorumluluklarını ihmal ettiği, İzmir Büyükşehir Belediyesi ile ilçe ve ilk kademe belediyelerinin şikayetçi Şanal Metal San. Tic. Ltd. Şti.'nin belediye sınırları içerisinde faaliyette bulunma talebini reddettiği ve şikayetçiyi İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.'ye yönlendirdiği, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.'nin, Şanal Metal San. Tic. Ltd. Şti.'nin müşterilerine İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş. ile çalışmalarını yönünde baskı uyguladığı ve Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği'nde ambalaj atıklarının bedelsiz toplanacağı düzenlendiği halde İZGEP Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.'nin atıklarını topladığı teşebbüslere bedel ödediği ve böylece şikayetçiyi müşterileri karşısında zor durumda bıraktığı iddialarının 4054 sayılı Kanun kapsamında olmadığına; İzmir ilinde ambalaj atıklarının toplanması ve ayrıştırılması hizmetleri pazarında faaliyet gösteren Atkasan Atık Değerlendirme San. ve Tic. A.Ş., Burcu Hizmet İşletmeleri Ltd. Şti., Cevsan Çevre San. Tic. Ltd. Şti., Çemaş Çelik ve Metal Tic. A.Ş., Kastaş Kağıt San. Tic. A.Ş., Kılıçlar Hurdacılık San. Tic. A.Ş., Kısmet Kimya ve Plastik Nakl. San. Tic. A.Ş., Muzaffer Pınarbaşı Cam Şişe İşletmesi, Özmüşler Atık Kağıt Değerlendirme Merkezi San. Tic. A.Ş. ortaklığı ile kurulan İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.'nin, 1997/1 sayılı Tebliğ'in 2. maddesinde sayılan koşulları taşımaması nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7.	11.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		<p>maddesi kapsamında bir “ortak girişim” olarak değerlendirilemeyeceğine; İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş. bünyesindeki oluşumun ilgili pazarda rekabetçi davranışların koordinasyonuna yol açması nedeniyle 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi kapsamında rekabeti bozucu bir anlaşma niteliği taşıdığına; söz konusu anlaşmanın pazar ve müşteri paylaşımına yol açması nedeniyle 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesi kapsamında bireysel muafiyet tanınmayacağına; bu çerçevede, İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş. çatısı altında bir araya gelen ve yukarıda yer verilen teşebbüslerle arasında pazarın ve müşterilerin paylaşılmasının ve ayrıca İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.’nin sadece ortaklarına satış yapması yönünde karar alınmasının 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde değerlendirilebileceğine; bununla birlikte, İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.’nin mevcut şekilde kurulmasında ve faaliyete geçmesinde Çevre ve Orman Bakanlığı’nın açık teşvik ve desteğinin bulunduğu dikkate alınarak 4054 sayılı Kanun’un 9. maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında adı geçen teşebbüslere görüş bildirilmesi konusunda Başkanlığın görevlendirilmesine;</p> <p>şikayetçi Şanal Metal San. Tic. Ltd. Şti.’nin İzgep Atık Toplama ve Geri Kazanım San. ve Tic. A.Ş.’ye ortak olarak kabul edilmemesinin, 4054 sayılı Kanun’un 4. veya 6. maddelerinin ihlali niteliğini taşımadığına; Türkiye yetkilendirilmiş kuruluş hizmetleri pazarında hakim durumda bulunan Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı tarafından belgelendirme hizmet bedelinin müşterilerin bir önceki yılda piyasaya sürdüğü ambalajın tamamı üzerinden hesaplanmasının ve Yeşil Nokta markasının kullanım hakkının yetkilendirilmiş kuruluş hizmetleri ile bağlanarak pazarlanmasının 4054 sayılı Kanun’un 6. maddesi kapsamında değerlendirilebileceğine; bununla birlikte Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı tarafından Kurumumuza gönderilen ve rekabete aykırı durumların tespit edilmesi halinde bunların ivedilikle giderileceğinin taahhüt edildiği yazı dikkate alınarak 4054 sayılı Kanun’un 9. maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında adı geçen Vakıf’a görüş bildirmesi konusunda Başkanlığın görevlendirilmesine; Ambalaj Atıklarının Kontrolü Yönetmeliği’nin öngördüğü sistemin piyasa dinamiklerini dikkate alacak şekilde yeniden düzenlenmesine ve Yönetmeliğin uygulanması bakımından daha rekabetçi bir pazar yapısının oluşması için alınabilecek önlemlere ilişkin olarak Çevre ve Orman Bakanlığı’na, İçişleri Bakanlığı’na ve İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne görüş yazıları gönderilmesi konusunda Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.</p>	
31	09-54/1320-M	Görevli raportörler tarafından yerinde inceleme yapılmasını geciktirmesi ve zorlaştırması sebebiyle, 4054 sayılı Rekabetin	11.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Korunması Hakkında Kanunun 16. maddesi uyarınca Reysaş Taşıt Muayene İstasyonları İşletim A.Ş.'ye 2008 mali yılı sonunda oluşan gayri safi gelirin %0.5'i oranında idari para cezası verilmesi gerekmektedir birlikte, bu miktarın yine aynı maddede öngörülen asgari ceza tutarı olan 10.000 TL'den az olması nedeniyle asgari ceza olan 10.000 TL idari para cezası verilmesine, yetkili Cumhuriyet Başsavcılığı'na suç duyurusunda bulunmak üzere Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	
32	09-56/1326-332	BİM Yıldızkent/Kapaklı Şubesi'nin ekmeği düşük fiyattan satarak haksız rekabete sebebiyet verdiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	18.11.2009
33	09-56/1327-333	Efes Pilsen Yozgat bayii Yay Gıda Meşrubat ve İht. Mad. Paz. Tic. San. Ltd. Şti.'nin, Tuborg markalı bira sattığı gerekçesiyle Özbatur Tekel Bayii'ne mal vermeyi durdurduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	18.11.2009
34	09-56/1330-336	Fenerbahçe Kart'ın şikayetçiye ait teşebbüsle üye işyeri anlaşması yapmayı reddetmesinin 4054 sayılı Kanun'a aykırılık teşkil ettiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	18.11.2009
35	09-56/1339-342	Televizyon setleri için kullanılan renkli resim tüpleri pazarında faaliyet gösteren teşebbüslerin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.	18.11.2009
36	09-56/1345-M	Ünsped Paket Servisi San. ve Tic. A.Ş.'nin görevli raportörlerin yerinde inceleme yapmalarını engellediği iddiası ile ilgili olarak; dosya kapsamında sunulan bilgi ve belgelerin niteliğinin Kanun'un 16. maddesi çerçevesinde idari para cezası verilmesi için yeterli olmadığı, ayrıca gerekli bilgilerin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 14. maddesi uyarınca yazı ile istenildiği dikkate alınarak aynı Kanun'un 16. maddesinin (d) fıkrası uyarınca adı geçen teşebbüse bu eyleminden dolayı idari para cezası verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir.	18.11.2009
37	09-57/1349-345	Korkmaz Motorlu Araçlar Oto. Servisçilik San. Ve Tic. Ltd. Şti. (Korkmaz) tarafından yapılan şikâyet başvurusunda BMC Sanayi ve Ticaret A.Ş. (BMC) hakkında ileri sürülen; BMC'nin, bir bağımsız servis olarak Korkmaz'ın eğitim taleplerini karşılamadığı, teknik ekipman ve cihaz taleplerini ise karşılamakta geciktiği, BMC'nin, Korkmaz'ın yedek parça bayiliği ve yetkili servislik başvuru sürecinin kötü niyetli olarak ve ayrımcılık içerecek şekilde uzattığı, BMC tarafından Korkmaz'dan talep edilen 1.000.000 TL'lik teminat tutarının niteliksel olarak değerlendirilemeyecek bir kriter olduğu, söz	25.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		<p>konusu tutarın fahiş olduğu ve teminat şartının (miktar itibarıyla) tüm aday teşebbüsler ve yetkili servisler için eşit bir şekilde uygulanmadığı yönündeki iddiaların gerçeği yansıtmadığına; ancak yetkili servis ve yedek parça satıcılık sisteminde niteliksel seçici dağıtım sistemini benimseyen BMC'nin, BMC Yetkili Servis ve Yedek Parça Kurumsal Kimlik Rehberi ve Standartları'nın yetkili servis ve yedek parça bayiliği başvurusunda bulunan aday teşebbüslere gönderilmesi süresini gereğinden fazla uzun tutmak, başvuruların değerlendirilmesi aşamasında denetim yapılması ve denetim sonuçlarının aday teşebbüslere gönderilmesi için geçen süreleri belirsiz ve değişken olarak uygulamak, yetkili servislik ve yedek parça bayiliği için talep edilen mali kriterleri ancak fiziksel kriterlerin sağlanmasının ardından açıklamak, bu şekilde aday teşebbüslerin talep edilen tüm kriterleri başvuru öncesinde öngörememesine ve belirsizliğe sebep olmak şeklindeki karar ve uygulamalarının 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde ihlal teşkil edebileceğine; yukarıda yer verilen karar ve uygulamaların 2005/4 sayılı Motorlu Taşıtlar Sektöründeki Dikey Anlaşmalar ve Uyumlu Eylemlere İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği'nin 3 ve 4. maddeleri uyarınca anılan Tebliğ kapsamında grup muafiyetinden yararlanamayacağına; belirtilen karar ve uygulamalara 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesi çerçevesinde bireysel muafiyet de tanınamayacağına; BMC hakkında soruşturma açılması halinde de mevcut durumda önaraştırma ile ulaşılan sonuçlarda bir değişiklik olmayacağı ve usul ekonomisi sağlanması gerekçesiyle BMC'ye, BMC Yetkili Servis ve Yedek Parça Kurumsal Kimlik Rehberi ve Standartları'nı, yetkili servis ve yedek parça bayiliği için eksiksiz biçimde başvuru yapan adaylara en kısa sürede bildirmesi, yetkili servis ve yedek parça bayiliği başvurularının değerlendirilmesi sürecini kesin, şeffaf ve ayrımcılıktan uzak bir şekilde düzenleyerek adaylara süreç hakkında bilgi vermesi, başvuru yapan aday teşebbüslerden talep edilecek teminat tutarlarını da içerecek şekilde mali kriterlerin yetkili servislik başvurusu öncesi ilan etmesi veya sürecin başlangıcında adaylara bildirmesi gerektiği, buna yönelik olarak işbu kararın tebliğinden itibaren 60 gün içinde gerekli işlemlerin yapılarak Kurumumuza tevsik edilmesi, aksi halde hakkında 4054 sayılı Kanun çerçevesinde işlem başlatılacağı hususlarında aynı Kanun'un 9. maddesinin 3. fıkrası çerçevesinde görüş bildirilmesi için Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.</p>	
38	09-57/1356-349	<p>T.C. Sağlık Bakanlığı ile Sentim Bilişim Teknolojileri San. ve Tic. A.Ş.'nin, Aile Hekimleri Bilgi Sistemi (AHBS) kapsamında kullanılan yazılım uygulamaları a lanında 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesini ihlal ettiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.</p>	25.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
39	09-57/1358-350	İGDAŞ'ın, Tekhnelogos'la yaptığı ve piyasaya girmek isteyen diğer firmalara da imzalatmak istediği ek protokolün firmalar arasında fiilen ayrımcılığa, rekabet koşullarının farklılaşmasına ve tek bir firma yaratılmasına yol açtığı, BAŞKENTGAZ'ın sözleşme koşullarının doğalgaz yazılım firmaları arasındaki rekabeti bozduğu, Prizma A.Ş.'nin, İGDAŞ'ın da yönlendirmesi ile düzenlediği kampanyalarla Tekhnelogos'u piyasa dışına çıkarmaya çalıştığı, İGDAŞ'ın sertifikalı tesisat firmalarını tek bir yazılım firmasına ve belirsiz şartları olan sözleşmelere mahkum ettiği ve rekabetin tesisini sağlamadığı iddialarına ilişkin olarak İstanbul Gaz Dağıtım San. ve Tic. A.Ş., Prizma Mekanik Montaj Mühendislik İnşaat San. Tic. A.Ş. ve Başkent Doğalgaz A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına; bununla birlikte İstanbul Gaz Dağıtım San. ve Tic. A.Ş. ve Başkent Doğalgaz A.Ş.'ye birden fazla firma ile sözleşme imzalamaları halinde, sözleşme koşullarının firmalar arasındaki rekabeti hukuki ve fiili olarak kısıtlayacak etkiler doğurmayacak ve firmalar arasında ayrımcılık yaratmayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğine yönelik olarak görüş bildirilmesi hususunda Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
40	09-57/1361-353	Esenyurt Belediye Başkanlığının kamu gücünü kötüye kullanarak ticareti ve rekabeti engellediği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	25.11.2009
41	09-57/1362-354	Zonguldak İl ve İlçe Belediyeleri, Bolu ili Gökçesu ve Mengen Belediyelerinin yetkili oldukları coğrafi sınırlar haricinde üretilen ekmeğin, yetkili oldukları bölge içerisinde satışını engelleyerek ticareti ve rekabeti kısıtladıkları iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	25.11.2009
42	09-57/1363-355	Süller Belediyesinin, Belediye Zabıta Yönetmeliği'ne dayanarak belde dışında üretilen ekmeğin belde içinde satışını engellediği, bu durumun da belde içinde rekabeti bozduğu iddiasına yönelik olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi çerçevesinde soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine; ancak belediye dışında üretilen ekmeğin belde içinde satılmasının tespit edilmiş bir neden olmaksızın engellenmesine yönelik karar ve uygulamaların 4054 sayılı Kanun'a aykırı olduğu hususunda Denizli ili Çal ilçesine bağlı Süller Belde Belediyesine; bahse konu uygulamaların Denizli ilindeki diğer belediyeler tarafından da gerçekleştirilmesi ihtimali nedeniyle bu tür karar ve uygulamalardan kaçınılması konusunda il içindeki tüm belediyelerin uyarılmalarını teminen Denizli Valiliği'ne görüş bildirilmesi konusunda Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
43	09-57/1364-356	Pamukkale Ören Yeri'ndeki dükkanların sadece özel koruma yönetimi tarafından işletildiği ve buradaki satış fiyatlarının fahiş olduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi	25.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	
44	09-57/1365-357	KWS Türk Tarım Ticaret A.Ş.'nin, dikey anlaşmaları ve uygulamaları yoluyla alıcılarının yeniden satış fiyatını belirleyerek ve bölge dışı satışları engelleyerek 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesini ihlal ettiği yönünde ciddi ve yeterli deliller bulunduğu ve bu sözleşme ve uygulamaların 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği ile sağlanan muafiyetten yararlanamayacağına; söz konusu anlaşmalara ve uygulamalara 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde sayılan koşulları karşılamaması nedeniyle bireysel muafiyet de tanınamayacağına; ihlalin dikey nitelikte olması, pazarın rekabetçi, büyüyen ve dinamik yapısı, KWS Türk Tarım Ticaret A.Ş.'nin önemli bir pazar gücüne sahip olmaması gibi unsurlar göz önünde bulundurulduğunda pazardaki rekabetçi yapıda kısıtlı bir zararın ortaya çıkmasının bu aşamada kuvvetle muhtemel olması nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına; bununla birlikte, yeniden satış fiyatlarını belirlemeye ve bölge dışı satışları engellemeye yönelik sözleşme hükümlerinin ve uygulamalarının 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi kapsamında ihlal teşkil etmesi nedeniyle, Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca işbu kararın tebliğinden itibaren 60 gün içerisinde bahse konu sözleşme hükümlerinin alıcıların özgürce fiyat belirlemesine imkan tanıyacak ve bölge dışına yapılacak satışları 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği ile uyumlu olacak şekilde yeniden düzenlenerek Kurumumuza tevsik edilmesi, söz konusu düzenlemenin yapılmaması ve uygulamanın devam etmesi halinde 4054 sayılı Kanun çerçevesinde hakkında işlem başlatılacağı hususlarında KWS Türk Tarım Ticaret A.Ş.'ye görüş bildirmek üzere Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
45	09-57/1385-358	Selçukgaz Doğal Gaz Dağıtım A.Ş.'nin, Konya'nın Seydişehir ilçesinde sertifika verdiği yetkili firmalar ile birlikte başka coğrafi pazardan gelen iç tesisat hizmet firmalarının faaliyetlerini zorlaştırdığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	25.11.2009
46	09-57/1386-359	Diasa Dia Sabancı Süpermarketleri Tic. A.Ş.'nin franchise sözleşmesinin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'a aykırı olduğu iddiasına ilişkin olarak; başvuru sahiplerinin haksız rekabete, borç-alacak ilişkilerine, anlaşmanın ihlaline ve tek taraflı feshine ilişkin iddiaların 4054 sayılı Kanun kapsamında bulunmadığına; "Alt İmtiyaz Franchise Sözleşmesi" ve "Süpermarket İşletme Anlaşması"nın tadil edilmiş hallerinde yer alan rekabet yasağı ve azami satış fiyatının belirlenmesine yönelik düzenlemelerin, 2003/3 ve 2007/2 sayılı Rekabet Kurulu	25.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Tebliğleri ile Değişik 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına; uygulamada azami satış fiyatlarının sabit ya da asgari satış fiyatına dönüştüğüne ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmadığına, bu nedenle 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına; şikayetlerin reddine karar verilmiştir.	
47	09-57/1387-360	Axa Sigorta Holding A.Ş.'nin, şikâyetçinin sahibi olduğu Renault Yetkili Servisine yönelik ayrımcı uygulamalarda bulunduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	25.11.2009
48	09-57/1391-344	Ankara-Nallıhan arası yolcu taşımacılığı yapan Nallıhan İpek Turizm Nakliyat ve Petrol Tic. Ltd. Şti. ile Han-Tur Turizm Nakliyat ve Tic. Ltd. Şti.'nin 4054 sayılı Kanun'u ihlal ettikleri iddialarına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	25.11.2009
49	09-57/1393-362	Beyaz et sektöründe faaliyet gösteren 27 teşebbüs ve teşebbüs birliği olan Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği Derneği tarafından 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ihlal edilip edilmediğinin tespiti amacıyla yürütülen soruşturma sonucunda; - Abaloğlu Yem Soya Tekstil San. A.Ş. - Banvit Bandırma Vitaminli Yem San. A.Ş. - Beypi Beypazarı Tarımsal Üretim Paz. San. Ve Tic. A.Ş. - CP Standart Gıda San. Ve Tic. A.Ş. - Erpiliç Entegre Tavukçuluk Üretim Pazarlama ve Tic. Ltd. Şti. - Keskinöğlü Tavukçuluk ve Damızlık İşlt. San. Ve Tic. A.Ş. - Pak Tavuk Gıda San. Ve Tic. A.Ş. - Şeker Piliç ve Yem San. Ve Tic. A.Ş. - Şenpiliç Gıda Sanayi A.Ş.'nin tespit edilen rekabeti kısıtlayıcı eylemlerinin 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'un 4. maddesi kapsamında olduğuna; söz konusu eylemlerin 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde sayılan koşulları taşımadığına; bu nedenle 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin 3. fıkrası ve Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik uyarınca, yukarıda adı geçen teşebbüslerin 2008 mali yılı sonunda oluşan gayri safi gelirlerinin takdiren %0,8'i oranında olmak üzere, Abaloğlu Yem Soya Tekstil San. A.Ş.'ye, Banvit Bandırma Vitaminli Yem San. A.Ş.'ye, Beypi Beypazarı Tarımsal Üretim Paz. San. ve Tic. A.Ş.'ye ve Şenpiliç Gıda Sanayi A.Ş.'ye idari para cezası verilmesine; Pak Tavuk Gıda San. ve Tic. A.Ş.'nin Yönetim Kurulu Başkanı	25.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		ve Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği Derneği Başkanı Zuhal DAŞTAN'ın 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesi ve Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik uyarınca; ihlalin oluşmasında belirleyici etkisi olması nedeniyle Pak Tavuk Gıda San. ve Tic. A.Ş.'ye verilen cezanın taktiren %3'ü oranında olmak üzere idari para cezası ile cezalandırılmasına; Beyaz Et Sanayicileri ve Damızlıkçılar Birliği Derneği'ne rekabeti kısıtlayıcı eylemleri kolaylaştırıcı davranışlardan kaçınması gerektiği yönünde Başkanlıkça görüş bildirilmesine; haklarında soruşturma yürütülen diğer teşebbüsler bakımından herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmadığına karar verilmiştir.	
50	09-58/1396-364	Danıştay kararları ertesinde, dosya konusunun yeniden değerlendirilmesi sonucunda; 24.4.2003 tarih, 03-27/325-M sayılı Kurul kararı ile Ege Bölgesi hazır beton pazarında yürütülmekte olan soruşturma çerçevesinde Kurum yetkili raportörlerinin yerinde inceleme yapmalarının tamamlanmasının Lafarge Beton A.Ş. tarafından engellenmesi nedeniyle adı geçen teşebbüse para cezası verilmesine dair 12.6.2003 tarih ve 03-42/483-M sayılı Kurul kararına ilişkin Danıştay kararları ertesinde, konunun yeniden değerlendirilmesi sonucunda; Ege bölgesi hazır beton pazarında faaliyet gösteren teşebbüsler ile ilgili iddialara ilişkin olarak başlatılan soruşturmayı yürütmek üzere Kurul kararı ile görevlendirilmiş olan raportörlerin, kimliklerini ve yetki belgelerini ibraz etmelerine karşın yukarıda belirtilen işyerinde 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanununun 15. maddesi ile "Rekabet Kurumu Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" in 60. maddesi uyarınca yapılan incelemenin tamamlanmasının soruşturma ile ilgili görülen bazı belgelerin kopyaları verilmeyerek engellendiğinin sabit olduğu ve söz konusu engellemeye ilişkin gerekçenin ilgili Kanun hükmünün sarahati karşısında hukuken kabul edilebilir olmadığı göz önüne alınarak, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanununun "Para Cezaları" başlıklı 16. maddesinin birinci fıkrasının © bendi çerçevesinde, Lafarge Beton A.Ş.'nin 2008 yılı cirosunun binde biri oranında olmak üzere idari para cezası ile cezalandırılması gerektiğine, ancak lehe olan hükmün uygulanması gereğinden dolayı, olayın vuku bulduğu tarihteki; 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun "Para Cezaları" başlıklı 16. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi ve 25.2.2003 tarih, 25031 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2003/1 sayılı Rekabet Kurulu Tebliği uyarınca; Lafarge Beton A.Ş.'nin, Kurul kararı ile bilgi isteme veya yerinde inceleme hallerinde eksik, yanlış veya yanıltıcı bilgi verilmesi halleri için 2003/1 sayılı Tebliğ ile belirlenen tutarda idari para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.	9.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
51	09-58/1399-365	BP Petrolleri A.Ş.'nin, eşit durumdaki alıcıları arasında aynı ve eşit hak, yükümlülük ve edimler için farklı şartlar ileri sürerek hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasına ilişkin olarak BP Petrolleri A.Ş. hakkında 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	9.12.2009
52	09-58/1405-367	Araç muayene hizmetleri pazarındaki hakim durumun sigortacılık pazarında kötüye kullanılmak suretiyle 4054 sayılı Kanun'un ihlal edildiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına; bununla birlikte, Sanset Sigorta Acenteliği Ltd. Şti. ve Reysaş Taşıt Muayene İstasyonları Yapım ve İşletim A.Ş.'nin anket yoluyla elde etmiş oldukları bilgileri halâ kullanma imkanına sahip oldukları göz önüne alınarak, söz konusu bilgilerin ticari amaçla rekabeti sınırlayacak şekilde kullanılmasına yönelik olarak adı geçen teşebbüslere 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca görüş bildirilmesi hususunda Başkanlığın görevlendirilmesine karar verilmiştir.	9.12.2009
53	09-58/1409-370	Taşıma İşleri Organizatörlüğü yapan firmaların ordino bedelini birlikte belirledikleri iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	9.12.2009
54	09-58/1410-371	Kayseri ili Yahyalı ilçesinde şehir içi yolcu taşımacılığı faaliyetinde bulunan otobüs firmalarının aralarında anlaşarak dönüşümlü sefer düzenledikleri, aynı fiyatı uyguladıkları ve söz konusu fiyatın fahiş fiyat olduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	9.12.2009
55	09-58/1411-372	Hatay'da faaliyette bulunan İnşaat Mühendisleri Odası, Makine Mühendisleri Odası, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Jeoloji Mühendisleri Odası ve Elektrik Mühendisleri Odası'nın havuz oluşturarak pazarı eşit şekilde paylaşmak suretiyle rekabete aykırı hareket ettikleri iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	9.12.2009
56	09-59/1441-376	Knauf İnşaat ve Yapı Elemanları San. ve Tic. A.Ş.'nin yıkıcı fiyat uygulamak suretiyle diğer teşebbüslerin alçı levha pazarına girmesini engellediği ve bayiler arası rekabeti bozarak rekabeti doğrudan ya da dolaylı yoldan engellediği, bozduğu, kısıtladığı ve 4054 sayılı Kanun'un 4. ve 6. maddelerini ihlal ettiği iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	16.12.2009
57	09-59/1442-377	Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin düzenlediği diz üstü bilgisayar kampanyasındaki fiyatları piyasa değerlerinin altında belirleyerek rekabeti bozduğu iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	16.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
58	09-59/1448-380	Eğirdir Gölü Havzası'nda faaliyet gösteren aracı teşebbüsler ile Isparta, Denizli, Bursa ve Mersin'de kurulu meyve suyu fabrikalarının sanayi tipi elma alım pazarında rekabet hukukuna aykırı davranışlarda buldukları iddialarına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	16.12.2009
59	09-59/1449-381	İzmit-İstanbul arası yolcu taşımacılığı yapan otobüs firmalarının fiyat ile indirim miktarlarını aralarında anlaşarak belirledikleri ve sefer saatlerini paylaştıkları iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	16.12.2009
60	09-59/1450-382	Ford Otomotiv Sanayi A.Ş.'nin Afyonkarahisar'daki yetkili servis ve bayiliğini yürüten ve aynı zamanda sigortacılık alanında faaliyet gösteren Budan Şirketler Grubu'nun Ford marka araçlar için kendisinden sigorta yaptıran müşterilere Ford Budan yetkili servisinde geçerli olmak üzere 300 TL'lik indirim kuponu verdiği ve bunun sigortacılık faaliyeti ile uğraşan diğer teşebbüsleri zarara uğrattığı iddialarına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	16.12.2009
61	09-60/1464-384	Edge Pub'ın Bimpaş yetkili dağıtıcısı Tuborg Bayisi ile akdettiği sözleşmede hileye maruz kaldığı iddiası ve usul ve şartları bakımından haksız olan sözleşmenin koşulsuz feshedilmesi veya Tuborg bayisi tarafından taahhüt edilen katkının Edge Pub'a ödenmesi talebine ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	23.12.2009
62	09-60/1467-385	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'nin Vizyon İletişim Aracılık Bilişim ve Finansal Danışmanlık Hiz. San. Ltd. Şti. ile yaptığı anlaşmaya bağlı olarak şikayetçinin fatura tahsilatı yazılım programı ile yapılan işlemlerinden işlem başına komisyon aldığı ve aylık fatura limiti koyduğu iddiası ile ilgili olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine; Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. ile Vizyon İletişim Aracılık Bilişim ve Finansal Danışmanlık Hiz. San. Ltd. Şti. arasında yapılan anlaşmanın, 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında dikey ilişki olduğuna ve taraflar arasında yapılan sözleşmelerde rekabet etmeme yükümlülüğünün süresinin 5 yılı aşmayacak şekilde belirlenmesi halinde anılan Tebliğ kapsamında muafiyetten yararlanacağına karar verilmiştir.	23.12.2009
63	09-60/1468-386	T.C. Devlet Demir Yolları (TCDD) Samsun Liman İşletmesi'ne ait dört adet yatay deponun Ceynak Lojistik ve Ticaret A.Ş. tarafından kiralanmış olmasının; TCDD Samsun Liman İşletmesi'nin depoların dolu olduğunu öne sürerek Erkut Nakliyat San. ve Tic. Ltd. Şti.'ye kullandırmamasının ve şikayetçi firmanın limanda açık saha kiralama yönündeki taleplerini reddetmesinin 4054 sayılı Kanun'un ihlali olduğu	23.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	
64	09-60/1469-387	THY'nin 2009 yılı Şubat ayında web sitesinde ilan ettiği "İğdır şehir merkezi- Kars Havalimanı- İğdır şehir merkezi ve Ardahan şehir merkezi-Kars Havalimanı- Ardahan şehir merkezi" arasında gidiş dönüş olmak üzere yolcu taşıma ihalesini hiçbir gerekçe göstermeksizin iptal etmesi ve ardından hiçbir duyuru ve ihale yapmaksızın aynı hatlar üzerinde THY yolcularının taşımacılığını yapmak üzere Çobanoğlu Turizm ile sözleşme akdetmesinin haksız rekabete yol açtığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	23.12.2009
65	09-60/1470-388	Kırıkkale Belediye Başkanlığının ve Kırıkkale Şehirlerarası Otobüs Terminal İşletmesi'nin il otoparkında yer tahsis etmemek suretiyle hakim durumunu kötüye kullandığı ve Ankara-Kırıkkale hattında karayoluyla yolcu taşımacılığı pazarında rekabeti kısıtladığı iddiasına ilişkin olarak Kırıkkale Şehirlerarası Otobüs Terminal İşletmesi'nin Kırıkkale ili şehirlerarası otobüs terminali işletmeciliği pazarında hakim durumda bulunduğu, ilgili pazarda gerçekleştirilen inceleme konusu eylemlerin, 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesi kapsamında ihlal teşkil edebilecek nitelikte eylemler olduğuna, Ancak Rekabet Kurulu'nun 11.6.2009 tarih ve 09-27/596-140 sayılı kararına istinaden 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca Kırıkkale Belediye Başkanlığına bildirilen görüşün mevcut durumda uygulanma aşamasında olması ve yetkililerin kısa bir zaman içerisinde aynı Kanun'a aykırı durumun düzeltileceği yönünde ifadeleri sebebiyle mevcut halde soruşturma açılmasına gerek bulunmadığına; bununla birlikte uygulama sonuçlarının üç ay süreyle ilgili Daire tarafından takip edilerek Kurul gündemine getirilmesine ile karar verilmiştir.	23.12.2009
66	09-60/1490-379	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin, GSM hizmetleri ve mobil pazarlama hizmetleri pazarlarında hakim durumda bulunduğu; Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin, ilgili pazarlardaki hakim durumunu, -Kontör/dakika hediye edilen kampanyalara diğer operatörlerin katılımının reddedilmesi, -Kontör/dakika hediye edilen kampanyalarda rakip GSM operatörlerin başta kontör/dakika olmak üzere GSM faydası hediye etmesinin engellenmesi, -Turkcell tarafından kontör/dakika hediye edilecek kampanyalarda alıcı firmalara münhasır çalışılmaması durumunda mecra ve barem indirimlerinin uygulanmaması, -"Turkcell'liler Kazanır" logosunun tanıtım görsellerinde kullanılması karşılığında indirim sağlanması yollarıyla fiili münhasırlık yaratmak suretiyle GSM hizmetleri ve mobil pazarlama hizmetleri pazarlarında kötüye kullandığına,	23.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		dolayısıyla 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesini ihlal ettiğine; Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'nin ihlal oluşturduğu tespit edilen uygulamalarla aynı sonucu doğuran ya da doğurabilecek niteliğe sahip uygulamalardan kaçınarak ihlale son vermesi gerektiğinin 4054 sayılı Kanun'un 9. maddesinin birinci fıkrası uyarınca ilgili teşebbüse bildirilmesine; 4054 sayılı Kanun'un 6. maddesine aykırı uygulamaları nedeniyle, aynı Kanun'un 16. maddesinin üçüncü fıkrası ve Rekabeti Sınırlayıcı Anlaşma, Uyumlu Eylem ve Kararlar ile Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Halinde Verilecek Para Cezalarına İlişkin Yönetmelik uyarınca Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.'ye 2008 mali yılı sonunda oluşan gayri safi gelirinin % 0,45 (binde dörtbuçuk)'i oranında olmak üzere idari para cezası verilmesine karar verilmiştir.	
67	09-61/1498-394	Milangaz LPG Dağıtım Tic. ve San. A.Ş.'nin Ankara'daki bazı otogaz istasyonları aracılığıyla maliyet altı fiyatlardan satış yaptığı iddiasına ilişkin olarak 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığına, şikayetin reddine karar verilmiştir.	30.12.2009

MENFİ TESPİT/MUAFİYET

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	09-43/1091-273	Abbott Laboratuvarları İthalat İhracat ve Tic. Ltd. Şti. ile Medifar Ecza Deposu İlaç ve Sanayi ve Tic. A.Ş., Polimed İlaç ve Tıbbi Gereçler Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., Tıp Fen Ecza Deposu Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti., Sistem Sağlık Araç ve Gereçleri Ecza Deposu Tic. Paz. Ltd. Şti. ve Mertsel Ecza Deposu San. ve Tic. Ltd. Şti. arasında ayrı ayrı imzalanan “İhaleler ile İlgili Tek Satıcılık Çerçeve Sözleşmeleri”ne müşteri ve bölge kısıtlamasına ilişkin düzenlemeler içermesi nedeniyle 4054 sayılı Kanun’un 8. maddesi çerçevesinde menfi tespit belgesi verilemeyeceğine; ilgili ürün pazarlarından bazılarında % 40 pazar payı eşliğinin aşılması nedeniyle, anılan sözleşmelerin 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlanamadığına, 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde sayılan şartların tamamını karşılaması nedeniyle, bildirim konusu sözleşmelere bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.	1.10.2009
2	09-43/1106-282	Supsan Motor Supapları San. ve Tic. A.Ş. ve Yıldızlar Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti. arasında imzalanan ve diğer bayilerle de imzalanacak olan ve tip sözleşme niteliğindeki “Supsan Bayilik Sözleşmesi”ne, 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde sayılan şartların tamamını karşılaması nedeniyle bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.	1.10.2009
3	09-49/1224-309	Petrol Ofisi A.Ş. lehine tesis edilen intifa hakkının 4054 sayılı Kanuna ve 2002/2 sayılı Tebliğ’e aykırı olduğu iddiasına akaryakıt istasyonuna ilişkin olarak imzalanan intifa sözleşmesinin 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına; 18.9.2010 tarihinden sonra taraflar arasında mevcut olan “rekabet yasağına dayalı dikey ilişki”nin her iki tarafın açık iradesi olmaksızın uzatılmaya zorlanması ya da bu süre sonunda rekabet etmeme şartına son verilmesini engelleyen herhangi bir durum olması halinde 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine; bununla birlikte intifa hakkının tapudan terkinine karar verme yetkisinin hukuk mahkemelerine ait olduğu hususunda başvuru sahibinin bilgilendirilmesine karar verilmiştir.	28.10.2009
4	09-52/1247-316	Müfit Gezer ile Turcas Petrol A.Ş. ve Shell&Turcas Petrol A.Ş. arasında düzenlenen bayilik ve intifa sözleşmelerinin 2002/2 sayılı Tebliğ’e aykırı olduğu iddiasına konu akaryakıt istasyonuna ilişkin olarak yapılan bayilik sözleşmesi ve şikayet edilenler lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmeden oluşan dikey anlaşma bütününe 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına; taraflar arasında mevcut olan	4.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		“rekabet yasağına dayalı dikey ilişki”nin her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	
5	09-52/1250-317	Nokia Siemens Networks B.V. ve Juniper Networks B.V. tarafından kurulması planlanan ortak girişime 4054 sayılı Kanun’un 8. maddesi çerçevesinde menfi tespit belgesi verilemeyeceğine, 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde sayılan şartların tamamını karşılaması nedeniyle, bildirim konusu işleme bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.	4.11.2009
6	09-54/1291-325	Fayda Mağazacılık San. ve Tic. A.Ş. yatay işbirliği anlaşmasının 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi kapsamında olduğuna, bahse konu anlaşmaya 4054 sayılı Kanun’un 5. maddesinde sayılan koşulların tamamını karşılaması nedeniyle bireysel muafiyet tanınmasına, ancak, anlaşmanın yeni hayata geçirilmiş olması ve önümüzdeki dönemde kapsam ve boyutunun genişlemesiyle rekabeti olumsuz etkileyecek sonuçlar doğurma ihtimalinin bulunması nedeniyle muafiyetin 3 yıl süreyle sınırlandırılmasına karar verilmiştir.	11.11.2009
7	09-54/1299-330	Kamil Petrol Fırıncılık Tekstil San. ve Tic. Ltd. Şti. ile Turkuaz Petrolcülük A.Ş. arasında imzalanmış olan Akaryakıt İstasyonları Bayilik Sözleşmesi ve Turkuaz Petrolcülük A.Ş. lehine 16 yıl süreyle geçerli olmak üzere tanınan 9.9.2005 tarihli intifa hakkından oluşan rekabet yasağına dayalı dikey ilişkinin, 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına; 18.9.2010 tarihinden sonra taraflar arasında mevcut olan rekabet yasağına dayalı dikey ilişkinin her iki tarafın açık iradesi olmaksızın uzatılmaya zorlanması ya da bu süre sonunda rekabet etmeme şartına son verilmesini engelleyen herhangi bir durum olması halinde 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine; bununla birlikte intifa hakkının tapudan terkinine karar verme yetkisinin hukuk mahkemelerinde olduğu hususunda başvuru sahibinin bilgilendirilmesine karar verilmiştir.	11.11.2009
8	09-56/1334-338	Taraflar arasında düzenlenen intifa sözleşmesinin 4054 sayılı Kanun ve 2002/2 sayılı Tebliğ’e aykırı olduğu iddiasına ilişkin olarak yapılan esasını Petrol Ofisi A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin oluşturduğu dikey anlaşmanın 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına, Söz konusu dikey anlaşmanın her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun’un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
9	09-56/1335-339	Total Oil Türkiye A.Ş.'nin, lehine tesis edilen intifa hakkını 5 yıl süreyle sınırlamadığı, bu nedenle hakkında yaptırım uygulanması gerektiği iddiası ilişkin olarak yapılan esasını Total Oil Türkiye A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin oluşturduğu dikey anlaşmanın 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına, Söz konusu dikey anlaşmanın her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009
10	09-58/1394-363	Suat GİRĞİN ile Shell&Turcas Petrol A.Ş. arasında düzenlenen tapuya şerh edilmiş kira akdinin 4054 sayılı Kanun ve 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği'ne aykırı olduğu iddiasına ilişkin olarak; başvuru konusu akaryakıt istasyonuna ilişkin olarak yapılan ve esasını The Shell Company of Turkey Limited Türkiye Şubesi'nin haklarını devralan Shell&Turcas Petrol A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin oluşturduğu dikey anlaşmanın 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına; söz konusu dikey anlaşmanın her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	16.12.2009
11	09-59/1435-373	Türk Ytong Sanayi A.Ş. tarafından Yetkili Satıcılara yönelik uygulanması planlanan "YTONG Yetkili Satıcılık Münhasırlık Primi"ne ilişkin duyuruya 4054 sayılı Kanun'un 8. maddesi çerçevesinde menfi tespit belgesi verilemeyeceğine karar verilmiştir.	9.12.2009
12	09-59/1445-378	Costa International Limited ve bağlı bulunduğu grubun tescilli markası olan "Costa" markası adı altında yurt dışında faaliyette gösteren kahve dükkanları zincirinin, International Food Company Gıda ve Sanayi Ticaret Limited Şirketi tarafından alınacak franchising hakları çerçevesinde Türkiye'de kurulması ve geliştirilmesine yönelik olarak taraflar arasında imzalanan "Gelişim Sözleşmesi"ne menfi tespit belgesi verilemeyeceğine; bununla birlikte anılan sözleşmeye 4054 sayılı Kanun'un 5. maddesinde sayılan koşulların tamamını sağlaması nedeniyle, bireysel muafiyet tanınmasına karar verilmiştir.	9.12.2009
13	09-60/1474-390	Girgin Petrol Ürünleri Paz. ve Tic. A.Ş. ile BP Petrolleri A.Ş. arasında yapılan ve BP Petrolleri A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin 4054 sayılı Kanun ve 2002/2 sayılı Tebliğ'e aykırı olduğu iddiasına konu akaryakıt istasyonuna ilişkin olarak yapılan ve esasını BP Petrolleri A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin oluşturduğu dikey anlaşmanın 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti	23.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Tebliğ kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına, Söz konusu dikey anlaşmanın her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	
14	09-60/1475-391	Mehmet Ali KARAKURT ile OPET Petrolcülük A.Ş. arasında yapılan ve OPET Petrolcülük A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin 4054 sayılı Kanun ve 2002/2 sayılı Tebliğ'e aykırı olduğu iddiasına konu akaryakıt istasyonuna ilişkin olarak yapılan ve esasını OPET Petrolcülük A.Ş. lehine intifa hakkı tesis eden sözleşmenin oluşturduğu dikey anlaşmanın 18.9.2010 tarihine kadar 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyeti Tebliği kapsamında grup muafiyetinden yararlandığına, Söz konusu dikey anlaşmanın her iki tarafın açık iradesi olmaksızın hukuken veya fiilen 18.9.2010 tarihini aşacak şekilde cebren uzatılmaya çalışılması halinde 4054 sayılı Kanun'un 4. maddesi çerçevesinde işlem tesis edileceği hususunun taraflara bildirilmesine karar verilmiştir.	23.12.2009

BİRLEŞME VE DEVRALMALAR

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	09-43/1094-275	Tek-Art Turizm Zigana A.Ş.'nin Tek-Art İnşaat Ticaret ve Sanayi A.Ş. ve Toptem Toplu Konut Prefabrik Yapı Elemanları Sanayi ve Ticaret A.Ş.'yi devralmasına yönelik işleminin tarafların aynı ekonomik bütünlük içerisinde yer almaları nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olmadığına karar verilmiştir.	1.10.2009
2	09-43/1095-276	Baxi Holdings Limited şirketinin oy haklarının %60'ının bir eksisinin De Dietrich Remeha Holding B.V. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	1.10.2009
3	09-43/1097-277	Monsanto Company'nin ayçiçeği tohumu işi ile ilgili varlıklarının Syngenta Crop Protection AG tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	1.10.2009
4	09-43/1098-278	Vepa Pro Profosyonel Güzellik Ürün ve Kozmetik Mağazacılık Ticaret A.Ş.'nin kiracısı olduğu 5 adet mağazaya ait kiralama hakkı, bu mağazalardaki sabit varlıklar, müşteri bilgileri ve geçmiş veri ve istatistiklerin Elca Kozmetik Ltd. Şti. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	1.10.2009
5	09-43/1130-283	GBH Turizm Sanayi İşletmecilik ve Ticaret A.Ş. hisselerinin %50'sinin Robinson Club GmbH tarafından devralınması işleminin 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olduğuna; ancak tarafların toplam pazar payları ve cirolarının aynı Tebliğ'de öngörülen eşikleri aşmaması nedeniyle izne tabi olmadığına karar verilmiştir.	1.10.2009
6	09-45/1135-285	Rio Tinto Alcan Inc.'ye ait "Alcan Paketleme" işinin bir bölümünün Amcor Limited tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	8.10.2009
7	09-45/1139-287	Duru Toplu Tüketim Ürünleri Satış ve Dağıtım Organizasyonu A.Ş. ve Ege Duru Pazarlama A.Ş.'nin "ev dışı tüketim noktalarına gıda ve gıda dışı ürünlerin satış ve dağıtım" alanındaki faaliyetlerinin Güney 2M Dağıtım Pazarlama ve Ticaret A.Ş. ve kontrolündeki DuruG2M Gıda Dağıtım Pazarlama ve Tic. A.Ş. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	8.10.2009
8	09-45/1141-288	Spring Group P.L.C.'nin kontrolünün Adecco S.A. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	8.10.2009
9	09-45/1142-289	FFK Fon Finansal Kiralama A.Ş.'nin Kaynak Finansal Kiralama A.Ş. ve Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. sermayelerinde sahip olduğu iştirak hisselerinin yeni kurulacak girişim sermayesi yatırım ortaklığı şirketine devredilmesi işleminin tarafların aynı ekonomik bütünlük içerisinde yer almaları nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olmadığına karar verilmiştir.	8.10.2009
10	09-47/1155-291	Milpa Ticari ve Sınai Ürünler Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.	14.10.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		Milpa Ticari ve Sınai Ürünler Pazarlama San. ve Tic. A.Ş. tarafından Hürriyet Ticari ve Sınai Ürünler Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.'nin bütün aktif ve pasifleriyle devralınması işleminin tarafların aynı ekonomik bütünlük içerisinde yer almaları nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olmadığına karar verilmiştir.	14.10.2009
11	09-47/1156-292	Doosan Heavy Industries & Construction Co. Ltd.'nin Doosan Heavy Industries Czech a.s. kanalıyla Škoda Power a.s.'nin kontrolünü devralması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	14.10.2009
12	09-47/1157-293	Oracle Corporation tarafından iştiraki Soda Acquisition Corporation kanalıyla Sun Microsystems Inc.'in hisselerinin tamamının devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	14.10.2009
13	09-47/1161-295	Etap Tarım ve Gıda Ürünleri Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin sermayesinin 1/3'ünün Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.Ş. ve 1/3'ünün Burlingtown LLP tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	14.10.2009
14	09-48/1197-303	Demsa İç ve Dış Ticaret A.Ş. ile Unitim Moda Mağazacılık ve Ticaret A.Ş. arasındaki satış sözleşmesine konu işleme izin verilmesine karar verilmiştir.	21.10.2009
15	09-48/1203-304	Schering-Plough Corporation ve Merck & Co., Inc.'in birleşmesi işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	21.10.2009
16	09-48/1204-305	Ege Can Özel Sağlık Gıda Turizm İnşaat San ve Tic. A.Ş.'nin tüm aktif ve pasifleriyle Özel Ege Tıp Hizmetleri San. ve Tic. A.Ş. tarafından devralınması işleminin tarafların aynı ekonomik bütünlük içerisinde yer almaları nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olmadığına karar verilmiştir.	21.10.2009
17	09-49/1219-307	ALCEN Enerji Dağıtım ve Perakende Satış Hizmetleri A.Ş.'nin Meram Elektrik Dağıtım A.Ş.'nin %100 hissesini Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'ndan devralması işleminin 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve 1998/4 sayılı Özelleştirme Yoluyla Devralmaların Hukuki Geçerlilik Kazanabilmeleri İçin Rekabet Kurumuna Yapılacak Ön Bildirimlerde ve İzin Başvurularında Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ kapsamında izne tabi olduğuna ve işleme izin verilmesine karar verilmiştir.	28.10.2009
18	09-50/1239-313	The Pepsi Bottling Group Inc. şirketinin, Pepsi Co Inc. şirketinin % 100 iştiraki olan Pepsi Cola Metropolitan Bottling Company şirketi ile bu şirket bünyesinde birleşmek suretiyle devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	2.11.2009
19	09-52/1255-319	Ulusal İhtiyaç Gıda Mad. İma. San. ve Tic. A.Ş. tarafından işletilen "Vipaş" markalı 5 adet mağazanın kira haklarının demirbaş ve emtiaları ile birlikte Şeref Makromarket San. ve Tic. A.Ş.'ye devredilmesi işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	4.11.2009
20	09-54/1290-324	Asgen Tarım Tic. A.Ş.'nin, Eko Tarım Gıda Paz. ve Tic. A.Ş.'ni tasfiyesiz infisah yoluyla devralması işlemine izin verilmesi	11.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		işleminin kontrol değişikliğine yol açmaması nedeniyle 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olmadığına karar verilmiştir.	
21	09-54/1292-326	Johnson Diversey Holdings, Inc. hisselerinin %47,8'inin Clayton, Dubilier and Rice Fund VIII, L.P tarafından devralınması yoluyla bir ortak girişim kurulması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	11.11.2009
22	09-56/1325-331	Tasaruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından satışa sunulan Burgaz Alkollü İçecekler Ticari ve İktisadi Bütünlüğü'nün Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş. tarafından devralınması işleminin 4054 sayılı Kanun ve 1998/4 sayılı "Özelleştirme Yoluyla Devralmaların Hukuki Geçerlilik Kazanabilmeleri İçin Rekabet Kurumuna Yapılacak Ön Bildirimlerde ve İzin Başvurularında Takip Edilecek Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ" çerçevesinde değerlendirilmesi neticesinde; ilgili işlemin 1998/4 sayılı Tebliğ uyarınca izne tabi bir devralma işlemi olduğuna; söz konusu devralmanın gerçekleşmesi halinde, rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğuracak şekilde, rakı pazarında mevcut hakim durumun güçlendirilmesi, rakı hariç diğer yüksek alkollü içkiler pazarında ise hakim durum yaratılması nedeniyle işleme 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi çerçevesinde izin verilmemesine karar verilmiştir.	18.11.2009
23	09-56/1328-334	AerCap Holdings N.V.'nin AerCap International Bermuda Limited aracılığıyla Genesis Lease Limited'i devralması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009
24	09-56/1329-335	Atlas Havacılık Turizm ve Tic. A.Ş. ve Kar Yatırım ve Hizmet A.Ş.'nin Hezarfen Havacılık Tic. A.Ş. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009
25	09-56/1331-337	Doka Elektrik Üretim A.Ş. hisselerinin %99,60'mın Enerjisa Enerji Üretim A.Ş.'ye devri işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009
26	09-56/1337-340	Skype Luxembourg Holdings S.a.r.l., Skype Inc., Sonorit Holding AS ve Camino Networks Inc. adlı teşebbüslerin Silver Lake Group LLC tarafından dolaylı olarak kontrol edilen Springboard Group S.a.r.l tarafından devralınması ve bu işlemlerle birlikte Springboard Group S.a.r.l'ın hisselerinin Silver Lake Partners III Cayman, Silver Lake Technology Investors III Cayman, L.P., eBay International AG, Canada Pension Plan Investment Board Private Holdings Inc, Andreessen Horowitz Fund I, LP ve Joltid Ltd. adlı teşebbüslere devri işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	18.11.2009
27	09-56/1338-341	Lafarge Aslan Çimento A.Ş., Lafarge Ereğli Çimento San. ve Tic. A.Ş. ve Lafarge Beton A.Ş. şirketlerindeki Financiere Lafarge SAS, Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş. ve hissedar gerçek kişilere kayıtlı hisselerin OYAK tarafından devralınmasına işleminin izne tabi bir devir işlemi olduğuna; Lafarge Beton A.Ş. şirketindeki Lafarge Aslan Çimento A.Ş., Financiere Lafarge	18.11.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
		<p>SAS, Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş. ve hissedar gerçek kişilere kayıtlı hisselerin OYAK tarafından devralınmasına, belirlenen pazarlarda bir veya birden fazla teşebbüsün hakim durum yaratarak veya hakim durumunu güçlendirerek etkin rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğurabilecek bir işlem olmaması nedeniyle, 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre izin verilmesinde bir sakınca bulunmadığına; Lafarge Aslan Çimento A.Ş. ve Lafarge Ereğli Çimento San. ve Tic. A.Ş. şirketlerindeki Financiere Lafarge SAS, Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş., Lafarge Aslan Çimento A.Ş. ve hissedar gerçek kişilere kayıtlı hisselerin OYAK tarafından devralınmasına, çimento ilgili ürünü için Lafarge Ereğli merkez alınarak belirlenen Zonguldak ili pazarında ve OYAK Bolu merkez alınarak belirlenen Bolu ve Düzce bölgesinden oluşan pazarda; bir veya birden fazla teşebbüsün hakim durum yaratarak veya hakim durumunu güçlendirerek rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğurabilecek bir işlem olması nedeniyle, 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre izin verilmesinin mümkün olmadığına; bununla birlikte taraflarca yapılan ve Rekabet Kurumuna bildirilen 29 Temmuz 2009 tarihli Birinci Tadil Protokol'ünde yer verilen "<i>Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'nin sahip olduğu Lafarge Ereğli Çimento San. ve Tic. A.Ş. hisselerinin devir kapsamından çıkartılacağı ve Lafarge Aslan Çimento A.Ş.'nin sahip olduğu Lafarge Ereğli Çimento San. ve Tic. A.Ş. hisselerinin tamamının işlemin tamamlanması öncesinde Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'ye satılacağına yönelik taahhüt</i>" dikkate alınarak, söz konusu Tadil Protokolü'nde yer verilen değişikliklerin yapılması koşulu ile Lafarge Aslan Çimento A.Ş. şirketindeki Financiere Lafarge SAS, Agretaş Agrega İnşaat San. ve Tic. A.Ş. ve hissedar gerçek kişilere kayıtlı hisselerin OYAK tarafından devralınmasının belirlenen pazarlarda bir veya birden fazla teşebbüsün hakim durum yaratarak veya hakim durumunu güçlendirerek rekabetin önemli ölçüde azaltılması sonucunu doğurabilecek bir işlem olmadığına, dosya konusu işleme söz konusu 29 Temmuz 2009 tarihli Tadil Protokolü'nde verilen taahhütlere uyulması koşuluyla 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesine göre izin verilmesinde bir sakınca olmadığına; Hisse Devir Sözleşmesi'nin 8.6.a maddesinde rekabet etmemeye yönelik olarak sıralanan alanlardan çimento için ifade edilen alanın en fazla "<i>Kocaeli, Sakarya, Bolu, Düzce</i>", hazır beton için ifade edilen alanın "<i>İstanbul, Kocaeli, Tekirdağ, Balıkesir</i>" ve agrega için ifade edilen alanın ise "<i>Marmara Bölgesi</i>" olabileceği, bu çerçevede taraflarca yapılan ve Rekabet Kurumuna bildirilen 5 Kasım 2009 tarihli İkinci Tadil Protokolü ile tarafların üzerinde mutabık kaldıkları coğrafi alanların yan sınırlama olarak kabul edilebileceğine karar verilmiştir.</p>	

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
28	09-57/1390-343	Pronet Güvenlik Sistemleri ve Yönetim Servis Hizmetleri A.Ş.'de ortak kontrole sahip International Alarm Systems B.V.'nin %49,9 hisse daha devralması suretiyle anılan şirket üzerinde tam kontrolünün tesis edilmesi işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
29	09-57/1351-346	Solvay SA'nın ilaç ve tanı (diagnostik) işlerinin Abbott Laboratories tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
30	09-57/1354-347	GE Fanuc Automation Controls Corporation ortak girişimine ait iştirakler aracılığıyla yürütülen faaliyetlerin ortak girişimin hissedarları olan General Electric Company ve Fanuc Ltd. teşebbüsleri tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
31	09-57/1355-348	Gül Ambalaj Baskı Makine ve Yan Ürünleri Pazarlama Sanayi İth. İhr. Tic. Ltd. Şti. ile Gül Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin kontrolünün Selçuklu Holding A.Ş. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine; bahse konu işlemin Rekabet Kurulu'nun izni olmaksızın gerçekleştirilmesi nedeniyle, Selçuklu Holding A.Ş.'ye 4054 sayılı Kanun'un 16. maddesinin birinci fıkrası uyarınca 2008 yılında elde ettiği gayri safi gelirinin binde biri oranında idari para cezası verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
32	09-57/1359-351	Samedoğlu Orman Ürünlerini Değerlendirme San. ve Tic. A.Ş.'ye ait Mersin'de kurulu yonga levha tesisinin ve tesisin üzerine kurulu olduğu arsanın, Kastamonu Entegre Ağaç San. ve Tic. A.Ş.'ye satışı işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
33	09-57/1360-352	Louis Dreyfus Corporation tarafından Dunavant Enterprises Inc.'in depoları, sözleşmeleri, mal stokları ve forward sözleşmeleri de dâhil bütün pamuk işinin devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
34	09-57/1392-361	Medikal Park Sağlık Hizmetleri A.Ş.'nin %40 oranında hissesinin Carlyle MENA Partners, L.P.'nin bir iştiraki Summer Investment S.a.r.l. tarafından devralınması suretiyle bir ortak girişim kurulması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	25.11.2009
35	09-58/1400-366	Nortel Networks Corporation, Nortel Networks Limited, Nortel Networks Inc. şirketlerinin belirli varlıklarının ve yükümlülüklerinin, Diamondware ve NGS'nin ihraç edilmiş ve tedavüldeki hisselerinin tamamının ve kurumsal çözümler iş segmentiyle bağlantılı olan EMEA satıcılarının belirli varlıklarının ve yükümlülüklerinin Avaya Inc. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	9.12.2009
36	09-58/1406-368	Ekol Lojistik A.Ş.'nin toplam sermayesinin en fazla % 40'ının Rigond Finance S.a.r.l. tarafından devralınması neticesinde kurulacak ortak girişime izin verilmesine karar verilmiştir.	9.12.2009
37	09-58/1407-369	Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş.'nin %35 oranında hissesinin İş Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. ve HSBC Investment Bank Holdings Plc. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	9.12.2009

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
38	09-59/1436-374	Bio-Rad Laboratories Inc. tarafından Biotest Medical Diagnostics GmbH ve Biotest Diagnostics Corporation'ın hisselerinin tamamının ve Biotest Aktiengesellschaft'ın immünoloji işi ile pazarlama işine ilişkin bazı varlıklarının devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	16.12.2009
39	09-59/1437-375	Wall AG'nin % 49,6 hissesine sahip olan JCDecaux Deutschland GmbH'nin, Hans WALL tarafından sahip olunan %38.67 oranındaki Wall AG hissesini devralması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	16.12.2009
40	09-60/1472-389	Wabush Mines Ortak Girişimi'nin ana hissedarları U.S. Steel Canada Inc. ve ArcelorMittal Dofasco Inc.'e ait toplam %73,2 payın diğer hissedar Cliffs Natural Resources Inc. tarafından devralınması işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	23.12.2009
41	09-60/1476-392	Isaberg Holding AB'nin tüm hisselerinin Esselte AB'nin bir iştiraki olan Goldcup 5115 AB tarafından devralınması işleminin 4054 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 1997/1 sayılı Tebliğ kapsamında olduğuna; ancak tarafların toplam pazar payları ve cirolarının aynı Tebliğ'de öngörülen eşikleri aşmaması nedeniyle izne tabi olmadığına karar verilmiştir.	23.12.2009
42	09-60/1477-393	International Alarm Systems B.V.'nin %50'sine tekabül eden hisselerin European Security Investment and Management Coöperatif U.A. tarafından devralınması suretiyle adı geçen şirket üzerinde mevcut hissedarlar ile birlikte ortak kontrol tesisi edilmesi işlemine izin verilmesine karar verilmiştir.	23.12.2009

DİĞER

SIRA NO	KARAR SAYISI	KARAR KONUSU	KARAR TARİHİ
1	09-59/1446-M	Burgaz Alkollü İçkiler İktisadi Bütünlüğü'nün Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından Mey İçki Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye devredilmesi işleminin yeniden gözden geçirilmesi talep edilen 18.11.2009 tarih, 09-56/1325-331 sayılı kararın nihai karar olduğu anlaşıldığından, Rekabet Kurulu'nun nihai kararlarına karşı süresinde yargı yoluna başvurma mümkün olması ve 4054 sayılı Kanun'un 55. maddesi uyarınca Rekabet Kurulu kararlarına karşı yargı yolunun Danıştay olarak belirlenmiş olması nedeniyle başvurusu konusu talebe ilişkin karar verilmesine yer olmadığına karar verilmiştir.	16.12.2009
2	09-59/1452-383	Bereket Jeotermal Enerji Üretim A.Ş.'nin Denizli'nin Sarayköy İlçesinde jeotermal konut ısıtması alanında faaliyet gösteren tek firma olması nedeniyle hakim durumda olduğu ve hakim durumunu kötüye kullandığı iddiasına yönelik olarak alınan 14.2.2008 tarihli ve 08-15/146-49 sayılı Kurul kararı gereğince ilgili pazarın 2008/2009 ısıtma dönemi için izlenmesi sonucunda konunun değerlendirilmesi sonucunda; Bereket Jeotermal Enerji Üretim A.Ş.'nin 2008/2009 ısıtma döneminde uyguladığı fiyatların aşırı olduğuna dair herhangi bir bulgu olmadığına ve teşebbüsün önaraştırma döneminde verdiği taahhüdü incelenen dönem itibarıyla yerine getirdiğine; 14.2.2009 tarih ve 08-15/146-49 sayılı Kurul kararıyla başlatılan ilgili pazarın izlemesine bu aşamada son verilmesine karar verilmiştir.	16.12.2009

KESİNLEŞMİŞ DANIŞTAY KARARLARI LİSTESİ
THE LIST OF THE COUNCIL OF STATE JUDGMENTS

(01.10.2009-31.12.2009)

YAYIN İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI /
PUBLICATION POLICY AND NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. YAYIN İLKELERİ

1. Yayın hayatına 2000 yılında başlayan Rekabet Dergisi, Rekabet Kurumu tarafından üç ayda bir yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide, rekabet hukuku, politikası ve sanayi iktisadı alanlarındaki Türkçe veya İngilizce özgün makalelere, vaka yorumları ve benzeri görüşler ile haberlere yer verilmektedir.

2. Rekabet Dergisi'nde yayımlanmak üzere rekabetdergisi@rekabet.gov.tr adresine gönderilen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazarlar, yazılarıyla birlikte, iletişim adresi, telefon ve elektronik posta bilgilerini sunmalıdır. Gönderilen yazılar, Editörler tarafından, içerik ve "Makale Yazım Kuralları" başlığı altında belirtilen kurallara uygunluk bakımından değerlendirilir. Ardından, yazarın ismi gizlenerek, konu hakkında uzman iki hakeme gönderilir. Hakemlerden gelecek raporlar doğrultusunda yazının basılmasına, reddedilmesine veya yazardan düzeltme istenmesine karar verilecek ve bu durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Gerekli durumlarda üçüncü bir hakemin görüşüne başvurulabilir.

3. Rekabet Kurumu, 2010 yılında Rekabet Dergisi'nde yayımlanacak her bir yazı karşılığında yazarına, telif ücreti olarak, **net 500 TL** öder. Ayrıca 10 adet dergi yazara ücretsiz olarak gönderilir.

2. MAKALE YAZIM KURALLARI

1. İlk sayfada şu bilgiler yer almalıdır:

- Yazının Türkçe ve İngilizce başlığı (Siyah ve tümü büyük harf karakterinde),
- Yazarın adı ve çalıştığı kuruluş (Yazı başlığının hemen altında, sayfanın sağına yanaştırılmış olarak yazar adı belirtilmeli ve soyadın sonuna bir yıldız konulmalıdır. Yıldızlı dipnotta ise, yazarın çalıştığı kuruluş ile unvanı belirtilmelidir),
- 200 kelimeyi aşmamak üzere Türkçe ve İngilizce özet,
- Türkçe ve İngilizce olarak beş anahtar kelime.

2. Yazılar, kaynakça bölümü dahil olmak üzere çift aralıklı olarak 12 punto Times New Roman karakteri ile yazılmalıdır. Dipnot ve tablolarda ise 10 punto harf büyüklüğü kullanılmalıdır. Dipnotlar numara sırasıyla sayfa altında

gösterilmelidir. Tablo ve şekillere numara verilmeli; başlıkları üstünde, kaynakları ise altında yer almalıdır.

3. Kısaltılacak isim ilk defa kullanıldığında, kısaltılmadan ve parantez içinde kısaltması belirtilerek kullanılmalıdır.

4. Metin içerisinde kullanılan yabancı kelimeler italik olarak belirtilmelidir.

5. Metin içerisindeki başlıklar, “Giriş” ve “Sonuç” hariç olmak üzere, harf ya da Roma rakamı kullanılmaksızın aşağıdaki şekilde düzenlenmelidir:

1. KALIN VE TÜMÜ BÜYÜK HARF

1.1. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

1.1.1. Kalın ve Sadece İlk Harfler Büyük

6. Kaynaklara göndermeler dipnotlarla yapılmalıdır. Dipnotlar ise numara sırasıyla sayfa altlarında yer almalıdır. Metin içinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, Kaynakça başlığı altında gösterilmelidir. Kaynakça alfabetik sıraya göre hazırlanmalıdır. Bir yazarın birden çok eserine başvurulmuşsa, bu durumda yakın tarihli eser sonra gösterilmelidir. Bir yazarın aynı tarihli birden çok eseri varsa, yayın tarihleri sonuna “a”, “b”, “c” gibi harfler eklenmelidir. Gönderme yapılırken ve kaynakça düzenlenirken uyulması gereken biçim kurallarına aşağıda yer verilmiştir:

a) Tek Yazarlı Kitap:

Metin içindeki ilk göndermede: WHISH, R. (2009), *Competition Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, US, s.72.

Diğer göndermelerde: Whish 2009, s.173.

Kaynakçada: WHISH, R. (2009), *Competition Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, US.

b) Tek Yazarlı Makale:

Metin içindeki ilk göndermede: WILS, W.P.J. (2005), “Is Criminalization of EU Competition Law the Answer?”, *World Competition*, No:28(2), s.117.

Diğer göndermelerde: Wils 2005, s.130.

Kaynakçada: WILS, W.P.J. (2005), “Is Criminalization of EU Competition Law the Answer?”, *World Competition*, No:28(2), s.117-159.

c) İki Yazarlı Eser:

Metin içindeki ilk göndermede: JONES, A. ve B. SUFRIN (2004), *EC Competition Law Text, Cases, and Materials*, Second Edition, Oxford University Press, New York, US, s.819-820.

Diğer göndermelerde: Jones ve Sufrin 2004, s.130.

Kaynakçada: JONES, A. ve B. SUFRIN (2004), *EC Competition Law Text, Cases, and Materials*, Second Edition, Oxford University Press, New York, US.

d) Üç ve Üçten Fazla Yazarlı Eser:

Metin içindeki ilk göndermede: NEVEN, D., P. PAPANDROPOULOS ve P. SEABRIGHT (1998), *Trawling for Minnows European Competition Policy and Agreements Between Firms*, Centre for Economic Policy Research, Great Britain, s.61.

Diğer göndermelerde: Neven vd. 1998, s.61.

Kaynakçada: NEVEN, D., P. PAPANDROPOULOS ve P. SEABRIGHT (1998), *Trawling for Minnows European Competition Policy and Agreements Between Firms*, Centre for Economic Policy Research, Great Britain.

e) Derleme İçinde Makale:

Metin içindeki ilk göndermede: GUERRIN, M. ve G. KYRIAZIS (1992), “Cartels: Proof and Procedural Issues”, B.E. Hawk (der.), *Annual Proceedings of the Fordham Corporate Law Institute International Antitrust Law and Policy* içinde, s.773.

Diğer göndermelerde: Guerrin ve Kyriazis 1992, s.813.

Kaynakçada: GUERRIN, M. ve G. KYRIAZIS (1992), “Cartels: Proof and Procedural Issues”, B.E. Hawk (der.), *Annual Proceedings of the Fordham Corporate Law Institute International Antitrust Law and Policy* içinde, s.773-843.

f) Yazarı Belli Olmayan Yayınlar, Raporlar vb.:

Metin içindeki ilk göndermede: OECD (2005), *Competition Law and Policy in Turkey*, OECD, Paris, s.24.

Diğer göndermelerde: OECD 2005, s.42.

Kaynakçada: OECD (2005), *Competition Law and Policy in Turkey*, OECD, Paris.

g) İnternette Alınan Kaynaklar:

Metin içindeki ilk göndermede: HAMMOND, S.D. (2006), “The U.S. Model of Negotiated Plea Agreements: A Good Deal With Benefits For All”, OECD Competition Committee Working Party No.3, Paris, France,

<http://www.usdoj.gov/atr/public/speeches/219332.pdf>,

Erişim Tarihi: 08.01.2009, s.5.

Diğer göndermelerde: Hammond 2006, s.8.

Kaynakçada: HAMMOND, S.D. (2006), “The U.S. Model of Negotiated Plea Agreements: A Good Deal With Benefits For All”, OECD Competition Committee Working Party No.3, Paris, France,

<http://www.usdoj.gov/atr/public/speeches/219332.pdf>,

Erişim Tarihi: 08.01.2009.

h) Tezler:

Metin içindeki ilk göndermede: KAYIHAN, L. (1999), *An Analysis of Vertical Restraints and Green Paper Implications*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Katholike Üniversiteit Leuven, Leuven, s.12.

Diğer göndermelerde: Kayıhan 1999, s.15.

Kaynakçada: KAYIHAN, L. (1999), *An Analysis of Vertical Restraints and Green Paper Implications*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Katholike Üniversiteit Leuven, Leuven.

YAYIN İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI /
PUBLICATION POLICY AND NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. PUBLICATION POLICY

1. Competition Journal, which started its life in 2000, is a refereed journal published quarterly by the Turkish Competition Authority. The journal publishes original articles, case comments and news in Turkish and English in the field of competition law, policy and industrial organization.

2. Articles submitted to the rekabetdergisi@rekabet.gov.tr address for publication in the Competition Journal must be neither previously published in nor submitted for publication to other journals. Authors should provide their contact addresses, telephone and electronic mail information alongside their articles. Articles sent are first checked by Editors for their compliance with the rules stated under the heading “Publication Policy” and “Notes for Contributors”. Afterwards, they are sent anonymously to two referees who are expert on the subject. According to the reports of the referees, a decision will be made on whether to publish or reject the article or request corrections from the author, and this decision will be notified to the author as soon as possible. If deemed necessary, the opinion of a third referee may be requested.

3. Competition Authority shall pay **net TL 500** as the copyright fee to the author of each article published in the Competition Journal in 2010. Also, 10 copies of the journal shall be sent to the author, free of charge.

2. NOTES FOR CONTRIBUTORS

1. The first page of the article should include the following information:

- a) Title of the article in Turkish and English (With bold and all caps fonts),
- b) Name of the author and the organization s/he works in (Name of the author should be indicated directly below the title of the article, aligned right, and an asterisk should be inserted after the surname. The relevant footnote should indicate where the author works and his/her title),
- c) An abstract of maximum 200 words in Turkish and English,
- d) Five keywords in Turkish and English,

2. Articles, including the bibliography section, should be written with a 12 point Times New Roman font, double-spaced. Footnotes and tables should use 10 point fonts. Footnotes should be included in numerical order at the bottom of

each page. Tables and figures should be numbered; their titles should be indicated over the figure/table and the sources should be indicated below.

3. For its first instance, an abbreviated name should be used in its full form, with the abbreviation included in parenthesis.
4. Foreign terms used in the text should be in italics.
5. Headings, with the exception of “Introduction” and “Conclusion”, should be arranged without letters or Roman numerals as follows:

1. BOLD AND ALL CAPS

1.1. Bold and Only First Letters in Caps

1.1.1. Bold and Only First Letters in Caps

6. References to sources should be done in footnotes. Footnotes should be included in numerical order at the bottom of each page. All sources to be referenced in the text should be indicated under the heading Bibliography. Bibliography should be arranged in alphabetical order. If more than one title by an author is referenced, recent titles should be listed later. In case an author has more than one title with the same date, letters such as "a", "b", "c" should be appended to the date of publication. Formatting rules to follow in references and in the bibliography are listed below:

a) For Books with one Author:

For the first reference in the text: WHISH, R. (2009), *Competition Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, US, p.72.

For other references: Whish 2009, p.173.

In the bibliography: WHISH, R. (2009), *Competition Law*, Sixth Edition, Oxford University Press, New York, US.

b) For Articles with one Author:

For the first reference in the text: WILS, W.P.J. (2005), “Is Criminalization of EU Competition Law the Answer?”, *World Competition*, No:28(2), p.117.

For other references: Wils 2005, p.130.

In the bibliography: WILS, W.P.J. (2005), “Is Criminalization of EU Competition Law the Answer?”, *World Competition*, No:28(2), p.117-159.

c) For Books and Articles with Two Authors:

For the first reference in the text: JONES, A. and B. SUFRIN (2004), *EC Competition Law Text, Cases, and Materials*, Second Edition, Oxford University Press, New York, US, p.819-820.

For other references: Jones and Sufrin 2004, p.130.

In the bibliography: JONES, A. and B. SUFRIN (2004), *EC Competition Law Text, Cases, and Materials*, Second Edition, Oxford University Press, New York, US.

d) For Books and Articles with Three or More Than Three Authors:

For the first reference in the text: NEVEN, D., P. PAPANDROPOULOS and P. SEABRIGHT (1998), *Trawling for Minnows European Competition Policy and Agreements Between Firms*, Centre for Economic Policy Research, Great Britain, p.61.

For other references: Neven et al. 1998, p.61.

In the bibliography: NEVEN, D., P. PAPANDROPOULOS and P. SEABRIGHT (1998), *Trawling for Minnows European Competition Policy and Agreements Between Firms*, Centre for Economic Policy Research, Great Britain.

e) For Articles in Edited Publications:

For the first reference in the text: GUERRIN, M. and G. KYRIAZIS (1992), “Cartels: Proof and Procedural Issues”, B.E. Hawk (ed.), in *Annual Proceedings of the Fordham Corporate Law Institute International Antitrust Law and Policy*, p.773.

For other references: Guerrin and Kyriazis 1992, p.813.

In the bibliography: GUERRIN, M. and G. KYRIAZIS (1992), “Cartels: Proof and Procedural Issues”, B.E. Hawk (ed.), in *Annual Proceedings of the Fordham Corporate Law Institute International Antitrust Law and Policy*, p.773-843.

f) For Publications, Reports, etc. without an Author:

For the first reference in the text: OECD (2005), *Competition Law and Policy in Turkey*, OECD, Paris, p.24.

For other references: OECD 2005, p.42.

In the bibliography: OECD (2005), *Competition Law and Policy in Turkey*, OECD, Paris.

g) For Sources from the Internet:

For the first reference in the text: HAMMOND, S.D. (2006), “The U.S. Model of Negotiated Plea Agreements: A Good Deal With Benefits For All”, OECD Competition Committee Working Party No.3, Paris, France,

<http://www.usdoj.gov/atr/public/speeches/219332.pdf>,

Date Accessed: 08.01.2009, p.5.

For other references: Hammond 2006, p.8.

In the bibliography: HAMMOND, S.D. (2006), “The U.S. Model of Negotiated Plea Agreements: A Good Deal With Benefits For All”, OECD Competition Committee Working Party No.3, Paris, France,

<http://www.usdoj.gov/atr/public/speeches/219332.pdf>,

Date Accessed: 08.01.2009.

h) For Thesis:

For the first reference in the text: KAYIHAN, L. (1999), *An Analysis of Vertical Restraints and Green Paper Implications*, Unpublished Graduate Thesis, Katholike Üniversiteit Leuven, Leuven, p.12.

For other references: Kayihan 1999, p.15.

In the bibliography: KAYIHAN, L. (1999), *An Analysis of Vertical Restraints and Green Paper Implications*, Unpublished Graduate Thesis, Katholike Üniversiteit Leuven, Leuven.